

İSLÂMÇILIK FİKRİ

Unutulanı Hatırlamak, Eski/Yeni Perspektifler ve Gündelik Hayat

☞ Ayda Bir Merhaba ☞

Ortadoğu ve Arap yarımadasında birçok ülkede patlak veren olağanüstü hareketlerden bazıları 2011'den itibaren zalim iktidarıyla hâkimiyetlerini yürüten ve eski sömürgeci efendilerine yardım eden kokuşmuş hükümetleri ve iş dünyasının seçkinlerini alaşağı ederek çok kısa sürede başarılı oldular. Ortadoğu'daki gelişmelerin, henüz kuruculuk vasfı kazanamasa da Müslümanlara ilişkin bazı tartışmaları yeniden gündeme taşıdığı inkâr olunamaz. Uzun ve yaygın zamansallığı içinde bazı ülkelerde iktidar mücadeleleri şeklinde, bazı ülkelerde ise henüz direniş safhasında olan hareketler Türkiye'de şu ya da bu şekilde İslâmçılık tartışmalarını da beraberinde getirdi.

İslâmçılık esas itibarıyla, bir 'fikri akım' olma hüviyetindedir. Fikir 'yeni'dir ve yavaş da olsa sürekli gelişmektedir. Henüz yaygın biçimde toplumsallaşma aşamasına geçememiştir. Zira 'düşünce-de' kimi eksikleri vardır. Fakat bu eksiklerini de zaman içerisinde giderme emareleri göstermektedir. Bırakınız 'bitme'yi, düşünce okullaştığı zaman İslâmçılık küresel ölçekte bir atılım da yapacaktır. Türkiye bundan kırk yıl evvel, belki de Müslüman dünyanın en umutsuz vakasıydı bu hususta. Çünkü gelişmeler son derece yavaştı. Lakin yetmişli yıllardan sonra, ciddi bir atılım göstermiş, neredeyse şimdilerde, Müslüman âleminin en umutlu vakası olma yolunda ilerlemektedir. Elbette bu son derece hayırlı bir gelişmedir.

Dilin kemiği yok; bu sebeple birileri rahatlıkla "İslâmçılık modern dünyanın ürünüdür" diyerek işin içinden kolayca sıyrılmaya çalışmaktadır. Oysa İslâmçılar, İslâm'ın bir 'hayat tarzı' olduğuna inanır ve kavram ve kurumlarıyla birlikte 'özgün' olduğunda ısrarcıdır. Bu yüzden İslâmçılık düşüncesinin yayın organları, İslâm'ın "emri bil maruf nehyi anil münker" ilkesi doğrultusunda, toplumsal hayatın her dokusundaki olumsuz davranışlar, fikirler ve çalışmalar karşısında ikazlarda bulunmuş, bunların İslâmiliği hususunda görüşler beyan etmiştir. Ancak Müslüman Modernistler, bu noktada 'bağdaştırmacı'dır. Bu gruba göre, modernite, temel kavramları itibarıyla olumlanabilecek bir düşünce sistematiğidir. Bu nedenle de, örneğin "demokrasi İslâm'la bağdaşır", "din bilimle çelişmez" yahut "asıl özgürlük İslâm'dadır." İslâmci: "medeniyet İslâm'dır" söylemini kullanırken, Müslüman Modernist: "İslâm, çağdaş uygarlık ile bağdaşır" söylemini kullanır. Dolayısıyla, bu iki söylemi telif etmek mümkün değildir. Öte yandan gelenekçilerin modernizme bakışı da farklıdır ve 'reddiyecidir.' Gelenekçi için modernizm, kavram ve kurumlarıyla birlikte, 'türedi'dir ve din, gele-nekle özdeş olduğu için, her türedi kavram veya kurum merduttur.

Bilindiği gibi İslâmçılık "harici"olan bir "duruma" karşı girişilmiş bir "nefsi müdafaa" hali olarak ortaya çıkmıştı. O nedenle İslâmçılığı var eden şartlar ortadan kalkmadı, ama ciddi bir dönüşümden geçti. İslâmçılığın bu dönüşen şartlar karşısında yeniden inşa edilmesi gerekliliği inkâr olunamaz. Geçen yıl "İslâmçılığın Dönüşümü" başlığıyla yapılan kongreyi bu bağlamda anmak mümkün. Öte yandan medyalaştırılan İslâmçılık tartışmasından önce İmam Hatipler üzerinden sürdürülen tartışmanın bu tartışmaların zeminini hazırladığı da bir başka gerçek. Medyada konu etrafında yapılan tartışmalarda iki hat oluştu: Medya ofislerinden, konforlu salonlardan sürekli olarak İslâmçılığın bittiği, bitmese bile kötü ve totaliter bir ideoloji olduğu ifade edildi. Bir başka hat ise İslâmçılığın zaafı yanlarına rağmen Müslümanlar için önemli bir imkan olduğunu ifade etti. Özellikle liberalizm ve kısmen de milliyetçi bir zemin üzerinden yapılan İslâmçılık değerlendirmelerinde belirginleşen şantaj karşısında ayağa kalkıp, içindeki öfkeyi dışa vurmamak mümkün değil. Bu yüzden İslâmçılık yeniden düşünülmelidir. Şunu da hemen belirtmek gerekiyor ki; İslâmçılık konusunda medyada serd edilen kanaatlerin çoğu dikkate alındığında konu hakkındaki tartışmalarda doksanlı yıllara göre bir gerileme olduğu da dikkatlerden kaçmıyor. Bu durum, İslâmçılığa ilişkin olarak tercüme edilen kitaplarda da görülmekte. Dergimizin bu sayısında meseleyi analitik olarak ortaya koyan ama aynı zamanda farklı dönemlere ışık tutan ve İslâmçılık tartışmalarında ortaya çıkan hatları yansıtan yazılara yer vermeye çalıştık. Konu hakkındaki tartışmaları ele almaya devam edeceğimizi de belirtelim. Nehri geçerken iman tazeleme dolayısıyla arınma imkânını içinde barındıran İslâmçılık tartışmalarından ümitvar olunmalıdır.

Dergimizin yeni çıkan sayısını anında okumak isteyenler yahut dergiyi internetten takip etmek isteyenler için **e-dergi abonelik** uygulamasını da başlatıyoruz. Cüzi bir ücretin alınacağı ve Umran'ın o ayki çıkacak sayısının tıpkı basım PDF'inden okunup bilgisayara indirilebileceği **e-dergi abonelik**'le ilgili olarak www.umrandergisi.com sitemizden detaylı bilgi edinebilirsiniz.

Yeni sayımızda buluşmak ümidiyle.

Umran

İçindekiler EYLÜL

08

15

72

[gündem]

[dosya]

4

Suriye: Hem Arab'ın Yüzü
Hem Şam'ın Şekeri
CEVAT ÖZKAYA

8

Paylaşım ve Dezenformasyon
MUSTAFA AYDIN

12

Suriye ve Arakan'la İmtihanımız
ABDULLAH YILDIZ

15

Mısır Gelişmeleri
ÖNER BUÇUKÇU

21

İslâmi Eğitim, Yardım ve Zihni Kırılma
ABDURRAHMAN ARSLAN

36

Fuğuşla Mücadelede İsveç Modeli
MESUT KARAŞAHAN

40

İslâmcılık Sözüne Bir Lügat
Aranıyor
M. ÖNAL MENGÜŞOĞLU

47

Siyasal İslâm Nedir?
CHARLES HIRSCHKIND

50

İslâmcılık Üzerine
M. KÜRŞAD ATALAR

55

Paradigmayı Yenilemek,
Değiştirmek, Terk Etmek
Sürecinde İslâmcılığın
Modernliği
ERCAN YILDIRIM

72

AVM, Dindarlar ve
Dünyevileşme ile Yüzleşme
ABDÜLAZİZ TANTİK

76

Çağdaş Dönemin İslâmi
Nitelikli Toplumsal Kırılmaları
Üzerine Eleştirel Bir
Soruşturma
MUHAMMET ÖZDEMİR

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
İlhan Gündoğdu

Genel Yayın Yönetmeni

Şemseddin Özdemir

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çıgırkıcı

İdare Merkezi

Halicılar Cad. Kocaoğlu Ap. No: 38/1 Kat: 3
Fatih/İstanbul

Tel: (0212) 631 12 50

Fax: (0212) 631 16 21

www.umrandergisi.com

umran@umrandergisi.com

abone@umrandergisi.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77

İzmit: (0542) 250 75 77

Trabzon: (0462) 321 95 44

İsparta: (0246) 223 24 87

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Abone olmak için bir telefon açmanız yeterli.
Umran Dergisi'ne abone olmak ve aboneliğinizi yenilemek için **0212 631 12 50** nolu telefon numarasını arayabilirsiniz.

2. abone@umrandergisi.com adresine isim, adres ve telefon bilgilerinizi bildirmek suretiyle de abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri

Yurt içi abone ücreti (1 yıllık): 60 TL (KDV dahil)

Yurt dışı abone ücreti (12 sayı, 1 yıllık):

Avrupa 60 EURO

ABD: 80 USD, Avustralya: 85 AUD

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

1- Kredi kartı numaranızı telefon ile bize bildirerek.

2- Bir PTT şubesine giderek POSTA ÇEKİ hesabımıza ücreti yatırarak. (Lütfen posta çeki üzerine abone adını yazmayı unutmayınız.)

POSTA ÇEKİ HESAP NO: 654482

ALICI ADI: PINAR YAYINLARI TİC. SAN. LTD. ŞTİ.

3- Ayrıca aşağıdaki BANKA HESAP numaralarına da abone ücretinizi ödeyebilirsiniz.

BANKA HESAP NUMARASI

Garanti Bankası

Çemberlitaş Şb. TL Hesabı Ş.Kodu: 44

Hesap No: 6298359 (Pınar Yayınları Tic. San. Ltd. Şti.)

IBAN : TR95 0006 2000 0440 0006 2983 59

Fiyatı: 5 TL

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

www.tekinozturk.com.tr

Baskı:

Şan Ofset Matbaacılık

Cendere Yolu No: 23 Ayazağa Şişli/İstanbul

Tel: (212) 289 24 24 Pbx Faks: 289 07 87

Yaygın Süreli. Ayda bir yayımlanır.

Eylül 2012 Sayı: 217

Yayımlanan ilanların ve yazıların sorumluluğu sahiplerine aittir.
Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder.

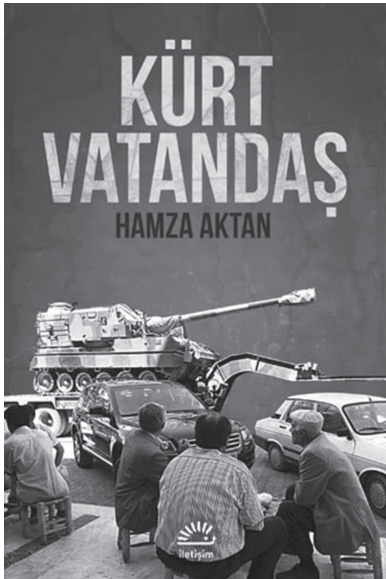
81

[kritik]

81

HAMZA AKTAN:

"Gönülsüz vatandaşlık, gönüllü olanın aksine aktif bir karaktere sahiptir."

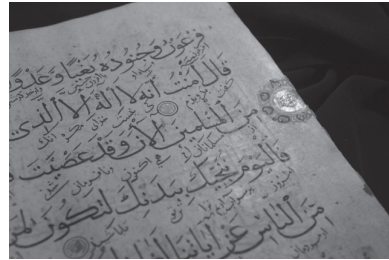

86

[değerlendirme]

86

Kur'an ve Sünnet Işığında
Gebelik, Kürtaj ve Sezeryan
ALİ RIZA DEMİRCAN

96

KİTAPLIK

Suriye: Hem Arab'ın Yüzü Hem Şam'ın Şekeri

Cevat ÖZKAYA

Suriye'de 48 yıllık Baas rejimini ciddi bir biçimde tehdit eden bir isyan yaşanıyor. 16 Mart 2011'de duvarlara protesto yazıları yazan Deraa'lı çocukların karakolda dövülmesi ile başlayan isyanın bu noktaya geleceğini tahmin etmek mümkün değildi. Bilindiği gibi, çocuklarına destek olmak üzere karakolun önünde toplanan kitleye güvenlik güçlerinin ateş açması, olayların bu boyuta gelmesinin başlangıcını teşkil etmiştir.

Halkın normal isteklerini, rejime ve devlete yönelik tehlike olarak görmek ve şiddet kullanarak tepki göstermek, korkuya dayalı rejimlerin tipik reflekslerindedir. Suriye'deki Baas rejimi de bir devlet olmaktan ziyade bir çete yönetimini andırmaktadır. Merkezinde bir partinin, partiye hâkim bir ailenin bulunduğu bir korku yönetimi. Azınlığa dayalı olan bu yönetim, meşruiyetini halkın rızasından almadığı için diken üstünde varlığı-

nı devam ettirmektedir. Ahalinin en ufak bir tepkisine şiddetle müdahale ederek korkuyu derinleştirmek de bu yönetimlerin kullandığı bir idare yöntemidir. Nitekim Baas yönetimi, ana-baba ve çocuklar arasında itimadın ortadan kaldırıldığı bir düzeni inşa etmişlerdi. Küçük çocuklardan baba ve anneleri hakkında istihbarat toplayan, çocukları ana-babalarının muhbiri haline getiren bir rejimle karşı karşıyayız Suriye'de.

Orsam'dan Feyyat Özyazar'ın İslahiye'deki mültecilerden Abid el-Salih Nafi ile yaptığı röportaj, Suriye'deki durum hakkında yeterli bir fikir vermektedir: Dört kardeş olduklarını, bir tekstil atölyelerinin bulunduğunu, erkek ve kadın giyimi ürettiklerini belirtiyor Nafi. Devam ediyor: "Size geçmişten bir olay anlatayım: İki yıl önce mahallemizin okuluna ve çevremizden birçok okula yeni öğretmenler atanmıştı. Halkla yakın ilişki içine girdi-

ler. Eğitim üzerine halkla sohbetler, toplantılar yaptılar. Öğrenci velileri ile tanıştılar, mahalleliyi evlerinde ziyaret ettiler ve bizi ismen tanımaya başladılar. Çocuklarımız da iyi, mutlu ve huzurlu bir eğitim görmeye başladılar. Sonradan öğrendik ki, bu öğretmenler Muhaberat'ın gizli polisleriymiş. Çocuklara, kimin Beşşar'ı sevdiğini, kimin evinde Beşşar'ın resmi olup olmadığını sormuşlar. 'Benim babam evde Beşşar'ın resmini istemez' diyen çocuğun, 'dayım ya da amcam Beşşar'a küfreder, resmine tükürür' diyen çocuğun söylediklerine göre fişleme yapılmış, okuldaki tüm öğrenciler ve yakınları hakkında bilgiler toplanıp kayıt altına alındıktan sonra mahalleye operasyonlar yapıldı. Beşşar'ı sevmeyenlerin, resmini evine asmayanların, küfür edenlerin hepsi gözaltına alındı ve onlardan hâlâ haber yok."

Böyle cereyan etmiş binlerce, on binlerce olaya bütün korku rejimlerinde ve Suriye'de rastlamak mümkün. Suriye'de ufak bir kıvılcımın bir yangına dönüşmesi bu tür birikimlerin eseridir. Korku yönetimlerinde asıl sorun isyan çıkana kadardır. İsyana ortaya çıkana kadar güçlü görünürler bu yönetimler. İsyana ortaya çıktıktan sonra ise, bütün güçlerini kullansalar bile, mahut sonu geciktirmekten başka bir şey elde edemezler. Suriye tam da bu süreci yaşıyor bugünlerde.

Türkiye'nin Dış Politikasında Değişim ve Suriye

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin akabinde, iki bloklu dünyaya göre oluşan politik tercihler, yeni dönemde büyük ölçüde anlamını kaybetti. Bloklara bağlı ülkeler konumlarını, bölgelerini, ilişkilerini yeniden tanımlamak zorunda kaldılar.

Türkiye de bu zorluğu yaşayan hatta yoğun yaşayan ülkelerin başında geliyor. İlk şaşkınlık Bosna Savaşı ile başladı. Ancak ara ara yapılan göçlerle varlıklarından haberdar olduğumuz Boşnaklar, 1992'de başlayan savaşa birlikte yüzlerini İstanbul'a, Türkiye'ye döndüler. Sınırlarının içinde kapalı yaşayan Türkiye, bu durumu kısa sürede anlamlandıramadı. Evet, Balkanlardan gelen göçleri kabul ediyorduk ama bu sefer talep farklı idi. "Bize yardım edin!" diyordu Boşnaklar. Dönemin tarihi doğru bir şekilde yazılırsa, bu talebin Türkiye'yi ne kadar şaşkınlığa düşürdüğünün net örneklerini görebiliriz.

Balkanların akabinde Kafkaslar ve Ortadoğu farklı bir biçimde gündemimize girdi. Bütün Osmanlı hinterlandı, komşularımız, gayri ihtiyari Türkiye'nin ilgi alanına girmeye başladı. Avrupa ile ilişkiler dışın-da ve ABD-Avrupa bloğunun öncelikleri dışında herhangi bir sorunu gündemleştirmeyen dış politika ve siyaset eliti, yeni meseleleri gündemlerine almak zorunda kaldılar. "Ne Şam'ın şekeri, ne Arab'ın yüzü" deme lüksü artık ortadan kalkmıştı.

Ancak bölgeyi uzun süre Avrupa bakışı üzerinden izleyen Türkiye'nin dış politika eliti, bu bölgelerle kendi tarihsel misyonu üzerinden ilişki kurma konusunda yeterli başarıyı gösteremedi. Tâ ki, 2000'li yılların

ortalarına kadar. AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Türkiye, mevcut bağlantılarını iptal etmeden, ihmal ettiği tabii bölgesine ilgi göstermeye, dönmeye başladı. Elbette bu bir hükümet politikası idi. Ama bu politikanın oluşumuna en ciddi katkısı olanların başında Ahmet Davutoğlu geliyordu. Gerek danışman olduğu dönemde, Türkiye'nin dış politikasının dinamik, aktif açılımlar yapması ve dışişleri bürokrasisinin ülke halkı ile ilişkisinin normalleşme sürecine

Binlerce, on binlerce olaya bütün korku rejimlerinde ve Suriye'de rastlamak mümkün. Suriye'de ufak bir kıvılcımın bir yangına dönüşmesi bu tür birikimlerin eseridir. Korku yönetimlerinde asıl sorun isyan çıkana kadardır. İsyân ortaya çıkana kadar güçlü görünürler bu yönetimler. İsyân ortaya çıktıktan sonra ise, bütün güçlerini kullansalar bile, mahut sonu geciktirmekten başka bir şey elde edemezler. Suriye tam da bu süreci yaşıyor bugünlerde.

girmesinde, hükümet politikasını yürüten Davutoğlu'nun emekleri inkâr edilemez.

Bu politika muvacehesinde Türkiye, Ortadoğu açılımının zorunlu kapısı olan Suriye ile ilişkilere ciddi bir önem verdi. Ortak Bakanlar Kurulu toplamaktan, vize-lerin kaldırılmasına kadar bir seri önemli kararlar alındı ve uygulandı. 900 km. uzunluğunda sınırimız olan ve bize çok uzak (!) olan bu ülke birden yakınlaştı. Yaklaşık

80-90 yıl sonra birbirimize gidip gelmeye başladık. Bu ilişkiden iki ülkenin halkları da memnundular.

Türkiye, değişen dünya içinde bir yandan kendi yerini sağlamlaştırılmaya çalışırken, diğer yandan Suriye'nin kendi içinden dönüşümünü sağlamaya gayret ediyordu. Bu ilişkiler, 2010 yılı sonlarında Tunus'ta başlayan hareketlenmenin, Suriye'yi de etkisi altına aldığı dönemlere kadar devam etti. Hatta Suriye isyanının başlamasından on ay sonrasına kadar bu ilişkiler sürdürüldü.

Suriye'nin istikrarsızlığa düşmesinin üreteceği sonuçları bildiği için Türkiye, olaylar başlamadan önce rejimin içten dönüşümünü sağlamaya gayret etti. Bunun seçim sandığını halkın önüne koymak konusunda Suriye yönetimini ikna etmeye çalıştı. Bu konuda o kadar sabırlı davrandı ki, olayların başlamasından yaklaşık on ay sonra bile, umutsuzca bu çabalarını sürdürdü. Ancak verilen bütün sözlere rağmen, sivil halkın kitleler halinde öldürülme-ye devam edilmesi Türkiye'nin tavrını değiştirdi. Türkiye önlemeye çalıştığı bir kavganın mağdurlarının yanında yer aldı. Bütün bu uzun süreç zarfında Türkiye'nin her şeyi en doğru şekilde yaptığını söyleyemeyiz. Ancak, genel olarak doğru bir yerde durduğunu, doğru bir istikamette yürüdüğünü söylemeliyiz.

Türkiye Suriye Meselesinin Dışında Kalabilir miydi?

Türkiye bu meselelerin dışında kalamazdı. Öncelikle Esed yönetimi ile ilişkisi kesildiğinde mülteciler sınıra yığılmıştı. Türkiye'nin bu mültecileri kabul etmeme durumu söz konusu bile olamazdı. Öncelikle insani duygular ve vicdani sorumluluklar bunu engellediği gibi, ikin-

ci olarak da bölge bağlantılarının devam etme zarureti, Türkiye'ye nötr olma imkânı tanımamaktadır.

Ayrıca, bölgenin sorunlarıyla ilgilenmeyen, bölgenin imkânlarının bölge halklarının hayrına kullanımı için katkı yapmayan, bölgede itibarlı yer edinmesi de mümkün değildir. Oysa bu bölge, nihai tahlilde itibarlı halkların ve onların itibarlı yönetimlerinin bölgesi olmak durumundadır. Türkiye'nin hem bu çabalara katkıda bulunması hem de bu bölgenin asli unsuru olarak var olması gerekir. Bu ve daha birçok nedenden dolayı Türkiye bu meselelerin dışında kalamazdı.

Ayrıca, herhangi bir nedeni bahane ederek, bu konudaki aktivitesini de yavaşlatmamalıdır. Mücadelenin umulandan uzun süreceği varsayımını da dikkate alarak, uzun süreli bir çabaya hazırlıklı olmalıdır her bakımdan.

Türkiye'nin Uyguladığı Suriye Politikasına İtirazlar

1. "Türkiye olmasaydı, olaylar bu noktaya gelmezdi."

Bu eleştiriyi yapanlar, Türkiye'nin başlangıçtan itibaren olayları kaşındığını ve büyüttüğünü söylüyorlar. Oysa çok açık olarak biliniyor ki, olayları Türkiye başlatmadı, kıskırtmadı. Suriye halkı, başta da anlattığımız gibi, kendisi sokağa çıktı. Korku duvarını yıkarak rejime isyan etti. Türkiye, rejimin kitleleri katletmesi karşısında muhaliflerin yanında yer aldı.

2. "AKP iktidarı Sünnicilik yapıyor."

AK Parti iktidarı, Esed rejimi ile ilişkilerini sürdürürken, rejimin Nusayri azınlığa dayandığını bilmiyor muydu? Yukarıda saydığımız gerekçelerle bu rejimle irtibatını sürdürdü. Sünnilik yeterli olsaydı, Mübarek'e git denmezdi.

3. "Türkiye'yi Ortadoğu bataklığına sapladınız."

Taha Özhan'ın çok yerinde tespiti ile; "Ortadoğu bataklığı" ifadesi, yerli oryantalizmin kavramsallaştırdığı aşağılık bir tanımlama. Dünyanın başka herhangi bir coğrafyası için kullanılmayan bu tanımlamalar, nedense İslâm coğrafyası için normal karşılanıyor. Türkiye'nin çok yönlü ilişkiler ağına tarihi ve tabii coğrafyasını da katmasını, 'bataklığa saplanmak' olarak niteleyenler, son on yıl içinde Türkiye'nin komşularıyla artan ilişkilerinin ekonomik sonuçlarına bakmalıdırlar. Avrupa'ya ihracat azalırken, toplam ihracatın artıyor olmasında bölge ülkeleri ile ilişkilerin payını da düşünmelidir. Ayrıca, bugün bataklığa saplandığımızı söyleyen kişilerin, 2003 yılındaki ABD'nin Irak'a saldırısında, bu savaşa mutlak müdahil olmamız gerektiğine ilişkin neler yazdıklarını da hatırlamalıyız. Gazeteci Alper Görmüş'ün 28 Ağustos tarihli *Taraf* gazetesindeki yazısı bu konuda oldukça ilginç örnekler sunmaktadır.

4. "Bu savaşta Selefiler, Çeçenler ve el-Kaide militanları varmış."

Evet, doğrudur, vardır. Dünyada bu tür yapılmış hangi savaşta, diğer uluslardan savaşçılar olmamıştır. Üstelik bu eleştiriyi yapanlar içinde solcular da olunca, gerçekten durum çok daha trajikleşiyor. Yıldırım Oğur'un, "Peki, Sakallı Che'nin Bolivya'da Ne İşi Vardı?" başlıklı yazısı, bu itiraza oldukça yetkin bir cevap mahiyetindedir: "Hepsinin ağzında, Suriye'ye savaş için gelmiş yabancı sakallılar hikâyeleri var. Acaba Che Kongo'ya gittiğinde sakallı değil miydi, diye merak ediyor insan. Sorun yoksa bu devrimciler için sakaldan başka ne olabilir ki? İspanya iç savaşında faşizme karşı Cumhuriyetçilere destek için savaşa giden Uluslararası Tugay-

ları da bilmiyor olamazlar. Haydi onu bilmiyorlar, en azından Yunan iç savaşında Komünistlere desteğe giden Mihri Belli'yi hatırlıyorlardır."

Ayrıca, Suriye'de savaşan "yabancılar"ın sayısı, bu itirazı dillendirecek kadar mı?

5. İktidarın her yaptığına muhalefet eden, ancak hiçbir önerisi olmayan küçümsenmeyecek bir grup da, Suriye politikasına itiraz ediyor. Bunların içinde, hükümete muhalefet olsun diye, Esed ile aynı çizgiye düşenler de mevcut. Yine Yıldırım Oğur'un aynı yazısına başvuralım:

"Burası Şam'ın Emevi Meydanı'ndaki artık pek yapılamayan bir Esed'e destek gösterisi değil. Sloganının atıldığı yer Türkiye. Yer, Hatay'ın Yeşilpınar Belediyesi'nin düzenlediği "Barışa Çığlık" festivali kapsamında geçen cumartesi yapılan forum. Forumu izleyen kalabalıktan atılan "Allah, Beşşar" sloganları eşliğinde konuşma yapan isimler arasında CHP Milletvekilleri Süleyman Çelebi, Hurşit Güneş ve Mehmet Ali Edipoğlu da var."

CHP milletvekillerinin "güvenliklerinden kaygı duyulan kişilerin kaldığı" Apaydın kampına sokulmamasının kızgınlığı ile, yapılan konuşmalarda atılan sloganlara tepki bile gösterilmiyor. Toplantı adeta Esed'e destek toplantısına dönüştüğü halde, bundan rahatsızlık duymuyorlar. Böyle bir muhalif itirazcı grup da var.

6. Denklemi tümüyle ABD tezgâhi üzerinden okuyan, müdahil olduğunda ABD'nin böyle istediği, müdahil olunmadığında ABD'nin emrine tabi olduğunu söyleyerek itiraz edenler var.

ABD'yi ihmal ederek ve yok sayarak Ortadoğu'ya ilişkin politika üretmenin pek mümkün olmadığını farkında olmak gerekir.

Ancak, bu farkındalık, bütün politikaların ABD tarafından yönlendirildiği anlamına gelmiyor. Veya ABD'nin bu bölgede istediğini yaptırdığı anlamına da gelmiyor. Eğer böyle olsaydı, Tunus'ta Nahda'nın seçimleri kazanmaması, Mısır'da da Mursi yerine Amr Musa'nın Cumhurbaşkanı seçilmesi gerekirdi. Bu bölgede halkın herhangi birini seçmesi, onu muktedir kılmıyor. Muktedir olmaya aday biri haline getirebiliyor ancak. Muktedir olabilmek için, eski rejimin güçleriyle mücadele etmesi ve onlara halkın seçiminin meşru olduğunu kabul ettirmesi lazım. Bunun zannedildiği kadar kolay olmadığını, ülke olarak yaşadığımız ve yaşamaya devam ettiğimiz tecrübeden biliyoruz.

Sorun ve Risk Yok mu?

Bütün fay hatlarının yerinden oynadığı, zaten kırılğan olan dengelemlerin daha da kırılğanlaştığı bir bölgede risksiz ve sorunsuz bir politika oluşturmanın ve uygulamanın mümkün olmadığı açıktır. Sıfır sorun, sorunları minimize etmenin bir diğer adıdır bana göre. Dolayısıyla, Türkiye'nin uyguladığı politikanın da sorunlu ve riskli yanları elbette vardır.

Bana göre en önemli sorun, bölge halkının beklentilerini yükselten ve anın realitesini aşan bir dil kullanılmış olmasıdır. Bölgede bizim isteğimiz dışında bir şey olmayacağı ve Suriye meselesinin iç işimiz olduğu gibi söylemler, Suriye'de sizin kastettiğiniz anlamın ötesinde beklentileri ortaya çıkarmaktadır. Nitekim bu beklenti yüksekliği, Türkiye'nin samimiyetle bütün yapıp etmelerine rağmen, yeterli memnuniyeti üretmiyor. Ayrıca, Halepçe'ye ilişkin söylenen, 'bugünkü gücümüz olsaydı, Halepçe'deki faciayı önlerdik' türü söylemler de sorunludur. Çünkü 'Halepçe'yi kurtaramadınız, Halep'i bari kurtarın' söylemi ile karşılık bulmaktadır.

İkinci olarak; Suriye yönetimine karşı yürütülen mücadelenin, rahatlıkla anlatılabilir haklı tarafları çok. Ama bu haklılığı gölgeleme ihtimali olan Suriye-İran aksını parçalayarak Hizbullah'ı İsrail için tehdit olmaktan çıkarmak amacına yönelik uluslararası bir komploya hizmet edildiğine ilişkin bir söylem de var. Bir seri "acaba"yı gündeme getiren bu söylemin de, hem politika düzeyinde hem de söylem düzeyinde dikkate alınması ve cevaplanması gerekir. Daha birçok soru sorulabilir. Ancak, nihai tahlilde diyebiliriz ki, Türkiye, tarihin doğru yerinde durmaktadır.

Sonuç Yerine

Bütün fay hatlarının hareketli olduğu, rejimler, mezhepler ve etnisitelerin hareketlendiği, hareketlendirildiği bir bölgede yaşıyoruz. Bu fayların hepsinin kesiştiği bir ülke Suriye. Böylesi bir ülkede, bölgeyi, sahici anlamda yakın zamanda gündemine almış bir Türkiye'nin uyguladığı politikadan bahsediyoruz. Tarihen tanıdığımız bir bölge. Ancak yaklaşık üç kuşaktan bu yana da yabancılaştığımızı kabul etmeliyiz. Türkiye yeni dış politikasının zor bir imtihanını yaşamaktadır Suriye'de. Zorunlu gurbetin sonlandırılmaya çalışıldığı bir dönemde çıktı Suriye sorunu. Bu bağlamda, konjonktürün ürettiği bir sorunun üstesinden gelmeye çalışıyor Türkiye.

Türkiye'nin son dönemde hem iç hem dış politikada gerçekleştirmeye çalıştığı değişimi oldukça derinlikli bir analize tabi tutan Ümit Kurt'un *Zaman* gazetesindeki yazısından bir alıntı ile yazıya son verelim. Clark Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapan Ümit Kurt, "Türkiye Dış Politikasında Yeni Olan" başlıklı yazısında dış politikadaki değişikliği şöyle anlatmaktadır:

"Lozan Antlaşması kuşkusuz çok başarılı ve avantajları büyük bir anlaşmadır ama o ölçüde bedelleri olan da bir anlaşmadır. Orada biz kültürel varlığımızdan, hüviyetimizden ve kimliğimizden vazgeçtik."

"Türkiye modern ulus devlet olmasını resmileştiren ve düvel-i muazzamaya bunu kabul ettiren kurucu anlaşması Lozan'da fiziksel varlığını kurtarmak için kültürel varlığını feda etmiş bir ülkedir. Dolayısıyla, o günkü taktik davranış bugüne kadar değişmeden bir anlamda bizim bütün genetik kodlarımıza iç politikada ve dış politikada sinmiş bir gelenek oluşturmuştur."

Ümit Kurt bu tespitlerden sonra Muhafazakâr bir iktidarın Modernleşme manivelasını kullanarak eski düzeni tasfiye ettiğini ve Türkiye'nin radikal bir paradigma değişimiyle karşı karşıya olduğunu belirtiyor.

"Ezcümle Türkiye, bu yeni paradigma ile Lozan'dan bu yana, yani artık o bedel ödemeyi bir yana bırakmayı kabul ettiğinden bu yanadır, yepyeni olasılıklar yaratabilen, yeni ittifakların olduğu bir merkez haline geldi. Bu rol böyle sağlandı ve dış politika da buna göre şekillenmek zorunda. Bunun riskleri şüphesiz son derece ciddi ve çeşitli. Ancak risksiz dış politika da adeta eşyanın tabiatına aykırı."

Sonsöz: Ortadoğu'nun, bölge halklarının özne olduğu bir yapıya kavuşması gerekiyor. Türkiye şu anda bir özneleşme sürecinin yanında yer alıyor. Suriye bağlamında bugün farklı cephelerde yer alıyor olsalar da, İran dâhil olmak üzere bütün bölge ülkeleri bu yeni Ortadoğu'nun üyeleri olacaklardır. Bu konjonktürde uygulanacak politikanın bu gerçekliği asla göz ardı etmemesi gerekir.

Paylaşım ve Dezenformasyon Üzerine

Mustafa AYDIN

Kavramlarla ilgili sorunlardan birisi sırf doğrudan olumlu veya olumsuz bir anlama işaret etmiş olmaları değil, tüm olumlu görünümleri içerisinde olumsuz anlamları gizleyebilmeleri ve bunu dikkatlerden uzak tutabilmeleridir. Bilgi toplumu, kentsel dönüşüm, paylaşım, hemen ilk elde verebileceğim örneklerdir. Ben bu kısa yazımda, gerçek dünyadan çok sanal âlemdeki alışverişlerin anahtar sözcüğü haline gelen “paylaşım” örneği üzerinde durmak istiyorum.

Paylaşmak antropolojik (insani) bir olgudur. Yiyecek içecek gibi maddi imkânlar, inanç, kanaat, sevgi ve acılar gibi manevi olgular başkalarıyla paylaşılır. Antropologlar, insanların başından beri paylaştıklarını, elindekinden bir biçimde başkalarını da yararlandırdıklarını düşünmektedirler. Buna göre birlikte ava çıkan grup içinde avlayanlar avlarını, bir av yakalayamayan diğer arkadaşlarıyla paylaşmış, hatta yerleşim yerinde misafirlere de bir pay çıkarmış olmalıdırlar.

Bundan dolayıdır ki antropologlar insanı paylaşan bir varlık olarak tanımlamakta ve buradan hareketle, paylaşımı bilmeyen insan olmayandır, kanaatini de

ifade ede gelmişlerdir. Bildiğimiz kadarıyla insanın dışındaki canlılar, neslini sürdürmek için gösterdiği fedakârlıkların dışında herhangi bir şeyi bir başkasıyla paylaşmamaktadır. Meğerki bu ihtiyaç fazlası terk edilmiş veya bir başka hayvana kaptırılmış olsun. Bu son ifadeler bizi paylaşımın bir özelliğine götürür, paylaşım çoğu kere karşılıksız bir işlemdir, bu da onu mesela alışverişten farklı kılar.

Genelde insani olarak nitelenen paylaşma kendi içerisinde farklı amaçlar taşıyabilir. Allah için, insanîyet adına, acıma ve merhamet gibi duyguların yönlendirmesiyle, bir dava uğruna yapılabilir. Bütün bu farklılıkların arkasında insana özgü iradi bir davranış yatar.

Yukarıda da belirtildiği üzere şüphesiz maddi ve manevi çok farklı şeyler paylaşılabilir.

Yiyecek, içecek gibi maddi imkânlar, sevgi, acı gibi manevi olgular paylaşılır. Şüphesiz bunların sebepleri, içerikleri ve gerçekleşme biçimleri ve sonuçları da farklıdır. Sadaka, infak, zekât, fıtır gibi ibadetler genelde Allah rızası için yapılan paylaşım biçimleridir. Duygular, bilgiler, inanış gibi manevi olgular paylaşılır. Ama görünürdeki bu tüm genellemeler, her halükarda her şeyin paylaşılması gerektiği anlamına gelmez. Kötü şeyler paylaşılmamalıdır. Çünkü paylaşmanın, paylaşılan şeylerin bizzat kendilerini azaltıp çoğaltan bir niteliği de vardır.

“

Özellikle günümüzde paylaşımın en çok gerçekleştiği alanlardan birisi şüphesiz bilgi alanıdır. Önce şunu belirtelim ki hiç tereddüt etmeden kullandığımız bilgi paylaşımı ifadesinin bizzat kendisi sorunludur. Başka bir ifadeyle her haliyle paylaşamayacağımız (?) bir kavramdır. Elbette düşünen bir varlık olarak insan, günlük hayattaki deneyimlerini zihinsel bir kalıba dökabilen, bunu başkalarından aldığı bilgilerle zenginleştirip, işin içine rivayetleri de katarak, yapabildiğince vahiy kültürüyle temellendiren, biriktirip başkalarına da aktarabilen bir varlıktır. Bu temel yargıdan hareketle denebilir ki, özellikle orada duran formel bir bilgi ile ilişkisi bakımından genel olarak insanların iki tür eyleminden söz edilebilir: Bilgi verenler ve bilgi alanlar.

Paylaşımın Tabiatı

Gerçekten de paylaşımın tabiatında başka ilginç durumlar vardır. Mesela bazı şeyler paylaştıkça doğal olarak eksilir. Elimizdeki maddi bir şeyin başkalarıyla paylaşılması fiziksel olarak azalması demektir. Gerçi aynı maddi paylaşımına manevi açıdan baktığımızda farklı bir artıştan söz edebiliriz. Mesela sonuç olarak zekât maddi bir paylaşım olarak niteliksel bir azalma olarak görülür ama manevi bir zenginliği beraberinde getirir. İlginçtir ki paylaşımın sonunda bu genel olarak eksilme yalnız fiziksel olgulara has değildir. Soyut olgularda da yaşanır. Mesela acılar paylaşıldığı zaman acıda bir bölünme olur, asıl acıyı yaşayan kişinin sıkıntısı azalır. Çünkü bir kısmını birileri almış üstlenmiş demektir.

Paylaşımındaki artış, çoğu kere nesnel/fiziksel olmayan olgulardadır. Mesela sevgi ne kadar çok paylaşılırsa o kadar artar. Yine mesela yapısı itibarıyla sembolik olan kültürler paylaşıldıkça artar. Modern kültür örneğinde olduğu gibi, paylaşılan kültür, sahibinin

çıkarlarını öncelediği oranda da bu, empoze yoluyla paylaşma gibi garip bir sorunu gündeme getirir. Karşıdaki birey veya kitle iradi olarak almadığında da paylaşmaya mecbur edilir. Kültür emperyalizmi denen şey de işte buradan doğar. Geldiğimiz noktada daha sonra kullanmak üzere bir yargının altını çizmek gerekir: İçinde bulunduğumuz dünyada bilgi paylaşımı masum olmadığı gibi buna bağlı süreçler de sorunsuz değildirler.

Özellikle günümüzde paylaşımın en çok gerçekleştiği alanlardan birisi şüphesiz bilgi alanıdır. Önce şunu belirtelim ki hiç tereddüt etmeden kullandığımız bilgi paylaşımı ifadesinin bizzat kendisi sorunludur. Başka bir ifadeyle her haliyle paylaşamayacağımız (?) bir kavramdır. Elbette düşünen bir varlık olarak insan, günlük hayattaki deneyimlerini zihinsel bir kalıba dökabilen, bunu başkalarından aldığı bilgilerle zenginleştirip, işin içine rivayetleri de katarak, yapabildiğince vahiy kültürüyle temellendiren, biriktirip başkalarına da aktarabilen bir var-

lıktır. Bu temel yargıdan hareketle denebilir ki, özellikle orada duran formel bir bilgi ile ilişkisi bakımından genel olarak insanların iki tür eyleminden söz edilebilir: Bilgi verenler ve bilgi alanlar.

Bilgi Alışverişi veya Paylaşımı

Bilgi (paylaşımı değil) alışverişi geleneksel kültürlerde ve modern ortamlarda birbirlerinden bir hayli farklı olmuştur. Geleneksel kültürlerde bilgi sahibi bir kere sahip olduğu bilgiyi bir Tanrı emaneti olarak görür ve bunu sırf bir kendi başarısı olarak değerlendirmezdi. Bu temel yargının bazı önemli sonuçları vardı: Bilgiyi bir iktidar ve birilerinin üzerinde nüfuz kurma aracı olarak kullanılması hemen bütün kadim kültürlerde hem ayıp, hem günah sayılırdı. Bir de emanet kuralına uygun olarak bilgi herkese zorla verilmez talep edene verilirdi. Talepsiz bilgi empozesinin sorunlar doğurduğu biliniyordu.

Yukarıdaki yargılarımızı ters döndürürsek modern ortamlarda bilgi alışverişinin nasıl işlediğini kabaca ifade etmiş oluruz.

Bu ortamda bilgi kişinin daha başka imkânlarla ele geçirdiği bir güç, bir iktidar aracıdır. Onun için günümüz dünyasında kişiler ve toplumlar bu araçsal yapıyla başkalarını mümkün olduğunca kendi nüfuz alanı içinde tutmaya, muhatabı bilgi talebinde bulunmadığı durumlarda da onu zorla empoze etmeye çalışırlar. Kültür emperyalizmi işte bu zoraki süreci niteleyen kavramlardan birisidir. Sonuç olarak bilgi paylaşımının böyle bir yönü vardır. Kabaca söylemek gerekirse sonuç olarak Batı, son birkaç yüzyıldır olumlu-olumsuz, kültürünü diğer toplumlarla paylaşmaktadır.

Kavram olarak bizzat kendisinin sorunlu olduğu bilgi paylaşımının önemli bir kısmı günümüzde sanal bir dünyada gerçekleşmektedir. Meşhur internet sitelerini niteleyen en temel vasıf, paylaşım siteleri olmalarıdır. Tabii ki burada amacım bu siteler aracılığıyla paylaşılan her türlü işlemin sorunlu olduğu değildir. Bilindiği üzere dost grupları siteler oluşturmuşlar, nesnel dünyada gerçekleştirmekte zorlandıkları muhabbeti ve ortak bilgilenmeyi buradan sürdürmektedirler. Şüphesiz böylesi bir işlev de yadsınmaz. Benim altını çizmek istediğim nokta bu kapıdan girildikten sonra gerçekleşen paylaşımlardır. Şüphesiz sahiplerine doğrudan bir yarar sağladığı düşünülemeyen, gerçekten kirli siteler benim bu değerlendirmemin dışında oluşumlardır.

Kim, Neyi, Kiminle Paylaşır?

Bir kere bir bilgi olarak düşünüldüğünde de her şey herkesle paylaşılabilir. Yani neyin, kiminle paylaşıldığı önemlidir. Mesela orada bir gerçek olarak duran ama olumsuz olan şeyler paylaşılmaz. Bir hadislerinde Hz. Peygamber, “Daha önce yaptığınız, Allah ile aranızda kalan olumsuz eylemleri

Kavram olarak bizzat kendisinin sorunlu olduğu bilgi paylaşımının önemli bir kısmı günümüzde sanal bir dünyada gerçekleşmektedir. Meşhur internet sitelerini niteleyen en temel vasıf, paylaşım siteleri olmalarıdır. Tabii ki burada amacım bu siteler aracılığıyla paylaşılan her türlü işlemin sorunlu olduğu değildir. Bilindiği üzere dost grupları siteler oluşturmuşlar, nesnel dünyada gerçekleştirmekte zorlandıkları muhabbeti ve ortak bilgilenmeyi buradan sürdürmektedirler. Şüphesiz böylesi bir işlev de yadsınmaz. Benim altını çizmek istediğim nokta bu kapıdan girildikten sonra gerçekleşen paylaşımlardır.

daha sonra birbirinize anlatmayınız” buyurmaktadır. İyi düşündüğümüzde anlamada zorlanmayız ki bir olayın aktarımı (güncel ifadeyle bu kötü bilginin paylaşımı), onu hem yaygınlaştırır, hem de meşrulaştırır. Bir ahlaksızlı-

ğın (mesela bir hırsızlığın) cezbedici bir üslupla hem de sıkıntı duyulmaksızın anlatılması olayın bir beceri işi olarak algılanmasına sebep olabilir.

İkinci bir nokta ise bir şeyin kiminle paylaşıldığıdır. Tipik bir örnek olarak belirtmek gerekirse yaygın bir sitede bu sanal dünyanın müşterilerinden bir kadının siteye koyduğu başörtülü vesikalık bir fotoğrafı kiminle paylaştığını düşünelim. Şüphesiz söz konusu fotoğrafın bir ahlak dışılığı yok ve esasen zorunlu olduğu yerlerde de bu böylece kullanılmaktadır. Ama ortalama yüzde yetmişinin takma adla çalıştığı, yani muhataplarının kimliğini gizlediği bir dünyada bu kadın, masumane diyebileceğimiz bu fotoğrafını kiminle ve niçin paylaşmaktadır. Bundan sonra nasıl bir gelişme, ne tür bir sonucun doğabileceğini her haliyle kestirmek de mümkün değildir.

Modern dünyanın böylesi bir paylaşım ortamında bilgi paylaşımı esaslı sorunlara sahiptir. İlk elde her türlü bilgi elimizin altında masraf ve emek gerektirmeksizin ulaşılabilir gözükmektedir. İlgilendiğimiz şey de her şeyden önce bir bilgi olması nedeniyle bir kuşku duyulmamaktadır. Ne var ki bir sözlük taşımak o dili bilmek anlamına gelmediği gibi, zihnimize yüklenmiş ve özümsemiş olmayan bu bilgiler bize ait değildir. Ama işin kötüsü her şeyin bilgisine sahip olunduğu sanılmaktadır. Bu yanlış

algılayışın bir ürünü olarak pek çok kimseye, hatta bilim adamına (belki teknisyeni demek daha uygun olur) göre artık kitapların anlamı kalmamıştır. F. Furedi'nin dediği gibi bu çarpıklığı kamufle etmek üzere modern kültür bir yargı daha ortaya koymuştur: Doğru ve faydalı bilgi günlük hayatta işe yarayan bilgidir ve bu da elimizin altındaki makine-lerde kayıtlıdır. Böylece yalnızca arka plandaki insani bilgi değil, potansiyel varoluş alanının bizzat kendisi yok sayılmaktadır.

Şüphesiz sanal bir dünyada en rizikosuz paylaşımlardan birisi haberlerin paylaşımıdır. Bir şeylerden haberdar olmak durumundayız. Bilindiği üzere bunlar da belli tercihlere göre düzenlenmiştir. O kadar çok haber paylaşım sitesi vardır ki buralarda verilen haberlerin ayrıntısına değil, yalnızca başlıklarına baktığımızda günlük hayatımızın önemli bir kısmını çekip alacağına şüphe yoktur. Tabi benim burada asıl üzerinde durmak istediğim nokta yaşanan büyük dezenformasyondur.

Sağlıksız Bilgi Paylaşımından Doğan Dezenformasyon

Büyük bir bilgi bombardımanı altındayız. Aynı bilgi siteden siteye değişiyor. Çelişen bilgilerle bazı sitelerin nasıl bir imanı, sosyal politik kanaate sahip olduğunu kestirmede zorlandığımız için paylaşılması istenen bilgiyi paylaşmıyoruz. Enformasyonun yerini dezenformasyon alabiliyor. Sonuç olarak bir zihni kirlenmenin de ötesinde tabir caizse bir bilgi zehirlenmesi yaşıyoruz.

Yaklaşık 15 yıl önce gündemimde “zihni kirlenme” olarak adlandırdığım, metinleştirip değişik yerlerde yayınladığım, bazı yerlerde sohbet teması yaptığım bir konu vardı. Burada özet olarak bilginin arttığı ama olumlu olmasının yanında, vahiyle tashih edilmiş, bilimsel bilgi başta olmak üzere tüm bilgi süreçlerinin zihni bir kirlenmeye sebep olduklarını ve bilginin arındırılmasının günümüz dünyasında insanın çok önemli bir sorunu olduğu üzerinde durmuştum. Bu gün aynı sorunun bir başka boyutunun altını çiziyorum. Arındırılmamış kirli bilginin zorunlu paylaşımı daha ileri sorunlar doğurmaktadır. Çünkü burada süreç bir yandan paylaşım gibi bir nitelemeye bağlı olarak meşruiyet kazanmakta, diğer taraftan çok yoğunlaştırılmış bu bilgi etkileşimi zorunlu hale gelmektedir. Bu ise sıradan bir bilgi kirlenmesinden öte bir bilgi zehirlenmesine sebep olabilmektedir.

Bütün bu nedenlerden dolayı, bir şeylerden haberdar eden

ve faydalı olduklarında şüphem bulunmayan bazı dost siteleri konusunda bile kişisel olarak bir isteksizlik içindeyim. Zamanımın önemli bir kısmını çekip alan ve dolayısıyla da beni bana bırakmayan meşhur paylaşım sitelerinin hiçbirisinin üyesi değilim. Bazı tanıdıkların zaman zaman ısrarla sizinle şu sitede paylaşmak istemez talepleri bile bende bu direnç duygularımı yıkmamakta, aksine pekiştirmektedir.

Sonuç olarak şüphesiz bu tür eylemleri her haliyle yadsıyor değilim. Yürürlükte olan mantığa göre sıra dışı sayılabilecek yargılarımızın geniş bir kesimce ‘paylaşılacağı’ da zannetmiyorum. Bunlar bir yönüyle belli bir yaştan sonra değişen dünyaya ayak uydurmakta zorlanan bir insanın hayıflanmaları olarak da değerlendirilebilir. Ama bütün bunlara rağmen hâkim olmadığımız bu tür süreçlere bir başka açıdan da bakılması gerektiği, bilgi ve paylaşım gibi en temel değerleri ifade eden kavramların gerisinde olumsuz tortuların oluşabileceği unutulmamalıdır.

Suriye ve Arakan'la İmtihanımız

Abdullah YILDIZ

“Hiç şüphesiz ki, müminler ancak kardeşlerdir” (Hucurat 49/10) ayetini dilimizden pek düşürmeyiz.

Peki, ama müminler olarak iman ve din kardeşliğimizin ne kadar farkındayız?

Keza, bu kardeşliğimizin bize yüklediği görev ve sorumlulukların ne kadar bilincindeyiz?

Müminlerin kardeşlik düzeyini gösteren şu hadis-i şerifi birlikte okuyup üzerinde iyice düşünelim:

“Müminler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acıtmakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa (hummaya) tutulurlar.” (Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr 66)

Evet, biz Müslümanlar “iman ve din kardeşi”yiz.

Bu kardeşlik, kan kardeşliğinden, dil ve renk kardeşliğinden daha önemli ve önceliklidir.

Bu kardeşlik etnik, coğrafi vb. hiçbir sınır tanımaz; ulusal sınırlarının ötesinde de olsa, hatta aralarında kıtalar ve okyanuslar bile olsa Müslüman birey ve topluluklar birbirleriyle kardeşlerdir.

Bu kardeşlik, ayağımıza bir diken batsa, nasıl bütün vücudumuz acı duyarsa, dünyanın herhangi bir yerindeki Müslüman'ın acı ve ıstırabını da bizim o oranda duymamızı gerektirir. Zira kardeşlik budur!

“Sizden biriniz kendisi için sevip arzu ettiği şeyi din kardeşi için de sevip arzu etmedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.” (Buhârî, İmân 7; Müslim, İmân 71-72) hadis-i şerifi ise, kardeşliğin ve sevginin ölçüsünü belirler. Kendisi için arzu ettiğini mümin kardeşi için de istemek, imanın, sevgi ve kardeşlikte samimiyetin göstergesidir. Her iyiliği, güzelliği hep kendisi için isteyip de, aynı

şeyleri mümin kardeşi için arzulamayan, kardeşlerini sevdiğini söylese de inandırıcı olmaz; dahası, cennete bile giremez:

“İman etmedikçe Cennet'e giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de gerçek manada iman etmiş olmazsınız.” (Müslim, İmân 93)

Şu günlerde, Türkiye Müslümanları olarak, yanı başımızda en uzun sınır komşumuz olan Suriyeli din kardeşlerimizle ve çok uzaklardaki kardeşlerimiz Arakan Müslümanları ile sınanıyoruz.

Öncelikle şu soruları kendimize sormalı ve doğru cevaplarını bulmalıyız:

- Acaba biz, Türkiye Müslümanları ve İslâm ümmeti ola-

rak, Esed'in katilleri, Halep'te, Hama'da, Şam'da mümin kardeşlerimizin tepelerine bomba yağdırırken ve Myanmar canileri Arakanlı iman ve din kardeşlerimizi hunharca katlederken rahat koltuklarımızda onların acısını hissedebiliyor muyuz?

- Budist Burma (Myanmar) yönetimi tarafından sadece Müslüman oldukları için, Kur'ânî ifade ile "Rabbim Allah'tır" dedikleri için acımasızca katledilen ve yurtlarından sürülen Arakanlı (Rohingyalı) Müslüman kardeşlerimize ve Suriye'de egemen olan Sosyalist Baasçı ve İslâm düşmanı Nusayri rejimin katillerince, sırf zulme razı oldukları için aylardır katledilen Müslüman kardeşlerimize karşı görev ve sorumluluklarımızın neler olduğunu biliyor muyuz?

Mazluma Yardım Etmek Farzdır

Şimdi, İslâm kardeşliğinin bize yüklediği görevleri hatırlatan şu nebevi talimatı birlikte okuyalım:

"Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz, onu düşmana teslim etmez. Müslüman kardeşinin ihtiyacını gideren kimsenin Allah da ihtiyacını giderir. Kim bir Müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah Teâlâ o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Kim bir Müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah Teâlâ da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter." (Buhârî, Mezâlim 3; Müslim, Birr 58)

Demek ki: yukarıdaki hadis-i şerifler uyarınca, öncelikle *-bir vücudun organları olarak-* mümin kardeşlerimizin acılarını paylaşmak ve onları sevmekle yükümlüyüz; öyle ki, onların çektikleri sıkıntılar sebebiyle bizim de hummaya tutulmuşçasına rahatsız olmamız ve uykusuz kalmamız gerekiyor. Keza Müslüman kardeşlerimizi, kan içici düşmanlarının gaddar ellerine teslim etmemek, onları korumak,

İslâm düşmanı ve Müslüman katili Esed rejiminin yıkılması halinde, yerine kimlerin geleceğine dair ihtimallere ve dezenformasyonlara kulak kabartarak, Suriye'deki İslâmî ağırlıklı direnişe sırt çevirenler ve böylece yapılan korkunç katliamları adeta meşrulaştıranlar, acaba yarın hem bu dünyada ve hem de öbür dünyada mümin kardeşlerinin yüzlerine nasıl bakacaklar ve Allah'a nasıl hesap verecekler?

onların ihtiyaçlarını ve sıkıntılarını gidermek için elimizden geleni yapmamız gerekiyor. Kardeş isek, Arakan ve Suriye'de katliam ve tecavüzler sürerken din kardeşlerimize sırtımızı çeviremeyiz, onları kendi kaderlerine terk edemeyiz ve onları acımasız İslâm düşmanlarının ellerine teslim edemeyiz.

Ünlü hadis şârihi İbn Battal, bu bağlamda mazluma yardım etmenin her Müslüman'ın üzerine farz-ı kifâye olduğunu, devlet başkanına ise farz-ı ayn olduğunu söyler ki, bu oldukça manidardır.

Suriye Devrimini Desteklemek Görevimizdir

Suriye'de her gün yüzlerce Müslüman'ın kanı akmaya devam ederken, zanna ve çeşitli ideolojik önyargılara dayalı bazı yaklaşımlara, sözde stratejik tahlillere ve komple teorilerine itibar ederek, yanı başımızdaki kardeşlerimizin imdat çağlıklarına kulak tıkamak ne kadar akla ziyan, insafa ziyan ve hatta imana ziyansa, dünyanın bir ucundaki Arakan Müslümanlarının Budist fanatikler tarafından hunharca öldürülmele-ri karşısında sessiz kalmak da aynı oranda insafa ve imana ziyandır.

İslâm düşmanı ve Müslüman katili Esed rejiminin yıkılması halinde, yerine kimlerin geleceğine dair ihtimallere ve dezenformasyonlara kulak kabartarak, Suriye'deki İslâmî ağırlıklı direnişe sırt çevirenler ve böylece yapılan korkunç katliamları adeta meşrulaştıranlar, acaba yarın hem bu dünyada ve hem de öbür dünyada mümin kardeşlerinin yüzlerine nasıl bakacaklar ve Allah'a nasıl hesap verecekler?

Yazık ki, İran'ın ve Lübnan Hizbullah'ının katil Baas rejiminin yanında yer alması ise, sadece İslâm dünyası nezdindeki itibarlarını ayaklar altına almakla kalmıyor, aynı zamanda bölgede tırmanan mezhebi gerilimi, patlamaya hazır bir bombaya dönüştürüyor ve adeta ümmetin geleceğini gölgeliyor.

Ama bilinmelidir ki, on sekiz aydır binlerce şehid veren ve giderek güçlenen Suriye İslâmî direnişi, eli kanlı azınlık rejimini er ya da geç alaşağı edecektir, herkes kendisini bu sonuca göre hazırlamalıdır.

Ümmet Felaketlerle Dirilecek!

Son yıllarda, özellikle de mübarek Ramazan ayına tevafuk eden zaman dilimlerinde İslâm âleminin farklı yörelerindeki Müslümanların çeşitli bela ve musibetlere, zulüm ve katliamlara uğraması, anlam ve hikmeti üzerinde iyi düşünülmesi gereken bir ilahi tecelli olarak karşımıza çıkıyor...

Geçen yıl Ramazan ayında Afrika'da başlayan kuraklık nedeniyle Somali Müslümanlarının yaşadığı açlık ve ölümlerle sarsılmış, millet ve ümmet olarak kardeşlerimize yardım için seferber olmuştuk.

Daha önceki yıl, yine Ramazan ayında Pakistan'da yaşanan sel felaketi sebebiyle evsiz kalan on binlerce kardeşimiz büyük sıkıntı çekmiş ve yardım ellerimiz oradaki kardeşlerimize uzanmıştı.

Evet, bu Ramazan'da ise Suriyeli ve Burma/Myanmar'daki Arakanlı kardeşlerimiz gündemimizde.

İşte bu tür can yakıcı felaketler sebebiyle ki, uzun süredir birbirlerinden kopuk, ayrı ve uzak kalan dünya Müslümanları, din kardeşlerini hatırlıyor, gönüllerini ve ellerini birbirleriyle buluşturuyorlar. Anlaşılan o ki, bu acı tecrübeler kaçınılmaz olarak ümmeti birbiriyle kaynaşmaya zorlamaktadır. Yani ilahi irade, Müslümanların birbirlerine kenetlenmeleri yönünde tarihe yeniden müdahale etmektedir.

Yardım Et Yardım Gör!

Son yıllarda Müslümanlar arasındaki dayanışmanın giderek güçlenmesi, Yüce Rabbimizin (c.c.) vaat buyurduğu ilahi rahmet ve nusret'in celp edilmesinin

de en önemli vesilesi olacaktır, inşallah. Çünkü Yüce Rabbimiz, mümin kullarına ilahi yardımda bulunma vaadini, belli şartlara bağlamaktadır:

“Ey iman edenler, eğer siz Allah'a (Allah adına İslâm'a ve Müslümanlara) yardım ederseniz, O da size yardım eder ve sizin ayaklarınızı sağlamlaştırır.” (Muhammed 47/7)

“Allah, O'na (O'nun davasına ve mümin kullarına) yardım edenlere mutlaka yardım eder. Allah Kavi (yegâne güç/kuvvet sahibi)'dir ve Aziz (mutlak üstünlük/izzet sahibi)'dir.” (Hacc 22/40. Bak: 22/60)

Bu ayetler, Allah'ın mümin kullarına yardımını, onların İslâm'a ve Müslümanlara yardım etmeleri şartına bağlarken; şu ayet ise, ilahi yardımı hak edenlerin asla mağlup olmayacağını müjdelemektedir:

“Allah size yardım ederse, size galip gelecek yoktur; ama ya O sizi terk ederse, ondan sonra size yardım edecek kimdir? O halde müminler yalnız Allah'a güvenip tevekkül etmelidir.” (Âl-i İmran 3/160)

Demek ki; bütün mesele Aziz ve Kavî olan Allah'ın yardımını celp etmektir. Bu takdirde müminlere karşı kimse üstün ve galip

gelemeyecektir. Ama Allah (c.c.), bizi terk eder, nusretini bizden esirgese, bize yardım edecek güç var mıdır? Müminlere, Allah (c.c.) ve müminlerden başka kim yardım eder?

O halde; ümmet olarak yeniden dirilip tarih sahnesine geri dönmemiz ve asırlardır Müslümanlara kan kusturan şer güçlere karşı tekrar üstün gelmemiz için acilen kolları sıvayıp Allah'a (Allah'ın Dini İslâm'a ve O'nun mazlum kullarına) yardım etmek amacıyla tüm imkân ve potansiyelimizi seferber etmeliyiz. İşte o zaman Nasr sûresi ile Rasûlullah'a (s.) verilen müjde bizi de kapsayacaktır:

“Allah'ın nusreti/yardımi ve fetih/zafer gelip de, insanların Allah'ın dinine akın akın girdiklerini görünce, Rabbini hamd ile tesbih et; O'ndan bağışlama dile, çünkü O, tevbeleri kabul edendir.”

Önce Allah'a yardım sonra Allah'ın yardımı ve ardından da müjdelendiği üzere fetih ve zafer gelecek, ümmet yeniden ayağa kalkacaktır. Böylece insanlık, içinde bulunduğu karanlıklardan Allah'ın nuru ile aydınlıklara çıkacaktır...

Mısır'daki Gelişmeler ve Bölgesel Yansımaları

Öner BUÇUKÇU

Arap Baharı diye adlandırılan kitlesel mobilizasyon sürecinin en kritik halkası olan Mısır'da geçtiğimiz günlerde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında yeni bir safhaya geçildi. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin hemen öncesinde Yüksek Askerî Konsey'in siyasal sistemin yapısına ve işleyişine yönelik bazı kararlar almış olması Mısır'ın ilk kez gerçekleştirdiği bağımsız seçimler sonrası yönelik tahminleri karamsarlaştırmış bulunuyor.

Sadece Arap dünyası için değil bölge açısından da çok önemli bir ülke olan Mısır'da yaşanan siyasal gelişmeler İsrail'in bölgesel pozisyonu, Filistin-İsrail meselesi, İran'ın Ortadoğu politikasındaki yeri ve uluslar arası ilişkilerin güncel krizi Suriye olayları açısından son derece önemli bir yer işgal ediyor. En sonda söylenecek şeyi basit örneklemelerle en başta söylersek Mısır'daki siyasal gelişmeler İran'ın uluslar arası sistemde yaşadığı krizi olumlu ya da olumsuz biçimde etkileyebilir, İsrail'in güven sendromuna yakalanmasına sebep olup çok daha agresif bir tavır sergilemesine ve İran'la bir savaşa varabilecek bölgesel ya da küresel krizlere sebep olabilir, şu an itibarıyla sert bir biçimde devam etmekte olan Suriye'deki çatışmalara bir çözüm oluşturabilir ya da iç savaşın uzaması anlamına gelebilir.

Hüsni Mübarek'in Devrilmesi Sonrası Mısır'da Siyasî Tablo

2011 Ocak ayında yoğunlaşan kitle gösterileri sonrasında Hüsni Mübarek'in devlet başkanlığını bırakması Ortadoğu ve Arap Dünyası açısından ciddi bir kırılmaya işaret ediyordu. Mübarek'in devrilmesine giden süreci hazırlayan gelişmelerin fitili Tunus'ta Zeynelabidin bin Ali'nin kitle gösterileri sonrasında ülkeyi terk etmesi ile ateşlenmişti yani Mısır'da yaşanan gelişmeler bölge açısından ilk örnek olma özelliği göstermiyordu ancak Mısır, İsrail ile barış antlaşması yapan ilk ülke olma, ABD'den her yıl nakit yardım alma, Arap Birliği'nin kilit ve en önemli ülkelerinden birisi olma gibi özellikleri sebebiyle son derece kritik bir halkayı teşkil ediyordu.

Mübarek yönetiminin devrilmesini hazırlayan sokak gösterileri liberal ve sol gruplar tarafından internet ortamı kullanılarak organize edilmeye başladı. Mısır'da General Cemal Abdünnasır iktidarından itibaren ciddi baskılarla karşı karşıya kalmış olan Müslüman Kardeşler sokak gösterilerinin ilk safhalarında yer almazken taraftarlarına itidal çağrısında bulundu. Diğer taraftan ülkede dış destekle var olabilmiş, Müslüman Kardeşler'in geleneksel tabanına hitap eden Selefi gruplar "ulu'l-emr"e itaat çağrısı yaptı. Bununla birlikte ülkenin en organize muhalefet hareketi olan Müslüman Kardeşler'in 25 Ocak'taki Kızgın Cuma'ya katılmasından sonra süreç çok daha hızlı seyretmeye başladı. Neticede Mısır Ordusu'nun da Mübarek'in gitmesine meyilli tarafsızlığıyla Hüsni

Mübarek istifa etmek mecburiyetinde kaldı. İlginç olan ise daha sonra açıklanan WikiLeaks belgelerinde Mısır Ordusu'nun Hüsnü Mübarek iktidarı devam ederken Mübarek sonrasına yönelik ABD'li yetkililerle çeşitli düzeylerde temas kurulduğu iddia ediliyordu.¹

The Man on Horseback?: Ordunun Geri Dönüşü

Mısır'da ordu 1952'deki Hür Subaylar Darbesi sonrasında politik sistemin esas unsurlarından birisi olarak var olagelmıştır. Ancak 1956'da Mısır devlet Başkanı olan General Cemal Abdünnasır'ın karizmatik kişiliği ve ordu mensubiyeti, ardından gelen Enver Sedat ve Hüsnü Mübarek'in de ordu kökenleri Mısır Ordusunun kurumsal olarak Mısır siyasetinin temel belirleyicilerinden birisi olmadığı yanılmasına yol açtı. Kendi sanayi girişimleri de dâhil olmak üzere ekonomik yapılarını oluşturmasına müsaade edilen, büyük üstyapı projeleri üstlenebilen, turizm alanında iştirak sahibi olabilen ve ekonomik denetimden uzak bir yapıya sahip olan Mısır ordusu aslında ülkedeki en büyük iktidar yapısıdır.

Gösteriler sırasında 28 Ocak'ta Başkent Kahire'deki önemli devlet binalarını boşaltan, 31 Ocak'ta gösterilerin sona erdirilmesine yönelik kuvvet kullanmayacağını açıklayan; Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonra oluşan iktidar boşluğunu doldurabilecek tek kurumsal yapı olan Ordu, 11 Şubat'ta fiili olarak yönetimi ele aldı. 19 Mart 2011'de ise oluşturulacak yeni anayasaya kadar yürürlükte kalacak olan tadil edilmiş anayasa metni için bir referandum gerçekleştirildi. 3-24 arası maddeleri ile insan hakları ve özgürlüklerini düzenleyen metin birden fazla siyasi oluşumun

özgür biçimde seçimlere katılmasını da güvence altına alıyordu. Diğer taraftan bu anayasal metnin 56. maddesi Ordu'nun yasa koyucu ve yürütücü yetkisini güvence altına aldı. 30 Mart 2011'de anayasal bir çerçeveye sahip olan, geçiş sürecini yönetmek üzere, Yüksek Askerî Konsey (Supreme Council of the Armed Forces) adında bir oluşum meydana getirildi.³

Kasım 2011'de Mısır Parlamentosu için seçim süreci başladı. 2012 Mart ayında tamamlanan seçim süreci sonucunda ortaya ilginç bir sayısal kompozisyon çıktı. Oyların %46'sını alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkan Müslüman Kardeşler'in dominant olduğu koalisyon oluşumu Hürriyet ve Adalet Partisi 235 temsilci elde ederken, Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonra kurulan selefi hareketlerin bir koalisyonu Nur Partisi %24 oyla 123 temsilci kazanarak ikinci parti oldu. Ülkenin en eski ve en organize siyasi partilerinden birisi olan seküler Arap milliyetçisi eğilimli Wafd Partisi ise oyların %8'ini alarak 38 temsilci çıkarabildi. Oluşan parlamento içerisinde seçilecek 100 kişi yeni anayasanın yazım çalışmalarını yürüteceği için ortaya çıkan politik tablo ülkesel ve bölgesel ciddi çekinceler meydana getirdi.

Müslüman Kardeşler'in Özgürlük ve Adalet Partisi çatısı altında siyasal alana girişi ve elde ettiği başarı beklenen bir gelişmeydi. Enver Sedat'ın bir suikast neticesinde öldürülmesi sonrasında ortaya çıkan politik yapı içerisinde Müslüman Kardeşler şiddet eksenli faaliyette bulunmayı reddetti ve Mısır'da dinin görünürlüğüne arttırmaya yönelik faaliyetlerde bulunma stratejisi izlemeye başladı. Bu çerçevede Müslüman Kardeşler işçi ve işveren sendikaları, öğrenci

örgütlenmeleri, yardım kuruluşları gibi çok sayıda sivil toplum örgütünde etkin bir rol üstlenerek Mısır'daki toplumsal meşruiyet alanını genişletti. Yaşanan bu gelişme Müslüman Kardeşler'i legal siyaset alanına çekti. 2005 yılında gerçekleştirilen ve Müslüman Kardeşler'in 85 temsilci elde ettiği Halk Meclisi seçimlerine ve 2007 yıllarında gerçekleştirilen Şura Meclisi seçimlerine katılan Müslüman Kardeşler'in seçimlerde 19 bağımsız adayını meclise sokmayı başarması hem Mısır'da hem de uluslararası kamuoyunda dikkat çekti. Zira 2005 seçimlerinden sonra 2007 seçimlerine daha ciddi hazırlanmaya (!) başlayan Hüsnü Mübarek'in Ulusal Demokratik Partisi Müslüman Kardeşler üzerinde çeşitli baskı ve zor araçlarını devreye sokarak artırmıştı. 2006 yılı ortalarından itibaren 1000'den fazla Müslüman Kardeşler üyesi herhangi bir suçlama ya da yargılama olmaksızın göz altına alınarak belirli aralıklarla salıverildi. Bununla birlikte Müslüman Kardeşler'in resmi söyleminde herhangi bir değişme olmadı. Dine dayalı herhangi bir politik aktiviteyi yasaklayan Mısır anayasasının 5. maddesini o dönem Şura Meclisi üyesi olan Dr. Muhammed Mursi "Anayasa İslâm'a karşı değildir, İslâm anayasadan daha büyüktür. İslâm bizim medeniyetimizdir, hiçbir mahkeme toplumdaki İslâmî kökeni görmezden gelemez, inkâr edemez" ifadeleriyle değerlendirmişti. Bu durum Müslüman Kardeşler'in Mısır'daki popülaritesinin artmasına sebep oldu. Kısacası Müslüman Kardeşler zaten politik alanda bulunuyordu ve geri dönüş ya da bir sürpriz durumu söz konusu değildi. Müslüman Kardeşler de siyasal alanı kendilerinin domine edeceğini düşünüyordu.

Selefi hareketlerin bir koalisyonu olan Nur Partisi'nin %24 civarında oy alarak ikinci parti olması seçimlerin en ilginç dinamiğine işaret ediyordu. Bu durum sadece uluslar arası kamuoyu için değil Müslüman Kardeşler için de sürpriz bir gelişmeydi. Selefi hareketler ilk önce seçimlere katılmayacaklarını ve boykot edeceklerini açıklamışlardı. Bu durumda Müslüman Kardeşler "Demokratik İttifak" adını verdikleri kendi çatıları altında parlamentoya girecek partilerle yapacağı pazarlıklara odaklanmışken Nur Partisi'nin ikinci olmasıyla ilginç bir koalisyon denklemi içerisinde kendisini buluverdi. Nur Partisi'nin Müslüman Kardeşler üzerinde yarattığı ikinci ve en önemli etki ise selefi hareketlerin doğrudan Müslüman Kardeşler tabanından besleniyor olmasıydı. Enver Sedat sonrası sivil toplum örgütleri çerçevesinde faaliyet gösteren ve meşru siyaset zemininde toplumsal meşriyetini güçlendiren Müslüman Kardeşler bu süre içerisinde yavaş yavaş gerçek tabanını oluşturan camilerden çekilmeye başlamıştı. Camilerde oluşan bu "siyasal boşluk" selefi hareketler tarafından dolduruldu. Herhangi bir siyasî oluşuma girmeye, bir siyasî oluşum çatısı altında faaliyet göstermeye karşı olan Selefi hareketlerin ilk kongresi dahi yapılmamış olan bir partiyle 5-6 ay içerisinde %24 civarında oy almış olması Mısır iç ve dış politikası açısından önemli sonuçlar doğuracaktır.

Mısır'da gelinen nokta açısından en önemli kırılma noktası Müslüman Kardeşler'in Cumhurbaşkanlığı seçimleri için aday gösterme kararı oldu. Müslüman Kardeşler ile Ordu arasında Cumhurbaşkanlığı

seçimlerine kadar "üstü örtük bir uzlaş" var gibi gözüküyordu. Ordu ile Müslüman Kardeşler arasında Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento paylaşımı yapıldığı; Müslüman Kardeşler'in Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday göstermeyeceği bir şayia olarak yayıldı. Müslüman Kardeşler tarafından

Müslüman Kardeşler'in Özgürlük ve Adalet Partisi çatısı altında siyasal alana girişi ve elde ettiği başarı beklenen bir gelişmeydi. Enver Sedat'ın bir suikast neticesinde öldürülmesi sonrasında ortaya çıkan politik yapı içerisinde Müslüman Kardeşler şiddet eksenli faaliyette bulunmayı reddetti ve Mısır'da dinin görünürliğini arttırmaya yönelik faaliyetlerde bulunma stratejisi izlemeye başladı. Bu çerçevede Müslüman Kardeşler işçi ve işveren sendikaları, öğrenci örgütlenmeleri, yardım kuruluşları gibi çok sayıda sivil toplum örgütünde etkin bir rol üstlenerek Mısır'daki toplumsal meşriyet alanını genişletti. Yaşanan bu gelişme Müslüman Kardeşler'i legal siyaset alanına çekti.

da Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmaya yönelik isteksizliği gösteren açıklamalar geliyordu. Ancak Müslüman Kardeşler hareketin önde gelen isimlerinden birisini, Hayrat el-Şatır'ı Cumhurbaşkanlığı için aday gösterdi. Yüksek Askerî Konsey'in tepkisi ise Hüsnü Mübarek döneminde aldığı hapis

cezası sebebiyle Hayrat el-Şatır'ın adaylığını veto etmek oldu. Halbuki hukukî açıdan eski dönemde alınmış olan cezaların yeni dönemde siyasal etki doğurmaması gerekiyordu. Bu durum Ordu'nun Müslüman Kardeşler'in bütün siyasal sistemi ele geçirme çabasına bir tepkisi olarak yorumlandı. Yüksek Askerî Konsey Şatır'la birlikte İstihbarat Bürosu eski Başkanı ve eski Devlet Başkanı Yardımcısı Ömer Süleyman'ın, Wafd Partisi kurucusu Ayman Nur'un, Uluslar arası Atom Enerjisi Kurumu eski Başkanı Muhammed el-Baradei'nin de aralarında bulunduğu 10 kişinin de adaylığını veto etti. Bu kararın yanı sıra Hüsnü Mübarek döneminde üst düzey rütbelerde görev almış kimselerin 10 yıl süreyle siyasal faaliyetlerde bulunmasını engelleyecek yasa da Anayasa Mahkemesi tarafından veto edildi. Böylece 13 adayın yarışacağı seçimlerde 4 önemli isim kaldı: Müslüman Kardeşler tarafından aday gösterilen Muhammed Mursi, Müslüman Kardeşler eski üyesi, liberal muhafazakar olarak nitelenebilecek Abdulmünim Ebulfutih, Arap Birliği eski Başkanı ve eski Dışişleri Bakanı Amr Musa ve Hüsnü Mübarek yönetiminin son Başbakanı Ahmet Şefik.

Mısır'da Cumhurbaşkanlığı Seçimleri süreci devam ederken devrik lider Hüsnü Mübarek'in yargılanması da devam ediyordu. Yargılamanın başlangıcında suçlamaların yalnızca protesto gösterileri sırasında yaşanan olaylara yönelik olacağı açıklanmıştı. 84 yaşındaki Hüsnü Mübarek ve Hüsnü Mübarek dönemi İçişleri Bakanı Habib el-Adli'nin protesto gösterileri sırasında yaşanan olaylar sebebiyle 25

Sonuç Mısır'da iki başlı bir siyasal yapının ortaya çıkması oldu: Halk tarafından seçilen sivil siyasetçiler ve sivil siyaset üzerindeki vesayet kurumu olarak Ordu. Model bir anlamda Pakistan'daki siyasal yapıya benzedi. Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, Ordu'nun kontrolü altında siyaset yapılacağına yönelik beklentileri kırabilmek amacıyla geçtiğimiz günlerde çok önemli ve kritik bir hamle yaparak Savunma Bakanı ve Ordu'nun en etkili ismi Hüseyin Tantavi ile Ordu Komutanı Sami Anan'ı görevden aldı ve Ordu'ya üst düzey yetkiler tanıyan yasayı iptal ettiğini açıkladı. Mursi'nin bu hamlesi üzerine Mısır'da yaşanan gelişmelerin sembolü haline gelen Tahrir Meydanı'nda büyük çaplı Mursi'ye destek gösterileri düzenlendi.

yıl hapis cezasına çarptırılması, protesto gösterileri sırasında öldürülen 800 kişiye yönelik ateş emrini kimin verdiğine yönelik yeterli delil olmaması sebebiyle bu davanın düşmesi ve Mübarek'in oğulları hakkında açılan yolsuzluk, zimmete para geçirme gibi davalardan, suçlamalar 10 yıl öncesine ait olduğu gerekçesiyle beraat etmesi Mısır'da eski ve yeni arasındaki mücadelenin müşahhaslaşması olarak belirdi. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunun galibi olan adaylardan Muhammed Mursi Cumhurbaşkanı seçilmesi halinde Mübarek'in yargılamasının yenileneceğini açıklarken Ahmet Şefik hukukun her şeyden üstün olduğuna atıfla yargılamanın sonucuna saygı duyulması gereğinden bahsetti. Ordu'nun siyasal sürece en ağır ve etkili darbesi Anayasa Yazıcılar Meclisi'nin oluşumunun Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi tarafından dağıtılması ve Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinin daraltılmasına yönelik kararın Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunun gerçekleştirilmesinden 2 gün önce açıklanmasıydı. Bütün bunlara

rağmen Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi geçerli oyların %51.73'ünü alarak Mısır Cumhurbaşkanı olmayı başardı.

Sonuç Mısır'da iki başlı bir siyasal yapının ortaya çıkması oldu: Halk tarafından seçilen sivil siyasetçiler ve sivil siyaset üzerindeki vesayet kurumu olarak Ordu. Model bir anlamda Pakistan'daki siyasal yapıya benzedi. Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, Ordu'nun kontrolü altında siyaset yapılacağına yönelik beklentileri kırabilmek amacıyla geçtiğimiz günlerde çok önemli ve kritik bir hamle yaparak Savunma Bakanı ve Ordu'nun en etkili ismi Hüseyin Tantavi ile Ordu Komutanı Sami Anan'ı görevden aldı ve Ordu'ya üst düzey yetkiler tanıyan yasayı iptal ettiğini açıkladı. Mursi'nin bu hamlesi üzerine Mısır'da yaşanan gelişmelerin sembolü haline gelen Tahrir Meydanı'nda büyük çaplı Mursi'ye destek gösterileri düzenlendi.⁴

Yeni Dönemin İkinci Yılına Giderken Bölgesel ve Küresel Düzlemde Mısır

İç politikada büyük ölçekli sorunlarla uğraşmasına rağmen

kendisi açısından kısmi konsolidasyonu sağlamayı başaran Müslüman Kardeşler ve Mursi'nin en önemli imtihanını ise Mısır'ın yeni dönemdeki dış politikası oluşturacak. Bölgesel gücünün ve öneminin büyük bir bölümünü ABD ile olan yakın müttefiklik ilişkilerine ve İsrail'le olan "Soğuk Barış"a borçlu olan Mısır'da Mübarek döneminde siyasal muhalefetin en önemli ayaklarından birisini Mısır dış politikası oluşturuyordu.

Bu konuda ilk önemli açıklama ABD Dışişleri Bakanı Hillary R. Clinton'dan geldi. Clinton, Mısır Parlamento seçimlerinin Kasım ayağının gerçekleştirildiği bir sırada kendisine yöneltilen "Mısır seçimlerinden Müslüman Kardeşler'in zaferle ayrılması halinde ABD'nin Müslüman Kardeşler'le görüşüp görüşmeyeceğine" ilişkin soruya "seçimlerin adil ve düzgün bir biçimde gerçekleşmesi halinde kesinlikle evet" cevabını verdi. Bu gelişmeden bir süre sonra ise Müslüman Kardeşler sözcülerinden Muhammed Said Katatni Kahire'de ABD'li diplomatlarla görüşmeler gerçekleştirdi. Buluşmadan iki hafta sonra ise ABD'nin önde gelen düşünce kuruluşlarından Freedom House'da gerçekleştirilen bir toplantıya Müslüman Kardeşler Genel Sekreteri Muhammed Hüseyin ve hareketin önde gelen isimlerinden Mahmud Ghazlan da katıldı. Bu toplantıda M. Hüseyin ve M. Ghazlan ABD'li senatörler ve aktivistlerden oluşan bir gruba devlet ve siyaset görüşlerini aktarmaya çalıştı. Kullanılan söylemde demokrasi, insan hakları ve dinsel, mezhepsel, etnik azınlıkların haklarının korunmasına yönelik vurgu, bölgesel barışa verilen önemin altının çizilmesi önemliydi. Yeni dönemde Müslüman Kardeşler'in bu çerçeve-

de bir söylem krizi içerisine düşmesi ve toplumsal meşruiyetinde aşınma muhtemel bir senaryo olarak önümüzde duruyor. Bu çerçevede en kritik halkayı ise İsrail'le ilişkilerin alacağı şekil teşkil ettiriyor.

Mısır-İsrail İlişkilerinin Temeli: Camp-David Antlaşmaları

19 Kasım 1977 günü Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın Kudüs'ü ziyaret etmesi uluslar arası kamuoyunda çok geniş yankı uyandırdı. İsrail'le son savaşta Sina Yarımadası'nı da kaybeden Enver Sedat, dış politikada kazanım elde edebilmek için diplomasinin daha işlevsel sonuçlar doğurabileceğini düşünüyordu. Diğer bir ifadeyle savaş meydanında elde edemediklerini müzakere masasında ve diplomatik ilişkiler marifetiyle elde etme stratejisi izlemeye başladı. Gelişme Mısır'ın Arap dünyasından kendisine yönelmesi anlamına da geliyordu. Enver Sedat özellikle Filistin meselesini Mısır dış politikasının temel motivasyonu olmaktan çıkarma kaygısı içerisindeydi. Kudüs ziyaretinden sonra 3-8 Şubat 1978'de gerçekleştirdiği ABD ziyaretinde ABD Başkanı Carter'dan çeşitli askerî ekipmanlar talep eden Sedat'ın bu ekipmanları sürekli SSCB'den destek gören Libya'ya karşı bir denge oluşturma amacına bağlaması Mısır dış politikasında yaşanan değişimi de gösteriyordu. Kudüs ve Kahire görüşmelerinde daha çok seyirci olarak kalmayı tercih eden ABD'nin Mısır-İsrail görüşmelerinde katalizör görevi icra etmeye başlaması 20. yy'ın en önemli diplomatik olaylarından birisine giden kapıyı araladı. Sürecin en önemli adımı Washington'da, Beyaz Saray'da "Camp-David Antlaşmaları" denen belgelerin imzalanmasıyla 17 Eylül 1978'de atıldı.

Camp-David Antlaşmaları dört bölümden oluşuyordu: Giriş: Genel Prensipler, Batı Şeria ve Gazze, Mısır-İsrail Münasebetleri ve ortak ilkeler. Antlaşmanın Mısır-İsrail Münasebetleri başlığını taşıyan bölüm üç ay içerisinde Camp-David Antlaşması'nda belirlenen genel ilkeler çerçevesinde Mısır-İsrail Barışı İçin Çerçeve Antlaşması imzalanmasını öngörüyordu. İmzalanan Çerçeve Antlaşma Mısır-İsrail Barış Müzakerelerinin en geç üç ay içerisinde başlamasını öngörürken Sina Yarımadasında Mısır hâkimiyetinin belirli şartlar altında yeniden tesis edilmesini kayıt altına alıyordu.⁵ Neticede imzalanan Mısır-İsrail Barış Antlaşması bölgenin siyasal kompozisyonunu şekillendirdi: Mısır İsrail'i tanıyan ilk Arap ülkesi oldu, taraflar birbirlerinin toprak bütünlüklerini ve egemenliklerini tanıdı. Ancak antlaşmaya göre BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 numaralı kararları çerçevesinde 1967 sınırlarına çekilmesi öngörülen İsrail, 1967'de işgal ettiği yerlerden sadece Sina Yarımadasından çekildi. Diğer taraftan Süveyş Kanalı'nın 1888 İstanbul Antlaşması çerçevesinde bir uluslar arası su yolu olarak tanınması ile İsrail'in uzunca bir süredir devam etmekte olan sorunu kargo gemilerinin güvenli geçişleri garanti altına alındı.

Camp-David Antlaşmaları'nın imzalandığı dönem Ortadoğu'daki stratejik dengelerin derin bir biçimde değişime uğrayacağı İran İslâm Devrimi'nin hemen öncesine rastladı. Aslında İran'da Şah'a karşı başlayan ayaklanmanın ciddiyet arz etmeye başlaması ve İran'da Şia'nın belirgin olduğu bir siyasal yapının ortaya çıkmasının ABD'nin bölgedeki Sünni müttefiklerinin stratejik kapasitelerinde aşınma-

ya sebep olma ihtimali Mısır-İsrail barış görüşmelerinin bir an önce sonlandırılması gereğini doğurmuştu. Camp-David Mısır'ın ABD'nin bölgedeki önemli müttefiklerinden birisi olarak tasarlanmasına ve İsrail'in bölgesel güvenliğine odaklanan bir antlaşmaydı.

Hüsnü Mübarek'in devrilmesinin ardından Camp-David Antlaşmalarının gözden geçirilmesi gerektiğine yönelik açıklamaların ardından İsrail'den de "Arap Baharı'nın İsrail kışına dönüşebileceği" şeklinde uyarılar gelmişti. İsrail içinden geçilen süreçte Mısır'la ilişkilerin temeli olarak Camp-David Antlaşmalarının korunmasını gördüğünü defalarca dile getirdi. Muhalefet yıllarında İsrail karşıtlığı tonu çok yüksek bir siyasal söylem üreten Müslüman Kardeşler'in İsrail'le kuracağı ilişki kendi geleceği açısından da bölge geleceği açısından da önem arz ediyor.

Müslüman Kardeşler açısından İsrail'le Camp-David çerçevesinde kurulacak ilişkinin bir meşruiyet sorunu yaratacağı söylenebilir. Diğer taraftan Camp-David'i güvende hissedilen bir İsrail Suriye'nin politik olarak yeniden inşasında daha aktif rol almayı tercih edebilir ve Suriye Krizi'nin daha erken bir çözüme kavuşmasının kapısını aralayabilir. Ayrıca İsrail'le Camp-David temelinde bir ilişki kurulması siyasal açıdan İran'ın bölgedeki nüfuzunu azaltırken İran'ın İsrail karşıtı söylemle bölge halkları ve siyasal yapıları üzerinde daha etkin bir yumuşak güç potansiyeline kavuşması ile neticelenebilir.

Bu bağlamda Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin önümüzdeki günlerde İran'da düzenlenecek Bağlantısızlar Hareketi Konferansı'na katılacak olması Müslüman Kardeşler'in

Muhammed Mursi

“bir üçüncü yol retoriği yaratma çabası” olarak değerlendirilmelidir. Burada Mursi'nin ziyaret edeceği ülkeden ziyade ziyaretin içeriğine odaklanmanın daha sağlıklı bir analiz yapılmasını sağlayacağını altı çizilmelidir. ABD ve İsrail karşıtlığı ile ABD ve İsrail uydusu olma seçenekleri arasında söylemsel bir zemine sıkışan Müslüman Kardeşler'in üçüncü bir alternatif yaratma çabasının sembolik bir yansıması Bağlantısızlar Hareketi'nin toplantısına katılma kararıdır. Uzunca bir süredir İran'la ilişkileri düşük profilde olan Mısır'ın İran'la ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik bir çerçevede de yaratma ihtimali bulunan bu ziyaret Mısır'ın dış politikada daha aktif bir siyasete yönelmesi ile neticelenebilir.

Sonuç Yerine: Suriye Krizi Derinleşirken Mısır'a Bakmak

Suriye Krizi'nin gittikçe derinleştiği son günlerde sorunun çözümünde kilit ülkeler olarak genellikle ABD, Türkiye, Rusya, İran isimleri zikrediliyor. Yaşadığı siyasal bunalımlar sebebiyle Mısır bu süreçte dışarıda tutuluyor ya da dışarıda tutulmasına dönük bir eğilim mevcut. Bununla birlikte Suriye Krizi'nin çözülmesinde ve Suriye'de kalıcı bir barış ve istikrarın inşasında Mısır çok kritik ve önemli bir yerde bulunuyor. Mısır'ın bu etkisi

İsrail'in Camp-David Antlaşmaları çerçevesinde geleceğe dönük tatmin edilmesi gibi dolaylı biçimde olabileceği gibi Suriye muhalefeti için alternatif bir oluşumun Kahire yönetimi tarafından desteklenmesi örneğinde olduğu gibi doğrudan da olabilir.

Aslında Mısır'da iç politikada yaşanan gelişmeler bölgesel gelişmeleri, bölgesel gelişmeler ve krizler de Mısır iç siyasal kompozisyonunu derin bir biçimde etkiliyor. Örneğin iç siyasette selefti grupların etkisi bölgede gittikçe artan Suudi Arabistan ve Katar etkisini gösteriyor. Zira S. Arabistan'ın inkar etmesine rağmen yaklaşık 4 Milyar dolarlık Körfez desteğinin Mısır'daki selefti grupların siyasal konsolidasyonunda kullanıldığı zannediliyor. Dolayısıyla bu ülkelerin Suriye Krizindeki tavırlarının da aynı çerçevede değerlendirilmesi gerekiyor. Diğer taraftan Camp-David düzeninin devamından yana tavır koyan Ordu güçleri İsrail tarafından desteklenirken ABD Mısır açısından vazgeçilmez rolünün de etkisiyle iç siyasetteki bütün aktörlerle görüşerek dış politika açısından kendi çizgisine yakın çıktılar üretilmesinin zeminini oluşturmaya çalışıyor. Mursi'nin Savunma Bakanı ve Ordu komutanını görevden alma kararı da iç politikada olduğu kadar uluslararası politi-

kada da pazarlık payını arttırmaya yönelik bir hareket olarak değerlendirilmelidir... Bugün Mısır değerlendirilirken kullanılan “etkisizlik jargonunun” Mısır tarihi hatırlanarak gözden geçirilmesi gerekiyor. Ne olursa olsun, ne yaşanmış olursa olsun Mısır, Mısır'dır.

Dipnotlar

- 1 Mübarek yönetiminin devrilmesinin ülke ve bölgesel yansımalarına ilişkin 2011 Mart ve Mayıs aylarında kaleme aldığımız iki yazı yaşanan gelişmelerin öncesine ilişkin daha geniş bir perspektif sunmaktadır.
- 2 Samuel Finer'in siyasal hayatta askerî yapıların rolünü irdeleyen klasikleşmiş yapıtının adıdır. Bkz: Finer, Samuel, *The Man on Horseback: the Role of the Military in Politics*, London, Pall Mall Press, 1962.
- 3 Mısır'daki olaylar sırasında sosyal paylaşım sitelerinin enfomasyon ve dezenfomasyon alanlarında, kamuoyu oluşturmada son derece etkin kullanıldığını gören Ordu ve ilintili yapılar Resmi Facebook hesapları oluşturmuş bulunmaktadır.
- 4 Diğer taraftan bu yazının kaleme alındığı günlerde Mısır Cumhurbaşkanlığı Sarayı önünde toplanan liberal, seküler ve sol gruplar hem Cumhurbaşkanlığı'nın, hem Meclis'in Müslüman Kardeşler'in kontrolüne geçtiği; Mursi'nin Ordu'ya yönelik adımlarının ülkede bir “sivil vesayet” tesis edeceğini iddia ederek protesto gösterilerinde bulunmaktaydılar.
- 5 Sina Yarımadasının Mısır'a geri verilmesine ilişkin şartlar şu şekildedir: 1) Süveyş Kanalı ve Süveyş Kıyılarından itibaren doğuya doğru 50 km ile 40 km arasında değişen bir toprak şeridi içinde Mısır 1 tûmeden fazla kuvvet bulundurmayacaktır. 2) Mısır-İsrail sınırı ile Akabe Körfezi'nin batısında 20 km ile 40 km arasındaki genişlikte değişen bölgede ise BM kuvvetleri ile hafif silahlarla donatılmış sivil polis kuvvetleri bulunabilecektir. 3) Mısır-İsrail arasındaki milletlerarası sınırın doğusunda yani İsrail topraklarında 3 kmlik toprak şeridi içinde de 4 piyade taburunu geçmeyen bir İsrail kuvveti ile BM gözlemcileri bulunacaktır. 4) Sina'da Akdeniz kıyılarından 20 km içeride ve milletlerarası sınıra bitişik bölgede BM kuvvetleri bulunacaktır. Ayrıca bir de Tiran Boğazı'ndan serbest geçişi gözetmek üzere Şarm el-Şeyh'de BM kuvvetleri bulunacaktır. Bu kuvvetler BM Güvenlik Konseyi'nin 5 Daimî üyesinin oy birliği kararı olmadıkça geri çekilemeyecektir. 5) Barış Antlaşması imzalandıktan ve ara çekilme gerçekleşikten sonra Mısır ve İsrail arasında tam tanımayı, ekonomik-kültürel münasebetleri ve ekonomik boykot ve engellerin kaldırılması gibi hususları da kapsayan normal münasebetler kurulacaktır.

Abdurrahman Arslan:

“Bugün karşılaştığımız şey, dini eğitimin bizzat İslâm’a rağmen devletleştirilmesi meselesidir.”

M. Zübeyr KOÇULU

Abdurrahman Arslan’la ‘eğitim sistemi’ni konuştuk. Devletin Müslüman’ın din eğitimine müdahalesine karşı çıkan Arslan, ‘sanat’ konusunda da önemli açıklamalar yaptı.

Yeni eğitim sistemi modeli üzerine ciddi tartışmalar yaşıyor. Siz özellikle ‘teori’ üzerinde kafa yoran bir düşünürsünüz. Eğitimde teoriyi pratiğe nasıl aktarabiliriz?

İdeal ya da teori olmadan pratik olmaz bence. Olmaması lazım. Yoksa sizin esen rüzgârlara karşı tutunacak bir yeriniz olmaz. İyi-kötü bir teoriniz olacak. Bu teori geçmişte bence iyi-kötü kurulmuştu. Restore edebiliriz diye düşünüyorum.

Ne kadar geçmişten bahsediyorsunuz?

İslâm’ın kuruluşundan itibaren. Son 200-300 yılı dışarıda tutuyorum. Çünkü bu teorinin deforme olduğu yüzyıllardır bunlar. Geçmişteki tecrübenin ideal bir tecrübe olmadığını biliyorum ama çöpe atılması gereken bir tecrübe olduğunu da düşünmüyorum. Kendimi ben de “İslâmcı” görüyorum ama İslâmcılık öyle bir hataya düştü. Dolayısıyla biz onu restore edebiliriz. Aksi halde yeni bir şey icat etmeye kalkarsak kendi köklerimizden uzaklaşmış oluruz.

Eğitim sistemindeki son düzenlemelere ve bu düzenlemeler etrafındaki tartışmalara nasıl bakıyorsunuz?

Kemalist ideolojinin eğitim düzeyindeki, modası geçmiş kalıntılarının oy verdiklerimizin eliyle temizlenmiş olmasını önemsiyorum. Fakat eğer bizim oy verdiklerimiz olmasaydı da, bu bir vesileyle temizlenecekti. Çünkü 21. asrın siyasal kültürü bu tür ideolojileri ve onların öngördüğü eğitim gibi alt dallarını artık tasfiye ediyor. Bunun için bence çok fazla risk almaya gerek yok. Bu konuda Müslümanlar kendilerini kahraman olarak da görmesinler. Biz Müslümanların bence en büyük yanlışlarından birisi Kemalizm’i çok ciddi bir rakip olarak önümüze almış olmamızdır. Bu bizim gelecek tasavvurumuzu büyük oranda değiştirmiştir. Bunun için üzülüyorum. Elbette Kemalizm’in bize yaptığı zulümleri de görmemezlikten gelemeyiz. Fakat onun bu yaptıkları karşısında bir nefis-i müdafaada bulunurken, bence onu bu kadar da önemseyip

bütün hareketimizin ve düşüncemizin merkezi ve referans noktası yapmamalıydık. Bugün dönüp arkaya baktığımda, böyle bir hata işlediğimizi düşünüyorum. Müslümanların çabası, özellikle de entelektüel çabası içerisinde Kemalizm'in bir yeri vardır. Ama bütünüyle onun hedefi olamaz.

Refleksif bir tavır mı görüyorsunuz?

Bugün Müslümanlar genel olarak bir öteki olarak gördükleri Kemalizm üzerinden kendilerini tanımlamaktadırlar. Düşüncelerini, amellerini onun üzerinden yeniden kurmaktadır. Bu ise Müslüman'ı İslâm'ın paradigmasından uzağa düşürüyor. Bu size rövanşist bir duygu verebilir ki vermektedir. Bazen hoşumuza da gidebilir ki ben dâhil olmak üzere hoşumuza da gitmektedir. Ama çok doğru bir şey midir diye sorarsanız, hayır, bence doğru değil. Bizi, ait olduğumuz merkezden, referans noktamızdan uzaklaştırıyor.

Müslüman referans noktasına nasıl yaklaşabilir?

Başkasının ne yaptığı önemli değil. Ben ona karşı bir şey yaptığımda misliyle değil, ama mutlaka referans noktama dönerek onun

bana bu konuda neyi önerdiğini öğrenmem lazım. Çünkü bu size en başta karşıdakine olumlu ya da olumsuz bir tepki verirken sizi adaletli olmaya çağırır. Siz başkası üzerinden düşüncenizi ve eyleminizi kurguladığınızda, sadece onun kaygısı ya da anlayışı üzerinden kurarsınız. Böyle bir durumda ise adalet olmayabilir ortada. Tabi bu bizim ahlaki anlayışımızda da ciddi zaafılar yaratıyor. Bir kere bu bizi pragmatizme davet ediyor. Pragmatizmin vardığı nokta opportunizmdir. Bugün Müslümanlarda gördüğümüz ahlaki tutarsızlığın önemli sebeplerinden birisi de budur. Müslüman kendi yaptıkları üzerinde düşünmüyor. Tam tersine, yaptıklarını öteki bağlamında değerlendiriyor.

Tam tersini yapıyoruz, doğru- dur anlayışı mı?

Evet, doğruluk ve yanlışlığımızı öteki karşısındaki tavrımızla, düşüncelerimizle test ediyoruz. Oysa bizim doğruluk ya da yanlışlığımıza ilişkin referansımızı kendimize ait paradigmalarımızın belirlemesi gerekir. Değerler, hükümler, ahlaki kurallar, ne dersiniz deyin. Bunun olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü öteki her zaman olumlana-
cak ya da her zaman olumsuzlana-

cak bir davranışta bulunmayabilir. Bugün öyle değil. Sırf bir karşıtlık ilişkisi içinde konuşuyoruz. Üstelik de post-modernizm bu antagonist karşıtlığı yok ediyor. Onun için Kemalist ideoloji gibi kurucu ideolojiler tasfiye edildi ve ediliyor. Bitti. Kültürel unsurları var bence, siyasal unsurları büyük oranda bitti. Bu sadece Türkiye ile ilgili değil, dünya genelinde de bitti.

Ezanın, Kur'an öğretmenin yasaklandığı devirler gördük. O dönemlerde liselere din dersi konulması için imzalar toplandı. Bu Müslümanlar için çok büyük bir şeydi. Şimdi, Kur'an-ı Kerim ve Siyer-i nebi ders olarak müfredatta yerleştirildi. Bu gelişmeyi nasıl görüyorsunuz?

Önce geçmişe baksak, benim annem o baskıların altında Kur'an öğrenmiş bir kadın. Müslümanlar lise müfredatına din derslerinin bırakılmasını isterken aslında anladığımız kadarıyla din eğitimini ya da Kur'an öğrenmek gibi bir faaliyeti yasak olmaktan çıkarmaya çalışıyorlardı. Temel kaygı buydu. Çünkü birinci derecedeki kaygı, İslâm'ın bazı hükümlerini gündelik hayat için gereken hükümlerini öğrenmek, bir de o mübarek kitabı okumasını öğrenmek. Anlamasa bile, o kalplerin üzerinde tesire sahip bir kitaptır. Dolayısıyla her hâlükârda onun öğrenilip okunması güzeldir. Aslında talep bununla ilgilidir.

O gün devlet dini dışlamıştı. Ama Müslümanlar anladığımız kadarıyla kontr-tedbirler almışlardı. Artık çocuklarını bugünkü gibi başıboş bırakmıyorlardı. Mutlaka gizli de olsa onlara kitabı, dini öğretmeye, namaz kılmasını öğret-

meye çalışıyorlardı. Bu konuda da mesailerinin büyük çoğunluğunu buna harcıyorlardı.

Ben o dönemi dinin yasak, ama bağımsız olduğu dönem olarak görüyorum. Bugünü ise dinin devletleştirilmeye çalışıldığı bir dönem olarak görüyorum. Din, diyanet kanalıyla devletleştirilmiştir. Ama bugün karşılaştığımız dini eğitimin bizzat *İslâm'a rağmen devletleştirilmesi meselesidir.*

Dinin "İslâm'a rağmen devletleştirilmesini" açar mısınız?

İslâm, dini eğitimi devletin bir meselesi olarak sunmuyor. Bildiğiniz gibi çocuğun eğitiminde ona isim koyulma sürecinden itibaren birinci dereceden baba sorumlu tutulmuştur. Biz öbür dünyada evlatlarımıza koyduğumuz isimlerden en başta sorguya çekileceğiz. Dolayısıyla da eğitim, Müslüman dünyada genel olarak ailenin uhdesinde olan bir şeydir. Bu eğitimde bilgiden çok bilginin yaşanılarak aktarılması söz konusudur. Dindarlığı da devlet değil yine o aile karar verir. *Çünkü dindarlık sadece bir bilgi meselesi değil.* Bu son dönemlerde biz Müslümanların gözünden kaçan bir husus da bence bu. Biz dindarlığı bir bilginin elde edilme meselesi olarak görmeye başladık. Hayır. Sıradan bir dindarlık için bir bilgi gerekir evet ama dindarlığın esas önemli boyutu muttakiliktir. Bu ise okulda öğretilmez. Sadece evde öğretilir. Yaşanarak öğrenilebilir.

Peki, evlerimizde var mı bu eğitim?

Yoktur. Ama yoktur diye bunu devletin uhdesine veremeyiz. Zaten eğer dikkat ederseniz bir süreden beri bütün toplumlarda devlet karşısında korunmuş olan aile, devletin egemenliği altına girmektedir Türkiye'de. Bu Müslümanların, iktidarın eliyle yapılmaktadır. *İlk defa devlet dine sahip çıkayım derken aslında dini devletleştiriyor.* Kendi hegemonyasına alıyor. Ve aile de bunun içine giriyor. Ailenin devletin egemenliği altına girmesi, ilk defa

Bu olsa olsa devletin belirlediği bir müfredat içerisinde din eğitimi vermektir. Devlet bağımsız bir şekilde bana medrese kurma imkânı veriyor mu? Onun müfredatını ben kendi geleneksel hakikat anlayışım içinde bilgi teorim içinde, usul geleneğim içinde uygulama imkânını veriyor mu, vermiyor. İslâmi bir bilginin öğrenme imkânını veriyor. İslâm bilgisini her yerde öğrenebilirsiniz. Siz bunu bir Hıristiyan okulunda da öğrenebilirsiniz. Ama İslâmi bir bilginin imkanını Hıristiyan bir okulda öğrenemezsiniz. Buradaki sorun bence bu.

nikah meselesiyle başladı, Sonra ne oldu? Birtakım ruh hastası insanlar hanımlarını dövdüler, kadının korunması adına devlet kadını koruma altına aldı. Çocuk babadan kötü muamele görürse devlet koruması altına alacak. Miras meselesinde devlet İslâm'ın, Müslümanların aile hukukunu berheva ederek bir

çözüm getirdi. Aslına bakarsanız süreçlerde kadın korunmadı, çocuk korunmadı. Tam tersine devlet aileye egemen hale geldi. Bu ise **İslâm** hukukuna aykırıdır. **İslâm** devleti bile olsa o aileye -eğer o evdeki fertler ruh hastası değilse- devletin müdahalesi söz konusu edilemez.

Bu problemler nasıl çözülebildi?

Benim üzüldüğüm konulardan birisi Müslümanlar bütün bunları tartışacaklarına şunu diyebilirlerdi: Mademki öyle bir problem var çocuğun anne ya da babası rahatsızdır, o zaman devlet para versin o çocuğun anne ya da baba tarafından akrabaları o çocuğa baksın. Eğer derlerse bu bir çözümdü. Burada da nikâh meselesinde olduğu gibi, karı-koca arasındaki kavgada ayetin buyurduğu üzere aralarını bulan iki taraf gelsin. Müslümanlar bu zihniyeti terk etmelidirler.

Her şeye devleti sokarak olmaz. İktidarda olanlar namaz kılabilirler, dindar olabilirler. Bu bizi ilgilendirmesiz. Önemli olan o iktidar dediğimiz yapının bizim özel hayatımıza müdahale etmemesidir. Bu kadar sivil toplum tartışması yapıyor Müslümanlar, bence utanmadan yapıyoruz. Fakat devletin özel hayatımıza, aile hayatımıza müdahalesini ise seyrediyoruz, alkışlıyoruz. Devletin ne işi var benim çocuğuma din eğitimi versin? Çocuğuma din eğitimi vermek benim üzerimdeki farz-ı ayndır. Ben o zaman zamanımın büyük bir kısmını buna harcayacağım. Devletin görevi tam da benim bu talebimi kolaylaştırmak, o ortamı oluşturmaktır. Unutmayın *İslâm'da bilgi devletin tekelinde değildir.*

“

İslâm, dini eğitimi devletin bir meselesi olarak sunmuyor. Bildiğiniz gibi çocuğun eğitiminde ona isim koyulma sürecinden itibaren birinci dereceden baba sorumlu tutulmuştur. Biz öbür dünyada evlatlarımızı koyduğumuz isimlerden en başta sorguya çekileceğiz. Dolayısıyla da eğitim, Müslüman dünyada genel olarak ailenin uhdesinde olan bir şeydir. Bu eğitimde bilgiden çok bilginin yaşanılarak aktarılması söz konusudur. Dindarlığı da devlet değil yine o aile karar verir. Çünkü dindarlık sadece bir bilgi meselesi değil. Bu son dönemlerde biz Müslümanların gözünden kaçan bir husus da bence bu. Biz dindarlığı bir bilginin elde edilme meselesi olarak görmeye başladık. Hayır. Sıradan bir dindarlık için bir bilgi gerekir evet ama dindarlığın esas önemli boyutu muttakiliktir. Bu ise okulda öğretilmez. Sadece evde öğretilir. Yaşanarak öğrenilebilir.

Bilgi Batı'da kilisenin tekelinde olmuştur, ulus devletin tekelinde olmuştur.

Bu düzenleme de zaten 'bu imkânı' sağlamak için yapılmıyor mu?

Hayır, bu imkân değil. Bu olsa olsa devletin belirlediği bir müfredat içerisinde din eğitimi vermektir. Devlet bağımsız bir şekilde bana medrese kurma imkânı veriyor mu? Onun müfredatını ben kendi geleneksel hakikat anlayışım içinde bilgi teorim içinde, usul geleneğim içinde uygulama imkânını veriyor mu, vermiyor. İslâmî bir bilginin öğrenme imkânını veriyor. İslâm bilgisini her yerde öğrenebilirsiniz. Siz bunu bir Hıristiyan okulunda da öğrenebilirsiniz. Ama İslâmî bir bilginin imkanını Hıristiyan bir okulda öğrenemezsiniz. Buradaki sorun bence bu.

"Şu an için elden gelen bu kadar" tezi var?

Eyvallah. Ben bir şey istemiyorum, yapsın demiyorum zaten. Ama eğer gerçeği arıyorsanız, oradadır. Söylemek istediğim bu. Elbette Batı'da İslâm dersi veren okullar vardır. Mesela İngiltere'de var. Yatılı göndermişler dünyanın birçok yerinden önemli meşru kolejlere orada Müslüman çocuklara İslâm dersi veren hocalar vardır. Bu matah bir şey değil. Kemalizm bunu yasakladı diye şu anda yapılanların mükemmel ve İslâm'a uygun olduğu, bunları tasvip etmemiz gerektiği anlamına gelmiyor. Kemalist onu yasaklamıştı, sıkıntısını çektik. Ama biz ideal olanı her zaman gözetmek durumundayız.

Bazı ülkelerde Müslümanların uyguladığı mürebbi-mürebbiye sistemine nasıl bakıyorsunuz? Devletin denetiminde olmaksızın öğretmenler evlere gelerek bilim, sanat, musiki vs. dersleri veriyorlar...

Amerika'da da home-school sistemi var, kötü bir şey değil. İnsanlar bundan faydalanabilir. Fakat bizim daha derinde problemlerimiz var. Yani mesela daha müzik üzerinde, sanat üzerinde konuşmadık. *Sanat nedir? Biz neye sanat diyeceğiz? Müslümanlar bunu konuştu mu ki şimdi kalkıp sanat dersi veriyorlar? Batı'nın sanatından kopya ettikleri şeylere bazı İslâmî figürler katıyorlar, bunu sanat diye konuşuyoruz.* Şu anda Türkiye'de de bu böyledir. Çok sıkıştığımızda ya da sıkıştırdığımızda nereye gidiyoruz? Hat sanatına, ebruya ya da ney kursuna gidiyoruz. Oysa "sanat nedir" sorusunu sorduktan sonra bunun üzerine konuşmamız lazım. Bu ne kadar İslâm'a uygun bir şeydir? Hatta ben diyorum bu son dönemlerde gençleri ilgilendirdiği için söylüyorum, sinemayı da konuşalım. Bu ne kadar İslâm'a uygun bir şeydir? İranlılar ödül alıyor diye bunu onaylayacak mıyız yani? "Kemalizm bunu yasakladı yapılan doğrudur, İranlılara ödül verildi o zaman sinema iyidir" mantığı bence kabul edilebilir bir mantık değildir. En azından ben kişisel olarak kabul etmiyorum bunu.

Sinemaya topyekûn mu karşı çıkıyorsunuz?

Evet. Eğer bu dünyanın sanal bir dünya haline geldiğini, gerçeğin simülasyonu olduğunu söylüyorsa insanlar ki Batı'da post modernizm bunu söylüyor. O zaman bu toplum iki yüzlülükten kurtulabilmesi için fotoğrafa karşı çıkmalıdır. Çünkü her şey bununla başladı. Yok, eğer sizin böyle bir kaygınız yoksa ona eyvallah. Ona bir diyeceğim yok. Ama her şey sanal oldu, gerçek

kayboldu diyorsak o zaman dönem çünkü o fotoğrafın arkasında bir felsefe var, bir dünya görüşü var. Platonik bir akıl var. O akıl da İslâm'a uygun değil. Böyle olunca da tabii sanatı oradan konuşacağız. Yani sanat bir mimesis midir, bir taklit midir Aristo'nun dediği gibi? Bunu Müslüman konuştu mu? Yok. Müslüman o zaman hangi yüzle sanat eserinden bahsediyor? Özellikle de bu yeni genç kuşaklar?

Yeni kuşağın konuşmadığı kesin herhalde ama sizin kuşaktan bunu konuşan çıkmadı mı?

Hayır, yok. Bu bir kapasite işidir. Kolay mı? İyi şekilde İslâm'ın özümsemesini gerektiren bir şeydir. Belki tasavvufu birlikte, İslâm'ın kelamıyla birlikte özümsemesini gerektiren bir sürecin sonucunda bu olacaktır. Benim kuşağım bundan mahrumdu. Yeni kuşakların da bu konuda yetkin olduklarını söylemek mümkün değil. Kusura bakmasınlar.

Edebiyatı, örneğin şiiri de bu düşüncenize dâhil ediyor musunuz?

Şiir bütün tarihsel gelenek içerisinde bir 'sanat'tır, ben onu kastetmiyorum. Sinema, resim, tiyatro... yani mesela şiir var ama roman dersiniz bunu konuşmamız gerekir. Günah çıkartan bir kültürün içinde ancak roman olur" dersiniz, "evet" derim, "doğru." İnsanın kendi mahremiyetini açıklaması ve bir roman olarak anlatması sizce İslâm'a uygun bir şey midir? O mahremiyeti deforme etmek, dışlaştırmak... Demiyor mu Kur'an, 'sırlarınızı herkese anlatıp şahit tutmayınız!' diye?

Bu işten anlayanlarla ilgi olarak öğrenmek için çok merak ediyorum. Mesela *Binbir Gece Masalları* bizim için ne anlam ifade ediyor? Niye dersiniz, *Binbir Gece Masalları*'ndan küçük kırıntılar okumuştum gençliğimde. *Mekke'ye Giden Yol'u* okuduğumda orada bunun izlerini gördüm. Yani Allah razı olsun Esed'den, benim anladığım kadarıyla, *Binbir Gece Masalları*'nda zaman ve mekan yoktur. Hikaye içinde hikaye vardır, mekan içinde mekan vardır, zaman içinde zaman vardır. Bu, bizim dünya görüşümüzle ilgilidir. Batı romanında bunu bulmak bence mümkün değildir. Post-modern zamanlarda var mı bilmiyorum.

Bizde zaman içinde zaman mekân içinde mekan vardır. Dikkat ederseniz Osmanlı tarihsel yapılarına duvarlarla kapalı bir mekâna girerseniz bir avlu açılır yeni bir mekânla karşılaşsınız. Zaman içinde zaman canlı içinde canlı vardır. Yani hiçbir şey saf, o formel hâliyle mevcut değildir. Bu başka bir dünya görüşü, hakikat anlayışını ifade eder. Bizim sanat anlayışımız bunları kaale almak mecburiyetindedir.

Sizin savaşımlarınız enstrümanlarla değil, bunların arkasında yatan felsefeye mi ilgili?

Elbette ama hiçbir zaman onlar, o felsefeden bağımsız doğup gelişmiyor ki. Biz öyle zannediyoruz. O dünya görüşünden zihniyet dünyasından bağımsız doğup gelişmiyor. Ama bu bütünüyle her şeyi olumsuzlamak anlamına gelmiyor. Fakat elbette ki onun içerisinde sizin paradigmanızın hazmedeceği unsurlar da var. Ama sizin paradigmanız yoksa başkasının sanatını kendi sanatınız olarak konuşamaz-

sınız. Çünkü sizin ortada bir paradigmanız yok. Çünkü o sanatın bazı boyutlarına kendi paradigmanız aktarım sırasında müsaade etmeyebilir. Fakat şimdi öyle değil. Şimdi hemen aktarıyoruz yani. Hatta bu sanatı bir Müslüman dindar icra ettiğinde onu İslâmî bir sanat ya da düşünce olarak anlıyoruz. Son iki yüz yıl içerisinde uğradığımız bir zihinsel kırılmadan dolayı ciddi bir problem yaşıyoruz.

Zihinsel kırılmayı açar mısınız? Buna ne sebep oldu?

Önce Müslümanların modernlikle yüz yüze gelmeleri özellikle de İslâmcılığın modernlikle kurmuş olduğu ilişki biçimi bu kırılmayı yaratan önemli sebeplerden biri.

Osmanlı'nın son dönemlerini mi kastediyorsunuz?

Elbette. Bütün İslâm dünyası hatta Müslüman dünyanın dışındaki dünya da aşağı yukarı böyle bir kırılma yaşadı. Bundan sonra özellikle cumhuriyet döneminde de uğradığımız kırılmalar vardır. Ben özellikle 1960 sonrasını çok ciddi iç kırılmalardan biri olarak görüyorum. Bunda ise, bilgiyi üreten, temsil eden İslâm âliminin yerine mühendisin, entelektüelin geçmesi, toplumsal önderliği onların ele alması rol oynuyor. Bunun İslâm açısından bence çok kabul edilebilir bir şey olmadığını düşünüyorum.

Bilgiyi üretme, bilgiyi dağıtma işlemi İslâm'da herhangi bir kuruma-şahsa tevdi edilmemiştir. Fakat Batı geleneğinde bu Hıristiyanlıktır, sonra da ulus devlettir. Aslında ulus devlet ile Kilise arasındaki önemli kavgalardan birisi de bilgiye kimin sahip olacağı meselesidir. Ya da bilgiyi ve onun müesses-

selerini kimin temsil edeceğidir. Ki bu 1860 yıllarında başlayan ciddi bir süreçtir. 1890'lara gelindiğinde kilisenin elindeki okulların büyük bir kısmı devletin eline geçiyor. Buradaki gerilim ve kavgalardan bir tanesi de eğitim kurumların denetiminin ve sahibinin kim olacağı meselesidir. Çünkü Batı geleneği içinde bir kurumun buna sahip olması gerekir. Dün kiliseydi, onun akabinde ortaya çıkan ulus devlet ise kilisenin elindeki iktidarı ele geçirmeye çalıştı ve geçirdi de. İslâm'da böyle bir gelenek yok.

Osmanlı'da bu uygulandı mı?

Hayır. Osmanlı'nın denetlediği medreseler vardı ama genel olarak İslâm dünyasındaki ve Anadolu'daki medreselere baktığımızda böyle bir tekel söz konusu değildi. Zaten İslâm'ın bilgisi de böyle bir tekele cevaz vermez. Çünkü sizin bilgi üzerinde tekel kurabilmeniz için İslâm'dan bir meşruiyet kaynağı üretmeniz lazım. Kilisede de olsa ulus devlette de olsa bir cevaz vardır. Çünkü biri kitabın ve dinin temsilcisidir. Diğer pozitivist ideolojinin temsilcisidir. Üniversitelerin bağımsız olduklarına bakmayınız siz. Nihayetinde onlar da ürettikleri bilgiyle ulus devleti destek-

lerler. Bu bağımsızlık biraz görece bir bağımsızlıktır. Pozitivizm üzerinden üretilen bir bilgi zaten kim üretirse üretsün ulus devletin işine gelir. Fakat İslâm'daki bilgi geleneği böyle değildir. Genel olarak toplum bunu kendine bir görev edinmiştir çünkü bunların olmadığı durumda o topluluk üzerinde bir farz-ı ayn söz konusu olabilir. Dolayısıyla İslâm birçok konuyu devlet aracılığıyla değil, eğitim olmak üzere cami yapmaktan tutun, yardımlaşma faaliyetlerine kadar birçok konuyu halk eliyle yürütülmesini öngörür. Mesela biz şimdi durmadan yardım kurumları kuruyoruz. Bence İslâm'a uygun şeyler değil. İslâm'a aykırıdır demiyorum. Ama İslâm'da aslolan Müslüman'ın bizzat diğer Müslüman'a yardımınıdır. Bu biraz daha yüz yüze, diz dize, göz göze bir yardımın, kişisel bir sorumluluğun, belki de o duygusallığı da beraberinde getiren çok insani bir ilişkinin de oluşmasına sebebiyet verir. Ama siz araya kurum koyarsanız bu olmaz.

Peki, Somali'de, Arakan'da açlık/kıtlık, katliam yaşanıyor. Haberlerde dinledim. Müslümanların böyle bir kurumu yok. İçim yandı. Ne yapabilirim?

Eğer biraz şuurlu Müslümanlar olsaydık her şehirde insanlar yardımlar toplardı. Kişisel olarak öyle umdum, bekledim. Muhtemelen geçmişte de bu tür uygulamalar olmuştur. Şehir ahalisi yardım toplayıp güvendikleri insanlara veriyorlar ve onları gönderiyorlar. Onlar da gidiyorlar oraya dağıtıyorlar sonra geliyorlar o şehrin içinden önemli adamlara yardımların hesabını verip anlatıyorlar. Bu bana, Veda Hutbesi'ndeki Efendimiz'in "burada olanlar, olmayanlara anlat-sın" düsturunu da hatırlatır. Bir hesap verme vardır. Bugün yardım toplayan hiçbir kurum insanlara hesap verme mecburiyetini hissetmiyor. O parayı verenlere değil, devlete hesap vermekle meşguller. Bu bence Müslümanlar için ciddi bir problem.

Dikkat ederseniz bakın bizi hangi otoriteyle karşı karşıya getiriyorlar. Niye o yardım yapan Müslüman'a hesap vermek istemiyor? Niye açıktan bir toplantı yapıp senede iki-üç kere burada olanlar "bunu bunu yaptık, bu arkadaşlar yaptılar onlar da şahittiler, siz de gidin bunlara şahitlik edin." demiyor? Böyle bir mekanizma kurmak irrasyonel bir şey midir? Niye çünkü Müslümanlar Modernler gibi düşünüyorlar.

Oradaki muhtaç olanlar için ne gönderilse, ne yapılsa önemlidir onlar için. Bunu önemsiyorum. Ama ben usul üzerinden konuşuyorum. Eğer siz toplumdaki sorunları kurumlar aracılığıyla ele alırsanız bugün Batı'nın modern toplumu gibi bir toplum olursunuz. Sonra sizi kurumlar güder. İster devlet ister kurumlar tarafından eğer güdülmek istemiyorsanız o zaman bu kurumsal yapıları asgariye indir-

meniz lazım. Ve bu da benim irademle sizin iradenizle olan bir şeydir. Sivillite budur.

Sahabe devrinde hesap verme nasıl işliyordu?

Biz biliyoruz ki ganimetin dağıtılması sırasında Hz. Ömer'den hesap soruldu, o da hesabını vermeye çalıştı. Bu hesap sorma İslâm tarihinde uzun bir süre vardır. Zalim iktidarlar başa gelince insanlar onlardan hesap sormadı. Ama onlar gündelik hayatları içerisinde diğer arkadaşlarından, dindaşlarından yapılmış bir yardım hususunda ya da herhangi bir hususta hesap sordular. Müslüman toplumun bence yakın zamana kadar önemli ve işleyen ama giderek de zayıflayan bir mekanizmasıdır hesap vermek. Baba oğula hesap verir, genç yaşlıya hesap verir. Bu ayıp değildir, kişiliği rencide etmez ama bu modernliğe uygun değildir. Biz hesap alan, hesap veren bir toplumuz. Bir insan sokakta size şöyle diyebilir: Bunu niye yaptın? "Bu Allahın sevmediği bir şeydir" dediğinde bu bir hesap sormadır. Çünkü sizin Müslüman olduğunuzu ve Müslüman'ın da böyle bir şey yapmaması gerektiğini düşünür. Hesap sorulmayan bir toplumda imanla amel ayrıştırılmış demektir.

Ama bizim özgürlük paradigmamız bunun üzerine kurulmuş. Herkes istediğini yapmakta serbesttir düşüncesi hâkim bugün?

Çünkü bireysel özgürlük paradigması içerisine almışız bunu. Bu anlamda kişinin özel hayatına indirgemişiz, böyle olunca da tabii ki bir şey söyleyemiyoruz. Özel hayata müdahale. Peki bu özel hayat nedir, üzerinde konuştuk mu? Yok. Bir

“

Elbette Batı'da İslâm dersi veren okullar vardır. Mesela İngiltere'de var. Yatılı göndermişler dünyanın birçok yerinden önemli meşru kolejlere orada Müslüman çocuklara İslâm dersi veren hocalar vardır. Bu matah bir şey değil. Kemalizm bunu yasakladı diye şu anda yapılanların mükemmel ve İslâm'a uygun olduğu, bunları tasvip etmemiz gerektiği anlamına gelmiyor. Kemalist onu yasaklamıştı, sıkıntısını çekti. Ama biz ideal olanı her zaman gözetmek durumundayız.

Müslüman amelleriyle İslâm'a çok aykırı şeyler yapıyor, ama bir diğer insan 'sen bunu niye yapıyorsun?' diyemiyor. Dediğinde ne oluyor, özel hayat oluyor. Günümüz toplumunda birçok şey, böyle farklı kategorileştirildiği için kimse onun hakkında konuşamıyor.

Eğitim meselesine dönersek, din eğitimi devletin kontrolünde olmasın diyorsunuz ama Müslümanlar "yanlış" eğitim verilmesinden, mezhebin dışına çıkılmasından filan korkuyorlar?

Bu aslında bir özgüvenin olmadığına işaret ediyor. Beni ilgilendirmiyor kimin ne yaptığı. Beni ne yapacağım ilgilendiriyor. Bu hususa itiraz etmemin sebeplerinden biri de şudur: devlet standardize edilmiş, formüle edilmiş İslâmi bir bilgiyi tek tip bir zihin yaratmak üzere yaygınlaştıracaktır. Mezheplerle ilgili bilgi de olmayacaktır. Standardizasyon bunu gerektirir. Bu, bilginin çeşitliliğini, İslâm'daki o yorumun zenginliğini yok etmek demektir. Tam da bilgiyi tekele almak budur. Müslümanlar korkacaklarına, kendi öz güvenliklerini bulmaya çalışsınlar. Bence yapılması gereken budur. Geleceğin dünyasında bütün bunlar farklılaşacaktır. Daha başlangıçta bu

iş. Geleceğin dünyası çok farklı bir dünyadır. O zaman herkes kendi dinini çocuğuna nasıl öğretecek, hangi kurumda öğretecek? Bunun derdine düşecekler bence. Müslümanlar bunu devlete devrederek rahatlayacaklarını düşünüyorlarsa yanılıyorlar. Bugün hiç ummadıkları şekilde Müslümanların çocukları bazı sapmalar içindelerse, o güvenlikle okuttukları kolejlerde, imam hatiplerde okuttular bu hale geldi. Yarın post modern dünyada bunlar çok farklı olacaktır. Bence burada korkmaya gerek yok. Bizim, kendi dinimizi öğrenmek, onu daha ileriye götürmek, çocuklarımıza ve gelecek kuşaklara öğretmek için devlete ihtiyacımız yoktur. Diyante de ihtiyacımız yoktur. Üstelik diyanet dediğiniz nedir? Dini tekele almak demektir. Bunun başka bir açıklaması var mı? Hutbeleteri tekele alıyor. Üstelik ilahiyat fakültelerinden öğretilen bilgiyle bize hitap edecektir. İlahiyat fakülteleri dini bilgiyi sizce nereye kadar temsil ediyor?

Batıdan çalınmış yöntemlerle üretilen İslâmi bilgiyle İslâm inkişaf mı edilmiştir?

Şu an sıfırdan yeni bir sistem kurma imkânımız olsa, nereden başlardınız?

Oradaki muhtaç olanlar için ne gönderilse, ne yapılsa önemlidir onlar için. Bunu önemsiyorum. Ama ben usul üzerinden konuşuyorum. Eğer siz toplumdaki sorunları kurumlar aracılığıyla ele alırsanız bugün Batı'nın modern toplumu gibi bir toplum olursunuz. Sonra sizi kurumlar güder. İster devlet ister kurumlar tarafından eğer güdölmek istemiyorsanız o zaman bu kurumsal yapıları aşgariye indirmeniz lazım. Ve bu da benim irademle sizin iradenizle olan bir şeydir. Sivilite budur.

Hayır, öyle bir sistem yok. Belki bazı şeyleri sistemleştirmemek de gerekiyor. Ama nereden başlayacağımızı biz biliyoruz. Biz İslâm'ın bilgisiyle yeni tanışmıyoruz. Biz 1400 seneden beri hamdolsun Müslüman'ız. Ve Hz. Muhammed'in (asm) gününden beri bu bilgiyle tanıştık. Bu bilgiyle hayatımızı ve zihnimizi düzenlemeye çalıştık. Bu bilginin müesseseleri de kurulmuştur. Onların içerisindeki bilginin tasnifi de yapılmıştır. Katılmayabiliriz. Biz bilgiyi yeniden tasnif ederiz. Ama bilginin ontolojik temeli üzerine konuşamayız. Aslanan, İslâm'ın ontolojisi üzerinden kurulandır. Ben soruyorum. Bu konuyla ilgili bütün otoritelere soruyorum. İslâm âlimlerinin hazır ettiği usul, tefsir usulü hadis usulünün haricinde hangi baba yiğit bu iyi bir usuldür diye gelebildi? Batı'dan çalışıyorlar İslâm'ın usulünün yetersiz olduğunu söylüyorlar. Nereden çıktı bu? Bunu yüz yıldır söylüyorlardı, eyvallah. Ama ben biraz evvel dedim ki size, bu dönemin sonuna geldik. O zaman gelip bize desinler ki bu usul yetersizdir, niçin yetersizdir, bu sorunun cevabını versinler. Çünkü usul çok ideolojik bir şeydir. Bugün eğer post-modernist felsefe çıkmışsa usulden,

yani Batılı yöntemin krizinden çıktı. Usul dediğiniz öyle sıradan bir iş değildir. Bilgi de değildir. Bilgiyi üreten araçtır.

Bugün Müslümanların bir usulü var mı?

Hayır. Bugün Müslümanların usulü yok. Bilgi üretmiyorlar ki. Müslümanlar zaten taklit ve tüketim ilişkisi içinde. Batı'da olanı İslâmleştirip gündelik hayatımıza sokuyoruz.

Tüm İslâm dünyası için mi aynı şeyi söylüyorsunuz?

Aşağı yukarı aynı. Tabii, halen gündelik hayatın içerisinde ve aile hayatıyla ilgili İslâm'ın bilgisini kendi usul dairesi içinde üreten kurumlar vardır, muhtemelen Mali'de de bu vardır, İran'da da bu vardır, Suriye'de de bu vardır ama lokaldır.

Zaten biz eğer bilginin tabiatı usul yöntem batılı yöntem ile İslâmi usul arasındaki o felsefi temeller üzerinden mukayese yaparak konuşabilseydik, onun zaten o tür özelliklerini görürdük. Bu anlamda İslâm'ın öyle Batı'nın iddia ettiği o büyük yalan gibi evrensel bir usulün olmadığını dolayısıyla da bu evrenseldir diyerek bu usulü İslâm'a uygulayamayacağımızı, İslâm'ın

kendine ait bir tefsir usulü olduğunu dolayısıyla bunun dışında Kur'an'ın haricinde başka bir unsurun asla kabul edilemeyeceğini bilmemiz gerekiyordu. Düşünebiliyor musunuz 1400 yıllık korkunç bir birikimin içinde tarihselcilik dediğimiz zıppır birtakım usulleri Batı'dan çalıp getiriyorlar koskoca 1400 yıllık mirası onunla okumaya çalışıyorlar. O usulün Hıristiyanlığı ne hale getirdiğinin farkında değiller. Bizim karşılaştığımız trajedi bu bence.

Bu usulü kazanabilir mi Müslümanlar?

Bulmak mecburiyetindeyiz. Kanaatimce yaşadığımız çağ bütün toplumsal ilişkileri çözüyor. Özellikle de post-modern felsefeyle birlikte iletişim toplumu dediğiniz toplumla birlikte ne dersiniz deyin ama bütün toplumsal ağlar, toplumsal ilişkiler bağıllık biçimleri çözülüyor. Müslümanlar tekrar eğer kendileri olarak kalmak istiyorlarsa, bu ağları kendi usulleri içinde yeniden inşa etmek mecburiyetindedir.

İslâm, aile olmadan, İslâm cemaat olmadan olmaz. Aile de bir cemaattir. İslâm'ın sosyal birliktelik biçimi cemaattir. Dolayısıyla İslâm her şeye rağmen bir cemaatin içinde yaşanan, yaşanılarak öğrenilen bir dindir.

Müslümanların usulü yok dediniz, peki bir cemaati var mı?

Hayır. Elbette küçük cemaatler vardır. Ben bunu çok homojen büyük bir cemaat olarak söylemiyorum. Bir cami cemaati de olabilir. Cemaat derken neyi anlayacağız?

Tıpkı eskiden olduğu gibi, 2 gün ya da 3 gün akşam namazına yatsı namazına gelmeyen bir insan niye gelmedi, gidip bir sorayım

sorumluluğudur bu. Çünkü cemaat dediğiniz bir sorumluluk ilişkisidir. Sadece bir birlikte olma meselesi değildir. Acı gününde, tatlı gününde, yokluğunda, varlığında bir bakıma ilişki içinde olduğu, ilgilendiği bu haliyle de özel hayatın pek söz konusu edilmediği bir şeydir bu anlamda. Biz başkalarından sorumluyuz başkaları da bizden sorumludur. İşte cemaat budur. Birbirimize karşı sorumluluğumuzu idrak ettiğimiz toplumsal gerçeklik diyelim buna.

Bütün bir toplumun hepsini aynı kategoriye koymak aynı şeyleri beklemek mümkün değil. O çok homojen edici bir düşünce olur. Allah insanlara farklı feraset tabakaları/düzeyleri vermiştir. Elbette bu yüksek düzeydeki insanlar bu piramidin başı olurlar. Onun için alimdir diyoruz ya da müçtehitir diyoruz, alimler Müslümanların önderidir ve onlar da peygamberlerin varisleridir diyoruz. Demek ki biz bu önderlik konumundan vazgeçemeyiz. Çünkü önderlik aynı zamanda bir fıkha işaret eder. Eğer biz hayatımızı bir fıkha göre düzenleyeceksek bizim bir fakihe ihtiyacımız var demektir.

Bu önderliği neredeyse bir asırdır devlet üstlenmiş durumda. fâkihimiz de o, vaizimiz de?

Devlet dinin karşılığı olan her şeyi imam-hatipler ve ilahiyatlara devrediyor. Bu yeni bir din konseptidir. Muhtemelen bunu Pakistan'a da önerdiler, başka İslâm ülkesine de önerceklerdir. Ben bu konuda medrese ve onun usulü konusunda ısrarlıyım.

Müslümanlar genel olarak medrese çürüdü filan diyorlar da bu galiba ne söylediğimizi anlamak istemeyen zihinlerin verdiği bir

cevaptır. Çürümüş olabilir, siz yeniden onu zeki insanlarla takviye edip canlandırabilirsiniz. Batı'da da birçok iyi üniversite zamanla kalitesini kaybetmiştir. Ama yeni hocalarla kalitesini yükseltebilirsiniz. Burada kasıt dört duvardan müteşekkil bir yapı değil. Orada bilgi, bilginin hangi ontolojik temelde ve hangi usul üzerinden üretildiğidir. Medrese derken söylemek istediğim tam da budur.

Gençler arasında gözlemlediğimiz bir durum: Gençler formal diyanet hutbelerini dinlemek yerine, daha serbest konuşan imam-ları tercih ediyor. Galiba bünye dinde formaliteyi kabul etmiyor?

Bu bir yönüyle fitri. Ama bir yönüyle de Allah'ın kalpler üzerinde bıraktığı o nafoş duygudur ki kulunu bu işten muhafaza ediyor diye düşünüyorum. Bu direnci seviyorum, bu direnci çok önemsiyorum. ***Bunun*** Allah'ın bize vermiş olduğu bir lütuf olduğuna inanıyorum. Zihnin böyle bir direnci olduğu müddetçe de ideal olanın çok çabuk reel olacağını düşünüyorum.

Bazen öyle oluyor ki, cumadan da, hutbeden de, camiden de soğuyoruz?

Bu toplum iki yerde soyuluyor. Bir çocuğunu okula kaydettikten sonra okul soyuyor, bir de siz camiye gidip Cuma namazı kıldığınızda soyuluyor. Birkaç hafta önce namaz kıldığım bir camide bilmem neredeki diyanet lojmanlarının yapımı için para toplandı. Siz İslâm'ın tarihinde bugüne kadar böyle bir garabet işitiniz mi? Ben niye kabul edeyim o zaman bunu?

Bir camide -ismini tasrih etmeyelim imamın başını yakmamak için- imam hutbede kesinlikle

diyanetin kağıdını eline almıyor. Hutbeye çok iyi hazırlanıyor, mutlaka siyer-i nebi'den anlatıyor, sahabeden örnekler veriyor. Hutbeden çıktığımızda bir haftalık dersinizi almış oluyorsunuz.

Bu işte eğitimin haftalık bölümüdür. Eğer böyle yaparsanız haftalık bölümüdür. Bir de aileyle ilgili bölümü vardır. İşte tam da bütün bunlar bizim dindarlığımızı tespit eder. Devletin böyle bir hakkı yoktur. Bu, Müslümanların çok hoşuna gidiyor. Benim dindarlık ölçümü devlet hangi haddi aşarak yapabilir ki. Kesin olarak itiraz ediyorum. Dindarlık muttakilikle ilgilidir ve bunu bana gönüllü olarak gittiğim, gönüllü olarak konuşan hoca söyleyebilir ancak. O bana hatırlatabilir bunları. Ve onun bilgisini verebilir. Çünkü aynı zamanda ben onu söyleyen adamın iyi kötü söylediklerini de yaşadığım eğer biliyorsam tam da mesele bu. Biz kime âlim diyoruz, söylediklerine değil sadece. Ebu Hanife, İmam Şafii, Allah onlardan razı olsun. Nedir sorunuz onlar söylediklerini yaşayan insanlardır. Yoksa onlar gibi eminim ki çok daha büyük dehalar gelip gitmiştir. Ama en çok tutarlılığı orada görmüşlerdir. Demek istediğim bir de o test etme var.

Bir de şu var herhalde: Dinlemek zorunda değilim. Sütreyi stıyırır, Kur'an'da var mı bu diye sorarım?

Tabii. İtiraz edersin, tartışırsın. Her şeye rağmen o eski alışkanlıkla olsaydı ya da korkumuz olmasaydı evet sorardık belki de o bize çok güzel cevaplar verirdi. Belki de kızardı, belki de biz ona kızardık, kızma hakkımız da var çünkü. Ama bütün bunlar elimizden alınmış, bizse çıkıp dindar insan yetiştireceğiz" diyoruz...

ORTADOĞUDAN
DÜNYAYA

Arapça yayımlanan gazetelerdeki yazan farklı eğilimdeki gazetecilerin yazılarından seçtiğimiz yazıları her ay Ortadoğu'dan başlığıyla yayımlıyoruz. Burada yayımladığımız yazılarda ortaya konulan tüm analizlerin doğru olduğu veya bunların tümüne katıldığı söyleyemeyiz. Yayınlamaktaki amacımız, olayların yorumlanmasında ortaya konulan bakış açısı farklılıklarını görünür kılarak meseleler karşısında ortaya konulan analizlerin hangi argümanlardan hareketle yapıldığını okurlarımızın dikkatine sunmaktır. Yazıların/yorumların bu perspektifle okunmasının Ortadoğu'daki dolayısıyla dünyadaki gelişmeleri kavrama sürecine önemli katkıların olacağını düşünüyoruz. Yazılar Harun Ersoy tarafından çevrilmiştir. (Umran)

ÖNEMLİ Şİİ AÇIKLAMASI

TARIK EL-HUMEYD

Lübnan'da iki Şii din adamı Suriye'de yaşananlarla ilgili önemli bir bildiri yayınladılar. Devrime desteklerini açıkladılar ve bölge Şii'lerinden Arap dünyasında yaşayanlara yönelik tutumlarında çelişkiye düşmemelerini istediler. Muhammed Hasan Emin ve Hani Fahs tarafından imzalanan bildiri 'Arap ayaklanmalarını ve özellikle de Suriye'nin haklı ayaklanmasını destekleme, güvenme, kardeşçe hareket etme ve kardeşçe mantıklı bir korku beslemeye' hususunda kendileriyle uyumlu olmaları çağrısını yaptı.

Bildirinin önemi bildiri yayınlayanların bölgede Şiiliğin akil adamlarının içine düştüğü trajediye dikkat çekmesinde yatıyor. Öyle ki Şii tutumu seçici ve hatta 'ikiyüzlülüğe' daha yakın oldu. Zira Arap dünyasındaki bütün hareketliliği desteklerken nasıl olur da Suriye devrimine karşı dururlar ve Beşşar Esed gibi katil bir rejimi desteklerler?! Şii akil isimler açısından son sıkıntılı durum İran ve Hizbullah'ın tutumunun da aynı minvalde olmasıydı. Yani hareketliliklerin yaşandığı Arap ülkeleri rejimlerinin devrilmesine destek verilirken sadece mezhepçi sebeplerden ötürü Suriye'de Esad korunuyor. Direniş yalanı düştü.

Ayrıca bu Şii bildirisinin önemi farklı Şii sesleri ender duymamızda saklı. Özellikle de Suriye devrimi patlak verdiğinden bu yana bizler ve başkaları Şii akil adamlarından sessizliklerini bozmaları ve Esed rejiminin yaptıklarına karşı çıkmaları gerektiğini iste-

yerek yazdık. Bazıları Şii bildirisinin, herkesin Esad'ın iktidarda kalma umudu kalmadığını anlaması sonrası gecikmeli geldiğini ifade edebilir. Bu tespit doğru olabilir ancak daha önemli nokta, bölgemizdeki Şii'lerin mezhepçi aşırılık, sosyal barış ve bölgemizdeki oluşumlar arasında birlikte yaşama hakkı aleyhine olacak şekilde İran'ın politikalarının arkasında durarak yaptıklarını inkar etmeyi alışkanlık edinmesidir. Ayrıca Şii bildirisinin önemi uluslararası topluma ve öncesinde Suriye'de yaşananlar karşısında bazı Şii endişelere ve Esed sonrasında korkanlara bir mesaj iletilmesinde saklı. Bu mesaj Suriye devriminin bir Sünni devrim değil, zulme ve geri kalmışlığa karşı bir devrim olduğudur. Esed rejimi Saddam Hüseyin rejiminin bir başka yüzüdür ve Saddam Sünni olduğu, Esed de Nusayri olduğu için suçlu değildir.

Bu yüzden Lübnan'da yayınlanan Suriye ile ilgili bildiri olumlu karşılamak gerekir. Umulur ki bölgemizde Şiilik taassubuna ve müttefiklerine karşı koyan tek bildiri olarak kalmaz. Bu bildirinin bölgemizde Şiiliğin akil isimlerinin yöntemi olması gerekir. Sünnilerin kendi taassuplarını bir yana bırakmaları gibi Şii'lerin de bölgemizin, ötekileştirme ve dışarıdan güç alma bölgesi değil, yaşama, barış ve inşa bölgesi olması için bunu yapması umut edilmektedir. (Londra'da Arapça yayımlanan *Şarkulevsat* gazetesi, 13 Ağustos 2012)

İSRAİL SURIYE DEVRİMİNE NASIL BAKIYOR?

YASER EZ-ZEATİRE

Bütün dünya gibi İsraili çevreler de Arap devrimlerine şaşkırdılar. Hatta İsrail siyasi çevreleri, yaşananlara ilişkin bir tahminde bulunmakta aciz kalan İsrail güvenlik organlarını suçladı.

Herkesin hemfikir olduğu husus, İsrail'in yıllar boyunca devam eden şu iki temel boyuta dayanması: Birincisi devasa uluslararası -özellikle de Amerikan, Batılı ve Rus- desteği. Rusya uluslararası dürtüye üyeydi. Bu dürtü Filistinlilere uluslararası meşru kararlara dayanan barış teklifleri değil, teslimiyet şartları dayatıyordu. Ki uluslararası meşruiyet uzun yıllar Filistin sorununu yöneten siyasi ekip açısından bir temenni olarak kalırken pratik olarak birçok Filistinli yetkili bu kararlarından ödün verdi. El-Cezire kanalının ortaya çıkardığı müzakere belgelerinin ifşa ettiği bilgiler Kudüs, mülteciler ve toprak değişimi ilkesini kabul noktasında Filistin ödünlüğünün vardığı boyutu gözler önüne serdi. Bu toprak değişimi suyu gasp eden ve vaat edilen Filistin oluşumunu parçalayan Batı Şeria'daki büyük yerleşim birimlerinin kalması anlamına geliyor.

İşgalin devam etmeine imkanı veren bir diğer boyut ise Arap siyaset manzumesi içinde kendini gösteriyor. Bu manzume sadece uluslararası kararları kabul etmekle kalmayıp bu kararların İsraililer tarafından uygulanmamasıyla birlikte yaşadı, savaş ve barış politikasını kabul etti. Tıpkı Filistin ödünlüğünün desteklenmesi gibi... Burada kayda değer bir istisnai durum yok. Kanıt ise Suudi Arabistan'ın 2002 Beyrut zirvesinde sunduğu Arap barış girişimidir. Bu girişim, Filistinli mültecilerin dönüşü hakkında ödün verilmesine rağmen ortak başlatıldı.

Son dönemin, ılımlılık eksenine karşısında direniş eksenine sahne olduğunda herkes hemfikir. Ortada iki eksen arasında inkar edilemez bir fark var. İlki direniş seçeneğini desteklerken diğeri direnişe karşı. Ancak bu durum herkesin uluslararası kararları tanıdığı ve düşmanla müzakereyi kabul ettiği gerçeğini değiştirmez. Bunun kanıtı, Hafız Esed ile İzak Rabin arasındaki müzakerelerin Rabin'in emaneti diye bilinen ileri aşamalara geçmesidir. (Beşşar Esed de müzakereler için bu emanetin temel alınmasını istemişti) İşgalin inadı olmasaydı Esed çözümü kabul etmekte ve daha önce Enver Sedat'ın yaptığı gibi Filistin sürecine sırtını dönmekte tereddüt etmezdi.

Siyonist oluşum da güç etkenleri olduğu kesin ancak yukarıda işaret edilen iki boyutla karşılaştırıldığında bu etkenler bir ağırlığı temsil etmiyor. Bu da bizleri İsrail'in Arap devrimlerine yönelik tutumuna getiriyor. Bu devrimler sadece İsrail'le işbirliği yapmış rejimleri devirmedi, aynı zamanda halkların karar alma gücünü geri veren Arap dünyasındaki yönetim manzumesini değiştirme sürecini başlattı. Bu haklar uluslararası kararları tanımamakta, İsrail'le normalleşmeye inanmamakta ve Filistin'in nehirden denize Müslüman Arap toprağı olduğuna inanmaktadırlar.

İsrail ve müttefikleri devrimleri engelleyemedi, ancak devrimlerin Tunus ve Mısır'daki hızlı başarıları sonrası devrim sürecini saptırmaya ve deliğine çomak sokmaya çaba gösterdiler. Suriye rejimi İsraili politikacıları şaşkınlık içine koydu. Bu yüzden devrimin başından itibaren geçen uzun aylar boyunca tercihleri yorum yapmamak yönünde oldu.

Sahneyi titizlikle takip ediyorlardı. Lisani halleri özellikle de İslâmcıların devrimlerde ve sonrasındaki güçlü varlıklarının ortaya çıkması sonrası adeta şöyle diyor: Bildiğimiz şeytan (Esed'i kast ediyorlar) bilmediğimiz şeytandan daha hayırlıdır.' İsraililerin Lübnan ve Gazze'deki yenilgilerinde katkısı olan rejimin politikalarından hoşnut olmadıkları doğru ancak iyi diye tabir ettikleri bir şekilde rejimle beraber yaşadılar ve nihayetinde Hamas'ı Gazze'ye sıkıştırıp Filistin sorununun anahtarını rahatlarından ve güvenliklerinden daha iyisini geçmişte bulamamış Filistinli ekibe teslim edebildiler.

Rejimin direnmekte aciz kaldığından emin olmaları sonrası sorunun çözümü için kendi çıkarlarını en fazla koruması açısından Yemen senaryosuna yöneldiler. Bununla birlikte ülkenin yıkımı ve yıllarca kendisiyle meşgul olması için iç çekişmenin uzamasını yeğlediler, ancak diğer yandan olan bitenin İran nükleer projesinden kurtulma fırsatı olacağını düşündüler. Gerçi şu ana kadar askeri operasyonda mı bulunacaklarına veya uluslararası yaptırımların etkilerini bekleyeceklerine mi karar verebilmiş değiller. Bu yaptırımlar İran'da kendilerini molla yönetiminden kurtarıp nükleerle ilgilenmeyen ve Tel Aviv'le işbirliğine hiçbir rezerv getirmeyen başka bir ekibi getirecek bir halk devrimi olasılığı da içeriyor.

Bütün bunlar İsraililerin en azından Akdeniz'de etraflarını kuşatan gelişmelerden dolayı paniklendikleri gerçeğini göz ardı etmez. Doğal olarak umutları Arap Baharı sürecinin başarısız olması ve tamamen durmasıydı. Özellikle de çözüm sorusu hâlâ onlarda cevapsız duruyor ve pazarlayabilecekleri projeleri yok. Yani Arap Baharı'ndan ilham alan bir Filistin intifadasının patlak verme olasılığı hep olacak ve hatta ağır basıyor. Bu durum İsrailileri en azından bizim açımızdan güçlü şekilde tehdit ediyor. Onlar ise yeni dalgayı kontrol altına almak için eskiyi kaybetmeden yükselen uluslararası güçleri kazanma noktasından zekalarına bel bağlıyorlar. Bu durum imkansız olmasa da zor görülüyor. Zira çok kutupluluk, Siyonist lobinin tek bir kutba hakim olmasını sağlayan tek kutupluluktaki gibi kendilerine hizmet etmeyecektir.

Geleceğe bakılacak olursa hiç tereddütsüz bölgedeki gelişmelerden en fazla kayıpla çıkanların İsrail ve İran olacağı söylenebilir. Zira İsrail dünyanın yerleşimci son işgalcisidir, İran ise sahip olduğu gücün kibri yüzünden bölgedeki siyasi, mezhebi dengeleri görmezlikten gelmektedir, altüst etmektedir. (Ürdün gazetesi *Düstur*, 4 Ağustos 2012)

ESKİ HARİTALARIN YİNELENMESİ

MUSTAFA ZEYN

Türkiye'nin İslâm dünyasına liderlik yapmayı önceleyen politikaları iç ve dış birçok engelle karşılaşıyor. Bu politikaların hayata geçmesi, AKP hükümetinin kendisini, mezhepçiliği ve grupçuluğu aşan ve bölgede hakim olanın aksine Atatürk'ün temelini attığı laik rejim formatına boyun eğen siyasal İslâm'ın çağdaş modeli olarak sunduğunda gerçekleşebilir.

Arap Baharı'nın Tunus'ta başlamasından Mısır'a geçişine ve Libya'da patlamasından itibaren Türkiye'nin tutumu değişti. Zira Türkiye kendisini galip gördü ve kendi bölgesinde yani Bağdat ve Şam'da bu başarının doğrudan sonuçlarını toplamaya hazırlandı. Ancak Suriye'deki olaylar bu politikaların gerçekleşmesinin neredeyse imkânsız olduğunu doğrularcasına farklı bir gelişme gösterdi. Ankara birçok ülke gibi kendi haritasının yeniden çizilmeye maruz kalabileceğini henüz anlamış değil. Türkiye'nin ekonomik başarılarının, askeri gücü ve hükümetinin çoğulculuğa dayanması yanı sıra ABD ile ilişkileri ve NATO üyeliğinin kendisine koruma sağladığı ve yeni Ortadoğu'da esaslı aktör kıldığı doğru, ancak içeride bütünlük kurmadıkça bu güç başkasından önce kendisi için tehlike oluşturacaktır.

AKP hükümetinin sorunları sıfırlamaya dayalı politikalarının reel olmaktan çıkışından bu yana bu tehlike açıkça görüldü. Birkaç ay zarfında Suriye'nin en sadık dostundan en azılı düşmanına, Irak'ın birinci ticari ortağından aralarında kurulu düşmanlığa dönüştü. Bu durum içeriye de yansdı. Muhalefet daha da güçlendi ve ordu içinde rahatsızlık baş gösterdi. Bu durum hükümeti çok sayıda üst düzey subayı görevden almak ve diğerlerini darbe planladıkları gerekçesiyle hapse atmak zorunda bıraktı. Ayrıca durum Türkiye, Irak ve Suriye'den alabilecekleri toprak üzerinde devletlerini kurma hayaliyle uyanan Kürtlerin şartlarına da yansdı. Ankara ile Şam ve Bağdat arasında bu hayale nokta koyan işbirliği dönemi bitti.

Bu tehlike ayrıca Halep'te çatışmaların patlak vermesi ve Ankara'nın, Suriye'nin ticaret başkentini veya bu kentin kırsalından geniş bölgeleri içine alacak bir tampon bölge kurma ve Şam'daki rejimi yıkmaya hazırlık olarak Bingazi'ye çevirme mesajında bulunması sonrası net şekilde görüldü. Ancak Ankara'nın hesapları özellikle de Suriyeli Kürtlerin Şam'la koordinasyon kurarak geniş bölgeleri kontrollerine alması sonrası gerçekleşemedi. Suriye bu hesaplara, Kürt silahlı kişilere Türkiye ve Irak bölgeleriyle doğrudan bağlantılı sığınaklar kurarak karşılık verdi. Bu yüzden Erdoğan hükümeti, nüfusunun çoğunluğu Kürt olan yedi askeri bölgeye giriş veya çıkışları yasakladığını açıkladı. Çatışmalar Hatay'a yaklaştığı takdirde bu kentin sınırında benzeri bir tampon bölge kurmak zorunda kalabilir.

Askeri gücün kendisini koruduğu düşüncesiyle içeriden ve dışarıdan kendisini kuşatan sadece Suriye rejimi değil. Erdoğan da Kürtlerin ve başkalarının hayallerinin kendisini bitireceği düşüncesiyle etrafını koruma altına alıyor. Suriye'nin yaşadıkları bölgeye taşınacaktır. Tarih kitaplarında eski haritalar kalmayacak! (Londra'da Arapça yayımlanan *Hayat* gazetesi, 11 Ağustos 2012)

MISIR'DA İKİ DÖNEM SONA MI ERDİ?

ABDURRAHMAN ER-RAŞİD

İktidarda henüz kırk gününü geçiren Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin Askeri Konsey'deki beş önemli ismin görevine son verme zamanlaması ve hızı sürpriz oldu. Önceki Mısır rejiminin isimlerinin tutuklu olduğu Tura hapishanesi misafirlerinin Mareşal Tantavi ve keza genelkurmay başkanı Sami Anan'ın görevden alındığını duyduklarında mutlu oldukları kesin. Zira Tantavi'yi kınıyorlar ve devrim günlerinde kendilerine darbe yaptığını ifade ediyorlardı. Şimdi Tantavi aynı kâseden yudumluyor. Seçilmiş ilk cumhurbaşkanı kendisine darbe yaptı.

Zayıf olmakla nitelenen ve İhvan yönetiminin gölgesi olduğu belirtilen Mursi görüldüğünden daha güçlü olduğunu ispatladı. Son kararları gerek korkudan gerekse hayranlıktan dolayı birçok kimseyi susturdu. Beş üst düzey Mısır generalinin uzaklaştırılması şok edici bir sürpriz olmakla birlikte öncesinde Mısır istihbarat başkanını görevden almıştı. Bu güç gösterimine rağmen Mısır'ı yönetmek çok zor bir görev.

Şimdi Mursi ve hükümeti güvenlikten, ekmek ve özgürlüğe kadar başarısızlığını ve acizliğini haklı çıkarmak için kullanabileceği en önemli gerekçenin ortadan kalkması sonrası kendi vatandaşlarına karşı tam ve doğrudan sorumludur. Artık ortada suçlanacak ne Askeri Konsey var ne merkezi güvenlik ve ne ede Mübarek rejiminin esaslı kalıntıları. Bugünlerde Uluslararası Para Fonu IMF'nin Mısır para biriminin değerinin düşürülmesini tavsiye etmesiyle birlikte ilk sorun başladı. Bu düşüş Mısırlı vatandaşın satın alma gücünün düşmesi anlamına geliyor.

Mursi'nin seçimleri kazanması sonrası yazdığım gibi Mursi Mısırlıların çoğunluğunun tercihidir. Bize düşen bu gerçeği kabul etmek ve bir sonraki seçim tarihi gelene, Mısır halkı o vakit dilediği ismi seçene kadar cumhurbaşkanlığı döneminde onunla ilişki kurmaktır.

Yeni savunma bakanı General Abdulfettah es-Sisi'yi tanıdığımı iddia edemem ancak birkaç ay önce Nasırcı, İhvan ve diğer ulusalcı isimler de dâhil bazı siyasi liderlerle bir araya geldiğim ziyaretler kapsamında askeri istihbaratın başkanı iken kendisini ziyaret etmiştim. Askeri terbiye gereği ordu mensuplarının çoğunluğu görüşlerini ifade etmekte temkinlidir. Üç saatten fazla konuştuk ve kendisinde bir siyasi çalışma eğilimi, Mısır'da varolan sorunlara ve tartışmalara yönelik belirli açık tutumlar göremedim.

Acaba iki dönem yani devrim ve sivil yönetime geçiş bitti mi? Bir yer, düşünce ve kültür olarak Tahrir Meydanı'nın, muhalefeti bırakmayı kabul edeceğini söylemek zor ancak kim bilir geçen on sekiz aydır yaptığı protestolar enerjisini tüketmiş olabilir. (Londra'da Arapça yayımlanan *Şarkulevsat* gazetesi, 15 Ağustos 2012)

TÜRKİYE VE 'BÜYÜK KARIŞIKLIK'

MUHAMMED NUREDDİN

Ortadoğu bölgesi ve özellikle İslâm coğrafyası üstesinden gelemeyeceği kendi kaderine doğru ilerliyor. İşgalci İsrail oluşumu devletini dışarıda tutacak olursak Afganistan'dan Irak'a, oradan Suriye, Yemen ve Sudan'a, Büyük Sahra'nın güneyine ve özellikle de Mali'ye kadar savaşlar, çatışmalar, fitneler ve sürekli komplolar İslâm dünyasını sarıyor.

İslâm dünyasında dalgalanan ve bünyesini sarsan 'büyük karışıklığın' birçok sebebi var. Karışıklık adı geçen ülkelerle sınırlı kalmadı. Aksine diğer İslâm ülkeleri de bu karışıklığa katıldılar, isimleri karıştı veya içinde bulunmamaları gereken yerlere sürüklendiler. Bunun son örneği İslâmcı bir grubun yaptığı ve amacı itibarıyla Gazze üzerindeki ablukanın daha da artırılması dışında hiçbir şeye hizmet etmeyecek olan korkunç askeri eyleme dair yaşananlar. Kahire'nin ilk tepkisi Gazze ile Mısır'ı birbirine bağlayan ve hayat damarı olarak görülen tüneller ağını yıkmaya çalıştı. Adı İslâm İşbirliği Örgütü olan ve elliden fazla İslâm ülkesini içine alan örgüt, Gazze ve halkına yönelik İsrail ablukasını bir karış dahi kıramadı.

İslâm dünyasının birkaç on yıllık zaman dilimi zarfında içinden geçtiği gelişim evresini göz önüne aldığımızda bu dünyanın gerilediğini görürüz. Müslümanlar dış dünyaya ve özellikle de Batı dünyasına 'hayır' diyebilme bağımsızlığına muhtaçlar. Müslümanlar adeta süper güçlerin dönüşümlü tahakküm kurduğu satranç tahtasındaki piyonlara ve araçlara dönüştüler.

Irak'ın iki federasyona bölünmesi ve Sudan'ın iki devlet haline gelmesi sonrası işte şimdi de Suriye tam bir bölünme tehlikesiyle karşı karşıya. Ülkeye kimin hükmedeceği veya kimin muhalefette kalacağı çatışmasını yaşayan Suriye bütün kapasitesini tüketen bir kaosun girdabında. Emperyalizmin gözü daimi surette direnen İslâmcı veya Arap güçlerini yıkmaya yoğunlaşmaktadır.

Osmanlı devletinin, bölüşülmesi için uygun zamanı beklenen hasta adam olması sonrası Mehmet Ali Paşa, Mısır'ı ve Suriye'yi birleştirmek için geldi ve ülkeyi birçok alanda ciddi ilk modern Arap kalkınmasına soktu. Sonuçta Britanya ve gecikmeli de olsa Fransa 1840 yılında bu deneyimi vurma komplosunu devreye sokmakta gecikmedi. Yakın yüzyılda emperyalist

güçler Arapların ikinci kalkınma deneyimi konumunda olan Mısır'daki Cemal Abdünnasır deneyimini vurmak için plan yapmak amacıyla teyakkuza geçtiler. 1967 saldırısıyla birlikte bunda da başarılı oldular. Otuz yıldır bağımsız kararlar almaya çalışan İran özellikle ABD'den ve İsrail'den, nükleer teknolojiye ve askeri kapasitelere sahip olmasının önüne geçmek amacıyla çeşitli baskılara ve tehditlere maruz kalıyor.

Bugün Suriye'deki savaşın sonuçlarını görüyoruz. Türkiye, Suriye konusunda kendisinin de güç duruma düştüğünü anlamaya başladı. Zira insani durum noktasında herkes hemfikir ancak dünya nihayetinde toprak üzerindeki sonuçlara ve eldeki hasada bakıyor. Bugün Türk tutumunun hasadı büyük ölçüde olumsuz. Bütün yakın komşularıyla ilişkileri istisnasız gergin. AKP'nin iktidara gelmesinden önceki şartlara doğru trajik bir dönüş söz konusu. Ancak Türkiye üzerindeki en büyük felaket, Suriye'nin kuzeyinde Ortadoğu bölgesinde veya daha doğru ifade ile Irak, İran, Suriye ve Türkiye arasındaki Kürt karesinde Kürt aktörün uzantısı olarak bir Kürt etkeninin ortaya çıkması. Kürt etkeni hiç kimsenin Kürt saatinin akrebinin geriye döndüremeyeceğinden hareketle Türk topraklarının bütünlüğü üzerindeki ağırlığını hissettiriyor. Hatta PKK dahi her zamankinden daha güçlü bir duruma geldi. Zira PKK'nın üsleri, temel üssü olan Türkiye'nin güneydoğusundan Irak'ın kuzeyindeki Kandil dağına ve Irak Kürdistan bölgesinin korumasında Suriye'nin kuzeyine uzanıyor.

Türkiye'nin geleceği ve bütünlüğünün ve istikrarının geleceği üzerinde büyük tehlikelere açılan bu yeni haritayla birlikte İslâm dünyası Batılı komploların sahası olmayı sürdürüyor. Bu komplolar İslâm dünyasını zayıflatmayı ve parçalamayı hedefliyor. Her gözlemci devam eden tehlikelerin ortaya koyduğu gelişmelerin farkında artık: Bir Müslüman güç ne zaman yükselecek olsa tek kârlı çıkanın İsrail olacağı fitnenin, karışmanın yeni sahası haline gelecektir. (Katar gazetesi *Şark*, Beyrut Stratejik Araştırma Merkezi Direktörü, 11 Ağustos 2012)

SURIYE'DEKİ İRANLILAR

FAYEZ SARE

Suriye'deki İranlılarla ilgili son haber 48 Iraklının kaçırılması haberi idi. İranlılar Suriye'nin başkenti Şam'a yakın dini mekanlardan biri olan Seyyide Zeyneb'in makamına yönelik yaptıkları yolculukları sırasında Şam uluslararası havaalanından yola çıkan otobüste bulunuyorlardı. O vakit kaçırılan İranlıların dini ziyaret çerçevesinde orada buldukları belirtildi. Bu İran geleneği İran-Suriye ilişkilerinde son yıllarda derinleşti ve düzenli bir hal aldı. Bu çerçevede İranlıların çoğunluğunun mezhebi olan Şii mezhebinin birçok dini mekânı canlandırıldı ve yinelenildi.

Suriye'deki İran olayının önemi kendi şartlarından ve ayrıntılarından kaynaklanıyor. Zira 30 yıl boyunca Şam'a İran'dan yoğun bir şekilde dini ziyaretçi dalgaları akın ediyor. Haftada beş bin ile on bin arasında ziyaretçi geliyor, Suriye'nin başkentinin ortasındaki otellerde kalıyorlar. Otellerden Şam'ın merkezindeki ve bölgelerindeki dini mekanları ziyarete geçiyorlar. Ziyaretler bir dönem Suriye'nin diğer şehirlerine uzandı. Veysel Karani'nin mezarının bulunduğu Rikka bu şehirlerden.

Bu dönem zarfında Suriye'deki İran varlığı hiçbir sorun oluşturmadı. Hatta Suriyeliler kendilerini buluşturan tarihi ve kültürel bağlar ve siyasi yakınlaşma sebebiyle İranlıları sevgiyle karşılıyorlardı. Bu sevgi klasik Suriye davranışı olan yabancılara yönelik sıcak karşılanmanın ötesindeydi. Yalnız Mart 2011'de Suriye devriminin başlamasından sonra İranlıları sevgiyle karşılama kuralı değişmeye başladı. Zira İranlı yetkililerin halkçı hareketleri kınayan, rejimi desteklediklerini ve yanında durduklarını ilan eden açıklamaları geldi. İranlı yetkililerin güvenlik-askeri çözümü güçlendiren askeri, güvenlik ve teknolojik destekten bahseden raporların ortasında rejime siyasi, medya ve ekonomik destekleri arttı. Hatta bazı raporlar İranlı unsurların protesto hareketini bastırma operasyonlarına katıldıklarına işaret etti. Bu desteğe en belirgin tepki, geçen yıl Humus'ta yedi İranlının kaçırılması oldu. İranlılar sadece enerji alanında uzman oldukları yönündeki İran ve resmi Suriye açıklamalarının aksine askeri unsurlar olmalarıyla suçlandılar.

İran'ın resmi tutumu Suriye'deki İranlıların ve ilişkilerinin varlığını kuşatan kanıtı geçersiz kıldı. Bunun sonucu da dini mekanlara yönelik İranlı hacı kabilelerin durması oldu. Bu ziyaretler resmi olarak kendi gözetiminde yapılıyor. Kaçırıldıkları otobüsün yolcuları olan İranlıların resmi hacı kabileleri dışında oldukları kesin.

Gerçi İranlı kaynaklar Hür Suriye Ordusu'ndan muhaliflerin Suriyeli yetkililere İran desteğinde rol oynayan askeri unsurlardan başkası olmadıkları yönündeki kanaatlerinin aksine dini mekanların ziyaretçileri olduklarını vurguladılar.

Belki de kaçırılan İranlı yetkililer konusundaki en önemli husus, kaçırılmalarının Şam'daki İran büyükelçiliğinde İranlı askeri danışman Ali Hüseyin Ali suikastından sonra gerçekleşmiş olması. Zaman ve yer itibarıyla kaçırılma operasyonunun içeriği kadar Şam'daki varlıkları zamansal açıdan karışıklığı ortaya koydu. Zira İranlı hacıların varlığı Suriye'nin başkentindeki yetkililerin olaylar patlak vermesinden bu yana yaptıkları en kapsamlı askeri-güvenlik operasyonlarına eşlik ediyor. Bu durum herhangi bir kişinin başkentini herhangi bir bölgesinde gezip dolaşmasını oldukça tehlikeli hâle getiriyor. Bu şartlarda konu 48 kişiyi içine alan bir otobüsle ilişkili olduğu zaman nasıl olur siz düşünün. İkinci nokta otobüsün yol aldığı yerde bulunmalarıyla ilgili. Bu yer geçenler için sınırlı güvenlik bölgeleri arasında sayılan Şam uluslararası havaalanı yoludur. Bu durum kaçırılan İranlıların otobüsünün ele geçirildiği yer ve zamanın hususiyetini destekliyor. Hür Suriye Ordusu'nun, kaçırılanların dini mekanların ziyaretçileri olmadıkları yönündeki söylemine daha yakın hale getiriyor. Bu değerlendirmeyi güçlendiren iki husus var. İlki otobüs yolcularının tamamının erkek olması. Genelde ziyaret kabilelerinde kadın ve erkekler yer alır. İkincisi husus otobüs yolcularının yaşlarının genç ve ortaya yaşlı olması. Genelde ziyaretçiler biraz ileri yaşlarda olurdu.

İster ziyaretçi olsunlar ister askeri unsurlardan kaçırılan İranlıların sıfatlarının iç yüzü bir yana kaçırma eylemi pratik olarak Suriye'deki İranlıların şartlarının kötüleştiğine işaret ediyor. Bu da özellikle de halihazırda rejimin değişmesi halinde Suriye-İran ilişkilerinde gelecekte başgösterebilecek kötüleşmenin göstergesidir. Suriyeliler ve İranlılar gelecekte, iki ülkenin ve halkının iyi ilişkiler kurabilmesi için çok çaba ve zamana ihtiyaç duyacaklar. (Londra'da Arapça yayımlanan *Şarkulevsat* gazetesi, Suriyeli yazar, 12 Ağustos 2012)

ABD VE ARAP BAHARI

REŞİD HASAN

Aydınlar ve gözlemciler Arap Baharı'nın, birinci derecede Arap dünyasını eski ABD dışişleri bakanı Condoleezza Rice'ın müjdesini verdiği yaratıcı kaos yoluyla Sykes-Picot'a benzer şekilde yeniden bölünmesini hedefleyen bir Amerikan operasyonu olduğunu düşünüyorlar ve buna Libya, Suriye ve Yemen'deki Amerikan rolünü delil getiriyorlar.

Bu sunum, önemine rağmen birincisi şartların patlama, baskı rejimlerini, despotluğu ve yolsuzluğu devirme sürecine girmesi sonrası Arap halklarının rolünü, iradesini ve devrimleri patlatma gücünü görmezlikten geliyor. İkincisi bu sunum birçok aydın ve düşünürün analizlerini kaplayan komplo teorisine dayanıyor. Bu kimseler Washington'un kaçınılmaz bir kader olduğunu ifade ediyorlar. Oysa son yirmi yıldaki olaylar ve vakıalar, Afganistan ve Irak'ta yenilgiye uğraması sonrası Amerikan'ın rolünün gerilediğini gösterdi. Bu iki savaş etkileri bütün dünya ülkelerinde görülen mali ve ekonomik Wall Street felaketinin yaşanmasına katkıda bulundu.

Taşları yerine koymak için Arap dünyasını vuran bu demokrasi dalgasının dünyayı vuran üç dalganın uzantısı olduğunun altını çizmek gerekir. İlk Batı Avrupa'da 'Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da' başladı. İkincisi 1989'da Berlin duvarının yıkılması sonrası Doğu Avrupa ülkelerini ve üçüncüsü Güney Amerikan ülkelerini vurdu. Bu anlam itibarıyla bu demokratik dalga tarihi bir harekettir, durmayacak ve bütün Arap ülkelerini kapsayacaktır. Çünkü halkların iradesini ve değişimin kaçınılmazlığını temsil etmektedir.

Diğer yandan Tunus ve Mısır devrimlerinin olayları ve gelişmeleri Washington'un bu iki devrime, bölgedeki en önemli iki müttefiki Bin Ali ve Mübarek'in hızlı şekilde devrilmesine şaşırdığını gösterdi. Kafa karışıklığı ABD'nin siyasi tutumunda görüldü, devrimden bir hafta önce Mübarek'i, yöntemini ve ikti-

darda kalma gücünü öven yetkililerinin açıklamalarında ortaya çıktı. Buradan hareketle ABD bütün araçlarla rejimin kalıntılarına ve Arap Baharından zarar gören zengin Arap ülkelere yardım etmeye çalıştı. Öte yandan istikrarsızlığa çalışan, rejim kalıntılarının cumhurbaşkanı adayı

Şefik'i destekleyen yerel örgütler kurdu. Dahası petrol ülkelerine, iki devrime içinden geçtikleri zor ekonomik şartları aşmaları için mali destek sunmaları ve yatırımları çekmeleri telkininde bulundu. Bu durum her iki devrimin Washington'un ürünü olmadığını gösteriyor. İki kardeş halk modern sivil devleti kurmak için devrimlerin barışçı yapısında ısrar ederek, demokrasi, nezih seçimler ve iktidarın sandık yoluyla değişimi seçeneğine tutunarak benzeri olmayan bir dahilikle devrimleri patlattılar. Bu en iyi şekilde gerçekleşti. Arap tarihi ilk defa nezih seçimlere sahne oldu. Bin Ali ve Mübarek döneminde cezaevinde yatmış Marzuki ve Mursi cumhurbaşkanı oldular.

Bu gerçekler Mısır ve Tunus devrimleriyle sürpriz yaşaması sonrası Washington'u diğer devrimlerin dalgasına binmeye sevk etti. Bu durum birçokların zihninde karışıklık olmaması için şu iki gerçeği birbirinden ayırmayı gerektiriyor. Birincisi bizler bütün Arap devrimlerinin, Arap halklarının özgürlük, saygınlık ve demokrasi hakkının, modern sivil devletin kurulması için iktidar değişiminin yanındayız.

İkincisi bizler bütün şekilleri ve renkleriyle dış müdahaleye ve özellikle de Amerikan müdahalesine karşıyız. Siyonist düşmanın yanında duran ve Filistin halkının kendi vatanındaki meşru haklarını tanımayı reddeden Washington, Arap halklarının haklarını ve bölgedeki çıkarlarını korumakta pek te kararlı değil. Özetle Arap Baharı Arap doğdu, Amerikan ve Batılı müdahale, adeta baharı güze çevirme amaçlı sarı rüzgar mesabesindedir.

(Ürdün gazetesi *Düstur*, 25 Temmuz 2012)

Fuhuşla Mücadelede İsveç Modeli

Mesut KARAŞAHAN

Fotoğraflarda iç çamaşırlarıyla bir kadın ve erkeğin bulunduğu bir odaya, bir yatak odasına polisin yaptığı baskından kareler görülüyor. Görüntüler, belirtildiğine göre Norveç televizyonunun bir yayımından alınmış ve nispeten flu. Üç ayrı fotoğraf grubunun altına sırasıyla şunlar yazılmış:

“İsveç’te polis, bir seks işçisinin müşterisini çınlıçplak halde tutuklamak üzere. Ve otel odasına dahyorlar.”

“Seks işçisi filme alındıklarını görüyor ve namusunu korumak için başını bir havluyla kapamaya çalışıyor.”

“Polis son derece agresif biçimde bağıyor: ‘Ne yapıyorsunuz?’ Havluyu hızla çekip alıyor ve ekliyor: ‘Biz polisiz.’”

İngilizce metni yazarların “integrity” kelimesini kullanmış olmaları ilginç. *Redhouse* gibi eski bir sözlükte “doğruluk, dürüstlük; bütünlük” diye çevrilen bu kelimenin Türkçe karşılıkları arasında bir internet sözlüğü pek haklı olarak “namus” kelimesini de vermiş.

“İsveç’teki Seks İş Konusunda Yalanlar” başlığını taşıyan ve bu tür görsellerle süslenmiş olan yazıda bu ülkedeki ücretli fuhuş

getirilen yasak kıyasıyla eleştiriliyor. “Yabancılarla cinsel ilişki zararlı mı? Para kazanmak zararlı mı?” şeklinde cevabı belli sorularla ücretli fuhşun serbest bırakılması lehine gayret sarf ediliyor.

***

1999 yılında İsveç parlamentosu çıkardığı bir yasayla para karşılığı fuhşu yasakladı. Özellikle fuhş satın alan, para ödeyerek fahişeye birlikte olan kişinin eylemi suç olarak belirlendi, fuhş amacıyla kendini satan kişi için herhangi bir ceza öngörülmedi. Bu çerçevede fuhşa aracılık etmek, fahişelere müşteri bulmak veya müşteriler için fahişe aramak ve genelev işletmek de yasaklandı.

İsveç’teki yasak, esas itibarıyla ücretli fuhşun kadınlara yönelik erkek şiddetinin bir dışavurumu olduğu düşüncesine dayanıyordu. Söz konusu modern kadın erkek eşitliği fikri olunca bu İskandinav ülkesi 1960’lara dayanan bir tartışma ve yasama geleneğine sahipti. 1976 yılında Eşit Statü Bakanlığı, 1980’de Eşit Fırsatlar Ombudsmanlığı kurulmuştu.

Ücretli fuhuş ise ilk olarak 1983 yılında parlamento gündemine geldi ve sonraki on yıl boyunca çeşitli yasaklama girişimlerine konu oldu.

Kadın hareketleri yasak lehine parlamento içinde ve dışında sıkı lobi faaliyetlerinde bulundu. ROKS (İsveç'te Kadın Sığınma Evleri Ulusal Örgütü) başta olmak üzere radikal kadın hareketi örgütleri ücretli fuhuş kadınlara uygulanan şiddet bağlamında ele aldı. Aile içi şiddet, cinsellikle ilgili suçlar, pornografi ve ensestini yanı sıra fuhuş da kadınların erkek egemenliğine tâbi kılınması anlamına gelen olgulardan biri olarak değerlendirildi. Ücretli fuhuş, kadına yönelik şiddetin farklı bir biçiminden başka bir şey değildi. Bu yaklaşım 1990'lar boyunca kamuoyu önündeki tartışmalarda belirleyici oldu ve her geçen gün daha fazla taraftar topladı.

Yasanın çıkmasında bir başka önemli faktörün yabancı fahişelerin ülkeyi istila etmesini önlemek olduğu öne sürülmüştür. Buna göre 1993 yılında İsveç hükümeti fuhuş konusunda araştırma yapmak üzere eşit sayıda kadın ve erkek üyeden oluşan bir Komisyon kurmuştu. Komisyonunda devlet memurları, yöneticiler, polis teşkilatı mensupları, sosyal hizmet görevlileri, akademisyenler ve fuhuş ve uyuşturucu için rehabilitasyon merkezinden bir yönetici yer alıyordu. Komisyon 1990'larda fuhuş sektöründeki büyümeyi mercek altına aldı, Avrupa ülkelerindeki

pek çok şehre araştırma-inceleme seyahatleri düzenledi ve 1995 yılında yayınlanan raporunda ücretli fuhuşu satmanın da satın almanın da cezayı gerektiren suça dönüştürülmesini tavsiye etti. Üyelerden biriyle yapılan bir röportaj, Komisyon'un yasaklama tavsiyesinde önemli rol oynayan etkenlerden birini şöyle ortaya koymuştu: Komisyon Doğu Avrupa'daki gelişmeleri, yani

1999 yılında İsveç parlamentosu çıkardığı bir yasayla para karşılığı fuhuşu yasakladı. Özellikle fuhuş satın alan, para ödeyerek fahişeye birlikte olan kişinin eylemi suç olarak belirlendi, fuhuş amacıyla kendini satan kişi için herhangi bir ceza öngörülmedi. Bu çerçevede fuhuşa aracılık etmek, fahişelere müşteri bulmak veya müşteriler için fahişe aramak ve genelev işletmek de yasaklandı.

Sovyetler'in dağılmasını müteakip bu ülkelerden dışarıya fuhuş amaçlı göçmen kadın akınına potansiyel bir tehdit olarak görmekte ve İsveç'in yabancı fahişeler için bir pazar olmasını önlemek kaygısı taşımaktaydı.

***

1998 yılında Sosyal Demokrat hükümet ücretli fuhuşu yasaklayan yasa tasarısını parlamentoya getirdiğinde adalet, istihdam ve sağlık ve sosyal sorunlar bakanlık-

larının başında bulunan üç bayan bakan yasanın geçmesi için en fazla çaba sarf eden kişiler oldu. Sosyal Demokrat, Solcu, Çevreci ve Merkez partiler destek verirken Muhafazakârlar ve liberaller çoğunlukla karşı çıktı.

İsveç parlamentosundaki tartışmalar kadınlar tarafından yürütüldü. Kadınlar sandalye paylaşımında yüzde 41 ile Avrupa ülkelerindeki en yüksek orana sahip olsalar da, kadın hakları sorunu olarak ele aldıkları bu meselede erkek temsilcilerin oylarını kazanabilmek için çok çalıştılar.

Komisyon'un vaktiyle yayınladığı tespitleri yasa lehinde ciddi argümanlar sağladı:

- Fahişelerin çoğu;
- Çocukluk döneminde cinsel istismara uğramış,
- Hayata iyi bir başlangıç yapamamış,
- Erken bir yaşta kendine olan saygısını yitirmiş ve olumsuz bir benlik imajı edinmiş,
- Zihinsel/ruhsal bozukluk-

larla karşı karşıya kalmış, -Saldırı ve tecavüz kurbanı olmuş kimselerdi.

"Öyleyse", diyordu yasa taraftarları, "ücretli fuhuş kadın tarafının özgür tercihinden ziyade şartların zorlamasıyla gelinen bir durumdur. Fuhuş sektöründe yaşanan şey, erkekler için kadın bedeninin para karşılığında ulaşılabilir bir nesneye dönüştürülmesidir. Halbuki kadınların kendi bedenleri üzerinde yegane otorite sahibi olabilmesi esas olmalıdır.

“

Ne var ki meseleyi salt insan hakları açısından ele almak da türlü sakıncaları beraberinde getirmektedir. İsveç'te insan hakları açısından, kadına yönelik şiddeti önleme açısından başarılı görülen bir uygulama, bir başka coğrafyada, örneğin Hollanda modelinde aynı temelde mahkum edilebilmektedir. Zira insan hakları ideolojisi doğru ve yanlış, güzel ve çirkini, iyi ve kötüyü belirlemede bireye sınırsız hak tanır, bireyin keyfi muhakemesini referans alır, bireyin arzu, istek ve kaptislerine danışır. Böylece fuhuş tacirleri cephesindeki, fuhuş kurban edilen kadını ve hatta şu veya bu sebeple kendini kurban eden kadın veya erkek kişiyi "seks işçisi" diye adlandırarak ücretli fuhuş ahlâkilik sorgulamasından uzak tutma ve saygın bir meslek statüsüne kavuşturma girişimlerine insan hakları savunucularını alet edebilir.

Kendi bedenini satmayı tercih etmek, bir özgürlük meselesi olarak görülemez. Fahişelerin seks işçiliği icra etmekte özgür olmasını savunan görüş, ücretli fuhuşun artık dizginlenemez bir sorun haline geldiği ülkelerde ortaya atılmıştır.”

***

İsveç'te 2010 yılına kadar geçen süre zarfında 650 kişi mezkur yasa çerçevesinde mahkumiyet aldı ve para cezasına çarptırıldı. Yasanın öngördüğü daha ağır ceza olan 6 aya kadar hapis cezasına bugüne kadar çarptırılan olmadı. Son yıllarda fuhuş için para ödeyen erkek sayısında ciddi artış görüldüğü, bu durumun ise, polisin vakaları daha sıkı takip etmeye başlamasıyla ilgili olduğu öne sürüldü.

2007 yılında *Der Spiegel* İsveç'e yıllık olarak 400-600 civarında yabancı kadının fuhuş

amacıyla getirildiğini polis kaynaklarına dayanarak yazdı. Nüfus itibarıyla İsveç'in yaklaşık yarısı kadar olan Finlandiya'da ise bu rakam yıllık on-on beş bin arasında değişiyordu.

Yine de ilk günlerden itibaren uygulamayı mahkum etme, başarısız gösterme çabaları ülke içinde ve dışında yapılan yayınlarda sıkça görüldü. Yasa aleyhinde olanlar genellikle yasak ve suç kapsamına alınmasının ücretli fuhuş yeraltına iteceğini, kontrolden çıkmasına ve dolayısıyla "seks işçisi" dedikleri insanların daha fazla mağdur edilmesine yol açacağını vs. öne sürdü.

Fuhuşta kadın ve kız çocukları açısından bir mağduriyet gördüğü halde hak ve özgürlük yaklaşımından taviz vermek istemeyenler ise Almanya'da çokça taraftar bulmuş görüşü öneriyordu, yani fuhuş zorlanan, fuhuş amacıyla insan ticaretine konu olan kadınların

durumuyla bu fiili sözde özgür iradesiyle işleyen, dolayısıyla serbest girişimci ve iş kadını olarak görülen kadınların durumu arasında fark gözetmek gerektiğini.

Böyle bir bakış açısı en azından fuhuşa zorlanan kadın ve kız çocuklarının mağduriyetini yeterince ciddiyetle ele almaz, alamaz; çünkü insan ticareti ve köleleştirmeye dayalı fuhuş ile özgür iradeye dayalı olduğu söylenen fuhuş arasındaki sınırlar son derece belirsizdir. Belki daha önemlisi erkeklere kadın bedenini cinsel yönden istismar etme hakkı tanır; daha doğrusu bu ayrıcalığı, fahişenin "kendi bedenini satma özgürlüğü" kisvesi altına gizler.

Ne var ki meseleyi salt insan hakları açısından ele almak da türlü sakıncaları beraberinde getirmektedir. İsveç'te insan hakları açısından, kadına yönelik şiddeti önleme açısından başarılı görülen bir uygulama, bir başka coğrafyada, örneğin Hollanda modelinde aynı temelde mahkum edilebilmektedir. Zira insan hakları ideolojisi doğru ve yanlış, güzel ve çirkini, iyi ve kötüyü belirlemede bireye sınırsız hak tanır, bireyin keyfi muhakemesini referans alır, bireyin arzu, istek ve kaptislerine danışır. Böylece fuhuş tacirleri cephesindeki, fuhuş kurban edilen kadını ve hatta şu veya bu sebeple kendini kurban eden kadın veya erkek kişiyi "seks işçisi" diye adlandırarak ücretli fuhuş ahlâkilik sorgulamasından uzak tutma ve saygın bir meslek statüsüne kavuşturma girişimlerine insan hakları savunucularını alet edebilir.

Birey beden üzerinde mutlak yetki sahibi tek otorite ise kendi bedenini satma özgürlüğü yoktur denebilir mi? Şu halde seküler zeminde fuhuş istismarına karşı argümanlar zayıflıyor, istismarcı odakların hoşuna gidecek bir zemine kayıyor. Kişi kendi bedeni üzerinde tek yetki sahibi olduğu vehmiyle hareket ettiğinde kendini istismara açıyor.

Şu soruların cevabı kritik önem arz eder ve cevaplama tarzımıza göre bizi farklı istikamete sevk eder: İnsan bedeninin mutlak sahibi kimdir? Tanrı mı? Devlet mi? O insanın kendisi mi? Bu otoritelerden hangisi insan bedeni üzerinde Makyavelistçe bir tasarrufa yeltenme ihtiyacı duymaz/duyurmaz?

Tüm bunlara fuhuş kavramındaki anlam daralmasını da eklemeyiz. Zina kavramını ve yaklaşımını ahlaki ve hukuki literatürden çıkarmış, unutmaya meyletmış toplumlarda fuhuş denince akla sadece ücretli fuhuş gelmektedir. Bunlar aynı zamanda evlilik kurumunu ilga edecek boyutta kadın erkek ilişkilerini serbest kılan, cinsel sapıklığa dayalı birliktelikleri hukuk nezdinde aile statüsüne yükselten toplumlardır. Ücretli fuhuş yerine toplum üzerinde aynı yıkıcı etkiyi icra edecek başka pek çok çirkinlik ve sapkınlık serbestçe icra edilmektedir. Ailenin dağıldığı, bireyin son derece yalnızlaştığı, mutluluğun ise haz almakla, hep daha farklı, hep daha acayip şeylerden haz almakla özdeşleştirildiği bir ortamda ücretli fuhuş önleme-

ye çalışmak ancak çok sınırlı bir çözüm getirebilir.

Ücretli fuhuşun, gündelik hayatta fuhuşu yaşayamayanların başvurduğu bir yol olduğu, doyumsuzluğun sapkınlıklara kapı araladığı ve sapkın fantazilerini tatmin etmek isteyenlerin yine ücretli fuhuşa yöneldiği unutulmamalıdır. Evlilik öncesi ve evlilik dışı ilişkiler biçiminde yaşanan fuhuş ile ücretli fuhuş arasındaki geçişkenlik, üzerinde durulması gereken bir aşıl topuğudur, insanlığı ancak ifsat etme ve çirkinleştirme yoluyla kendine alan açan habis zihniyetin, bu zihniyetle faaliyet icra eden küresel kötülük güçlerinin zayıf noktasıdır.

***

Yerli basında son zamanlarda Türkiye'deki fuhuş operasyonlarıyla ilgili çıkan haberlere bakıyorum:

“Çanakkale’de fuhuş operasyonu” (Akşam, 10 Ağustos 2012), “Ereğli’de fuhuş operasyonu” (Vatan, 2 Ağustos 2012), “Antalya’da fuhuş operasyonu” (Posta, 1 Ağustos 2012), “Fethiye’de Fuhuş Operasyonu” (DHA, 17 Temmuz 2012), “Adana’da fuhuş operasyonu” (Akşam, 4 Temmuz 2012), “Mardin’de fuhuş operasyonu” (Sabah, 23 Haziran 2012), “Artvin’de fuhuş operasyonu” (Habertürk, 22 Haziran 2012)...

Seyreltilmiş liste Türkiye'nin dörtbir yanını ziyaret ederek uza-yıp gidiyor. Sadece metropoller değil, taşra kasabaları dahi fuhuş

ve kadın ticaretinde bir nevi küreselleşmeyi tecrübe ediyor. Uluslararası sermaye ile uluslararası fuhuş şebekeleri biri diğerini müjdeleyen, varlıkları birbirine sıkı sıkıya bağlı olgular sanki. Anadolu insanını ifsat etmede güç birliği yapmışçasına kalkınma, refah ve zenginlik karşılığında ülkeyi birlikte istila ediyor, ahlaki yapıyı çözüyor, insan fitratını iğdiş ediyor ve daha ileri istilalara hazır hale getiriyor.

Haberlere iliştirilen fotoğraflar, yüzlerini gizlemeye çalışan yerli ve yabancı kadınlarla dolu, İsveç'teki fuhuş baskını haberinde olduğu gibi. İnsan sormadan edemiyor:

Polis baskımına uğrayan bir fahişeyi yüzünü kapatmaya sevk eden şey nedir? İnsanların görülür, fark edilir, tanınır, bilinir olmak için, televizyon ekranına çıkmak, internette en çok tıklanan olmak... için can attığı bir çağda kameralardan kaçmasını sağlayan şey nedir? Onun bu davranışını, fuhuşu savunan çevrelere dahi “namusunu korumak” olarak yorumlatan, böyle ifade ettiren şey nedir? Fuhuş ve zinayı, hayâ ve namusu, Yüce İnsan'ın sınırsız iştihası uğruna demokratik yollardan engel olmaktan çıkarmış/çıkarmak üzere/çıkarmaya hevesli toplumlarda yaşamıyor muyuz?

Kaynaklar

- Susanne Thorbek, Bandana Pattanaik, Transnational Prostitution: Changing Patterns in a Global Context, Zed Books, 2002.
- Susanne Dodillet, Cultural Clash on Prostitution: Debates on Prostitution in Germany and Sweden in the 1990s, <http://www.interdisciplinary.net>.
- Prostitution in Sweden, www.wikipedia.org.

İslâmcılık Sözüne Bir Lügat Aranıyor

M. Önal MENGÜŞOĞLU

Bir: Şuurlu Müslüman

Müslüman kimliğimi sahi-ci bir dava, iki cihanda kurtuluşumun tek reçetesi, dünya görüşüm, hayat anlayışım şeklinde benimsediğim tarih üzerinden elli seneye yakın bir süre geçti. Kendimce yüklendiğim sorumluluğu yaşamaya başladığımda züccaciye dükkânına giren fil gibi bulunduğum her ortamı tarumar etmekteydim. Kırıp döküyordum insanları, kalplerini ve kafalarını. Saman savrulan harman yerine dönüyordu bütün bulunduğum ortamlar. Bazen göz gözü görme-yecek kadar karanlık ve de hoşnutsuzluk kaplıyordu etrafı.

Neden böyle oluyordu? Ben, Müslüman bir ailenin çocuğuydum. En yakın akrabalarımın hem baba hem de anne tarafımda, ağzı dualı, eli tespihli insanlar doluydu. Onu bırakın, bizzat yedi çocukları bulunan babam ve annem, bizim hepimizin Müslüman'ca yetişmesi için hiçbir fedakârlıktan çekinmezlerdi. Annem ümmiydi lakin dini bütün bir kadındı. Babam ise 1960 darbesinde sırf dindarlığından ötürü memuriyetini kaybetmenin hududuna gelmiş bir mücadele adamıydı. Bulunduğu her ortam-

da kendince geliştirdiği bir itikadı etrafına yaymaktan çekinmezdi. Siirtli bir şeyh efendinin Malatya temsilcisi sıfatıyla evimizi tam bir tekkeye dönüştürmüştü.

Hülasa bütün zamanlarda Müslüman kimlikli insanların dolup taşıdığı evde ben ne diye etrafımı kırıp döken birisi olmuştum? Malatya'da Fikir Kulübü vardı ve çok erken yaşlarımda oraya devam ederek, evimde, ailemden öğrendiğimden çok farklı bir Müslümanlık idrakini benimsemiştim. Bu, kendisinden Kur'an okumayı öğrendiğim İstanbullu hocanın, mahallemizdeki namaz kıldırma memurunun, bütün eski yazı metinleri okuyor olmasına rağmen, tek kelime yazma bilmeyen mübarek anneannemin ve elbette baba evimizdeki öğretinin sorgulanmasıyla başlamış bir süreçti. Evet, ben soruyordum. Küstahlığım buradan başlıyordu. Uyuyanları uyarmak maksadıyla insan zihinlerini kurcalayıp duruyordum.

Herkesten farkım neydi? Namazlarımı kılıyordum, Kur'an'ı evdekilerden daha ziyade ve de bizzat Türkçe manasıyla okuyordum. Bunun dışında da evimize asla girmemiş bulunan ve İslâm'ı anlatan yağınla mücadele kitapları

okuyordum. M. Said Çekmegil'in kitapları başta olmak üzere, o tarihte elime geçen ve İslâm'ı folklorik bir din değil siyasal ve sosyal boyutu olan bir dava, bir nizam olarak anlatan kitaplar okuyordum. Mesela M. Said Çekmegil Elmalılı Hamdi Yazır tefsirinden aktararak *Siyaset Anlayışımız* adlı kitapta "*Hak'ka bağlı bir hukuk nizamını tesis etme*" çabasının bütün Müslümanlar üzerine farz olduğunu söylüyordu. Peki, hâkimiyeti, belirsiz bir mefhum olan, hem de kayıtsız şartsız olarak millete bağlayan yaşadığım bu memlekette bana düşen neydi? Ne yapmalıydım?

Evet, camiler açıldı. İnsanlar namazlarını rahatça kılıyor, ramazan ayında oruçlarını tutuyor, gücü yetenler zekât verip Hacc'a gidebiliyordu. Peki, bu kadarla sınırlı mıydı bizim sorumluluğumuz? Ya cihat, hicret, infak, mukatele ayetleri ne olacaktı? Kur'an biz müminleri tanıtırken "*tağutu inkâr eder, Allah'a iman ederler*" diyordu. Tağut kimdi, neydi? Kelime-i tevhidin birinci kısmında "*ilah yoktur*" diyorduk. Bunu demekle neyi, kimi yok sayıyorduk? Bütün bu sualler çoğaldıkça, yoğunlaştıkça, gün be gün benim gibi düşünen küçük bir grup ola-

rak biz, etrafımızdan ister istemez fikren ve ruhen ayrı düşüyorduk.

Yaptığımız iş yepyeni icatlar çıkarmak gibi bir şeydi. Oysa insanlar hele Demokrat Parti tecrübesini yaşadıkdan, çok partili sürece girdikten sonra, küçük bir sarsıntı yaşadıkları 1960 darbesinin etkisi kısmen azalınca rahata kavuşmuşlardı. Bizim yaptığımız, sıradan halkın rahatını bozmaktan, fitne(!) çıkarmaktan başka bir şey değildi. Neyimize gerekti bizim *büyüklerin* işine burnumuzu sokmak. Hem sonra kadere karşı mı gelinirmiş; başımıza gelenler hususunda Allah'ın hiç mi bir rolü yoktu? O, kurban olduğum Zat, işini bilmez miydi? Üstelik biz (ben) daha yaşça çok küçüktüm. Hele bir okuyup mekteplerimi bitirmeli, bir iş güç sahibi olmalı, evimi barkımı kurmalı, ondan sonra ne yapıyorsam yapmalıydım. Bu arada elbette benim de kimi haklı taraflarım vardı ama insan köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı demeli değil miydi?

Aslında babamın yaşadığı Müslümanlık modeli de normal şartlar altında mevcut rejimin yasakları arasındaydı. Onlar da zaman zaman izleniyordu. Bizimkiler de bunun farkında olduklarından, Perşembe akşamları duvarları neredeyse bir metre kalınlığındaki kerpiç evimizin minik pencerelerine minderleri dayayarak, içerideki zikir seremonisinin dışarıdan işitilmesini engellemeye çalışırlardı. Gerek bizim çalışmalarımız gerek babamlarınki sıradan Müslümanların bir adım önünde bir nevi “*dini siyasete alet etmek*” cürmüne, fiiline giriyordu. Biz artık su-

alleri çoğaltarak cami görevlilerine “*imam*” yerine “*namaz kıldırma memuru*” diyor ve memleketin darü'l-İslâm olup olmadığını tartışarak Cuma namazlarının sıhhati hususunda endişeler taşıyorduk.

O tarihlerde tıpkı bizimkine benzer umumi kabullerin dışında bir başka hareketlilik daha vardı. Onlar da bizim gibi sıradan insanlar tarafından fitne(!) çıkarmakla

Herkesi kuşatan zulümlerle mücadele etmeye çalışıyorlardı. Herkes diyorum, memleketin kahir ekseriyeti Müslüman kimlikliydi lakin her Müslüman aynı şuurda sahip miydi bakalım? İşte şimdi bu şuur kelimesi var ya, bizim şu seçtiğimiz konu üzerinde bütün yazacaklarımız ve konuşacaklarımızın baş kriteri olacaktır. Herkesin Müslüman olduğu bir memlekette, Müslümanlığın herkesin birinci kimliğiymiş gibi görüldüğü bir ortamda, aramızda giderek müthiş farklılaşmalara sebebiyet veren anlayış farkını nasıl, ne diyerek belirleyecek, ortaya koyacaktık?

suçlanan Risale-i Nur okuyucularıydı. Zavallılar kolluk güçlerine yakalanma endişesiyle duvar kenarlarından sine sine yürür, koltuklarında yıpranmış çantalarla kimi evlere doluşur, kendini yetiştirmiş bir şakirt tarafından okunan Said Nursi'nin o hiçbir şey anlamadıkları eserlerini tuhaf bir huşu ile dinleyip dağılırlardı. Sayıları daha kalabalık olduğundan

sıklıkla polis takibine uğrar, evleri basılır, kitapları derdest edilir, kendileri de bir müddet emniyette misafir tutulurlardı.

Elbette Necip Fazıl ile beraber memleketteki Müslüman basın-yayın hayatını da unutmadım. Onlar daha ziyade mevcut rejimin bütün memleket üzerindeki baskıcı tavrıyla mücadele ediyorlardı. Pek fazla İslâmî anlayışın detaylarına girmiyorlardı. Herkesi kuşatan zulümlerle mücadele etmeye çalışıyorlardı. Herkes diyorum, memleketin kahir ekseriyeti Müslüman kimlikliydi lakin her Müslüman aynı şuurda sahip miydi bakalım? İşte şimdi bu *şuur* kelimesi var ya, bizim şu seçtiğimiz konu üzerinde bütün yazacaklarımız ve konuşacaklarımızın baş kriteri olacaktır. Herkesin Müslüman olduğu bir memlekette, Müslümanlığın herkesin birinci kimliğiymiş gibi görüldüğü bir ortamda, aramızda giderek müthiş farklılaşmalara sebebiyet veren anlayış farkını nasıl, ne diyerek belirleyecek, ortaya koyacaktık?

Mesela bizi nasıl çağırırlardı insanları? Hakkımızda ne demeliydiler? O günkü dille en hafifinden siyaset yapıyorlardık, siyasete bulaşıyorduk. Lakin bu yeterli bir isimlendirme olmuyordu. Bize “*bunlar Müslüman'dır*” denilse meram hâsıl olur muydu? Elbette hayır! Zira görmüyor musunuz bu memlekette herkes Müslüman'dır. Düşünüldü, taşınıldı ve bize “*Şuurlu Müslüman*” yani böyle sıfatlı bir yakıştırma yapıldı. Doğrusu biz de bu söyleyişi benimsemiş görünüyorduk. Ne yapalım yani, ötekilerle karıştırılmaktansa zarureten

Dilin kemiği yok; bu sebeple birileri rahatlıkla “İslâmcılık modern dünyanın ürünüdür” diyerek için içinden kolayca sıyrılmaya çalışmaktadır. Ama hani derler ya kazın ayağı öyle değil. Bu bahsi geçen birilerinin arasında bolca muhafazakâr, gelenekçi insan da bulunmaktadır. Madem İslâmcılık modern dünyanın ürünüdür, öyleyse söyleyin bakalım miskinlik, pejmürdelik, tembellik, hurafecilik, bidatçılık, şerhçilik ve menkıbecilik hangi dünyanın ürünüdür? Asırlar boyunca yığınla ümmi Müslüman’ı üç dört adet uydurma hadis üzerine bina edilmiş hoşgörü felsefesinin zebunu kılan kimdi? Bir lokma bir hırkaya razıymış gibi görünerek, çilehanesine çekilip Tanrı’nın hükmünü beklemeyi takvanın en yüce mertebesi gösteren zihniyet, neyin peşindeydi?

böyle bir isimlendirmeye ses çıkartmayacaktık. Bu işin varsa eğer bir vebali bir kısmı da bizzat bana aittir; çünkü “*Suurlu Müslüman*” şeklinde isimlendirildiğim yerlerde, insanlara o gün müdahale edip “*hayır ben sadece Müslüman’ım*” deme ihtiyacı duymadım.

İki: İslâmcılık Ne Kelime

“Türkiye’nin İslâm’la Şöhret Bulmuş Aydınları” yakıştırmaları bana aittir. Yetmişli yılların sonundan bu yana yazılarımda kullandığım. Şimdilerde bu aydınlarla beraber, başka aidiyetler taşıyan kalemler de, İslâmcılık hususunda kısa zamanda ciddi bir literatür oluşturacak ölçüde makale, deneme ve fıkra yazdılar. İki yüz yıldan bu yana gündemden düşmeyen ve neredeyse herkesin ilgi alanına giren İslâmcılık elbette bunu hak ediyor. Tarifi nasıl yapılırsa yapılsın aralarında yaşadığımız toplumun asırlardan bu yana akıp gelen biricik kimliğini oluşturur İslâm.

İslâmcılık ise netice itibarıyla bu ana kimliği oluşturan temel kaynağın ya bir öznel yorumu yahut bir veçhesidir. Elbette konuşulacak ve elbette asla gündemden düşmeyecektir.

Yukarıda anlattığım Şuurlu Müslümanlar döneminden bu yana memlekette özellikle de “*şuur*” istikametinde büyük değişimlerin yaşandığı aşikârdır. Bahsi geçen uyanıklık artık bazı halk kesimleri ve sıradan sayılan Müslümanlar nezdinde de bir ölçüde makes bulmuş görünmektedir. Şuurlu Müslümanlar vaktiyle “*dini siyasete alet etmek*”le suçlanırdı. Şimdilerde ise neredeyse kendini Müslümanlığa nispet eden her kesim, dini siyasete “*alet*” etmektedir. Elbette daha alınacak uzun bir yol vardır ve ortalık süt liman olmamıştır. Ta en başında Osmanlının yıkılış süreci esnasında da bizimkine benzeyen ve hatta daha bir şiddetle yaşanan bir ayrışma, düşünce ve yorum fark-

lılıkları kimsenin yabancı değil. Büyük bir bölümü iyi niyetle ayağa kalkan aydınlar, memleketin kurtuluşuna çareler düşünürken türlü önerilerde bulunmuşlardır. Bence öyle ki, kurtuluşu İslâm’dan kopmakta arayanların en azından bir kısmı bile samimiyetle bir reçete önermekteydi. Türkçüler, Osmanlıcılar, Garpcılar derken İslâmcılar işte böylesi bir kaos ortamının ürettiği can simitleri değil de nedir?

Bizim bu bahiste konumuz İslâmcılar olduğuna göre, bu ismi kimin taktığı, kaç kişinin benimsemiştiği, doğru mu yanlış mı olduğundan ziyade, vakiayı, yaşandığı tarihin şartlarını asla unutmadan anlamaya çalışmak olmalı değil midir? İslâmcılık deyimini ben de sevmiyorum. Bunu muhtelif vesilelerle ifade etmişimdir. Lakin bu yazı çerçevesinde genellikle müspet manada kullanacağım; beni anlayan anlayacaktır. Bize niye “*Suurlu Müslüman*” denilmişti? Bence aynı sebeple bizden önceki bir tarihte birilerine “*İslâmcılar*” denilmiştir. Üstelik bu adamlar kimsenin yabancı olmayan isimlerdir. Başlangıçta Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, ardından da Ahmed Naim, Mehmed Akif, Eşref Edip, Said Halim Paşa vb.’dir. Aslında onların dertleri de bizimkiyle üç aşağı beş yukarı aynıydı. Düşünceyi tatile çıkartarak uzun bir kış uykusuna yatmış bulunan Müslüman âlemini uyarmaktı bütün hedef ve hesaplar. Uyarmak ve sahil İslâm’a davet etmektir.

Gerek Şuurlu Müslümanlık ve gerekse İslâmcılık kaba bir tanımlamayla da olsa bütün dünyaya Müslümanların açık yüreklilikle bir kimlik ibrazı meselesi ve teşebbüsüdür. Madem ki böyledir öyleyse niçin farklı isimlendirmeye-

lere ihtiyaç duyulmuştur? Sorunun cevabı açık değil mi? Çünkü büyük bir devlet kurmuş, dört düvele siyaseten egemen olmuş bulunan ve ömrü beklendiğinden daha uzun süren gelenekçi, ütopyacı, statükocu ve hatta dogmacı bir toplumda, kurulduğundan bu yana ilk defa böyle toplu, güçlü ve aykırı sesler, sorular sormakta, en önemlisi de her şeyi başından itibaren tartışmaya açmak istemektedir.

Dilin kemiği yok; bu sebeple birileri rahatlıkla “İslâmcılık modern dünyanın ürünüdür” diyerek işin içinden kolayca sıyrılmaya çalışmaktadır. Ama hani derler ya kazın ayağı öyle değil. Bu bahsi geçen birilerinin arasında bolca muhafazakâr, gelenekçi insan da bulunmaktadır. Madem İslâmcılık modern dünyanın ürünüdür, öyleyse söyleyin bakalım miskinlik, pejmürdelik, tembellek, hurafecilik, bidatçılık, şerhçilik ve menkıbecilik hangi dünyanın ürünüdür? Asırlar boyunca yığınla ümmi Müslüman’ı üç dört adet uydurma hadis üzerine bina edilmiş hoşgörürü felsefesinin zebunu kılan kimdi? Bir lokma bir hırkaya razıymış gibi görünerek, çilehanesine çekilip Tanrı’nın hükmünü beklemeyi takvanın en yüce mertebesi gösteren zihniyet, neyin peşindeydi?

Ne diyordu İslâmcılar, batının İslâm’a karşı taarruza geçtiği dönemlerde? Sorun İslâm’da değil Müslümanlardaydı; evvela bu tespiti yapıyorlardı. Ardından da üç temel meseleyi gündeme taşıyorlardı. İslâm’ın ana kaynağına dönülecek ve Müslümanlık doğrudan oradan alınacak ve öğretilenecekti. Kapatılan içtihat kapısı açılacak, zamanın fikhî üretilecekti. Asırlar önce yapılmış, ancak o dönemin şartlarına uygun bulu-

nan içtihatlar, bugünkü ihtiyaçları karşılayamazdı. İslâmcıların bir başka ve en önemli beklentileri de, Hz. Peygamber’in “*onun gibi ibadet göremiyorum*” dediği rivayet olunan cihat ruhunun, yeneden Müslüman bünyede tezahür etmesiydi.

İslâmcı denilenlerin üslubunda, tekliflerinde bugünden bakılarak hiç mi eksik, yanlış görmeyiz? Elbette görürüz ve görüyoruz. Ama burada evvela insafla düşünerek hak teslim edilsin, tenkit arkasından gelsin. Elinizin tersiyle masanın üzerindeki silip süpürür gibi tabana dökemezsiniz insanları. Kimi ağızlar özellikle son zamanlarda en ziyade Mehmed Akif üzerinden İslâmcılara yüklenirken, garbın ilmini alalım ama ahlakını almayalım görüşüne takmış bulunmaktadırlar. Neden mi; eğer ilmini alırsanız ahlakını da almışsınız, Akif bu hakikati görmemiş meğer. Diyelim ki görmemiş olsun, bu kadcırcık kusur sizin Akif’i görmezden gelmenizi haklı kılar mı?

Bir başka tenkit konusu da İslâmcıların “*özür dileyici*” üslubuna yöneltilmektedir. Güya bu aydınlar kendilerini dışındaki güce göre tanımlayıp, kendi tarihsel miraslarına bu tanım çerçevesinden bakarak, galipler karşısında bu tavrı takınmışlardır. Bunun da böyle olduğunu bir an için kabul etsek bile, toplumun mevcut zillet durumuna düşmesinde, bahsi geçen tarihsel mirasın rolü hakkında, bu tenkidi yapanların bir sözü var mıydı acaba?

Elbette ki İslâmcılar projelerini o günkü şartlarla sınırlı bir sosyolojik laboratuvarında, üstelik de can havliyle ve alelacele ortaya koymaktaydılar. Bilimsel analizlerden ziyade kalplerini yakan iman ve

vicdan sızılarında kalkarak sergilemek durumundaydılar. Onlar resmi bir parti kurar gibi ve hatta birbirleriyle dayanışma içerisinde de değil, kendiliğinden, tabii olarak hareket etmekteydiler. Zaretler ve derin ihtiyaçlarla kuşatılmışlardı. Soruyorum bugün oturdukları konforlu köşelerden konuşarak onlarda kusur arayanlar neyin peşindeler? Kimse inkardan gelmesin; İslâm hâlâ ve her daim bu memlekette en değerli ana mal konumundaydı, bugün de öyledir. Emsali bulunmayan ganimetler sunar insana bu muazzam hazine. En hafifinden, İslâm’la uğraşan derhal şöhret sahibi olur.

Üç: Millî ve Muhafazakâr İslâmcılık

1923 Darbelerinin ve onu izleyen darbelerin halk üzerindeki sindirici baskısı eksilip zayıfladıkça bu memlekette Müslümanlık gelişme göstermiştir. (Ancak hemen söyleyeyim, İslâmcı diye bilinenler her iktidara geldiklerinde bu gelişmenin önü kesilmiştir; ileride değineceğim.) Ali Bulaç’ın tanımlamasıyla söylersek ilk nesil İslâmcılar, ona göre devleti kurtarmada başarılı olamamıştır. Bu zahiren doğrudur. Ancak unutulmuş nokta şurasıdır ki ilk neslin çabaları bu memlekette Ali Bulaç gibi düşünce adamlarının var olmasını sağlamıştır. İlk nesil, mümtaz İslâm hazinesini, kör geleneğin, esatirin, hurafenin tasallutundan kurtarmada hiç mi rol oynamamıştır? Eğer dogmacılığın tasallutu sürseydi şimdiki aydınlar, İslâm hakkında böylesine özgürce tartışabilir, hatta sual sorabilirler miydi? İlk nesil bütün eksiklerine rağmen alet değişimi değil, zihniyet değişimini göze alarak sahil

olanın keşfine çıkmış, itikattan imana, taklitten anlayışa doğru seyreden inkılabın fitilini ateşlemişlerdir.

Bahsi geçen ilk neslin başka bir mazereti de şuydu; kör ve topal görüntüsüne rağmen o zamanki devlet neticede kendini İslâm'a nispet etmekteydi. Şeklen de olsa böyle bir iddia taşıyordu. Sembolik ve işlevsizdi lakin yine de halife diye birisi vardı. Peki ya bütün o şablon ortadan kalkıp laik-Kemalist sistem kurulduktan ve hatta kısa sürede yıpranmaya başladıktan sonra, yeniden ortaya çıkan, ikinci, üçüncü nesil İslâmcılık temsilcilerinin iktidara geldikten sonraki mazeretleri nelerdir? Biraz daha aşağı konumlardayken “Referansım İslâm’dır” deyip yukarıya tırmanınca İslâm âlemine laiklik ihracatının izahı var mıdır?

Yetmişli yıllardan itibaren hız kazanan, soğuk savaş döneminin bitmesiyle de müthiş bir ivmeyle gelişme gösteren Müslümanlaşma hareketleri, tüm eski İslâm memleketlerinde artık bir ciddi hadise olarak karşımızdaydı. Bu oluşumda önceki İslâmcıların payı ne ölçüde mevcuttu yoksa değil miydi; bu ayrı bir bahis. Lakin vakia oydu ki bütün dünyada İslâm ana gündem maddesi olmaya başlamıştı. Türkiye bundan kırk yıl evvel, belki de Müslüman dünyanın en umutsuz vakiasıydı bu hususta. Çünkü gelişmeler son derece yavaştı. Lakin yetmişli yıllardan sonra, ciddi bir atılım göstermiş, neredeyse şimdilerde, Müslüman âleminin en umutlu vakiası olma yolunda ilerlemektedir. Elbette bu son derece hayırlı bir gelişmedir.

Ancak! Tartışma hâlâ sürmekteydi. İslâmcılık, İslâm'ın belli bir tarihteki Müslümanlar tarafından sergilenen bir yorumu muydu? Ya-

zımızın en başında değindiğimiz tarihteki Şuurlu Müslüman niteliği yerine şimdiki hali de *Siyasal İslâmcılık* diye isimlendirmek mümkün müydü? Neden siyasal? Çünkü Türkiye’de yetmişli yıllarla beraber İslâmcılık şablonu resmi bir devlet partisi olan Milli Nizam Partisi’nin gizli gibi görünen ama herkesçe bilinen ajandasındaki ilk maddeye dönüşmüştü. Fakat! Ortada son derece ciddi ve de o ölçüde önemli bir tuhaflık vardı. Bu güya gizli İslâmcılığın tamam, bir siyasal yönü vardı. Zaten bir siyasi partiydi. Ancak ilk neslin söylemi ile bunlar arasında dağlar kadar fark göze çarpmaktaydı. İslâm'ın ana kaynağına dönmek ne kelime, bunlar Osmanlıda takılıp kalmışlardı. İkincisi, içtihat kapısını bırakın, fıkıh bile gündemden düşmüş, tekke dindarlığı, eylemlerde değil belki ama söylemlerde öne çıkmıştı. Cihat ise ağır sanayi hamlesi yaparak, batı ve batıcılara galebe çalmaya dönüşmüştü. Salтанат neredeyse yeniden hortlamıştı. Dediğim dedik bir liderlik sergileniyor, İskenderpaşa ekolünün önderi tarafından önsöz yazılan, Ümmi Mürşit Abdülaziz Debbağ'a ait olduğu söylenen, içerisinde yığınla uydurma hadis ve uydurma hikâyeler bulunan *el-İbriz* adlı keramet(!) kitabı, bütün parti teşkilatlarına din anlayışları gelişsin diyerek parasız dağıtılıyordu. Kültürü, sıradan ve ilkel bir keramet kitabına indirgeyenler nasıl İslâmcı sayılabilir; öncekilerin izinde gösterilebilirdi?

Eyvah! Bu ne tür bir İslâmcılıktı? Nereye gidiliyordu? Veya İslâmcılık bu haretten mi ibaretti? Son soruların cevabını aşağıdaki bölüme bırakarak şimdilik şunu söyleyebiliriz ki galiba bunlar şu bildiğimiz İslâmcılardan değillerdi. Çünkü

babalarının dini üzere bulunuyorlar, muhafazakârlıkları, gelenekçilikleri, hurafeye sahiplenmeleriyle bir acayip ahval sergiliyorlardı. Ne yazık ki sahanın dışarısında bulunanlar bunları “İslâmcı” diye taniyordu çünkü temsil noktasında onlar bulunuyordu. Kendileri de bu kimlikten rahatsızlıklarını ortaya koymuyor, tam aksine gizli bir memnuniyet duyuyorlardı.

Bir vakitler bu memlekette hemen bütün nüfus Müslüman iken birilerine niçin İslâmcı denilmişti? Genel kabul sahiplerinden ayrılınsın diye, değil mi? Ve İslâmcılar yalnızca Osmanlıyı yıkan ana düşmanla değil, aynı zamanda bizzat kendi halklarıyla da kavgalıydılar. Ve zaten uyarılarının büyük bölümü bizzat kendi halklarına yönelikti. Oysa İslâmcı sayılmaktan rahatsız olmayan bu siyasal parti, yeniden halk İslâm'ını sahipleniyordu. Devir değişti. Bu sefer üçüncü neslin hizasına denk düşen AKP çıktı insanların karşısına. İslâmcılık anlayışını kısmi bir revizyona tabi tuttuğu gibi, seleflerinin hatalarından kimi dersler de çıkartmışlardı. Yeniden iktidara oynadılar ve görülmedik bir alakayla karşılandılar. Dil değişmişti. Muhafazakâr demokratlıktan dem vuruyorlardı. Yine dışarıdan birileri baktığında bu memleketteki İslâmcılığın mümessili olarak elbette onları görmekteydi. Bundan daha tabii ne olabilirdi ki; geniş Müslüman kitlenin büyük bir özgüvenini kazanarak her seferinde reylerini de çoğaltıp iktidara gidiyorlardı.

Elbette legal ortamlarda ne önceki ne de bu siyasetçi kuşağın doğrudan bir İslâm talebi yok gözüküyordu. Ne var ki gündelik hayatlarında yoğun Müslümanlık

eylemleri göze çarpıyordu. Üstelik bazen ağızından kaçırarak da olsa parti liderinin söylemlerinde sanki gizli ajandasının sevki tabiisine rastlanıyordu. Öncekiler daha ziyade Osmanlıyı kastederek *millici* bir görüntüyü öne çıkartırken bunlar açıktan *muhafazakâr* olduklarını ilan ediyordu.

Şimdi hatırlayalım; hani İslâmcılık en azından yenilikçilikti, modern zamanların üretimiydi; peki, eğer İslâmcı sayacak-sak -ki biz saymasak bile cümle âlem bunu böyle biliyor- bu es-kicilik neyin nesiydi? Başlangıçta muhafazakârlık kamuflaj malzemesi sanılmış idi. Oysa on yıllık iktidar gösterdi ki kamuflaj değil bu bir inanç umdesidir. O halde Oliver Roy'u dinlemenin zamanı gelmiştir. Onlar hakkında şöyle bir yargısı var: “*Siyasal İslâm iflas etti; İslâmcılar davalarını terk etti.*” Benim gönlüm bu sözlerle şöyle bir ifadeyi eklemek istiyor: “*Azizim onların büyük bir kesimi başlangıçtan beri zaten burada de-ğillerdi.*”

Dört: Dip Akıntısı

Nüfusu ne kadar kabarıp olursa olsun kalabalıklar içerisinde kaybolmadan uyanış, diriliş, kalkış hareketlerinin en başından beri, aceleci davranarak öne çıkmaya teşebbüs etmemiş ancak ilk kıvılcımını yenilikçi, islahatçı cereyanın yaratıcılarından alarak adeta bir dip akıntısı gibi ağır ağır gelişen bir sahih Müslümanlaşma cereyanı da vardır. Osmanlı'nın yıkılış sürecinde *İttihâd-ı İslâm*, *Pan İslâmizm*, *İslâmlaşma* ve *İslâmcılık*, ne denirse denilsin samimi çırpını hareketleri başlamıştı. Hareketin tetikleyicileri bugünün nesli bakımından basit

“

Elbette ki İslâmcılar projelerini o günkü şartlarla sınırlı bir sosyolojik laboratuvarında, üstelik de can havliyle ve alalecele ortaya koymaktaydılar. Bilimsel analizlerden ziyade kalplerini yakan iman ve vicdan sızılarında kalkarak sergilemek durumundaydılar. Onlar resmi bir parti kurar gibi ve hatta birbirleriyle dayanışma içerisinde de değil, kendiliğinden, tabii olarak hareket etmekteydiler. Zaruretler ve derin ihtiyaçlarla kuşatılmışlardı. Soruyorum bugün oturdukları konforlu köşelerden konuşarak onlarda kusur arayanlar neyin peşindeler?

bir hatıra olmanın ötesinde bir kıymeti haizdir. Kusurları, eksikleri, o günden göremediklerini tamamlayarak kervanın yol almasını sağlamak ise bugünkü nesle düşmektedir.

İslâmcılık cereyanının önderliğini dışa karşı hâlâ elinde bulunduran ve fakat kendilerini Muhafazakâr Demokrat olarak tanıtan bugünkü iktidar sahipleri, daha ziyade ne ile suçlanmakta ve eleştirilmektedir? “Siyasal İslâmcılar davalarını terk ettiler” yahut “Siyasal İslâm bitti” denilirken ne denilmek isteniyor? Biten nedir? Daha önce ne vardı ki ne bitti? Hatırlanırsa AKP, Erbakan tecrübesinden ders alarak, o güne kadar aktif politikaya bulaşmamış kimi münevverleri de, ne yapıp edip saflarına katmış, yelpazeyi geniş tutmuştu. İşte aktif politikaya sonradan dâhil olanlar arasında, Müslüman ilim ve kültür çevrelerinin muteber saydığı kişiler bulunuyordu. Hatta şimdi AKP'yi şiddetle eleştiren Ali Bulaç ve benzeri arkadaşlarımız, heyecanlı yazılar yazarak partiye lojistik destek sağlıyorlardı. Akıl verip bilgi servisi yapıyorlardı. Tabi AKP politikaları İslâmi bakımdan

falsolar verdikçe gözler en fazla bu kimselere çevrilmekteydi. Bundan daha tabii bir şey olamazdı çünkü onlar bir vakitler toplumlarına ahlak dersi veren kimselerken, şimdi İslâm'ın ahlak ilkelerini çiğneyen yasalar çıkartan partide görev yapmaktaydı yahut vaktiyle onu desteklemişlerdi. Bazılarının *bitti* dediği İslâmcılık bu olmasın?

Zina suç olmaktan çıkmıştı. Eşcinselliğin hak olduğu konuşuluyordu. Devlet hâlâ halkıyla kumar oynamayı sürdürüyor, faiz politikalarında bir değişiklik gerçekleşmiyordu. Kadınların örtüsü hususunda bir ilerleme yoktu. Alkolle de kimse uğraşmıyordu. Ekonomik politikalar sonucu zenginler daha zenginleşmiş, yoksullar yoksullaşarak devletin kapısında dilenci konumuna düşürülmüştü. Zengin dindar mücahitlerin yeni mesleği müteahhitlik olarak anılıyordu. Dar gelirli evet aç kalmıyorlardı, belediyeler otomobillerle evlere sıcak yemek servisi yapmaktaydı. Devletin kasaları dolup taşarken emekli ve dar gelirlinin posası çıkmaktaydı. Dış politikada itibar sağlanmış, Başbakan da Obama'nın karşısında ayak ayak üzerine atmıştı!

IMF'den borç alan devlet şimdi ona borç verir durumdaydı. Hele millete kan kusturan askeri vesayet hususunda alınan mesafe destan çapındaydı.

Bütün bunlar tamam, tamam da İslâmcılık nerede kaldı? Şimdi hem içeriden hem de dışarıdan konuşan insaflı ve vicdanlı münevver insanlar diyorlar ki, 90 yıllık Kemalizm'in yapamadığını bu muhafazakârlar yaptı. Kendi varlıklarını devletin meşruiyetine adayarak halkın gözünde meşrulaştırdılar ancak bu arada bizzat kendilerini (İslâmcılıklarını) yok ettiler. İşte bu sebeptendir ki İslâmcılık veya siyasal İslâm bitmiştir deyip dolanmaktadırlar. Bazen düşünmüyor değilim; arkadaş bu iktidardaki muhafazakârlara gizli de olsa niçin İslâmcı deniliyor ki? Evet, kişisel olarak alkolden, haramlardan uzak duruyor, aile hayatlarında İslâmi ölçülere riayet ediyor, görünür farz ibadetleri yerine getiriyorlar. Eğer bu işler üzerinde durmak yeterli görülseydi başlangıçta bize neden *Şuurlu Müslüman*, önceki nesle de *İslâmcı* deme ihtiyacı duyuluyordu ki? Çünkü zaten bu toplumun büyük bir ekseriyeti aynı hayatı yaşamıyor muydu? Yaşiyor da niçin bir türlü iflah olmuyordu?

İktidar oyununda para ve makam senaryoları çokça döner. Nitekim sureta Müslüman görünen bu iktidar döneminde de, eskilere nazaran azalmış bulunsansa bile, ister istemez suiistimaller olmaktadır. Bunları bir kalemde geçerek bu bahisteki meramımızı açıklayalım. Onlar, o muhafazakâr demokratlar iktidarda bulundukça, kisvelerini terk etmedikleri sürece, dışarıya karşı İslâmcılığın mümessili olarak görüneceklerdir. Onlara bakan ekşiği ve gedi-

ğini görmeden, kendini İslâm'a bakıyor sanacaktır. Her ne kadar onlar doğrudan dile getirmiyor olsalar da, İslâmcılık onların sırtında patlamaktadır. Böylece gerek kurumsal anlamda partinin görüşü olarak, gerekse mensuplarının ferdi tavırlarından doğan bütün falsolar, maalesef İslâm'a mal edilecektir; edilmektedir. İşin kötüsü bu kaçınılmaz noktada elimizden bir şey de gelmemektedir.

Elimizden geldiğini düşündüğüm bir tek şu var; hayır, kaderciler gibi davranıp "*onları Allah'a havale ediyorum*" demeyeceğim. Bütün tökezlemelere rağmen, son iki yüz yılın başında İslâm'ın yenilikçi, ıslahatçı önderlerinin açtığı çığır, bugün bütün dünya Müslümanları arasında umulandan daha önemli ölçüde maya tutmuştur. Bir dip akıntısı gibi ilim, fıkıh, akıl, iman yolunda ilerlemekte olan ciddi bir cereyan vardır. Bazı Müslüman memleketlerdeki diktatörler, kimilerindeki laik ve seküler yönetimlerin engellemelerine rağmen olmaktadır bu. Ve İslâm düşmanlarının gördüğü sebaba benzettiğim "*İslâmcılık bitti, Siyasal İslâm öldü*" gibi sloganların köklü bir korku ve endişeye dayandığını düşünüyorum. Mesela eğer İslâmcılık öldüyse, bir tek yazarın küçük bir suya attığı minik bir taşın yarattığı dalgayla başlayan bu tartışma nasıl oluyor da bir ay gibi kısa bir sürede Yahudi, Ermeni, Ateist, Alevi ve Müslüman birçok kalem erbabının derhal gündemini teşkil ediyor? Neredeyse koca bir edebiyat üretilmiş durumdadır -eğer basın yayın hayatına bakarsanız- bu husustaki kalem denemeleri.

Elimizden geleni söyleyecektim; evvela bu cereyanı egemen güçlere, iktidar sahiplerine kaptur-

mayacağız. İlk neslin de orta kuşağın da mirasını biz kabulleneceğiz. Ancak eskiden olduğu gibi gözü kapalı değil, hatalarından ders çıkartarak yapacağız bunu. *Sözde* İslâmcıların yalpalarına bakarak topuğumuz üzerinde geriye dönmeyeceğiz elbette. Bizim bitmediğimizi, daha yeni başladığımızı aslında herkes biliyor, ne var ki korkularından bunun tersini söyleyerek vakıanın değişmesini umuyorlar, hakikati gizliyorlar. Dine dönüş demiyorum ben, zira bütün dünyada aslında İslâm'a dönüşün nasıl bir ivme kazandığını görmezden gelmiyorum. Hanif, muvahhid, sorgulayıcı vizyonu olan, Allah için şahit, müjdecî ve uyarıcılık görevi üstlenen, nebevi sünnetin iz takipçilerini kimmiş yok sayacak; öldü ve bitti gösterecek?

İşin aslına gelirse ne "*Şuurlu Müslüman*" ne de "*İslâmcı*" sıfatı içimize sinmiyor. Elbette bize tek başına Rabbimizin taktığı "*Müslüman*" ismi kâfidir. Bu ismi sosyolojik olarak benimsemiş görünenlere de bir diyeceğimiz yoktur. Allah ile kendi aralarında bir meseledir. En tehlikeli olan bizce, bizim hatamızdan ötürü Aziz İslâm'a gölge düşmesidir. Bundan sakınmalıyız. İlahi Vahiy ayrıca müminlerin, müşriklerin, kâfirlerin özelliklerini öğretmiştir; o halde kâfire kâfir, müşrik olana müşrik demekten de çekinmeyiz. Her kim İslâm'dan rahatsız oluyorsa olsun, ancak bilsin ki biz buradayız.

En doğrusunu bilen ancak Allah'tır.

“Siyasal İslâm” Nedir?¹

Charles HIRSCHKIND

Geçtiğimiz birkaç on yılın ardından, İslâm geniş çaptaki siyasi eylemler, savunular ve muhalif hareketler için merkezi bir referans noktası hâline gelmiştir. İslâm dininin siyasetin seküler alanına bu emsalsiz hücumunu tanımlamak ve böylelikle Batı biliminde konvansiyonel olarak belirtisiz bir “İslâm” kategorisi hânesine yazılan bu pratikleri kişisel dindarlık, inanç ve ritüel formlarından ayırt etmek amacıyla kullanılan “Siyasal İslâm” terkibi birçok düşünür tarafından benimsenmiştir. Bu satırları izleyen özetlenmiş yorumlarda, bu basit çerçeveyi yeniden düşünmemiz gerektiğini ileri süreceğim.

Çağdaş Müslüman eylemcilerin İslâm’ı görünür siyasi niyetleri için kullandıkları iddiası, en azından birkaç örnekle doğrulanıyor. Dinle kurulan bu araçsal ilişkiyi İslâmi kimliklerinde temsili bir şekilde ortaya koyan Mısır’daki Emel Partisi ya

Modern siyaset ve iktidar biçimleri nüfuzlarını arttırmalarıyla birçok kişisel yaşam pratiği için bir koşul hâline geldi. Mesela dinle alakalı olarak, dini faziletlerin yerleşmesine imkân tanıyan müesseselerin hacimlerini kendisine dahil eden (ve dönüşüme tâbi tutan) yasal ve yönetsel yapılar devlete bağlı olduğundan bu faziletleri muhafaza etmeye matuf (geleneksel) tasarılar başarılı olmak için mecburen “siyasi” olmak durumundadır. Örneğin Mısır’da hem umumi hem de özel okullarda müfredat devlet tarafından belirlenir: İslâmi pedagojik pratiklerin gözetilmesini ve korunmasını arzu etmek de mecburen devlet iktidarıyla karşı karşıya gelmeyi gerektirir.

da Cezayir’deki İslâmi Selamet Cephesi (FİS) gibi siyasi partiler, bu doğrulamaların temel dayanak

noktalarını oluşturuyor. İlk bakışta gayet anlaşılır olan bu örneklerde her hâlükarda şu problem mevcuttur: bugün sosyal hayatın siyasi ve siyasi olmayan alanları birbirinden hangi yolla ayrılır? Birçok düşünür, “Siyasal İslâm”ın, İslâmi geleneğin tarihsel olarak işgal ettiği dinsel alanın dışındaki gayri meşru bir uzantı olduğunu savunmakta. Bunlardan ancak birkaçı, bu akımın devlet gücünün güncel genişleyişiyle ilişkisini araştırmış ve sosyal hayatın -buna din de dâhil- daha evvel devletin görüş alanı dışında kalan geniş alanlarına ilgi duymuştur.

Bildiğimiz gibi, eğitim, ibadet, sosyal yardım ve aile türü müesseseler değişik düzeylerde modernleşen devletin düzenleyici aygıtları olarak modern ulus inşasına doğru süregiden merkezi gidişatın bünyesine katılmışlardır. İş sözleşmeleri yapılıp yapılmayacağına, sokakta mal satılıp satılmayacağına, çocukların ter-

“

Bu tarz okumalar İslâmi hareketleri, var olmalarına yol açan sosyo-ekonomik koşulların bir neticesine indirger. Yaygın bir biçimde kullanılan, siyasal ekonominin diline tercüme edilmiş “marjinalize edilmiş eril seçkinler” gibi laflar bize onların savunuları ve tasarıları hakkında yeni bir şey söylemez. Yolunu şaşırmış, bir başka deyişle, ifade ve aktörleri gerekleştirmede hiçbir özgül taraf taşımayan okumalardır bunlar. Sosyo-ekonomik eşitsizliklerin evrensel işleyişiyle alakalı olarak zaten bildiğimiz şeyleri tekrarlamaktan öteye gidemeyiz.

biye edilip edilmeyeceğinde, eve bir oda eklenip eklenmeyeceğinde, bütün doğumlarda, evliliklerde, ölümlerde devlet bir gözlemci ya da sınırları, usûlleri ve mecburi ön şartları tanımlayan bir garantör olarak her kavşakta hazır ve nâzır durumdadır.

Bunun bir sonucu olarak, modern siyaset ve iktidar biçimleri nüfuzlarını arttırmalarıyla birçok kişisel yaşam pratiği için bir koşul hâline geldi. Mesela dinle alakalı olarak, dini faziletlerin yerleşmesine imkân tanıyan müesseselerin hacimlerini kendisine dahil eden (ve dönüşüme tâbi tutan) yasal ve yönetsel yapılar devlete bağlı olduğundan bu faziletleri muhafaza etmeye matuf (geleneksel) tasarılar başarılı olmak için mecburen “siyasi” olmak durumundadır. Örneğin Mısır’da hem umumi hem de özel okullarda müfredat devlet tarafından belirlenir: İslâmi pedagojik pratiklerin gözetilmesi ve korunmasını arzu etmek de mecburen devlet iktidarıyla karşı karşıya gelmeyi gerektirir.

Bu demek değildir ki çağdaş İslâmi eylemliliğin bütün biçimleri “devleti ele geçirmeye” uğraşır. Bu hareketlerin büyük kısmı irşad, zekat, tıbbi yardım, cami inşası, yayıncılık ve genellikle toplumca saygıdeğer bulunan umumi erdemlere yönelik örgütlü çabanın sarf edildiği diğer *dava* eylemliliklerini üstlenir. Yine de, bu eylemlilikler, gerek devlet tarafından konan kısıtlamaların (ehilîğin belgelenmesi, vs.) muhatabı olmaları bakımından, gerekse sıklıkla ailenin, ibadetin, işsizliğin ve sosyal güvenliğin vs. batılı modellerini destekleyen devletle veya devlet destekli (pedagojik, vicdani, tıbbi) müesseselerle rekabet etmek zorunda kalmaları yönünden siyasi olarak adlandırdığımız alanda varlık kazanırlar.

Bu iddia, Batılı analitik kategorilerle uyumsuz bir şekilde, İslâm’ın “din ve dava”yı, inanış ve siyaseti kaynaştırdığına dair yaygın kanaatten ayrılır. Oysa ki sıkça dillendirilen ve hiçbir anlama gel-

meyen bu görüş Müslüman düşünürlerin din ve dava arasında çizdikleri ayrımları yadsımaz; ki bu ifadelerin tanımladığı özgül alanlar ve kendi münasebetlerine has yapı, Avrupa’daki devletin ve Kilise’nin görünümünü de yansıtmaz. Dahası, dini ve siyasi alanlar arasındaki, daha evvel var olduğu farz edilen fakat mahiyeti yakınlarda tespit edilen bu bölünmenin Batılı toplumlarda bile daima fazlasıyla geçirgen bir yapıya sahip olduğu gerçeğini bir kenara bırakır.² Doğrusu, Tocqueville’in çok önce gözlemlediği gibi, siyasi tartışmanın gelişiminin ahlaki sınırlarını ve hassasiyetlerini belirleyen ve bu nedenle bir bakıma birincil bir siyasi müessese olarak da düşünülebilen Protestan Hıristiyanlığı, ABD siyasetinde aşırı derecede önemli bir role sahiptir. Burada kilise gruplarının ve diğer dini kuruluşların lobcilik faaliyetlerinden değil Batı siyasetinde yaygın Hıristiyanlığın değişik düzeylerde kurucu bir unsur olduğundan bahsediyorum. Açık olan, Batılı kavramların (din, siyaset, laiklik, dünyevilik) kendilerine has tarihsel gelişimlere sahip olduğunun ve bunların evrensel kategoriler ya da tabii çerçeveler olarak sayılmasının mümkün olmadığını her hâlükarda farkında olma mecburiyetidir.

Nihayet, siyasi motivasyon ya da sınıf çıkarına ilişkin tartışmaların çağdaş İslâmi varoluş biçimlerinde can alıcı bir önem taşımayı sürdürdüğü de söylenmelidir, zira bu varoluş biçimleri bir araştır-

macı duruşuyla bütün meselelerin tanımına bağlı kalmak durumunda değildir. İslâmi uyanışın *de rigueur* şekilleriyle ilgili olarak şu gibi izahlar epeydir görülür: “Marjinalize edilmiş eril seçkinler, sosyo-ekonomik eşitsizlikleri bir kültürel zayıf olarak tecrübe ettiklerinden gayri İslâmi oldukları varsayıldığından hükümleri geçersizleşen ulusal yapılara karşı koymak amacıyla köktenci kadrolara katılmaya sürüklenirler.”³ Bu tarz okumalar İslâmi hareketleri, var olmalarına yol açan sosyo-ekonomik koşulların bir neticesine indirger. Yaygın bir biçimde kullanılan, siyasal ekonominin diline tercüme edilmiş “marjinalize edilmiş eril seçkinler” gibi laflar bize onların savunuları ve tasarıları hakkında yeni bir şey söylemez. Yolunu şaşırılmış, bir başka deyişle, ifade ve aktörleri gerekçelendirmedi hiçbir özgül taraf taşımayan okumalardır bunlar. Sosyo-ekonomik eşitsizliklerin evrensel işleyişiyle alakalı olarak zaten bildiğimiz şeyleri tekrarlamaktan öteye gidemeyiz.

Böyle bir güçlüğü anlamak (modern) siyasi amaçlar ve (gele-

neksel) dini olanlar arasındaki basit bir ayrıma dayanan izahı aşan, daha incelikli bir yaklaşım gerektirecektir. Soruşturmalarımızda, bütünüyle dini bir pratiğin bozulması ya da çürümesi etrafında bizi çerçeveleyen “Siyasal İslâm” gibi tabirler yetersizdir. Bu şekilde, devletin modernleşmesiyle toplum üzerinde gerçekleştirilen bozucu tacizler ya da düpedüz imhalar asla asli okumaları şekillendirmez. Karşıtlık içinde, inananların bu bozulmalara cevap vermeyi amaçlayan muhtelif teşebbüsleri, durumlarının nerede hassas bir hâl aldıkları ve nerede öyle olmadıkları birbirinden ayırt edilmeksizin, şüpheyile karşılan-

mıştır. Bu anlamda son derece baskıcı ve zalim olan yönetimleri dipnota göndermek suretiyle saldırgan şiddetin ve toplumsal hoşgörüsüzlüğün İslâmi uyanışla ilgili yapılan çalışmaların hatırı sayılır bir kısmının merkezi meselesi olması şaşırtıcı değildir.

Yazarın notu: Talal Asad, Saba Mahmud, Hüseyin Agrama, Steve Niva ve Lisa Hajjar’a bu özetleyici makaleye dair yorum ve önerileri için teşekkür etmek istiyorum. Kusurlar ise yalnızca benim sorumluluğumdadır.

Çeviren: Habil SAĞLAM

Dipnotlar

- 1 Bu yazı ilk olarak 1997’de *Middle East Report* dergisinin Kasım-Aralık sayısında yayınlanmıştır. Yazıda geçen kurumsal yapılardaki değişimler bir yana “Siyasal İslâm” kategorisinin anlamlı olup olmadığını sorgulayan boyutları hâlâ güncelliğini korumakta olduğu için bu metnin çevirisini yayınlıyoruz. (*Umran*)
- 2 Bkz. William Connolly, *The Ethos of Pluralization* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995).
- 3 Bruce Lawrence, *The Defenders of God: The Fundamentalist Revolt Against the Modern Age* (Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press, 1995), p. 226.

UMRAN E-DERGİ ABONESİ OLUNUZ!

- Umran’ın yeni sayısı her ayın 1’inde tıpkı basım PDF şeklinde bilgisayarınızda olacak.
- Umran’ın yeni sayısını herkesten önce bir ay boyunca PDF’inden okuma ve indirme ayrıcalığı.
- Umran’ı temin edememeye, düzenli takip edememeye son!
- Umran’ın yeni sayısı dünyanın her yerinde anında elinizin altında.

Abonelik Bedeli (12 Aylık):

- 10 TL (Postayla aboneliği devam edenler için)
- 25 TL (Sadece e-dergi aboneleri olacaklar için)

Umran e-dergi abonelik işlemleri için
www.umrandergisi.com
sitemizi ziyaret ediniz...

İslâmcılık Üzerine

M. Kürşad ATALAR

İslâmcılık konusunda son günlerde Ali Bulaç ile Mümtaz'er Türköne arasında cereyan eden tartışmanın evrildiği noktayı göz önüne aldığımızda, buradan bir hayrın hâsıl olacağını söyleyebilir miyiz? Gelişmeler bunu pek teyit etmiyor; zira gerçekten de cidal, kısır polemiğe dönüşmüş durumda. Peki bu neden çoğunlukla hep böyle oluyor? Ciddi bir mesele, neden hep sonunda kısır polemiklerin konusu oluyor? Aslında belki de İslâmcılığın ne idüğü konusunda konuşmadan önce bu soruya cevap bulmamız gerekiyor. Naçizane kanaatime göre, bu sorunun cevabını iki açıdan vermek mümkün. İlki 'malumat eksikliği' yahut 'veri yetersizliği', ikincisi ise 'pozisyon savunusu' ile alakalıdır. Bendeniz her ikisini de önemli görmekle birlikte, belirleyici faktörün ilki olduğunu düşünüyorum. Yani bizde tartışmaların bir süre sonra kısır polemiğe dönüşmesinin asli nedeni, veriye dayalı analitik değerlendirme yapılamamasıdır. Hele post-modern keyfiliğin rağbet bulduğu bir vasatta, "bana göre" tabirinin susturamayacağı iddia yahut itiraz yoktur! İkinci faktör ise, birincisine bağlı olarak etkili olmaktadır ve bilhassa da çıkar hesapları ideolojik kaygılarının önüne geçen kesimlerin tipik tavrını yansıtmaktadır. Burada 'nefs' faktörünün belirgin olduğunu düşünebiliriz; ama bunu o kadar da büyütmememiz gerekiyor; çünkü sonuçta 'zaaflar' üzerinden bir tartışma yürütülemez. O

nedenle bizim odaklanmamız gereken, ilk faktör ve bunun etkileridir. Konuya bu açıdan baktığımızda hem Türköne'nin hem de Bulaç'ın okura sunduğu malumatın 'analitik' olmadığı değerlendirmesinde bulunabiliriz diye düşünüyorum. Çünkü her ikisi de yapmış oldukları İslâmcılık tanımının dayandığı verileri açıkça ortaya koymuyorlar. Sadece "bana göre İslâmcılık budur" diyorlar ve ardından da İslâmcılığın akıbeti üzerine 'büyük' sözler sarf ediyorlar. Tartışmaya sağdan, soldan, liberal yahut İslâmcı kesimden katılan diğer zevatın da pek farklı bir şey yapmadığını görüyoruz. Zira onların tanımlama çabaları da aynı zaafarla malul. Kimse 'kriter'den bahsetmiyor. Hâlbuki bir İslâmcılık tanımı yapılacaksa, mutlaka, belirli kriterlerden hareket edilmelidir ve bu kriterlerin de okur nezdinde 'kabul edilebilirliği' olmalıdır. Burada elbette bilgi eksikliğinin önemli bir yeri var. Kişinin popülerliği onun İslâmcılık gibi ciddi konularda 'ciddi' şeyler söyleyeceği anlamına gelmemelidir. Fakat bizim

entelektüel camiamızın bu noktada kahvehanelerdeki tartışmaların taraflarından pek bir farkı da yoktur. Nasıl ki kahvehanelerde herkes her konuda fikir sahibidir ve herkes memleketi kurtaracak şeyi bilir, bunun gibi, popüler entelektüellerimiz de her konuda her şeyi bilirler ve mutlaka ellerinde bir 'reçete' vardır! Zaten bu durum, başlı başına, bu memleketin kalem erbabının 'ilm' ile hemhal olmadığıнын iyi göstergelerinden biridir. İlm sonucunu doğurur; boş lakırdı ise, belki sahibini 'popüler' yapabilir ama ondan hayırlı bir netice hasil olmaz! Yapılması gereken, bilgi sahibi olunduktan sonra tartışmaya dahil olmaktır. Yahut en azından, kişinin bildiği kadarıyla tartışmaya dahil olmasıdır. Ama son İslâmcılık tartışmasında da görüldüğü üzere, bu yapılmamakta; bilakis yanlış yahut eksik veri ile İslâmcılığın akıbeti tartışılmaktadır. Bendeniz bu tartışma bu şekilde devam ettiği sürece, gereksiz zıtlamalardan başka bir neticenin ortaya çıkmayacağını düşünüyorum. Yapılması gereken 'analitik' bir değerlendirme yapmaktır; bendeniz de bu konularda değişik yerlerde göstermeye çalıştığım çabayı burada da tekrarlamaya çalışacağım. İnşallah tartışmaya küçük de olsa bir katkı olur diye umut ediyorum.

İslâmcılığın Doğru Tanımı

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, İslâmcılığın akıbeti hususun-

da bir değerlendirme yapmadan önce, İslâmcılığın doğru tanımının yapılması gerekir. Ve bu tanımda, 'kriterler' net olarak ifade edilmelidir. Ki okuyucu bunlar üzerinden, yapılan tanımın isabetli olup-olmadığı noktasında bir test yapabilsin. Bu bağlamda, bana göre, bir İslâmcılık tanımında 4 kriter üzerinden bir analitik değerlendirme yapılabilir ki bunlar da sırasıyla 1) Din-devlet ilişkisi, 2) Modernizm, 3) Gelenek ve 4) Yöntem'dir. Bu kriterler çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında da, en azından 1 asırlık geçmişte bulunan İslâmi Uyanış olgusu içerisindeki grupların 3 ana kategoride toplanabileceğini savlıyorum. Bunlar, 1) Müslüman Modernistler, 2) Gelenekçiler ve 3) İslâmcılar'dır. Bunun dışında dördüncü bir kategori olarak Seküleristler de bazı metinlerde yer almaktadır; ancak bana göre, bu grubu İslâmi Uyanış olgusu içerisinde değerlendirmek doğru olmaz; bu grup daha ziyade, Modernleşme Olgusu içerisinde analiz edilmelidir; zira İslâmi Uyanış olgusunun temel hedefleri ile Modernleşme taraftarlarının temel amaçları arasında zıtlık vardır. Dört kriter üzerinden yapılacak bir değerlendirmede ise 'farklılıklar' benzerliklerden daha önemlidir diye düşünüyorum.

Çünkü bugün doğru İslâmcılık tanımı noktasında kafalar çok karışık ve bu tür durumlarda zihinsel teşevvüşü ortadan kaldırmanın en iyi yolu, grupların 'farklılık' noktalarını gösterebilmektir. Bu bağlamda bir değerlendirme yapılacak olursa, İslâmi Uyanış olgusu içerisinde yer alan grupların *din-siyaset ilişkisi* noktasın-

Hâlbuki bir İslâmcılık tanımı yapılacaksa, mutlaka belirli kriterlerden hareket edilmelidir ve bu kriterlerin de okur nezdinde 'kabul edilebilirliği' olmalıdır. Burada elbette bilgi eksikliğinin önemli bir yeri var. Kişinin popülerliği onun İslâmcılık gibi ciddi konularda 'ciddi' şeyler söyleyeceği anlamına gelmemelidir. Fakat bizim entelektüel camiamızın bu noktada kahvehanelerdeki tartışmaların taraflarından pek bir farkı da yoktur. Nasıl ki kahvehanelerde herkes her konuda fikir sahibidir ve herkes memleketi kurtaracak şeyi bilir, bunun gibi, popüler entelektüellerimiz de her konuda her şeyi bilirler ve mutlaka ellerinde bir 'reçete' vardır! Zaten bu durum, başlı başına, bu memleketin kalem erbabının 'ilm' ile hemhal olmadığına iyi göstergelerinden biridir. İlm sonucunu doğurur; boş lakırdı ise, belki sahibini 'popüler' yapabilir ama ondan hayırlı bir netice hasil olmaz! Yapılması gereken, bilgi sahibi olunduktan sonra tartışmaya dâhil olmaktır. Yahut en azından, kişinin bildiği kadarıyla tartışmaya dâhil olmasıdır.

da önemli ayrışmalar gösterdikleri görülür. İstisnasız bütün İslâmcılar, din-siyaset ilişkisinin 'özden' olduğunu düşünür ve İslâm'ın iktidar talebinin bulunduğunu savunurlar. Kutup-Mevdudi çizgisinin bu konudaki vurguları artık klasikleşmiştir. Bu nedenledir ki, İslâmcı grubun pratiğinde bir İslâm Devleti kurma amacı her zaman mevcut olmuştur. Fakat diğer iki grubun bu noktada farklı düşündüğünü görüyoruz. Müslüman modernist-

ler ve özellikle de gelenekçiler, dinin iktidar talebi olduğu noktasında 'kuşkulu' bir yaklaşım sergilerler. Hatta bazıları siyasetten Allah'a sığınırken Besmele'deki kalıp formu kullanırlar ki, bu yaklaşım, gelenekçilerin İslâmcılardan farkını gösteren tipik bir örnektir. Müslüman Modernistlerin ise, mevcut seküler düzenleri değiştirmek yerine sistem-içi mücadeleyi benimsemesi bu konuda farklı düşündüklerini gösteren iyi bir örnek olarak alınabilir. Modernizm kriteri ise, grupların zihin yapısını anlamak bakımından özellikle önem arz eder. İslâmcılar, İslâm'ın bir 'hayat tarzı' olduğuna inanır ve kavram ve kurumlarıyla birlikte 'özgün' olduğunda ısrarcıdırlar. Ancak Müslüman Modernistler, bu noktada 'bağdaştırmacı'dır. Bu gruba göre, modernite, temel kavramları itibarıyla olumlana-bilecek bir düşünce sistematiğidir. Bu nedenle de, örneğin "demokrasi İslâm'la bağdaşır", "din bilimle çelişmez", yahut "asıl özgürlük İslâm'dadır." İslâmcı: "medeniyet İslâm'dır" söylemini kullanırken, Müslüman Modernist: "İslâm, çağdaş uygarlık ile bağdaşır" söylemini kullanır. Dolayısıyla, bu iki söylemi telif etmek mümkün değildir. Öte yandan gelenekçilerin modernizme bakışı da farklıdır ve 'reddiyecidir.'

Gelenekçi için modernizm, kavram ve kurumlarıyla birlikte, 'türedi'dir ve din, gelenekle özdeş olduğu için, her türedi kavram veya kurum merduttur. Gelenekçilerin bu tavrının, modern dönemde karşılaşılan sorunlara karşı 'kayıtsızlık' şeklinde tezahür ettiğini söyleyebiliriz. Gelenekçiler, modernitenin ürettiği sorunlara çözüm aramanın beyhude bir uğraş olduğunu düşünürler.

“

İslâmcılar, İslâm'ın bir 'hayat tarzı' olduğuna inanır ve kavram ve kurumlarıyla birlikte 'özgün' olduğunda ısrarcıdırlar. Ancak Müslüman Modernistler, bu noktada 'bağdaştırmacı'dır. Bu gruba göre, modernite, temel kavramları itibarıyla olumlanabilecek bir düşünce sistemiğidir. Bu nedenle de, örneğin "demokrasi İslâm'la bağdaşır", "din bilimle çelişmez", yahut "asıl özgürlük İslâm'dadır." İslâmcı: "medeniyet İslâm'dır" söylemini kullanırken, Müslüman Modernist: "İslâm, çağdaş uygarlık ile bağdaşır" söylemini kullanır. Dolayısıyla, bu iki söylemi telif etmek mümkün değildir. Öte yandan gelenekçilerin modernizme bakışı da farklıdır ve 'reddiyecidir.' Gelenekçi için modernizm, kavram ve kurumlarıyla birlikte, 'türedi'dir ve din, gelenekle özdeş olduğu için, her türedi kavram veya kurum merduttur.

Fakat bu düşünceleri onları, çoğunlukla, 'yaşanan hayat'ı olumsuzlamaya ve hatta münzevi bir hayatı tercih etmeye götürür (Abdülkadir es-Sufi'nin komün yaşam önerisini hatırlayalım!). İslâmcılar ise, bu noktada, farklı bir yaklaşıma sahiptir. Modernitenin temel kavram ve kurumlarını reddetmelerine rağmen, yaşanan hayatın sorunlarına çözüm bulma çabası gösterirler. Bu noktada İslâmcıların anlayışını: "Modernizme Hayır, Hayata Evet" formülüyle özetlemek mümkündür. İslâmcılar için bireysel ve toplumsal değişim merkezi amaçlar olduğundan, yaşanan hayatın sorunlarını çözmeye çalışmak, amaca ulaşmanın bir gereğidir. Bu nedenle, örneğin banka faizi, sigorta, ötenazi, klonlama, vs. gibi konularda İslâmcıların mutlaka bir görüşü vardır. Müslüman Modernistler de bu konularda çözüm arayışını olumlarlar; ancak onların çözüm önerilerinin meşrulaştırıcı gerekçeleri modern kavramlar iken, İslâmcılar, genellikle 'fıkhi kurallar'a bağlı kalırlar. Üçüncü kriter ise, gelenektir. Burada da İslâmcı grubun

diğerlerinden ayrıştığını ve farklı bir tutum izlediğini görüyoruz. Gelenekçiler, geleneğin eleştirisine genellikle sıcak bakmazlar. Zira onlar için din, bir kez inmiş, yorumlanmış ve kurumsallaşmıştır. Bu değişmez. Seyyid Hüseyin Nasr gibi gelenekçiler için ise, "din gelenektir." Fakat Müslüman Modernistler ve İslâmcılar bu noktada farklı düşünürler. Her iki grup için de, Müslümanların son iki-üç asırda tattığı yenilgilerin önemli bir nedeni de gelenektir. O yüzden, gelenek eleştirisi, Müslümanların gelişmesi ve eski gücüne kavuşması için elzemdir. Ancak Müslüman Modernistlerin gelenek eleştirisi ile İslâmcılarınki farklıdır. Müslüman Modernistler, geleneği kıyasıya eleştirirken, İslâmcılar bir ayrıştırma yaparlar ve genellikle geleneğin iyisini kabul etmekten yanadırlar. Fakat taşlaşmış kurumlar açısından bakıldığında, her iki grubun da gelenek eleştirisinin 'sert' olduğu söylenebilir. Özellikle de mezhepler ve tasavvuf konularında İslâmcıların eleştirisi köke yöneliktir. Zira 'Öze Dönüş' çağrısı, son-

raki eklemelere yönelik eleştirel bir tavır beraberinde getirir. Ancak burada da Müslüman Modernistler ile İslâmcılar arasında ince bir ayrışma noktası vardır. İslâmcılar, Asr-ı Saadet uygulamalarına dönmeyi öncelerken, Müslüman Modernistler, 'tarihselci' vurguları nedeniyle, bunu zorunlu görmezler. Onlar için, modernitenin doğruları daha önceliklidir. Son kriter olan 'yöntem' de İslâmi Uyanış olgusu içerisinde yer alan grupları ayrıştırmak bakımından işlevseldir. Bu noktada İslâmcıların özel vurguları vardır. Onlara göre, 'yöntem' nebevi (yahut 'ilahi')dir. Zamana ve şarta göre değişmez. Amaca ulaşmak için her yol meşru değildir. Meşruiyeti belirleyen yine Şeriat'ın kurallarıdır. Fakat Müslüman Modernistler ve gelenekçiler için, 'yöntem' o derece önemli değildir. Özellikle de sistem-içi kanalları kullanırken, Müslümanlar, amaçlarına uygun değişik tarzlar benimseyebilirler. Bunlardan biri de seküler düzenler içerisinde parti kurarak mücadele vermektir. İslâmcıların "çarkların arasında ezilmek ve dönmek" olarak yorumladığı bu tarzı Müslüman modernistler ve gelenekçiler sorunsuz görürler. Yöntem konusunun bir alt şubesi olarak 'şiddete başvurma' kriterini de ele almak gerekir. Bu noktada Müslüman modernistler ile gelenekçilerin tavrı bellidir ve genellikle olumsuzdur. Zira sistem-içi kanalları kullanabildikleri için buna ihtiyaç hissetmezler. Fakat İslâmcılar bu noktada iki ana gruba ayrılırlar. Biri 'merhaleci' diğeri ise 'militan' olarak tasnif edilebilecek bu grupların ilkinine göre, şiddet, Mekki ortamlarda esas itibarıyla uygun bir araç değildir. Ancak Devrim'e Beş Kala şiddete başvurulabilir. Militan gruba göre ise, şiddet Devrim'in önemli bir aracıdır. O nedenle, militan grupların, genel olarak amaca ulaşmak

için şiddeti bir meşru araç olarak kullandıklarını söyleyebiliriz. Fakat İslâmcı düşüncenin sembol isimlerinin hemen tamamının, 'merhaleci' grupta yer aldıkları da burada ifade edilmelidir (şiddeti meşru gördüğü yönünde itham edilen Kutub'un yazılarından doğrudan böyle bir netice çıkarılamaz. Zira o temelde Cahiliye toplumundan ayrı bir örgütlenmeyi öğütlemiştir; bu örgütlenmenin başvuracağı araçları somut olarak tartışmamıştır.)

Kanaatler Düzleminde Tartışma

İşte doğru bir İslâmcılık tanımını için, bu kriterler ölçüğünde bir değerlendirme yapmak gerekir. Peki devam edegelen tartışmaya baktığımızda, buna benzer bir çabayı görüyor muyuz? Maalesef göremiyoruz. Tartışmanın katılımcıları, sadece, 'kendi kanaatleri'ni belirtmekle yetinmiyorlar ve buna göre de çok farklı yerlerde yer alan isimlerin hepsine 'İslâmcı' demek mümkün olabiliyor! Örneğin gerek Türköne'nin gerekse Bulaç'ın (hatta İsmet Özel'in) tanımlarına göre Milli Görüşçülerin yahut AKP'nin genel İslâmcı akım içerisinde değerlendirilmesi mümkündür (hatta gereklidir!) Halbuki İslâmcılık akımının sembol isimlerine göre (örneğin Seyyid Kutub yahut Ercümen Özkan'a göre) bu isimlerin 'İslâmcı' olarak nitelendirilebilmesi mümkün değildir. Şimdi ne yapılacaktır? Sıradan bir İslâmcılık araştırmasında görüşlerine başvurulmadan bir değerlendirme yapılamayan sembol isimlerin beyanı mı, yoksa Türköne'nin veya Bulaç'ın indi yorumları mı baz alınacaktır? Akıl, elbette ki doğru olanın ilk yaklaşım olduğunu söyler. Peki "İslâmcılık bitti" tartışmasında niçin hep ikincisi baz alınıyor ve Türkiye örneğinde Milli Görüş'ün yahut AKP'nin akıbeti İslâmcılığın akıbetiyle özdeşleştiriliyor? Burada bir samimiyet bulmak mümkün

değildir (üstelik AKP'nin resmen bir 'İslâmcılık' iddiası da yoktur!). Bilakis, burada 'fair play'ın kurallarına uyulmamakta, bel altı vuruşlar gerçekleştirilmektedir. Bilindiği gibi danışıklı dövüşlerde, müsabakayı kazanacak kişinin karşısına zayıf rakip çıkarılır ve o kişi bir güzel de benzetilir. Böylece ele güne karşı galibin gücüne ilişkin mesaj verilmiş olur! İslâm dünyasında bu pratik, uzun zamandan beri geçerli bir uygulama olarak tecrübe edilmektedir. Batılı güçler, karşılıklarına bir 'düşman' alırlar ve onu bir güzel döverler. Böylece öncelikle kendi halklarına sonra da diğer toplumlara "karşımıza çıkan işte böyle benzetiriz" mesajını vermiş olurlar! (son dönemden Saddam, Kaddafi hatta El-Kaide bunun örnekleri olarak verilebilir). Eğri oturup doğru konuşmak gerekirse, İslâmcılık tartışmasında 'baz alınan' kesimlerin, tanım itibarıyla, 'İslâmcı' olarak nitelenmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, bu kesimlerin başarısı da yenilgisi de İslâmcılığın akıbetiyle doğrudan ilişkilendirilemez. Doğru bir İslâmcılık değerlendirmesi, öncelikle 'ilkeler'i belirleyenler üzerinden yapılmalıdır. Acaba Kutub yahut Mevdudi, Şeriatî yahut Özkan ne demiş ve ne yapmıştır? Bu tür sembol isimler başarılı mı olmuştur, başarısız mı olmuştur? Değerlendirme esas itibarıyla bunlar üzerinden yapılmalıdır. Burada şu gerçeğin altını da kalın hatlarla çizmek gerekir ki, İslâmi Uyanış olgusu içerisinde yer alan bütün aktörler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında, 'uygulama'yı önceleyenlerin 'ilkeler' noktasında döküldükleri ve çoğunlukla da İslâmcılık davasının cefasını fikir üretenlerin çektiği, sefasını ise 'uygulayıcılar'ın sürdüğü görülür. Bu durumda, Türkiye'de İslâmcılığın akıbetini tartışırken baz alınan geniş kesimlerin 'sefa sürenler'den olduğuna kuşku yok-

tur. O halde, bunların en azından 'gerçek' İslâmcılar olmadığı söylenmelidir. Peki bu doğruysa, Türköne yahut Bulaç vs.'lerin değerlendirmeleri ne olacaktır? Tabii ki dikkate alınmayacaktır zira bu değerlendirmelerin hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur (hal böyle olunca, Bulaç'ın 'son mohikan' olduğu yönündeki iddiasının da değerlendirmeye alınmayacağı açıktır!).

Peki işin doğrusu nedir? Yani kim İslâmcıdır ve İslâmcılığın akıbeti üzerine ne söylenebilir? Bilinmelidir ki, İslâmcılık, her şeyden önce bir 'hayat tarzı'nın adıdır. Adı üzerinde bir 'ideoloji'dir. Siyasal amaçlar güder; insana ve topluma yönelik hedefleri vardır ve bunları gerçekleştirmek için fiili bir mücadeleyi öngörür. İslâmcılık bu yönüyle, 19. yüzyıldan sonra Afgani-Abduh söylemiyle başlangıç yapmış, Kutub-Mevdudi söylemiyle teorik altyapısını güçlendirmiş, Şeriatî ve Özkan söylemiyle de bu altyapının eksik noktalarına ilişkin somut önerilerde bulunmuş bir siyasal akımın adıdır. Esas itibarıyla, bir 'fikri akım' olma hüviyetindedir. Fikir 'yeni'dir ve yavaş da olsa sürekli gelişmektedir. Henüz yaygın biçimde toplumsallaşma aşamasına geçememiştir. Zira 'düşüncede' kimi eksikleri vardır. Fakat bu eksiklerini de zaman içerisinde giderme emareleri göstermektedir. Bırakınız 'bitme'yi, düşünce okullaştığı zaman, İslâmcılık, küresel ölçekte bir atılım da yapacaktır. Peki durum böyle ise, niçin 'İslâmcılığın bittiğinden' dem vuru-luyor? Çünkü 'baz alınan' denekler yanlıştır! Evet, sorun bu kadar açık ve basittir. Türköne ve Bulaç vs.'ler, İslâmcılığı, Milli Görüş, AKP, Müslüman Kardeşler, Gannuşî vs. gibiler üzerinden değerlendirdikleri sürece, asla isabetli tahliller yapamazlar. Çünkü bu akımı besleyen ana damar 'fikri'dir. Fikri de ne

Milli Görüş ne AKP ne Müslüman Kardeşler ne de Gannuşi gibiler üretmiştir. Bunu Batılı analistler bile bilir ve kabul eder ama bizim tartışmacılarımız bunu kabule pek yanaşmazlar. Batılı İslâm uzmanlarının çoğuna göre 'İslâm'ın ideoloğu' kimdir acaba? Bu soruyu Türköne veya Bulaç kendilerine hiç sormuş mudur? Bendeniz okuduğum Batılı metinlerin ortak görüşünü hemen söyleyeyim: ya Kutub'tur ya Mevdudi'dir ya da Şeriatî'dir. Türköne veya Bulaç bu isimleri "Radikal İslâm'ın öncüleri" olarak niteleyip dışlamayı tercih edebilirler; ancak bilinmelidir ki Batılılar bu tür hassas konularda 'önyargılar'la hareket etmemeye çalışırlar; zira onlar için önemli olan "olguyu analiz edip, soruna çare bulmak, yani tehdidi ortadan kaldırmaktır." Bendeniz İslâmcılıkla ilgili literatürü okuduğum kadarıyla şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, Batılı analistler, İslâmcılığın tanımı noktasında bizim tartışmacılarımızdan çok daha isabetli değerlendirmeler yapmaktadırlar. Bunların içinde Fuller'i bilmeyen yoktur. Fuller'in 'gerçek tehdit'in kimlerden geldiğine ilişkin değerlendirmesini hatırlayacak olursak, orada "modern okullarda eğitim görmüş kravatlı İslâmcı entelektüeller'in işaret edilmesine dikkat etmek gerekir. Fuller gibiler 'görevli'dir ve aldıkları maaşın hakkını vermelidirler: yanlış teşhis yaparlarsa, onlar için iyi olmaz! O nedenle Batılı İslâm uzmanlarının bile yaptığı şeyi, bizim yapamıyor oluşumuz, gerçekten fikir dünyamız için iyi bir şey değildir. Bunu bilelim. Doğru bir İslâmcılık değerlendirmesi (bunun içerisine İslâmcılığın isabetli olduğu veya yanıldığı hususlar konusu da girer, İslâmcıların uygulamalarının başarılı olup-olmadığı hususu da girer) öncelikle 'ilkeler' üzerinden yapılmalıdır. Uygulama bun-

dan sonra gelir. İlkeler üzerinden yapılacak bir değerlendirmede ise, İslâmcılığın, İslâm Dünyası'nın son asırda tecrübe ettiği görece dinamizmin 'motor gücü' olduğu teslim edilmelidir. Bütün 'orijinal' fikirleri üretenler, İslâmcılardır. Müslüman Modernistlerin yahut gelenekçilerin bu noktada katkısı yok denecek kadar azdır. Çünkü her iki grup da ya tepkiseldir yahut özür dileme bir üslup kullanır. Bu üslup ve bu tavır ile hiçbir toplumsal veya siyasal başarı kazanılamaz. Kitlelerin kalbini fethedecek üslup, yürekli, sorgulayıcı, dönüştürücü olmalıdır. Bu üsluba İslâmcıların dışında hiçbir grup sahip değildir. Başarısız olanlar ise, büyük çoğunlukla, İslâmcılık pınarından yeterince içememiş olanlardır. Fikren beslenmesi zayıf olanların, pratikte dökülmesine şaşmamak gerekir. Bu İslâmcılık için böyle olduğu gibi, Marksizm veya liberalizm için de böyledir. (O nedenledir ki 'günah' genellikle iman 'zaafiyeti' ile izah edilir.) Şu halde İslâmcılığın 'akıbeti' tartışılacaksa, deneklerin doğru seçilmesi gerekmektedir. Bendeniz bu noktada "fikrin liderliğini şahsın liderliğine tercih eden" İslâmcıların baz alınması gerektiğini düşünüyorum. Bu bağlamda da, 'merhaleci radikalizm'in temel alınabileceğini savlıyorum.

İslâmi Uyanış'ın bir asrın geçkin tecrübesine baktığımızda, önce bireysel ardından da toplumsal değişimi gerçekleştirmeye çalışan bu grubun, zaman içerisinde, düşünsel düzeyinde belirli bir gelişmişlik gözlemlendiğini iddia ediyorum. Bu grubun, düşüncenin gelişme evrelerinin ilk ikisini (başlangıç ve temel kavramların tesisi evreleri) geçtiğini, ancak üçüncü evreyi (sistemik düşünce üretme yahut 'okullaşma' evresi) henüz geçemediğini ileri sürüyorum. Bu son evre, toplumsallaşma açısından kritiktir

ve eğer geçilebilirse, Müslümanların küresel hakimiyetinin önünde ciddi bir engel kalmayacaktır. Okullaşma, kitlelerin sevinde önemli bir yeri olan 'liderlik sorunu'nu da çözecektir. Zira okullaşma gerçekleştiğinde 'itaat sorunu' çözülmüş olur. Ancak 'ilimde otorite olmuş' alim, Müslüman kitleleri yönlendirebilir. Müslümanlar, liderlerine lider oldukları için değil, Allah'a itaatte öne geçtikleri için tabi olurlar. Liderin en küçük kusuru, itaat ilişkilerini olumsuz etkiler. Liderin 'bilgi kusuru' ise, itaat ilişkilerinin doğru kurulmasının önündeki en büyük engeldir (zira "peygamberlerin varisleri alimlerdir"). O bakımdan, Müslümanların düşüncüyü 'okullaştırmaları', üçüncü evreyi aşmanın temel şartıdır. İslâmcılık akımının, eğer bir zaafı varsa, işte burada aranmalıdır. İslâmcılığın zaman zaman içine girdiği krizlerin asli nedeni de budur. Uygulamadaki sorunlar, buna bağlı olarak büyümekte veya küçülmektedir. Ancak bu noktada da bendeniz, ümitvarım. Çünkü bir asır öncesine göre, bilgi birikimimizin önemli ölçüde arttığını düşünüyorum. Bu süreç işlemeye devam ederse, (okullaşma yönünde birtakım inisiyatifler alınmak kaydıyla) geleceğimizin parlak olduğuna da inanıyorum. Bu nedenle, "İslâmcılık bitmez; biten sadece konjonktürel davranan kesimlerdir" diyorum. Hatta, modernitenin iflas ettiği, postmodernitenin de derde derman olamadığı bir vasatta, İslâmcılık dışında insanlığın başka umudunun kalmadığını da gönül rahatlığıyla söyleyebilirim. Bilemiyorum, benim gözlerimin gördüğü şeyleri başkalarının görememesinin nedeni bende ki göz bozukluğu mudur, yoksa görebildiği halde kör olanların göz kusuru mudur? Bunu elbette zaman gösterecek. Bekleyelim ve görelim!

Paradigmayı Yenilemek, Değiştirmek, Terk Etmek Sürecinde İslâmcılığın Modernliği*

Ercan YILDIRIM

Türkiye’de İslâmcılık hareketi ile Müslümanlığın ayrı olduğunu savunurken, bir siyasal hareket olarak İslâmcılığın çıkışından önceki gündelik hayat, yaşama düzeyi ve dünya görüşü ile Cumhuriyet idaresi sonrasındaki yaşama, algılama düzeyi, siyasal ve sosyal şartları aynı kabul etmiş oluyoruz. Bu kabul vasıtasıyla Türkiye’de İslâmcılık düşüncesi (belirli bir programı, kadro teşkili ve odağı bulunmadığından buna klasik anlamda ideolojik bir hareket demek imkân dâhilinde görünmüyor) genel olarak İslâm düşüncesine yabancı, meşruiyeti şaibeli kabul ediliyor. İslâmcılık sahasında yer alan birtakım mülahazaları Müslümanlıkla eşit görmemek, geleneksel İslâm düşüncesi metodolojisinin bir ürünüyken, bu durum aynı zamanda modern dünya tahayyülünü dışlaştırmakla birlikte yürüyor. Modern dünyanın felsefi, siyasal, teknik yapısıyla çerçevelenmiş yaşama düzeyi karşısında, geleneksel İslâmî anlayışın yetersiz kalacağı üzerinde ittifak edilirken, İslâm düşüncesinin kâfir medeniyeti karşısındaki yenilgisine mukabil geliştirdiği paradigma, “sahih” kabul edilmediği gibi “bidat” olarak değerlendiriliyor.

15. Yüzyıl itibariyle Batı’nın kabuğunu kırıp, kapitalizmle açılım

sağlaması, coğrafi keşiflerle önce yeni “mekânlar” sonra da anamal temerküzü, akabinde “yeni” çıkış yolunu meşrulaştıracak bir düşünce ve felsefe (aydınlanma) geliştirerek, dinini buna uyumlu hale getirmesi (reform) İslâm düşüncesinin çıkmaza girmesine neden olmuştur. Bugünkü dünya sistemi, modernite ve aydınlanma, Osmanlı’nın son döneminde yaşanan ve büyük oranda “kurtuluş”, “çıkış” arayan ideolojilerinin kalkış noktasıyla koşutluk arz eder. Ancak sorun iki “aydınlanma” (biz de yenilenme, ihya) arasındaki metodolojik farkla ilgilidir. Batı’nın sağlam gemiler çatıp bunlarla okyanuslara açılması, kendini kısıtlayan İslâm düşüncesinin boyunduruğundan tamamen kurtulmak niyetine haizdir. Bundan dolayı Batı hiçbir şekilde İslâm’la eklektik bir ilişkiye girmemiş, spesifik, yeni ve o döneme göre radikal birtakım dinsel, düşünsel katılıkla paradigmasını inşa etmiştir. Bu, yerleşik Ortaçağ inanç sisteminin bütünü tersine çevrilerek, varoluşun ve doğanın ilâhi menşeyini alt üst etme ve buna bütünüyle kontrast bir yapı kurmayla mukayyettir. Yeni durum, modern yapı aynı zamanda insanın da baştan aşağı değişimi, farklılaşmasıdır: “Kapitalizm öncesi insanı doğal insan olarak nitelen-

direbiliriz. Tanrının yarattığı haliyle...” (Sombart 2008, 21)

İslâm düşüncesi klasik döneminde Müslüman olmayanların ürettiği her türlü ürünü reddetmiştir. Batı’nın medeniyet geliştirici parametrelerini ilkin “aşağılayan” ve “küçümseyen” Osmanlı eliti, durumun vahametine askeri yenilgiler sonucunda müdrük olmuşlardır. Askeri alandaki kayıpları Batı’nın usulleriyle çözme gayreti, kâfir medeniyetinin “teknik” hususlarının İslâm dünyası içine girmesine vesile olduğu gibi, bu medeniyetin üstün taraflarının bulunabileceği yargısını geliştirmeye başlamıştır. İmparatorluk, teknik altyapı iyileştirmesiyle toprak kaybına engel olunamayacağını, vaziyetin felsefi ve siyasal bir takım görüşlerin çağın ruhu haline geldiğiyle bağlantılı olduğunu anladığında iş isten geçmiştir. Ancak imparatorluk “asaleti”, kurumlar ve yöneticiler nezdinde ontolojik hale geldiği için, palyatif bazı düşünceler çöküşü engelleyeceği zehabıyla iltifat görmüştür. En sarıh ifadesini “gâvura gâvur denmeyecek” ilkesinde bulan kanaat, sonraki yıllarda “Batı’nın tekniğiyle yetinme” aşamasını bir fikir, hatta temel bir fikir olarak sunmuştur. İslâm ve Osmanlı düşüncesi, Batı’nın husule getirdiği bu yapının, bizatihi tek-

nik ve teknolojik bağlamla iktiza ettiğini serdetmiş olmakla medeniyetin felsefi, düşünsel, teolojik ve hatta ilmî tezlerinin laboratuvarında çatıldığını dikkatlerden kaçırmıştır. Batı'nın İslâm'a karşı geliştirdiği yapıya İslâm düşüncesi, kaynaklarından sadır olan, otokton, sağlam ve inşacı bir düşünce, yaşama biçimi, dünya algısıyla yanıt verememiştir.

İslâmcılık düşüncesi, imparatorluğun batıya karşı yine batılı kozlarla karşı çıkan düşünce ve siyasetlerinden biridir. Geleneksel İslâm'dan ayrılan yönlerinin başında, belli bir aktivizmi içermesiyle, tarihsel birikimi göz ardı etme gelir. Dolayısıyla geleneksel İslâm ya da çağdaş İslâm düşüncesi (İslâmcılık) kategorisi yine modernitenin usullerinden birisidir. İmparatorlukta son dönem politikaları, zaten Batı medeniyetinin birtakım kritik ve başat unsurlarını imparatorluğun kurumlarına, toplumsal yaşama eklemlenmişti. İmparatorluk düşünce akımları içinde İslâmcılık zaman zaman tepkisini, kimi zaman da ikaz, öneri ve emellerini İslâmî olanı mihvare olarak belirttiği için diğerlerinden ayrılır. Müslümanların modern dünya içerisinde İslâmcılık düşüncesiyle ortaya çıkmaları, mezkûr çerçeve içinde geleneksel/klasik İslâm düşüncesinin Batı'nın atağına karşı yanıt verememesinden kaynaklanır.

Tarihî incelemelerin sosyolojik, düşünsel ve siyasal hareketlerle ele alınması esnasında metodolojik sorunların çıktığı; araştırmaların sonuç kısımlarının tarihsel atmosferi dikkate almaması nedeniyle eksik, hatalı, akim kaldığı gözlenebilir. Bu temellendirme bilhassa İslâm düşüncesinin kompartımanları, tarihsel evrelerinde sıkça yapıldığı

gibi, çağdaş İslâm düşüncesinin vaka ve olgularında oldukça belirgindir. Çağdaş İslâm düşüncesi ele alınırken modern düşünme dizgesinin ayrıştırıcı, kategorize edici ve çokça isnat edici yapısı, devletin siyasal gelişmeler muvacehesinde Müslümanlara yüklediği kimlikler, Müslümanların kendilerini konumlandırma, mensubiyet bağı kurma esnasındaki tavırları, dönemin icbar ettirdiği yükümlülükler ve sakınımlar; İslâmcılığın, milliyetçi, muhafazakâr, mukaddesatçı, sağcı, kültürel, siyasal, halk, elit versiyonlarla değerlendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Ancak bu vasıflandırmalar İslâmcılığa yalnızca olumsuz işlevler yüklemeye matuf bakış açıları olarak tarihteki yerini aldığı gibi bundan sonra yapılacak çalışmalarda varlığını devam ettirecektir.

Avrupa'nın bir güç biçiminde ortaya çıkıp, alternatif bir model olarak kapitalizmi/moderniteyi sahaya sürmesi 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başında, bütün bunların bir dünya görüşü şeklinde olgunlaşması ve tahakkümünü kurması 18. yüzyılda gerçekleşmiştir. (Wallerstein 2004, 81; Wallerstein 2005, 18) Artık 19. yüzyıl, imparatorlukların bu sistem karşısındaki acziyetinin başladığı bir tarihi gösterir. Osmanlı'daki batılılaşma hareketleriyle Avrupa'da yetişen aydınların ve ulema çizgisinin, batı medeniyetinin "bir bütün" halinde dünyaya nizam verme, doğrudan İslâm'ı hedef seçme niyetini keşfetmeleri hayli geç olmuştur. Şemseddin Günaltay'ın "Bugün İslâmın devamı ve yaşaması tehlike altında bulunuyor. Hıristiyanlık âlemi Müslümanları esir almaya çalışıyor. İslâm dünyasında belli başlı bağımsız kabul edilebilecek Osmanlı ve İran devletleri vardır. Hâlbuki Hıristiyanlık

dünyası bu iki devleti de yıkmak için bütün güçleriyle çalışmaktadır." (Günaltay 1997, 239) sözleri kronolojik bakışla iş işten geçtiğinin bir göstergesidir.

Kurtulmak İçin Her Yol Mübah mıdır?

Çağdaş İslâm düşüncesi Avrupa'nın ilerleyişi karşısında tedirgin, çaresiz ve aceleci tavrı, "kurtuluş fikirleri" başlığı altında değerlendirilebilecek akımların doğmasına neden olmuştur. İslâmcılık hareketi bu "aceleciliğin" sonucunda, yerleşik, sahih ve sahih fikirler ihdas ettiremediği gibi, eklektik ve harici düşünce metotları devşirmiş, dış etkileri çabucak içselleştirdiği için önemli bir zayıflık göstermiştir. Bu zaafı modern paradigmanın sarsılmaz bazı metotlarının İslâm dünyasını kurtarabileceği ihtiyakına kadar götürmüştür İslâmcıları. Çünkü bu aşamadan itibaren İslâm modernistlerinin de kalkış noktası olan "İslâm'ı tarihin enkazından nasıl temizleyecek, onu sadece Müslümanlar arasında değil topyekun dünyada canlı bir güç haline nasıl getireceğiz?" (Rahman 2004, 94) anlayışı İslâmcılık düşüncesinin merkezine yerleşmiştir.

Tanzimat'la beraber batılılaşmanın hukuki ve siyasi yönü devlette egemen olmaya başladıkça artık devlet ve toplum olduğundan farklı bir alana kaymaya başlamıştır. "Tanzimat'tan önce *theocratic* bir devlet görüşü vardı. Batı'da *laique* devlet görüşü bulunuyordu. Esasî hukuka, kamu hukukuna kadar çıkararak senteze ulaşamayan aile hukuku, ticaret hukuku, vb. gibi kısmî hukuklar vardı. Batıyı ise Roma Hukuku'ndan beri gelişen esasî hukuk ve kamu hukuk ve

savcılık kurumu Doğu'dan ayırıyordu. Tanzimat'tan önce müspet ilimlerin seviyesi, yukarıda anlattığımız gibi çok aşağı idi. 16. yüzyıldan sonraki dünya ilminden haberi yoktu. Araştırma alanı kapanmıştı.

Tanzimat'tan önce eğitim sistemi skolastikti." (Ülken 1998, 36-47) Başta hukuk alanındaki batılı normların devşirilmesi, siyasetindeki Batı etkisi, ilkin aydınlar olmak üzere toplum önderlerini rahatsız etmiştir. Dolayısıyla Türk modernleşmesinin ve çağdaş İslâm düşüncesinin önemli tenakuzlarından biriyle böylece karşı karşıya kalırız. Toplum ve tüm yapı bir yandan hızlı bir şekilde modernleşirken, öbür yandan İslâm kalmanın/batıstan kurtulmanın formülleri aranır. Burada iki önemli husus vardır: Batılı yaşam tarzı ve tezleri imparatorluk tarafından süzgeçten geçirilmeden tüm ülkeye teşmil edilmesi bir ucu gösterirken, "Bu olaylar içinde Türk-müslüman halkını asıl endişelendirecek olan şey, kendi devletleri sandıkları Osmanlı devletinin, kısa sürede mucizeler yaratmasını bekledikleri Tanzimat rejiminin yabancı devletlerin elçilerinin karışmaları, itip kakmaları, hattâ hakaretleri altında haysiyetsiz, hattâ bağımlı bir devlet haline gelişi" (Berkes 2005, 246) sorunsalın öteki ucuna işaret eder.

"Giyim, ev eşyası, paranın kullanılışı, evlerin stili, insanlar arası ilişkiler(in) 'Avrupaî' bir hal aldığı (Mardin 1995, 13) göz önüne alınırsa İslâmcılık düşüncesindeki modern istidat daha rahat anlaşılacaktır. Problem, İslâmcılık

düşüncesinin modern bir hareket olduğu çıkarsaması yapılırken, Türk düşüncesi içerisinde meşru olmayan bir karakterin tüm devleti etkisi altına almasının dikkat-

Eşref Edip'in Mehmet Âkif -Tevfik Fikret tartışmasında kullandığı üslûp, değişik mahiyetleri, şekilleri olmakla birlikte bugüne kadar İslâmcılığın umumi dili olmuştur: "Muhterem Sabiha Zekeriya Hanım, lütfen bir parçacık insaf ve mürüvvetle düşününüz: (...) Ancak sizin de lütfen teslim buyurmanız lâzımdır ki, bizim akidelerimize, vicdanî mukaddesatımıza da kimse dahl etmemelidir. Müslüman dini âşikâredir. Görüyorsunuz a, camilerimizin kapıları açıktır. Hiçbir gizli tarafımız yoktur. İtikadımız da ibadetimiz gibi açıktır. Biz Allaha, Peygambere, Kur'ana, ilâh. inanıyoruz. Bizim yegâne istediğimiz şey, bu inandığımız şeylere ulu orta hakaret edilmesin, söğülmesin. Bütün ricamız bundan ibarettir. Bu hakkı bize vermez misiniz? Siz ki hürriyeti vicdan, hürriyeti vicdan! diye velveleler koparıyorsunuz.

lerden kaçırılıyor oluşundadır. Türk modernleşmesinin "kendine özgü"lüğü, zorluk ve zorunlulukla bir arada yürüdüğü laik uygulamaların dahi şer'i hukuk dayanağıyla

çıkarılmasından anlaşılır. Batılı eğitim almış, içki içen Yeni Osmanlılar bile olanları "şeriatın uzaklaşma" şeklinde eleştirmişlerdir. (Türköne 1994, 72-73)

Bu karşı çıkışları, modern batı medeniyetinin Osmanlı topluma yerleşmesine karşı gelişen tepkileri, sistemli bir ideolojik söylem biçiminde değerlendirmek sakıncalar doğurur. "Batı'dan gelen ideolojik düşünce yapısı ile geleneksel İslâmî değerlerin birleşimi neticesinde, İslâmiyetin ideoloji formu içinde yeniden sistemleştirilmesi" (Türköne 1994, 25) bağlamında İslâmcılığı doğrudan modern bir ideoloji biçiminde değerlendirme, çağdaş İslâm düşüncesinin bir "merkez"e ve "program"a sahip olduğu kanaatini doğurur ki bu İslâmcılığın Türkiye macerasında söz konusu edilmeyen bir husustur.

İslâm düşüncesi üzerinde konuşacağımız zaman klasik İslâm ve Osmanlı devlet anlayışında, dinin, devletin ve milletin birbirinden ayrılmayacak derecede "bütün" oluşturduğunu göz önüne almalıyız. Böylece İslâm'ın dünyayı düzenlemeye, sistem getirmeye (Türköne 1994, 27) matuf bir din olduğu tezinin İslâmcılar tarafından öne sürüldüğü yargısını literatürden düşürebiliriz. Dolayısıyla İslâmcılık araştırmalarında İslâmcılığın modern argümanlarla yola çıktığı saptamasını yergisel biçimde kullanma adına geleneksel İslâm'ın önemli vasıfları modern kategorileştirmeye kurban gitmiştir. İslâmcılık sahasındaki bazı tezler, varoluşun, İslâm'ın, devletin ve ümmetin birbirine sıkı sıkıya bağlı olmasından

“

İslâmcılık düşüncesinin yayın organları, İslâm'ın “emri bil maruf nehyi anil münker” ilkesi doğrultusunda, toplumsal hayatın her dokusundaki olumsuz davranışlar, fikirler ve çalışmalar karşısında ikazlarda bulunmuş, bunların İslâmiliği hususunda görüşler beyan etmiştir. Demokratik seçimlerin akabinde ibadetlerin serbestçe yapılmasıyla ahlâki kaidelere daha da ağırlık veren çağdaş İslâm düşüncesi, toplumun şekillenmesinde neyin örnek oluşturması gerektiğini bildirmiştir.

hareketle, sonuçlarının sağlayacağı fayda öne alınarak meşru hale getirilmiştir: “Devleti kurtaracak olan şey dini de kurtaracağı için devletin modernleşmesi istikametine yapılacak düzenlemeler dine aykırı bazı unsurlar taşısa da esas itibariyle meşrudurlar. Küfrü temsil eden Avrupalıları taklit etmek dinen problem teşkil etmektedir ve fakat burada din ü devlet açısından hayat-memat meselesi olduğu için zaruret söz konusudur; zaruret ise mahzurları ortadan kaldırır, haramları geçici olarak helal hale getirir.” (Kara 2003, 35)

Çağdaş İslâm düşüncesinin öne sürdüğü görüşlerin bir kısmı, halisane niyetlerle yola çıkıp, İslâm düşüncesinin yenilenmesine, çağın teknik örüntüsüne göre düzenlenmiş alt yapılar geliştirmesine haizken, bir kısmı da büsbütün bir İslâm düşüncesi, İslâm dünyası ve tarihsel birikimi örtecek, yok sayacak yaklaşımlar içerir. Özellikle Afgani-Abduh kanadından gelen (ki başta Mehmet Âkif olmak üzere ilk dönem İslâmcıların etkilendiği isimler) ve geleneksel Müslümanlığa yöneltilmiş eleştiriler, oryantalistlere verdikleri cevaplar; reflektif mahiyet içerdiği için, muhtevası

bakımından İslâm'a teğet geçmiş, sonucu açısından menfi durumlara yol açmıştır. Mezkûr cenahın İslâmcılık tezleri, öncelikle hatayı, İslâm dünyasının geri kalışını ve Avrupa karşısındaki yenilgisinin sebeplerini tespit etmeye yöneliktir.

Çağdaş İslâm düşüncesi batının yaptığı medeniyet açılımını, bu yönelim içerisindeki dinamikleri esaslı bir tetkike tabi tutmadığı gibi, bunların İslâm dünyasından alınmış birtakım bilimsel başarıların devam ettirilmesiyle vücuda getirildiği savunmasını yapar. Suçlu olan Müslümanlardır, zira batıya geçen ilmî ve fennî fikirler geliştirilmemiş İslâm düşüncesi durağanlaştırılmıştır. “Müslümanların geri kalmasından doğan neticeleri, gerilemenin sebepleri olarak gördüler. Gerilemeyi ise, bir kısmı hükümdarlarımızın istibdâdına, diğerleri âlimlerimizin bilgisizliğine ve kimisi de işin başında bulunanların beceriksizliğine bağladı. Geriliğimizin sebeplerini, dinin emirlerine karşı gösterdiğimiz ihmalde yahut dindeki taassubumuzda veya kadere olan tevekkülümüzde bulanlar oldu. (.) Halkımızın neden dolayı vazifelerini yerine getiremediği ve neden tembel ve câhil kaldığı idi.” (Said Halim Paşa 1993, 150-151)

“Kabahat Müslümanlıktan ziyade Müslümanlardadır” (Tunaya 2003, 17) eleştirisi iyi niyetleri bünyesinde taşısa bile, İslâm tarihinin bilimsel anlamda tamamen pasif kaldığı, insanlığa katkısı bulunmadığı imajını da alttan alta geliştirir. İslâmcıların, suçu Müslümanlara atması, İslâm'ı temize çıkarması bile belirtilen menfi imajı silmeye yetmeyecektir. İslâmcılar için sorun İslâm'dan uzaklaşmaktır. Reçete de tabii ki yine İslâm'a dönüşte aranmalıdır. Bütün bu keskin çözüm yolu Asr-ı Saadet'ten itibaren gelen İslâmi birikimi yok saydığı gibi, değersiz addetmenin vesilesi haline gelmiştir.

Meşrutiyet'ten itibaren “irtica” söylemi tüm Müslümanları savunmacı, alttan alan, enerjisini aksini ispata harcayan bir kimliğe büründürmüştür. Bu sebeple İslâm'ın ilerlemeye engel olmadığını ispatlamak için ayet ve hadislerden örnekler getirilmiş, İslâm'da da aynen modernitenin lineer ilerleme pratiğine uygun terakki anlayışının bulunduğu savunulmuştur: “Hz. Peygamber (s.a.v.): *‘İki günü eşit olan kimse zordadır* buyurur. Şu halde bir müslümanın hayatta ve ictimâî hayatta takip edeceği gayenin ‘ilerleme’ ve ‘yükselme’ olması gerekir; ve ancak böyle bir ilerleme ile, bugün dünden daha hayırlı ve faydalı olur.” (Kadri 1992, 145) Şemseddin Günaltay, gerilemenin faturasını benzer nedenlere bağlar: “Öyle kadınlar vardır ki çamaşır yıkamak, turnak kesmek, elbise biçmek, ev taşımak ve hamama gitmek için mutlaka belli bir günü beklerler. (...) Cumartesi yorgan yıkanırsa sahibinin nâşi üstünden kalkarmış. Elbise sökücü insanın üzerinde dikilirse iftiraya uğrarmış. Daha buna benzer neler neler...” (Günaltay 1997, 291)

Çağdaş İslâm düşüncesinin geri kalmada işaret ettiği gerekçelerin tarihsel birikime dayandırılması aynı zamanda çözüm aşamasının da buna yönelik olacağına bir göstergesidir. İslâm düşüncesinin yeniden eski ihtişamına kavuşması için teklif edilenler, yekpare bir bütünlük arz etmediği gibi, Müslümanların varlık nedenlerine ve “geri dönmek istenilen muhteşemliğin” meşruiyetine gölge düşürecek cinstendir. İslâmcılar geçmişte bir şekilde yürüyen sistemde dayanak olagelmış görüşlerin ve yaşam tarzının tamamen İslâm düşüncesinden ayrılması gerektiğini önerirler. Dolayısıyla İslâm’ı hayata teşmil etmede geleneksel yaşama biçimini devre dışı bıraktıklarından, söylemleri modern olanın tam ortasına yerleşir. İslâmcılar, İslâm düşüncesinin yeniden değerlendirilmesi hususunda tezler ileri sürerken, teşevvüş bir zihinle hareket eder ve konjonktürün süratini dikkate almadıklarından bunun nasıl neticeleneceğini düşünmez. İslâmcılar, İslâm düşüncesindeki ihyanın enstrümanlarını etraflıca değerlendirmediklerinden, geliştirilen fikirlerin karşı çıktıkları medeniyetin işine yarayıp yaramayacağını da hesap etmediler. Giderek İslâmcılar, tekliflerinin İslâm dininin mi, dinin bir boyutunun mu yenilenmesi gerektiği, dinin mi, düşüncenin mi yoksa Müslümanların mı yeniliğe, ihyaya, tecdide uğraması gerektiği hususunda sarahaten ulaşmış bir görüş beyan edemediler.

Çağdaş İslâm Düşüncesine Yaklaşımlar

Modernitenin İslâm dünyasında yayılmasından önce din ile devlet ve ümmetin ayrı şeyler oldu-

ğu tasavvur dahi edilmediğinden, İslâmcılığın, dinin dünya işlerini düzenlemesi fikri de nezu-hur, modern, giderek bidat kabul edilmiştir. İslâmcıların inandıkları, “eskiden olduğu gibi” yaşama saikleri dikkatlerden kaçırılmıştır. Bu bakımdan İslâmcılığın kendisi gibi İslâmcılığa bakış açısı da moderndir. Dolayısıyla İslâmcılığın amacı, tam anlamıyla modern bir durum oluşturmaya bile kullandığı paradigma, enstrümanlar modernitenin genel geçer yapısına denk düşer. Zira İslâmcılığın, Kur’an ve Sünnet’e/Asr-ı Saadet’e dönüş temi, tarihsel süreci kesintiye uğratması bakımından modern iken, düzeyi Kur’an ve Sünnet olarak işaretlemesi açısından İslâmî bir tutumu yansıtır. Kıyas ve icma gibi ümmetin ortak çıkarsamalarını “içtihat kapısı”nın açılması teziyle bir anlamda saf dışı bırakan İslâmcılık, “öze dönüş” fikriyatıyla sahih ve sahiyemiş gibi görünmekle birlikte aradaki tarihsel birikimi “özden sapma” olarak değerlendirir.

Batı’nın teknik imkânlarıyla iktifa edilebileceğini söyleyen fakat, teknolojinin kültürüyle birlikte geldiğini fark edemeyen İslâmcılar, açıklanan tekliflerle “arındırma anlamında tasfiye” (Kara 2003, 363) yaptıklarını kavrayamamışlardır. İçtihat, İslâm rasyonalizmi başlıkları altında itikadî temelleri çağdaş ilim ve düşünceyle uzlaştırma, hukuki ihtiyaçları yeni durumlara göre ayarlama bağlamında İslâmcılar (Ülken 1998, 276-277), İslâmî birikimi yok saymada, modernitenin İslâm’ın içinde daha müdahil hale gelmesinde batıcılardan daha “enerjikler.” “Kurtulmak için, her bakımdan Batı milletlerini taklide mahkûmuz” (Said Halim Paşa 1993, 72) görüşünü İslâmî

kurumlarla kaynaştıran İslâmcılar, genel olarak bugüne kadar devam eden “aslında demokrasi, meclis vs. biz de daha âlâsıyla mevcuttur” görüşü muvacehesinde meşveret, seçim, biat, itaat mevzularını modern halde gündeme sokarken, “Avrupalı telâkki ve esasları getirirsek, Avrupa hükümetlerinin sevgilerini kazanmaya, eski düşmanlıklarını hafifletmeye ve bencilliklerini yumuşatmaya muvaffak oluruz.” sandılar.” (Said Halim Paşa 1993, 206-207) AB uyum yasalarının ivedilikle çıkarılması ekseninde 2000’li yıllardaki İslâmcıların genel görüntüsü, Paşa’nın yaklaşımıyla örtüşecek cinstendir.

İslâmcılığın konjonktüre bağlı gelişmeler uyarınca “aceleyle getirilmiş” yargıları, tespitleri, izahları ve önerileri modernitenin argümanlarıyla çakışırken bile gaye bakımından “şeriatı muhkem kılma”ya matuftur. Çağdaş İslâm düşüncesinin sonraki yıllarda da buna benzer tenakuzları görülecektir. Zira din ve devlet-ümmet bütünlüğünün ayrıştırılması akabinde “İslâm’ın sadece camide değil, çarşı-pazarda, yasa-mada ve gerekiyorsa, savaş alanında da tatbik edilmesi gerektiğini söyle(me) ve savun(ma),” (Rahman 2004, 88) bu açıklıkla olmasa da modernite öncesindeki ihyaçlardan önce İslâmcılar tarafından dile getirilmiştir. “İslâm’ın yalnız Müslümanlar nezdinde değil, dünyada da bir güç olması, Kur’an teolojisinin sistemleştirilmesine bağlı” (Rahman 2004, 94, 106) olduğu görüşünün dillendirilmesi İslâmcılığın ideolojik bir hareket vasfı kazanmasına neden olmuştur.

Çağdaş İslâm düşüncesi içerisinde Afgani-Abduh-Reşid Rıza kanalı önemli ve belirleyici etkiler gösterirken, İslâmcılığın Türkiye seyrinin

Cumhuriyet'e kadar daha otokton, safiyane görüşler beslediği görülür. Cumhuriyet idaresinin kurulması ve batılı ilkeleri, İslâm dünyasında Mısır, Pakistan kanadının emperyalistlerin elinden *de facto* kurtulduktan sonra geliştirdikleri "İslâm devleti" modeli, çağdaş İslâm düşüncesinin yerlilik endişesiyle hareket etmesini büyük oranda silmiştir.

Cumhuriyet İslâmcılığı: Tahribatı En Az Zararla Atlatma

Çağdaş İslâm düşüncesinin devletle herhangi bir organik bağının kalmadığı Cumhuriyet döneminde, İslâmcılık, İmparatorluğun son yıllarındaki, devleti kurtarma, Müslümanlığı feraha, eski ihtişamlı günlerine ulaştırma ve İslâm düşüncesinin ihyasını gerçekleştirerek, İslâm düşüncesinde modern olanı da içine alan bir paradigma değişimine gitme gibi misyonundan tamamen sıyrılmış, artık kendi derdine düşmüştür. İslâmcılık düşüncesi Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, umutlu bir bekleyle, yeni devletin kurgulanmasında tasarlanan Kur'an'a dönüş, Asr-ı Saadet vs. özlemlerini gerçekleştirebilecek bir yapı tahayyül ederken, eldeki bulgurdan olmuş, kendi dinamiklerini, ibadet hürriyetini kaybetmiştir. Ülke daha kurulma aşamasında, Anadolu toprakları bir İslâm devleti olarak biçimlenmeye başlamışken, Cumhuriyet kendi tezlerini de hiç sayarak örneği görülmemiş bir sekülerliği oturtmaya gayret göstermiştir. Mustafa Sabri Efendi, hilafetle devletin ayrılması üzerinde tartışacaklarının hiç akla gelmeyeceğini söyler. (Mustafa Sabri 1998, 82) İslâmcılık düşüncesinin Cumhuriyet'in ilk çeyreğindeki çabası, tüm çağdaş sistem-

leri bünyesine katacak (sağcılık, muhafazakârlık, mukaddesatçılık, milliyetçilik) biçimde sekülerlik sağanağını, sağ salım, en az zararla atlatabilmektir.

Cumhuriyet idaresiyle birlikte İslâm'ın emrettiği, Müslümanların yüzyıllardır gerçekleştirdiği ibadetler kısıtlanmış, geriliğin nedeni olarak gösterildiği için diğer dinlerle mukayese edilerek onların dinsel ritüellerine benzetilmeye çalışılmıştır. 1928 yılı 20 Haziranında İ.Ü. İlahiyat Fakültesi'nin hazırladığı kapsamlı reform programı, İslâm'ı "zamana uydurmak" amacıyla İslâmlıktan çıkarmaya matuf tedbirler ve teklifler içerir. Reform programında genel çağdaşlık ilkelerinin İslâm'la mukayesesi yapıldıktan sonra ibadetlerin dilinde, sıfatında, fikriyatındaki ve ardından ibadetin şeklindeki değişiklikler sıralanır: "Mabetlerimiz temiz, muntazam, kabil-i ziyaret ve kabil-i iskân bir hale getirilmelidir. Mabetlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli"dir. Programı açıklayan Köprülüzaade Fuad, "Dini reformun amacı, bugünkü hayatın bütün öteki alanlarında yer alan aktif gelişme sürecine dini de uydurmaktır." (Jaschke 1972, 42) diyerek, yalnız İslâmî deneyimlerin, ilga edilmesi değil, İslâm'ın da dönüştürülmesi teklif ve programını sunar.

Meşrutiyet İslâmcılarının fikriyatı üzerine herhangi bir katkı yapamayan Cumhuriyet İslâmcıları, konjonktürün belirlediği davranışları sergilemekten öteye gidemeyecektir. Cumhuriyet Anadolu'nun tüm tarihinden kopuşuna işaret ettiği gibi, İslâmcılık fikrinin de kesilerek farklı bir boyuta kaymasını getirir. Sistemin işleyişine göre İslâmcılık, milliyetçilik, muhafazakârlık içinden ses verme-

ye çabalarırken, İslâmî bir gündelik yaşam algısından oldukça uzaklaşmıştır: "Yavaş yavaş o hale geldim ki bir kandil çöreği, bir ramazan manisi, iyi yakılmış bir mahya (.) benim için Müslümanlığın ta kendisidir." (Tanpınar 1975, 123-127) Şer'i mahkemelerin kaldırılması, birçok kanun maddesinin, hukuki düzenlemenin düzenlemeleri, takvim ve tatil günleri, dil-tarih devrimi, soyad ve ünvanlardaki değişiklikler, dini bir takım kurumlar ile eğitimdeki değişikliklerin yanında, Menemen, Bursa, İskilip vd. yerlerdeki olaylar (Tunaya 2003, 164-166; Jaschke 1972, 19-35; Berkes 2005, 521-541) İslâmcıların geri çekilmesini beraberinde getirmiştir.

İstiklal Harbi Kadrosu Yapıyorsa Doğrudur

Cumhuriyet'in İslâm ve Müslümanlar karşısındaki bu reform çalışmaları İslâmcıları şiddete yöneltmediği gibi kabuklarına çekilmelerine sevk etmiştir. Bu tutumla Müslümanlar sonraki yıllarda karşılına çıkacak olumsuzlukları en baştan engellemeye yönelik feraseti göstermişlerdir. Şükrü Saraçoğlu'nun "Otuz sene daha işi bövle sürükleylebilirsek din meselesini tamamiyle bertaraf etmiş oluruz." (Fergan 2005, 15) ifadesiyle İslâm'ın genel ilkelerine karşı bu şekilde tavır geliştirilmesi, Müslümanları aktivist bir vaziyetten uzaklaştırırken, bir anlamda suların durulmasını, işleri daha da karıştırmamayı tercih etmelerine neden olmuştur. Şeyhülislam Mustafa Sabri, "Kardeşlerimin imdat çığlıklarına kulak tukamışlar, kendilerini evlerine hapsedmişlerdir. Rahatlarını ve evde oturup ibadet etmeyi tercih ederler, tâ ki zulüm eli olanlara da uzansın!"

(Mustafa Sabri 1998, 80) sözleriyle döneminin Müslümanlarını eleştirirken, bu yaklaşımın nedenini aslında kendisi sonradan açıklar. Cumhuriyet idaresinin kuruluşu İstiklal Harbi'nin verilmesine bağlıdır. İstiklal Harbi'nin kazanılması İslâm'ın bu topraklarda hükümler olacağına işaretidir. İstiklal Harbi'ni veren kadro elbette ki İslâm'ın en önemli temsilcileri vasfındadır. Müslümanların, İslâm'ı bu topraklarda yaşatmaya matuf mücadeleyi veren kadroya "koşulsuz" desteği, bağlılığı ve açık çeki vardır. Çünkü İslâm lehine ölümü göze alan kadronun "yanlış" eylemler içine girmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla yapılanlar "bir şekilde" İslâm'ın müdafaası ve geleceği içindir. Cumhuriyet idaresinin kuruluş felsefesi buna dayandığı için Müslümanların farklı bir beklentisi olmamıştır. İslâm'a karşı yapılanlar karşısında; "Olay (Hilafetin ilgası), İslâm âleminde beklenmedik bir anda vuku bulmuş, ümmet önce şaşırılmış, sonra da Mustafa Kemal sevgisinin gözlerini kör, kulaklarını sağır ettiği birçok kimse, olayı tevîl etmeye, savunmaya ve haklı göstermeye koyulmuştur." (Mustafa Sabri 1998, 85)

Türkiye'de Cumhuriyet'le birlikte İslâmcıların taleplerinde meydana gelen değişiklik, demokratik yaşamla sürmüş fakat mahiyet değiştirmeye başlamıştır. Tek parti yönetimi altında İslâm'ın "kurucu" öğelerle mukayyet olmasını beklerken, ibadet ve taatlarını yapmada sıkıntıya düşerek, İslâm'ı ev içlerinde yaşamaya başlayan Müslümanlar, en azından bu tür serbestliklerin getirilmesini talep eder hale gelmişlerdir. II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya sisteminde meydana gelen değişiklik Türkiye'yi de etkisine

almış ve CHP İslâmî birtakım serbestlikleri gündeme getirmiştir. Bu dillendirme ile birlikte İslâmcılar, taleplerini daha yüksek sesle ifade ederken, İslâmcılık hâlâ "inşacı" bir tavırdan uzaktır. İslâmcıların gündeminin birinci maddesini "ezanın aslıyla okunması" oluşturur.

Demokratik yaşamın serbestlikleri, Müslümanların sistemle ilişkileri, iki tarafın söylemleri bugün de devam eden "İslâmcı dilin" oluşumunu getirmiştir. Bu dil İslâmcıların karakteristik bir hal alacak "duruş" göstermelerini de içine alacak şekilde düzenlenmiştir. Demokrasi aracılığıyla İslâmcılar taleplerini dile getirirken, "çıkar ilişkilerini", "benliğini" ön plana almış, ülke ve İslâm'ın menfaatlerini arka plana itmeyi alışkanlık haline getirmiştir. Hâdiselerin gidişine göre iktidardan pay almak için dine düşman gözükken birçok kişi olduğu gibi, yönetimin zulüm ve idamından korktuklarından değil, sırf kamuyundaki genel yaygın kanaate ters düşmemek için hakikati söyleyemeyenler hatta gizleyenler olmuştur. (Mustafa Sabri 1998, 81) Benzer bir örnek Cumhuriyet döneminin önemli din adamlarından Akseki-li Ahmet Hamdi Efendi'nin başına gelmiştir. Boynuna ilmek geçirilmesinden çekindiği için, idarenin kendisine verdiği görevleri yapmak durumunda kalmıştır. (Kara 2002, 35-36)

Çağdaş İslâm düşüncesinin, üslup, metodoloji, talepler hususundaki dönüşümü tek parti yönetimi esnasında belli bazı zorunluluklara bağlı olmakla birlikte, demokratik siyasi ortamın gelmesiyle "karşılıklılık" haline dönüşmüştür. İki tarafta taleplerini öne sürerken, İslâmcıların her durumda "uzlaşma"ya varan sonuçlara

baş eğdiği/eğmek mecburiyetinde kaldığı gözlenir. Çünkü İslâmcılar "isterken" verilenin aslında "bahşedilme" olduğunun farkında olduklarından, üsluplarını buna göre düzenlemişler, şimşekleri üzerlerine çekmemeye ehemmiyet göstermişlerdir. Talepleri de aynı munisliğin, çekincenin ve yumuşaklığın izleriyle örüldü.

Eşref Edip'in Mehmet Âkif-Tevfik Fikret tartışmasında kullandığı üslup, değişik mahiyetleri, şekilleri olmakla birlikte bugüne kadar İslâmcılığın umumi dili olmuştur: "Muhterem Sabiha Zekerriya Hanım, lütfen bir parçacık insaf ve mürüvvetle düşününüz: (...) Ancak sizin de lütfen teslim buyurmanız lâzımdır ki, bizim akidelerimize, vicdanî mukaddesatımıza da kimse dahl etmemelidir. Müslüman dini aşikâredir. Görüyorsunuz a, camilerimizin kapıları açıktır. Hiçbir gizli tarafımız yoktur. İtikadımız da ibadetimiz gibi açıktır. Biz Allaha, Peygambere, Kur'ana, ilâh. inanıyoruz. Bizim yegâne istediğimiz şey, bu inandığımız şeylere ulu orta hakaret edilmesin, söğülmesin. Bütün ricamız bundan ibarettir. Bu hakkı bize vermez misiniz? Siz ki hürriyeti vicdan, hürriyeti vicdan! diye velveleler koparıyorsunuz." (Fergan 1359-1340, 19)

Çağdaş İslâm düşüncesinin tek parti iktidarıyla tek taraflı olarak kuramadığı ilişki çok partili dönemle daha üst noktalara yaklaşmışken, hükümeti oluşturan unsurlara olduğu kadar devleti meydana getiren seçkinlerle yine aynı sorunları yaşamıştır. İslâm söz konusu olduğunda, devleti elinde tutan kesim katı bir tavır takınarak İslâm'ın herhangi bir nüvesinin devlet kademelerinde belirleyici olmasının önüne geçmişlerdir. İslâm'a karşı önceleri

sert tedbirler alan odaklar sonraları dünya sisteminin konsept değişikliğiyle ipleri gevşetmelerine rağmen, hiçbir zaman o ipleri İslâmcılara vermemişlerdir. Sistemin İslâm'a ve Müslümanlara karşı yaklaşımı hep Müslümanları "savunmaya" geçirecek tarzda gelişmiştir. Modern batı medeniyetine intibak etmeye gayret edilen Tanzimat'tan bu yana İslâmi olanı gündeme getiren herkes irtica vd. söylemlerle engellenmiştir.

Mustafa Kemal'in Karadeniz gezisindeki bir hadise sistemin İslâm'a karşı tavrının ilk günden beri değişmediğini belgelerdir. Bu olaya göre ilk Rize Müftüsü Hulusi Efendi, Mustafa Kemal Paşa'ya medreselerin açılması yönünde bir dilekçe verir. Bu dilekçeye çeşitli çevrelerden birçok tepki gelir. Ancak *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan ve Mustafa Kemal Paşa'nın ağzından valiye söylendiği belirtilen ifadeler, bugün bile hâlâ etkisini ve gücünü artırarak sürdürür: "Bu adamlar burasını İran gibi mi yapmak istiyorlar?" (Kara 2004, 16) Üstelik malumu üzere o dönemde İran'da bir İslâmi devrim yapılmamıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında tek parti zihniyetinin ürünü olarak devletle millet arasındaki bağ "disiplin"le sağlanır, doğrudan müdahaleye dayanırken, demokratik idareyle birlikte "denetim" metoduna geçiş yapılmıştır. İslâmcıların devletle ilişkileri bu aşamadan sonra daha "ihtiyatlı" bir konuma geçmiş, her eylem ve söylemde önceki deneyimler dikkate alınarak "aşırı"lıktan çekinilmiştir. Bütün bunların dışında zaten İslâmi anlamda en temel ibadet şekilleri kısıtlandığı için başta *Sebilürreşad* ve Eşref Edip olmak üzere bu temel istekler dillendirilmiştir. "TCK'nın 526. mad-

desine göre bir adam minarede yahut camide Kur'an diliyle Allahu ekber diye ezan okusa yahut namaza başlarken kamet getirirse zindana atılır." (Fergan 2005, 36) diyen Eşref Edip, devletten en büyük isteğini gayet masumane bir tarzda Mustafa Kemal Paşa'nın ağzından açıklar: "Milleti kendi haline bırakınız. Kur'anı Arapça okusun. İbadetini Kur'an lisaniyle yapsın." (Fergan 2005, 76) Tek parti idaresinin Türkiye'de yaptığı din tahribatı hakkında *Sebilürreşad*'ın Kasım 1950 nüshasında önemli bilgiler veren Eşref Edip, din derslerinin kaldırılmasından ezan ve Kur'an yazısının yasaklanmasına, şapka inkılabından masonluğun serbest bırakılması, cami içlerindeki dini yazıların ve simgelerin indirilmesine, komünizmi ülkeye sokmaya, süt kardeşlerle evlenmeyi mubah kılmaya kadar 45 maddelik bir döküm verirken, en son "nihayet Türkleri resmen Hıristiyan yapmak üzere Protestan cemiyeti" teşkil etmeye yeltendiğini belirtir. (Gün 2001, 164-167) DP'nin seçimlerde büyük bir başarı kazanmasıyla Eşref Edip, artık put saydığı şef sisteminin bir daha geri gelmemek üzere tamamen kalktığını vurgulayarak, dini eğitim başta olmak kaydıyla on bir maddeden oluşan taleplerini dile getirir. (Gün 2001, 221-223) Eşref Edip ve dönemin Müslümanlarını her ne kadar ezanın ve ibadetin aslı şekline dönmesi, radyoda Kur'an-ı Kerim yayınları memnun etse de Menderes'in icraatları, beklentileri karşılamaya yetmemiştir.

II. Dünya Savaşı'nın akabinde kurulan yeni dünya sistemi karşısında miadının dolduğunu fark eden CHP bir anlamda tedbir olsun diye çağdaşlığın ve kurtuluşun nirengi noktası saydığı birtakım

inkılâplardan dahi çark edilmesini sağlayacak dini serbestlikler hazırlamıştır. CHP'nin 7. kurultayında çağdaş İslâm düşüncesinin bile eleştirilerine maruz kalan türbe ziyaretleri başta olmak üzere imam hatip okullarının açılmasına varan yedi maddelik teklif kabul edilmişti. (Sitembölükbaşı 1995, 21-22) Dünya sisteminin etkisinde gelişen bu yönelim karşısında İslâmcılar artık düzenin eskisi gibi devam edemeyeceğinin farkına vardığından, "çok çok istemeye" başlamışlardır. Menderes'i ekseriyetle destekleyen dindar kesimin talepleri karşısında, Başbakan tedbir alınması kanaatiyle birtakım yasaklamalara gitmiştir. "DP hükümeti, birçok İslâmcı yayını ve teşkilatı yasaklamış, laikliğe aykırı faaliyetler gösterdiği iddiası ile Millet Partisi'ni kapatmış, parti içindeki İslâmcılara karşı daha sıkı bir disiplin uygulamıştır." (Kaçmazoğlu 1988, 74) Ayrıca Anıtkabir'in tamamlanması, Ticanilerin faaliyetlerinin engellenmesi, Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nın laiklik açıklamalarıyla tabii ki Atatürk'ü Koruma Kanunu sistemin İslâmcılara karşı önemli ikazlarından biri olarak temayüz etmiştir. Zira İslâmcılar getirilen serbestliklerden güç olarak uzun zamandır üzerlerindeki suskunluğu atmış ve fikrî düzlemde devleti eleştirmeye başlamıştır. Bugün de halen dillendirilen laikliğin din düşmanlığı, batıdan sadır olan fikirlerin "sapık fikirler" olduğu tezleri ile her türden masonik, Siyonist, feminist, komünist oluşuma tepki gösterilmiştir. (Kaçmazoğlu 1988, 119)

İslâmcılık düşüncesinin yayın organları, İslâm'ın "emri bil maruf nehyi anil münker" ilkesi doğrultusunda, toplumsal hayatın her dokusundaki olumsuz davranışlar, fikir-

ler ve çalışmalar karşısında ikazlarda bulunmuş, bunların İslâmiliği hususunda görüşler beyan etmiştir. Demokratik seçimlerin akabinde ibadetlerin serbestçe yapılmasıyla ahlâki kaidelere daha da ağırlık veren çağdaş İslâm düşüncesi, toplumun şekillenmesinde neyin örnek oluşturması gerektiğini bildirmiştir. Bu bağlamda muhafazakârlık-mukaddesatçılık şeklinde adlandırılarak küçümse-nen tavır İslâmcılığın müstakil bir görüş olmasında etkili olmuştur. Tek Parti dönemi boyunca yılbaşı eğlenceleri, parti ve ziyafetler tertip etmek, tombalalar oynamak, tebrik kartları göndermek, piyango düzenlemek, hindi yiyip ağaç süslemek şeklinde kutlanmıştır. İslâmcılar tüm bu eylemlerin “Hıristiyan adeti” olduğunu belirtirken, güzellik yarışması, fuhuş, batı müziği gibi hususları da aynı minvalde değerlendirerek eleştirmişlerdir. (Sitembölükbaşı 1995, 155-162)

Demokrasinin İslâmcılara Söylettikleri

1945-1960 yılları arası her bakımdan çağdaş İslâmcılık düşüncesinin açılım kazandığı bir dönemdir. Yine İslâmcılık belli bir program ve kadro teşkilinde bulunmamasına rağmen, gündemdeki konular ve İslâmî taleplerini dile getirmektedir. Fakat bu dönemin İslâmcıları hâlâ 1920’li yıllarda kaybettiklerini geri kazanma derdinde olduğundan İslâm düşüncesinin yeni bir yorumu veya sistemin İslâmî bir yapılanmaya gitmesi mevzularında görüş bildirmekten kaçınmışlardır. Zira sistem Müslümanları bugün de yaptığı gibi bir şekilde desteklerken, bir başka şekilde manipüle etmeye

“

Postmodernitenin “farklı renklere ve kimliklere saygı, çoğulculuk” anlayışı, beraberinde gelen “dinlerin geri dönüşü” imgesi, İslâmcılar açısından meşruiyet kaynağı olmuştur. Postmodernizmin dini olana dönüş, açıklık, şeffaflık, değişim, çoğulculuk, katılımcılık, özgürlükçülük, sivil toplumculuk, insan haklarıcılık görüşleri İslâm’a dönüş şeklinde algılama eğilimine girince, İslâmcılar Türkiye’yi “kuşatacak” projeler geliştirmeye başladılar. Medine Vesikası ile çok hukukluluk tezleri, İslâmcıların dünya sistemine garanti verici, güven telkin ettirici manevraları olarak gözükür.

devam eder. Bu konuda basın en büyük destekçidir. Menderes kürsüden milletvekillerine “Hilafeti bile getirebilecek” yetkinlikte olduklarını salık verirken, dönemin Mustafa Kemal Derneği ve gazeteleri “Çarşafıla mücadele haftaları” (Duman 1997, 55) düzenlemektedirler.

1950’li yıllar Türkiye’nin oluşturulan yeni dünya sistemine intibakının sağlanmaya başladığı bir dönemdir. 27 Mayıs darbecilerinin dahi NATO ve CENTO’ya bağlılıklarını bildirmeleri, Stalin’in Kars, Ardahan’ı ilhak tehditleri savurması üzerine Türkiye’nin uluslar arası sisteme eklemleme çabaları ekonomik refahın da izafi bir şekilde yurda girmesine neden olmuş, kent yaşamı ve nüfusu artar, iç göç yaşanmaya başlarken, Anadolu’nun dinine bağlı insanları okumaya başlamışlardır. Özellikle 1960 sonrası İslâmcılığında etkili olacak bu okumuş yazmış kitle “gençlik hareketleri” kapsamında kendilerine gösterilen hedeflere varma da hiçbir tereddüt göstermemiş, belli bilinç düzeyine ulaşmadan, içinde İslâmî sloganlar barındıran eylemlere katılmışlardır. 6-7 Eylül olayları, Malatya hadisesi, Kıbrıs olayları

ve gençlik hareketlerinin etkisiyle İslâmcılık, mukaddes bilinen değerlerin savunusu ile milliyetçi bir atmosferi solumaya başlamıştır. Bunda 1970’li yıllara kadar İslâmcı lafzının yasak olması (Kara 2002, 310) kadar; “günümüze kadar uzanan bu kargaşalığın temelinde bir yandan Müslümanların her hal ve şartta kendi inançlarından kopmayan bir direnç göstermeleri, bir yandan da bizzat İslâm’ın modern dünyanın insan meselelerini soktuğu çıkmaz karşısında sarıh ve anlaşılır çıkış yollarını bünyesinde taşıyor olmasında yatan” (Özel 1985) etkenler belirleyicidir.

Sistemin Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren içine doğduğu kriz, ontolojik uyumsuzluğun süreklilik kazanmasıyla ilgilidir. Şükrü Saraçoğlu’nun İslâm’ı bitirmeye matuf sözleri de düşünülürse, sistem İslâm’ı ne kadar baskı altına alırsa, Müslümanlık o derece pasifize olurken, en ufak bir gevşeklikle tekrar eski haline rücu etmiştir. Dünya sisteminin tek alternatifinin İslâm olması, bu canlanmanın en önemli nedenidir. Öyle ki her daim diri kalabilecek potansiyeli barındıran İslâm düşüncesi, “sahici”

kadroların “sahih” talepleri içselleştirmeleri halinde kendine bir varlık alanı oluşturmada sıkıntı çekmemiştir. Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu*, Nurettin Topçu'nun “hareket felsefesi”, Sezai Karakoç'un demokratik hayatla birlikte İslâm medeniyetinin dirileceği düşüncesi, İslâmcılığın klasik tezlerini öne çıkarmalarına vesile olmuştur. İslâm birliği, ihya, teccid, Asr-ı Saadet'e dönüş, İslâm'ın siyasal bir zemin bulması, batı medeniyetinin kerih kabul edilmesi, yavaş yavaş gündelik hayatın nüvelerinin İslâmilik kıstasına göre değerlendirilmeye başlanması İslâmcılığın müstakil bir anlayış şeklinde gelişmesine temel oluşturmuştur. Ancak İslâmcılık düşüncesi hâlâ “devlet ve odak”tan olduğu gibi, “elit bir cemaat”in yönlendiriciliğinden de yoksundur. Tüm bunlara rağmen Cumhuriyetin ilk yıllarındaki İslâmcılığın ahlâki bağlamda, yoksunlukları tattıklarından olacak, sonraki dönemlere nazaran üst bir aşamada olduğu söylenebilir.

İslâmcılığın milliyetçi-muhafazakâr-mukaddesatçı çevreden ayrılarak vücut bulmaya başladıkları dönem olarak 60'ların ortasını gösterebiliriz. Başta Mısır ve Pakistan olmak üzere kolonizasyon şartlarından bağımsızlığını kazanan İslâm ülkelerinin devletlerini kurma aşamasında geliştirdikleri tezlerin Türkiye'ye çeviriler yoluyla girmesi, kendisine yol arayan, milliyetçi-muhafazakâr kimliğe bürünen Müslümanları oldukça etkilemiştir. 60'lı yıllar II. Dünya Savaşı sonrasında düzenlenen dünya sisteminin organizasyonunda önemli bir dönüm noktasını teşkil ettiğinden; başta hippiler olmak üzere batıda, batı medeniyetinin insanı ortadan kaldırmaya matuf paradigmasına birçok eleştiriler gelirken, gençlik

alternatif hareketlere, uyuşturucu, seks, eğlencenin yanında, varoluşçuluk, sosyalizm gibi akımlara girerek kendilerini gerçekleştirmenin yollarını aramıştır. Bu bakımdan 1960'lar Türkiye içinde çelişkilerin kökleşmesine vesile olacak gelişmelere açılmış, Türkiye'yi dünyada önemli bir yere getirme uğraşı 27 Mayıs'la akamete uğratılmış, özgürlükler ülkeye sosyalizm fırtınasıyla girmiştir. İslâmcılıkta artık taleplerini “daha yüksek sesle” dillendirmeye başlamıştır.

Tek parti döneminden tevarüs edilmiş Komünizmle mücadele siyaseti en yüksek seviyesine 1960'larda ulaşmış, 1970'lerle birlikte sağ-sol ayrımına varacak hadiselerin başlangıcını husule getirmiştir. MTTB gibi gençlik örgütleri, öğrenci hareketleri komünizmle mücadelenin mihraklarından olurken, İslâmcılığın bağımsızlaşma sürecinin yavaş seyretmesinin gerekçesini oluşturmuştur. Siyasal irade sosyalist solun organize olmasına karşı, komünizmle mücadeleyi bayraklaştırmış milliyetçi-muhafazakâr kesime destek olmuştur. (Okutan 2004, 156) Müslümanlarda komünizm karşıtlığının vuku bulmasında, tek parti idaresi altındaki dini vecibelerin ifasında karşılaştıkları kısıtlamaların önemli etkisi görülürken, sistemin komünizm biçimine evrilerek elde edilen hürriyetleri geri almasından çekinilmiştir. Komünistlere gösterilen tepki ve hincin, tek parti iktidarı dönemindeki uygulamalar dolayımında sisteme yönelik olduğu söylenebilir.

İslâm Devleti Türkiye'de Nereye Düşer?

Türkiye'de İslâmcılık düşüncesinin “yerli” bir mahiyet kazanma-

sı en başından bu yana tam olarak gerçekleşmemiştir. Meşrutiyet döneminde Afgani-Abduh çizgisinin etkilediği İslâmcılık düşüncesinin 1960'lı yıllara oranla daha yerli sayılır. Çağdaş İslâm düşüncesi Cumhuriyetin ilk dönemiyle birlikte, milliyetçi-muhafazakâr anlayışın içinde iyiden iyiye dış etkilere kapalı kalmışken, Mısır ve Pakistan'ın bağımsızlıklarını elde ettiği, Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslâmî'nin etkinlik kazandığı dönemle, bu yönden gelen düşüncelere itibar göstermiştir. Görece serbestlikle birlikte bu hareketlerin önderlerinin kitaplarının çevirileri, bağımsız bir düşünce olma yönündeki Türkiye İslâmcılığının “hazır” a konmasını sağlamıştır. Özellikle dil devrimi, klasik çağdaş İslâm düşüncesi ürünlerinin eski dilde kalması, Cumhuriyet'le birlikte İslâm düşüncesinin en temel haklarını geri alma yönünde çaba harcaması, bu meşguliyetin fikrî atılımı engelleyip matbuat ortamını zayıflatması, İslâmcıların çeviri eserlere yönelmesine yol açmıştır. Sömürge idarelerinden kurtulmanın azmiyle yeni kurulan devleti temelden İslâmî ilkelerle donatma isteği, imparatorluğun bakiyesini hemen hiç dikkate almama ve devlet idaresi hakkında hem pratik hem teorik yargıları topraklarında yaşamamışlık, Pakistan ve Mısır'da “İslâm devleti” teorisinin üretilmesinin en büyük nedenleridir. Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslâmî'nin söylemi Türkiye'deki İslâmcılar tarafından doğrudan, çevirilerin söylediği uyarınca dikkate alınmıştır. *De facto* bir sömürge idaresi altında yaşamayan, arkasında imparatorluk birikimini ve kendine özgü düşünüş, yaşayış barındıran bu toprakların insanı için “İslâm devleti” bir şekilde

İslâmcıların, içinde yaşadığı toplum tarafından “yabancı”laştırılmasına sebep teşkil etmiştir.

Toplumun içinde, gayet sert ve keskin, estetize edilmemiş dil ve ideolojik tavır, İslâm düşüncesinin genele teşmil edilmesini sınırlandırmıştır. Mısır ve Pakistan’ın kurulma aşamasındaki bu fikirlerin, hasbelkader birkaç on yılı devirmiş ve yönü belli olmuş Türkiye’ye intibakı kolay olacak gibi gözükmemektedir. İslâm devleti tezi ile çevirilerin sunduğu hayat algısı, İslâmcılık düşüncesine çok büyük bir ivme kazandırırken, İslâmcılar bu fikriyatı bu günlere kadar, rafine, toplumu kuşatan, cazibe merkezi oluşturacak ve imrenilecek şekilde düzenleyememiş, sağ salim getirememiştir.

Çağdaş İslâm düşüncesinin, Türkiye’nin İslâm devleti olmadığı, yönetim katında İslâmî hükümlerin geçerlik kazanmadığı tezleri 1960’lı yıllara dayanır. Meşrutiyet İslâmcılığının “şeriatın uzaklaşma” kaygısı, Cumhuriyet’in ilk yıllarında yerini bekleyişe bırakmışken, tercümelerle keskin bir ayrıma gidilmiş olur. Bir devlet ya İslâmîdir ya da değildir. Cumhuriyet döneminde ülkeyi gâvurların elinden alıp İslâm’ı batıdan kurtarmaları umutlu olmayı getirirken, tek parti uygulamaları bu hüsnüniyeti tamamen ortadan kaldırmıştı. Batı’lı ve Müslüman dünyadaki İslâmcıların eserlerinin çevirilerinin yapılmasıyla beraber (Bulut 2004, 912) çeviriler Müslümanların bilgilenme düzeyini artırma ve aksiyonun önem kazanması nedeniyle olumlu etkide bulunurken (Kara 2003, 105) sloganik tavır, temeli tam oturtulmamış bir söylem ve sistemle etkileşimin mahiyetini çizememe nedeniyle sonraki yıllarda inşacı bir

etki bırakmamıştır. Darü’l-İslâm, darü’l-harb, şirk, müstekbir, tekfir gibi kavramların Türkiye’de İslâm düşüncesi içinde öne çıkarken, Türkiye’nin darü’l-harb olup olmadığı tartışmaları İslâmcılığın bir zaman sonra meşruiyet sorunuyla karşılaşacağına habercisi olmuştur.

Tercümelerle zenginleşen İslâmcılık, hedefleri konusunda sarıh bir fikir ve tavır ortaya koyamamış, İslâm devletiyle özenilecek bir hayat kurmayı tahayyül etmemiştir. Tercümelerin, özellikle Seyyid Kutub’un, İslâm konusundaki açılımı, İslâm düşüncesinin, modernitenin egemen olduğu medeniyet düzleminde var kalmasında, iddia taşıyan bir fikriyat olarak temayüz etmesinde etkili olmuştur. Seyyid Kutub görüşleriyle radikal bir çerçeveye çizdiği tasvir edilmekle birlikte modern çağda İslâmî olan ile olmayan ayrımını, yalnız siyasi bağlamda değil aynı zamanda, fikri, imani ve topyekün varoluşsal düzlemde açıklamıştır: “İslâm’ın dünya görüşüne göre, Allah’ın şeriatına bağlanmak, insan hayatı ve diğer kâinat hayatı ile insanlığın fitratına ve bu kâinata hükmeden ilâhi düzen arasındaki zorunlu bağlantının bir gereğidir.” (Kutub 1994, 129) Seyyid Kutub, bir eylemin ve düşüncenin İslâmî olup olmamasının onun neye hizmet ettiğiyle yakın bağlantısı olduğunu belirlerken, çağdaş İslâm düşüncesinin Türkiye cephesine, İslâmî olan/olmayan ayrımının dışında üçüncü ihtimalin imkânsızlığını göstermesi bakımından önemlidir. Cemaat ve tarikat anlayışını yansıtan düşünceleri de hayli ehemmiyete haizdir: “İslâmî bir toplum düzeni (dünya düzeni) ve bu düzene uygun bir toplum meydana getirmeyi düşünmeden önce fertlerin kalplerini, vic-

danlarını Allah’tan başkasına kulluk etmekten arındırmaya (...) çalışan bu kişileri ‘İslâmî bir cemaat çatısı altında bir araya getirmeye büyük özen göstermelidir.’” (Kutub 1994, 108) Kutub, tasarlanan İslâm toplumunun, siyasal ve sosyal yönlerine vurgu yaparken, İslâmcılık düşüncesi içerisinde oldukça zayıf varlık gösteren “ahlâk ve kişilik” gücüne yaptığı vurguyla yürürlükteki İslâmcılığa belirgin bir katkı sağlar.

Pakistan’daki Cemaat-i İslâmî’nin ve onun başındaki Mevdudi’nin eserleri de en çok tercüme edilen ve okunan kitaplar arasına girmiştir. Mevdudi gerek yazdığı tefsirle gerekse müstakil kitaplarla, kavramların sarahaten açıklanması ve yerli yerine oturması için gayret göstermiş, İslâm devletinin niteliklerini, programını, kurulum metodunu açıklamıştır. (Mevdudi 1969) Bu iki isim dışında Türkiye’ye bu yıllarda dışarıdan yoğun bir “İslâmî yöntem” eksenli kitap akışı başlamıştır. Bu durum 90’lı yılların ortasına kadar sürmüştür. 1960-1990 arasında İslâmcıların bayraklaştırdığı çeşitli kavramlar, sistemin sloganlarının İslâmîleştirilmiş biçimleri; “Hakimiyet Allah’ındır” (Ammara 1991, 53) anlayışı vd. etkili olurken, özellikle İslâmî olanın nelerden oluştuğu, İslâm’ın insanlara neler vaat ettiği, İslâmî yönetimin ihdas edilmesi için müminlere gereken donanımlar, yol ve yöntemler, İslâm hukukunun nelerden oluştuğu, bunun modern dünyaya uyumu sağlanmadan genel ilkeleri, İslâm devlet yapısının nitelikleri bir çok kitabın konusunu oluşturmuştur.

1960 sonrası tercüme hareketleri İslâmcıların, çeşitli İslâmî terimleri ve ilkeleri yeniden yazmalarını beraberinde getirmiş cahiliye dev-

rinden bugüne İslâm'ın yayılması aktararak, günümüze göndermeler yapılmıştır. (Kerimoğlu 1991, 21) Dolayısıyla tağut ve müstekbir gibi kavramlarla birlikte Türkiye'deki devlet ve Müslümanlar karşılaştırılmış, sorun ezen-ezilen dikotomisine gelmiştir. 1990'lı yıllara kadar, birçok isim İslâmi hareket başlığı altında kitaplar kaleme alırken, konjonktüre bağlı sorunları yazmışlardır. Yayınlanan kitaplardan da görüleceği üzere evrensel bir İslâmi hareket çerçevesi çizilmediği gibi, "hilafet" İslâmcıların gündemlerine girmemiştir. Bağımsızlığını kazanan İslâm ülkelerinin kendi başlarının çaresine bakma, ulus-devleti yaşatmak amaçları yanında dünya sistemiyle çatışmayı göze alamama nedeniyle, öncelikle İslâm devletini kendi ülkelerinde kurmayı hedeflemişlerdir. Gerek tercüme gerekse Türkiye'de yazılan kitaplardaki fikirler aynı zamanda 1990'lı yıllara kadar İslâmcıların taleplerini gösterir. Bu, İslâmcıların iddia taşıdıklarının en bariz göstergesini oluştururken, çeşitli metodolojik hatalara rağmen İslâmcılardan umumi manada Müslüman'a has fikirlerin sadır olduğunu kanıtlar: "İslâm devletinin yeniden tesis edilmesinde, Müslüman ferdin hürriyet ve şerefi temel kabul edilecek, şeriat dayalı olacak, bağımsız ve kendine yeterli, demokrat, ahlâklı davranacak, saldırgan ve yıkıcı, tüketim toplumu olmayacak, uluslar arası arenada odak olacak, çoğulcu, toplum ve birey hakkına saygılı olacak." (El Efendi 1994, 113-115) İslâm'ın ve Müslümanların devlet olmadan yaşamalarının mümkün olmadığı (Göktaş 1991, 16-19) görüşü imparatorluk bakiyesi Türkiye İslâmcılarının en belirgin vasfı oluşturur. Devletin nasıl İslâmi ola-

cağı yönünde bir fikri İslâmcılar yayınlara yansıtamamışlardır. Bunun yerine İslâm'ın devlet yapısı (Eryarsoy 1979) ile Türkiye'deki siyasal yapı ayrı ayrı incelenmiş ve muhtemelen de Müslümanlardan gereken bağlantıyı anlayarak yapmaları istenmiştir! İslâmcılık bu bağlamda Türkiye'de alenen bir siyasal ve düşünsel yapı kurmamış, kendini belli etmemiş, iddia etmemiştir. İslâmcı "ithamına" maruz kalmamak adına, "ben yalnız Müslüman'ım" savunusu, bireyin sisteme zararlı fikirleri barındırmadığının garantisidir. İslâmcılar sanki İslâm devleti kurmuş gibi kitaplarında gayri Müslimlerin haklarını, İslâm'a göre durumunu tartışmaya açmışlardır.

1960 sonrası İslâmcılık düşüncesi bir "arayış" içinde ihtiva ettiği için modern ve İslâmî sorunsallar üzerinde önemli kaynaşturmalar, ayrıştırmalar ve sentezlere gider. Modern dünya içerisinde İslâmi yaşamının sınırları özellikle akıl ve teknik hususunun İslâmilîği İslâmcıların çıkış yolları aramasına yol açmıştır. Kapitalizmin acımasızlığı, Türkiye gibi periferik ülkelerde milli gelirin dengesiz dağıtılması, sanayileşmenin İslâmi cephesi, modernitenin akabinde zuhur eden bilimlerin İslâm'daki karşılığı, modern paradigmanın İslâmîleşme ihtimali önemli tartışmalara yol açmıştır. İslâm ile modern yöntemleri bir arada kullanabilme iradesinin karşılığı olarak İslâmcılık, "bilginin İslâmîleştirilmesi" teziyle batıyı İslâm'ın önüne geçiren teknik ve felsefi yaklaşımların, İslâmîleştirilmesi durumunda Müslümanları da ilerletebileceği varsayımına dayanır. Modern "ilerleme" ilkesi uyarınca İsmail Faruki bilginin İslâmîleştirilmesi için, "1.

Modern disiplinleri iyice öğrenmek. 2. İslâmi birikimi iyice öğrenmek. 3. Modern bilginin her alanıyla İslâmın özel irtibatını sağlamak. 4. İslâmi kültür birikimiyle modern bilgi arasında geçerli bir sentez için yollar aramak. 5. İslâmi düşünceyi Allah'ın (c.c.) yaratıştaki ilahî tarzlarını keşfedecek bir yörüngeye oturtmak." (Faruki 1995, 85) gerektiğini belirtir. Modern bilimlerin İslâmi kılıf altında değerlendirilmesi kapsamında sosyoloji ve felsefenin İslâmi versiyonları, "kendimizi ve başkalarını tanımak" başlığı altında İslâmi antropolojinin oluşturulması (Davies 1991) çalışmaları literatüre girmiştir. İslâmcılar, "Muasır İslâmi düşünüşün kendine layık olduğu vechiyle yeniden şekillenmesi meselesi lazım ve kaçınılmaz" (Halil 1986, 85) olduğunu kabul ettikleri için sanayileşmenin kaçınılmazlığını fark etmişler ve fakat meşrulaştırmak için onu yine İslâmi amaçlara mündemiç kılmışlardır: "O halde, bizim ümmetin siyasi ve askerî bağımsızlığının maddî temeli, ekonomik güçlenmesini öngören, Müslümanların günlük hayatlarını kolaylaştıran ve dünyaya İslâm ideolojisinin yayılmasını en pratik ve hızlı araçlarla sağlayan sanayidir." (Keşk 1977, 43)

Kapitalizm ile İslâm'ın ayrıştığı alanların başında ekonomi gelir. Modern dünya sisteminin kurulmasında paranın biriktirilmesi konusundaki kapitalist ahlâk etkili olmuş, yol kesmeden haraca, spekülasyon, faiz, tefecilik, borsa, kumar, kolonileştirme, köle ticareti, soykırıma kadar tüm yöntemler batının, önce ekonomide sonra bir dünya sistemini ihdas edecek, ahlâk ve felsefede ilerlemelerini gerektirmiştir. Faiz yasağıyla en belirgin duruşunu gösteren İslâm, ekonomi

de “ahlâkı” çok önemser. Onun için İslâm ekonomisinde belirgin bir ekonomi disiplini doğmamış (Kur’ân 2002,16), İslâmi ilkeler ve İslâmi görüş ekonomiyi içselleştirmiştir. Hak, adalet, faiz yasağı, pazar gibi kavramlarla yürüyen İslâmi ekonomik anlayış kapitalizm yoğun dünyada İslâmcıların da gündemlerine girmiş, modern dünyada çeşitli ekonomik sistemlerin İslâm’la teması değerlendirilmiştir. İslâmcılar 60’lı yıllardan sonra komünizme karşı önemli bir direnç gösterebilirler bile sosyalizmin, kapitalizmin haksız uygulamalarına karşı geliştirdiği sisteme meyil göstermişler ve “İslâm sosyalizmi” kavramını tartışmaya açmışlardır. İslâmcılar moderniteyi kesin olarak reddetme iradesini, teknik ve siyasal anlamda yoğun baskılara maruz kalmalarının bir sonucu biçiminde gösteremezlerken, 80’li yıllara doğru yavaş yavaş çağdaş doktrinlerden sıyrılmaya başlamışlardır: “Biz progmacı değiliz, oportünist de değiliz. Biraz kapitalizm, biraz sosyalizmden alarak ortaya bir nevi ‘kar helvası’ çıkarılardan da olmak istemiyoruz.” (Hatemi 1967, 183) İsmet Özel teknik, medeniyet ve modernizmin topyekûn bir zihinsel faaliyet olarak geliştiği teziyle (Özel 1996), batı ile İslâm’ı kesin çizgilerle birbirinden ayırır ve tamamen İslâmi bir düşünmenin eksene alınması gerektiğini dile getirir.

Dünya Sistemi Değişimi ve İslâmcıların Hayat Tecrübeleri

Modern dünya sisteminin girdiği her kriz ve peşi sıra aldığı tedbirler ve yeni doktrinler, Türkiye’de sistemin ve İslâm’ın da dönüşüme uğramasına neden olur. Müslümanların Cumhuriyet’le kaybettikleri

hakları geri aldıkları yıllar, dünya sisteminin yeniden organize olduğu zaman dilimine denk düşer. 1960’lı yıllar yalnızca İslâmcılık düşüncesinin spesifik hale gelmesinin değil, dünyadaki tüm dengelerin değişmesi, insanların, sistemden umudunu kesmeye başlamasının tarihidir. Dünya sistemi bu krizi de aşmak için, 1970’li yıllarla birlikte yeni bir düzenlemeye gitti. O zamana kadar yalnız sanayide çalışanlar proleterken, bu andan sonra tüm insanlığı proleter kılındı. Herkes sistemin birer maaşlı işçisi görünümüne girdi. Sistemin denetiminin dışında herhangi bir alan kalmamış oldu. Türkiye bundan nasibini 1980 darbesi sonrası aldı. Özal’ın, Türkiye’yi dünya sistemine ekleme çabaları, ulus devlet değil finans çevrelerinin bizatihi toplumu yönetir hale gelmesi, insanların, aldıkları para kadar saygınlık kazanmaya başlaması daha da ileride Müslümanların, İslâmi cenahların, finansal güç olarak desteklenip büyütülmesi, çağdaş İslâm düşüncesi için milat oluşturdu. Her daim batıyı “pis” kabul eden (Göktaş 1991, 8) İslâmcılar, “iş çevrelerine” girmeye başlayınca çağdaş İslâm düşüncesinin önceki dönemlerinden tamamen ayrılan bir yapının teşkiline girişmiş oldu.

1980’li yıllarla birlikte İslâmcılık “otantik” hâlden sıyrılmaya başlasa bile hâlâ iddia sahibidir. 1980’lerin matbuat hayatı yalnızca siyasal düşünceler açısından değil, Müslümanların gündelik hayatlarını İslâmi kılma ve tutma bağlamlarında da yol gösterici, fikir yürütücü yayımlarla doludur. Demokratik idareyle birlikte “Müslümanlar kendilerini belirgin kılarak ve başkalarından ayırıştırarak mı bir mücadele yürütürler yoksa

siyasî destek verdikleri mihrakların mecburen sağladığı imkânlardan, ortamlardan yararlanarak daha iyi neticelerin alınacağı zaman ve zemin mi kollasınlar?” (Kara, 2003, 62) sorusuna yanıt 80’li yıllarda verilmiş ve İslâmcılık bağımsız bir düşünme paradigması hiçbir zaman teşekkül ettirmemiştir. Ancak bu, İslâmcıların kendilerini var kılabilecek iddia ve yolun bulunduğunu göstermedikleri manasına gelmez. İslâmcılar hakikati bilmekle kendilerini özgür zannetmişlerdir. Oysaki hakikat Müslümanlarda zaten verilidir. İslâmcılar hakikate varacak yöntemin kontrolüyle özgür ve kendileri olacaklarının ayırdına varamadıkları için tarif edilen çizgileri aşamamışlardır. İslâmcıların cihad, darü’l-harb /darü’l-islâm, İslâmîleşme ve İslâmîleştirme tartışmaları, bu kavramların bağlamları dışında zamana göre değerlendirilmeleri İslâmcıların asıl sorun, yöntem konusunda da sarahaten bir ayrılık içinde olduklarını gösterir. 80’li yıllar, yöntemlerdeki anlaşmazlıkların Müslümanları bölüp çoğalttığı yıllara denk düşer. Siyasal-kültürel İslâm, avam-havas İslâm’ı, Müslümanların birbirleriyle teması kesmelerinin adı olmuştur.

Siyasal-kültürel İslâm’ın icra ettiği fonksiyon, 80 idaresinin İslâm’a bakışının bir ürünü olarak iyiden iyiye ayrımların keskinleşmesini sağlamıştır. İran İslâm devriminin Türkiye’ye yansımaları, birtakım cemaatlerin bu dönemde şirketleşmesiyle mücadelenin, tabandan tavana mı tavandan tabana mı yapılması gerektiği şeklinde yansımıştır. Buna göre kültürel İslâm taraftarı tarikat ve cemaatler İslâmîleştirmeyi benimsemişler ve sistemle çatışmaya vesile olacak “aşırı” tutumlardan ve siyasetten

uzak kalmayı yeğlemişlerdir. Oysa ki kültürel İslâm taraftarları, bürokraside, Meclis'te, pazarlık masasındaki ağırlıkları, saygınlıklarıyla siyasal İslâmcılardan çok daha fazla siyasetin içinde olmuşlardır. Siyasal İslâmcıların bilhassa radikal kanadın çoğu “düşünce” aşamasında kalmıştır. İslâm dünyasında “İran’da şimşek gibi parlayan” (Sıddıkî 1986, 81) devrim Türkiye’yi de kısmen etkisi altına almış, 80’lerin fikrî düzenini önemli ölçüde belirlemiştir. Demokrasi tartışmaları ve evvelden beri takip eden “en iyi demokrasi İslâmdadır” (Kaplan 1993, 188-192) ve İslâm ile demokrasi uyusur/uyuşmaz tartışmaları; Cuma namazlarının kılınıp kılınmayacağı, devlet başkanının namazı kaldırması gerektiği; laikliğin, İslâm’la uyumadığı ve Türkiye’deki laikliğin din düşmanlığı olduğu; Diyanet İşleri Başkanlığı’nın İslâm’a engel teşkil ettiği; Hacc’ın karayoluyla yapılması; dini Müslümanların mı sistemin mi siyasete alet ettiği; İslâm ile şeriatın aynı mı gayrı mı olduğu; dindarlık, sağcılık, parti ve sistemin içinden mücadelenin günah olduğu; tasavvufun niteliği/gerekliği; cemaatlerin sisteme karşı olumlu tutumları; Cuma namazı sonrası gösteriler; Filistin, Afganistan, Bosna vd. Müslüman ülkeler ve başörtüsü gösterileri; tebliğ faaliyetleri; gündelik yaşam içerisinde her şeyin İslâmcasının üretilmesi; İslâmi arabesk (Hacı Bayram, Eyüp Sultan kültürü); dünyayı kurtarma; İslâmcılığın köylülükle maluliyeti; dernek, vakıf, dergi, cami yaptırma faaliyetleri ve tüm bunlar için para toplama; irtica tartışmaları karşısında savunmalar ve İslâmcıların “kesmeyeceği” taahhütleri; Müslümanları karalayan karikatürler, araştırmalar; Şeriatçı olmaktan

gocunmayan kitleler; ılımlılık ve cami Müslümanlığı; teknolojiyi en iyi Müslümanlar kullanır çabaları; fikir hürriyeti; 312. madde tartışmaları; faizin hâlâ haram olduğu kabulü; imam hatiplerin etkinliği; cumanın tatil olması isteği; İslâm reformu; oruç gibi tartışmalar bu dönemin fikri anlamda zengin, kısmen aktivist bir mahiyet gösterdiğine işaret eder.

Bu hızlı ve temelleri zayıf, bir inşa faaliyetinin ürünü olamayacak, arabesk etkinlikler kısa zaman sonra İslâmcılığın dönüşmesine etki etmiş, “küreselleşme” başlığı altındaki “dünyayı tanıma ve ütopyik olmama”, Türkiye’yi tanıma başlığı altında gelişecek İslâmcı tezlerden yüz çevirmenin katalizörü olmuştur. Radikal İslâmcılar bu tezlerden en erken cayan kesimi oluştururken (Erkilet 2004, 94), cemaatler ve tarikatlar meşrulaştırdıkları sahalarda yürümeye devam ettiler. Gündelik yaşamı dönüştürme gayretinde gündelik yaşama yenilen (radikal) İslâmcılar (Çakır 1994, 98) takiyye yapmadıklarını en güzel 90’lı yıllarla birlikte göstermişlerdir. Sistemin tazyikleri karşısında yeterli direnci gösteremeyen, hedeflenen yaşam standartlarını oturtmakta zorlanan İslâmcılar, sistemin dinamiklerini kırmak için kendilerine sunulan, demokrasi, insan hakları, özgürlükler ve sivil toplum gibi imkânları fırsat bilmiş, bunları kurtarıcı olarak addetmiştir.

“Devletin asıl sahiplerinin kendileri olduğunu, ancak geçici bir süreliğine başkalarının yönettiğini düşünen” İslâmcılar, idareyi devralma adına “her türlü” mücadeleyi yürütmüşlerdir. Bu bağlamda, Meşrutiyet döneminin devleti kurtarmaya matuf İslâmcılığı ile tek parti idaresi sonrasındaki kaybedilen

İslâmi hakların yeniden ele geçirilmesi çabası diğer tüm dönemlerden daha sahici görünmektedir. Siyasal zemin içerisinde kültürel İslâm temsilcilerinin, tarikat ve cemaat çevrelerinin, “suyun başındakileri” kendilerinden seçme tavrı da İslâmcılığın, birtakım tezlerinden vazgeçmesinin en önemli sebeplerinden birini oluşturur.

İslâmcı çevrelerin kendilerini İslâmcı lafzıyla anmamaları, niyetlerini açıkça dile getirmeden kaçınmaları, İslâmi temelin atılmamasının belirgin sebeplerinden biridir. “Tasavvuf ve tarikatlar yaşanan hayatın, ilişkilerin dışına çıkma, aşma eğiliminde” (Kara, 2002, 128) olsalar bile bu 90’lı yıllardan itibaren önemli ölçüde değişmiştir. Yerleşik yönetime tam anlamıyla intibak etmekten hep kaçınan cemaat ve tarikatlar, tepki çekmemek için verdikleri destekle sonunda zararsız bir “sivil toplum kuruluşu” haline gelmişlerdir. 90’ların ortasına kadar cemaatler, müntesiplerini gündelik hayatın İslâmi yaşanması konusunda ikazlarda bulunmuşlardı: “belli müddetlerde borç para vermek; cezaların şahsiliği; kadının erkekle görüşmesi; kadının yürüyüşü; misafire ikram; seferberlik; tokalaşmak; altın ve gümüş kullanımı; elbiselerin rengi; kuru temizleme; helal olan yarışmalar; menfaat satışı ve gelir ortaklığı; muska ve nazar boncuğu; müslümanın kiliseye girmesi; spor karşılaşmalarında şort giymek; taksitle satış” (Çakır 1995, 33) “1. Müstehcen ve muzır neşriyatı boykot ediniz, her ne sebeple olursa olsun asla almayınız, 2. Kendinizin, çevrenizin, evladınızın irade eğitimine ve nefis terbiyesine çok önem veriniz.” (Coşan tarihsiz, 59) Tarikat ve cemaatlerin MSP’yi sisteme karşı pasif muhalefet etmekle

suçlayan (Sarıbay 1994, 67) tavrılarından, RP'yi "Türkiye'nin partisi" olmamakla eleştirmelerine kadar geçen süreç İslâmcılığın Türkiye'de çok çabuk dönüştüğünü gösterir.

Türkiye'deki İslâmcılık deneyimi göstermiştir ki, İslâmcılar yalnızca kendilerine mahsus, kontrolünü kendilerinin yapacağı bir sahaya hükmetme taraftarı olmuşlardır. Türkiye'nin geneline teşmil edecek bir yargı barındırdıkları anda sistem kendilerini bir şekilde ikaz ettiği gibi, onlar da bu yaklaşımlarından kolayca çark etmişlerdir. Bu konuda başı cemaatler çeker. Kurdukları düzenekler işlediği süreçte cemaatler, dışarıda olan bitene ses çıkarmayacak anlayıştadır. Halisane niyetlerle yola çıkılmış olsa dahi İslâmi her türlü duruma kendilerini kapatmışlar, tüm İslâmi deneyimleri dünya sistemine yem yapmışlardır. İslâmi düşünüşün cemaatleştirilmesi (Yavuz 2005, 147) dünya sisteminin 80'lerle birlikte Türkiye'de "herkes"i maiyetine "doğrudan" almasıyla sonuçlanmış ve yekpare bir İslâmi kesimden söz etme ihtimali ortadan kalkmıştır.

1990'lı yıllardan sonra Türkiye'de İslâmcıların parayı ihtiyacın ötesinde kapitalist "biriktirme" fonksiyonunu icra ettirmek için kullandıkları bir sürece girilir. Müslümanlar kapitalizmi geç keşfetmiş olmakla birlikte ondan çok hoşlanmışlardır. Son 15 yıllık zaman dilimi, kapitalizmle Müslümanların birlikteliğinin meşrulaştırıldığı bir dönemi gösterir. "Müslümanlar en iyilerine layıktır" şiarının bayraklaştırıldığı bu dönemde "kendilerini laiklerin edimleriyle var kılan" İslâmcılık, sekülerleşmenin bariz örneklerini bu dönemde sergiler. "Anadolu kaplanları" adı altında İslâmcılığın burjuvalaşması süreci-

ne girilir. Köylü eşraftan devşirilerek elde edilen yeni İslâmcı burjuva ve beraberindeki ahlâk, İslâmcılığın dönüşmesinin başlangıç safhasını oluşturur. Tatilin Müslüman'a uymayacağı kabulü bu dönemle birlikte "İslâmi otel"lerle aşılrken, defileler, arabalar, villalar, lüks düğün ve iftarlar vs. İslâmcıların hayatlarının merkezine yerleşmeye başlar. 1990'dan başlayıp 2001 yılından itibaren merkeze dünya sisteminin genel paradigmasıyla, kapitalizmin ekonomik metodu yerleşmiş oldu. Bu, yalnızca İslâmcılardaki bir değişimi değil, İslâmcıların İslâm'ı algılayış şeklindeki farklılaşmasını da gösterirken, İslâm düşüncesinin adeta Tanzimat'tan beri süren modern dünya sistemiyle birlikte yaşayabilme çabasının sonucuna göndermedir. Önceleri eklektik ve "kerhen" yapılan her türlü uygulamayı, 2001 sonunda İslâmcıların bizzat kendilerinin istediği bir duruma dönüşür olmuştur.

Ötekini Tanımak, Çoğulculuk, Küreselleşme

İslâmcılık düşüncesinin 90'lı yıllardan itibaren farklılaşmasında postmodern yöntemlerin etkisi büyüktür. Popüler kültür ve tüketim vakıası İslâmcılarda çabucak yankı bulmuş ve içselleştirilmiştir. Bu hadise, İslâmcıların o zamana kadar kurmaya gayret ettikleri tüm yapının ne kadar pamuk ipliğine bağlı olduğunu gösterir. 90'lı yıllara kadar kendi dışındakini hep düşman kampta gören laik ve İslâmcı kesim bu tarihten sonra birbirini anlama yarışına girdi. Laikler İslâmcıların aslında fena insanlar olmadıklarını, İslâmcılar da laiklerin dine düşman olamayacak kadar cahil olduk-

larının farkına vardılar. Karşılıklı geliştirilen "diyalog"lar sonucunda, laikler İslâmcıların Türkiye'de yaşayabilecek kıratla oldukları yumuşamasına giderken, İslâmcılarda "şeriat" taleplerini çekmeye başladılar. Tanıma ve uzlaşma çabaları, sanki laikler iktidarı paylaşmaya yanaşacakmış gibi hep İslâmcı kimlik sahibi olanlardan geldi: "Siyasal alan' başkalarıyla paylaşmaya yanaşmayan, hatta ötekileri 'siyaseten katle' düşür kılan antidemokratik bir zihniyet yerine, iktidarı başkalarıyla paylaşmak gerektiğine inanan ve ötekiler üzerinde ideolojik hegemonya kurmamayı taahhüt eden 'siyaseten uzlaşma' anlayışını beraberce benimsememiz halinde, demokrasiyi tüm kural ve kurumlarıyla yerleştirme becerisini gösterebiliriz diyorum." (Metiner 1999, 115) Devletin dine egemen olmasının önüne geçmek uğruna dinin de devlete egemen olmasını istemeyen İslâmcılar, Türkiye için birtakım projeler geliştirmeye başladı.

1990 sonrası İslâmcıların proje üretme konusundaki maharetlerini sere serpe gösterme imkânı bulmuşlardır. İslâmi tarihsel birikim, "bilgelerin yüksek İslâmiyle halkın İslâmi arasındaki iç bölünme" (Gellner 1994, 23) sonucunda devamlı diri kalabilmiş, Müslümanlar içinden çıkan elit zümreler İslâm'ı sahih formlarında yürürlükte tutmayı başarmışlardı. 1990'lı yılların sonunda İslâmcıların dünya sistemine eklemelenmesi ve Müslümanların bireyselleşerek modern dünyanın getirdiği manevi dünyaya dahil olan bir inanç manzumesine tabi olmaları bizatihi okumuş yazmışların eliyle olmuştur. İslâmcılar Meşrutiyet'te Hristiyanların da cennete gidebileceğini Avrupa'ya şirin

gözükmek kastıyla söyledikleri gibi (Kara 1998, 169) 90'lerden sonra aynı nedenlerle çoğulcu teoriler üretmişlerdir. Sovyetler'in 1956 tarihli 20. kongresinde alınan "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" prensibi (Armaoğlu 2005,469) İslâmcıların önemli projeleri arasına girmiştir.

Postmodernitenin "farklı renklerle ve kimliklere saygı, çoğulculuk" anlayışı, beraberinde gelen "dinlerin geri dönüşü" imgesi, İslâmcılar açısından meşruiyet kaynağı olmuştur. Postmodernizmin dini olana dönüş, açıklık, şeffaflık, değişim, çoğulculuk, katılımcılık, özgürlükçülük, sivil toplumculuk, insan haklıcılık (Çiçek 1997, 173) görüşleri İslâm'a dönüş şeklinde algılama eğilimine girince, İslâmcılar Türkiye'yi "kuşatacak" projeler

geliştirmeye başladılar. Medine Vesikası (Bulaç 1993 40; 1993a, 48) ile çok hukukluluk tezleri, İslâmcıların dünya sistemine garanti verici, güven telkin ettirici manevraları olarak gözüktür. 90'lı yılların yayın organları İslâmcılığı, İslâmi algılarını kategorize ederek, "kitabî, ümmî, kültürel, siyasal, fundamentalist, ılımlı, radikal" İslâm anlayışlarını "irdelerken" İslâmcılık düşüncesinin iflah olmayacak bir aşamaya girdiğinin belgesini oluşturur. Matbuat alemi, İslâmcılığın siyasal ve kültürel olarak bölünmesini kanıksadıktan sonra, "sözleşme, öteki, bir arada yaşamanın kamusal zemini"nden, 2001 sistemiyle birlikte "Müslüman demokrat" ve akabinde "muhafazakar demokrat" ifadeleriyle İslâm'ın batılı dinsel anlayışlar muvacehesinde değerlendirilmesine imkân tanımış oldular.

Müslümanlar, 80'li yıllarda devam ettirdikleri İslâmi hassasiyetlerini son dönem itibarıyla zaafa uğrattılar. Devletsiz bir İslâm

olamayacağı, bir an önce devletin yönetiminde söz sahibi olma isteği nedeniyle pragmatist davranan İslâmcılar, buna muvaffak olamayınca, devleti idare etmenin dünya sisteminden geçtiğini anladıkları zaman, İslâmi kimliğin getirdiği yükümlülüklerden tavizler vermeye başladılar. Eşi dolmuşa binmesin diye taksiyle gidip gelme; bidatı önemseyerek fiilleri gerçekleştirme; gündelik hayatı düzenlemede sünneti eksene alma hassasiyeti; Müslüman'ın dünyasıyla başkalarınınkini ayırma; dünya işlerini ikinci plana itme; tebliğ - irşadı önemseme; faiz, ticaret işlerinde İslâmi ölçüleri dikkate alma; emr-i bi'l maruf, nehyi ani'l münkeri komşusu/yakını için kullanma; Müslümanların birlik tesis etmesini dileme; ahlâki görüşü eksene alarak dünyayı kurma gibi Müslümanlara has hususlarda gevşemeler, ihmaller başladı .

Mezkûr zaafaların/dönüşümlerin katalizörünü iki "kurum" oluşturdu. Türkiye'de bağımsız İslâmi bir oluşumun odağı olabilecek güç olarak MNP-RP çizgisi, söylemleriyle İslâmcılığın paralelinde olmuştur. 1991 yılındaki seçimlere kadar İslâmcıların (birçok cemaat ve tarikatın, radikallerin değil) İslâmi düşüncenin merkezini oluşturan bu görüş, MÇP ile yaptığı ittifaktan itibaren, Türkiye'deki İslâmcılığın "Türkiye'yi Refahlaştırmaktan", "Refahı Türkiyeyleştirdiği" bir sürece dâhil olmuştur. İslâmcıların kapitalist bir İslâmi anlayışa oturmasında, orta ve alt sınıftan gelen okumuş yazmışların "para" görmesinde özellikle 1994 yılındaki belediye başkanlıklarını kazanmanın etkisi büyük olmuştur. 28 Şubat sürecinde sistemin verdiği refleksi; İslâmcıların çapı-

nın, İslâmcı tehlikenin gösterildiği kadar kavi olmadığını açık etmiştir. Hristiyan kulübü, zalim batı karşıtlığıyla tecessüm eden Milli Görüş fenomeni, kapatılan partinin hakkının AİHM'de aranmasıyla yıkılmıştır. Milli Görüş'ün en "vasıflı" elemanlarından AKP'nin çıkması Türkiye'deki çağdaş İslâmcılık düşüncesinin kısa bir özetini verir.

Çağdaş İslâm düşüncesinin Türkiye boyutunu var kılan dinamiklerden birisi laiklik karşıtlığı ise öteki de başörtüsüdür. Çağdaş İslâm düşüncesinin 70'li yıllarda yekpare bir görüş, siyasal hareket olarak şekillenmesiyle, 1968 yılında Hatice Babacan'ın üniversiteye başörtüsüyle girme çabası paralellik arz eder. Bugünkü görünümde İslâmcılar, başörtüsüyle kendilerini belirgin kılmışlar, başörtüsüyle silikleşmişlerdir. Başörtüsü yanında kadınların kamusal hayatta görünmesi, İslâmcı kadınların "aktif" siyasal hayatlarının doruk noktasına ulaşmasıyla İslâmcılığın dünya sistemine eklenmesi de koşutluk içerir. RP'nin yüzde 21 oy almasındaki "kapı kapı dolaşma" iradesinin, 28 Şubat sürecindeki evrimleşmede kadınlar tarafından yansıtılmadığı, erkeklerin İslâmcı tezleri askıya aldığı bir dönemde kadınların "yerlerinde kalmadığı" gözlenir. "Yemeni"den türbana evrilen dünya şartlarını kadınların, "pardesü"den, önce Afgan takımlarına şimdilerde ceketlere indirdikleri görülür. Gözlerinde

kara gözlükleriyle sokakları istila eden kadınların yerini, kısa kollu, göbeği açık başörtülüler aldıysa "tebliğ" ihmal edilmiş demektir.

Çağdaş İslâm düşüncesinin yönetim kademelerini paylaşmaya başlamasıyla birlikte belki dünya da eşine az rastlanacak türden,

yürürlükteki sistemi meşrulaştırıcı, muhafazakâr bir tavır sergilenmeye başlar. İslâmcılık ya İslâm'ı öne almış, siyaseti belirgin kılmış Türkiye'nin büyük ülke olma azmini, toplumsal yapıyı göz ardı etmiş ya da bunu önemsememiş, İslâmi olanı ertelemiştir. 2001 yılından sonraki siyasal süreç, dünya sisteminin konsept değişikliği Türkiye'de İslâmcılığın tamiri zor yaralar almasına sebep olmuş, İslâm düşüncesi önemli zaafiyetler içine girmiştir. 11 Eylül saldırıları sonucundaki "terörist" yaftası, İslâmcılığın geçmişindeki tüm "irtica" suçlamasından daha ağır, sonuçları itibarıyla belirleyici, Müslümanları değişime icbar ettirici evsiftir. 90'ların ektiği dinler arası diyalog, öteki, demokrasi, çoğulculuk tohumları 11 Eylül'ün icbar ettirdiği düzen içinde İslâmcıların iktidarını zorunlu kılmıştır.

2001 sonunda kesif bir sekülerizm havası Müslümanları tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar etkisine almıştır. İslâm düşüncesi bu dünyevileşmenin katı tehdidiyle karşı karşıyadır. İslâmcılar batılılaşma hareketleri sonrasındaki tüm dönemlerden daha kısır bir düşünce ortamı içinde, "kendi gemilerinin liman bulması" için çabılıyor. Çağdaş İslâm düşüncesi varlığını devam ettirebilmek maksadıyla idareyle anlaşmış ve kimi zaman onların şartlarında yaşamayı benimsemiştir. Dünya sistemi İslâmcılara 2001 sonrasında Türkiye'yi yönetme görevi verirken, Türkiye'yi başka sulara götürecek kuvvetlerden arındırmasını istemiştir.

Kaynakça

- Abduh Muhammed, Afgani Cemaleddin, (1987) *Urvetu'l-Vuska*, Bir Yayıncılık.
- Ammara Muhammed, (1991) *İslâm Devleti*, Endülüs Yayınları.
- Armaoğlu Fahir, (2005) *20. Yüzyıl Siyasî*

Tarihi, Alkim Yayınevi.

- Berkes Niyazi, (2005) *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları.
- Bulaç Ali, (1993) "Medine Vesikası Üzerine Tartışmalar I" *Birikim* Sayı: 47.
- Bulaç Ali, (1993a) "Medine Vesikası Üzerine Tartışmalar II" *Birikim* Sayı: 48.
- Bulut Yücel, (2004) "İslâmcılık, Tercüme Faaliyetleri ve Yerlilik" *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce İslâmcılık*, İletişim Yayınları.
- Coşan Mahmud Es'ad, (tarihsiz) *Gayemi*, Seha Neşriyat.
- Çakır Ruşen, (1994) "Türkiye, Bağımsız Bir Politik İslâmcı Harekete Hiç Tanık Oldu mu?" *İslâm ve Demokrasi*, Tüses Yayınları.
- Çiçek Dursun, (1997) *Postmodernizmin İslâmcılar Üzerindeki Etkisi*, Rey Yayıncılık.
- Davies Merry Wyn, (1991) *İslâmi Antropolojinin Oluşturulması*, Endülüs Yayınları.
- Duman Doğan, (1997) *Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslâmcılık*, Dokuz Eylül Yayınları.
- El Efendi Abdülvahhab, (1994) *Nasıl Bir Devlet?*, İlke Yayıncılık.
- Erkilet Alev, (2004) *Eleştirellikten Uyuma*, Hece Yayınları.
- Eryarsoy Beşir, (1979) *İslâm Devlet Yapısı*, Düşünce Yayınları.
- Faruki İsmail R., (1995) *Bilginin İslâmileştirilmesi*, Risale Yayınları.
- Fergan Eşref Edip, (1359-1340) *İnkılap Karşısında Âkif-Fikret Gençlik-Tancılar*, Asar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.
- Fergan Eşref Edip, (2005) *CHP ve Din*, Beyan Yayınları.
- Fuller Graham, (2004) *Siyasal İslâm'ın Geleceği*, Timaş Yayınları.
- Gellner Ernest, (1994) *Postmodernizm İslâm ve Us*, Ümit Yayıncılık.
- Göktaş Mehmet, (1991) *Devletsiz İslâm*, İstisare Yayınları.
- Gün Fahrettin, (2001) *Din-Siyaset ve Laiklik*, Beyan Yayınları.
- Günaltay (Mehmed) Şemsettin, (1997) *Hurâfeler ve İslâm Gerçeği*, Marifet Yayınları.
- Halil İmadüddin, (1986) *İslâmi Düşünüşün Yeniden Oluşumu*, Risale Basın Yayın.
- Jaschke Gotthard, (1972) *Yeni Türkiye'de İslâmlık*, Bilgi Yayınevi.
- Kaçmazoğlu Bayram, (1988) *Demokrat Parti Dönemi*, Birey Yayınları.
- Kadri Hüseyin Kâzım, (1992) *20. Asırda İslâmiyet*, Pınar Yayınları.
- Kaplan Yaşar, (1993) *Demokrasi Risalesi*, Timaş Yayınları.
- Kara İsmail, (1998) *Amel Defteri*, Kitabevi.
- Kara İsmail, (2002) *Şeyh Efendi'nin Rüyasındaki Türkiye*, Dergâh Yayınları.
- Kara İsmail, (2003) *Din ile Modernleşme Arasında*, Dergâh Yayınları.
- Kara İsmail, (2003a) "İslâm Düşüncesinde Paradigma Değişimi" *Modern Türkiye'de Siyasî*
- *Düşünce Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, İletişim Yayınları.

- Kara İsmail, (2004) *İlk Rize Müftüsü Mehmet Hulusi Efendi Rize Hadisesi Hac Hatıraları* Dergâh Yayınları.
- Kara İsmail, (2004) "İslâmcı Söylemin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri" *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce İslâmcılık*, İletişim Yayınları.
- Kerimoğlu Yusuf, (1991) *İslâmi Hareketin Mahiyeti*, Misak Yayınları.
- Keşk M. Celal, (1977) *İslâm Toplumu ve Sanayi Devrimi*, Düşünce Yayınları.
- Kuran Timur, (2002) *İslâm'ın Ekonomik Yüzleri*, İletişim Yayınları.
- Kutup Seyyid, (1994) *Yoldaki İşaretler*, Pınar Yayınları.
- Mardin Şerif, (1995) *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları.
- Metiner Mehmet, (1999) *İdeolojik Devletten Demokratik Devlete*, Beyan Yayınları.
- Mevdudi Ebul Ala, (1969) *İslâm İnkılabının Programı*, Hilâl Yayınları.
- Mustafa Sabri Efendi, (1998) *Hilafetin İlgasının Arkaplanı*, İnsan Yayınları.
- Okutan M. Çağatay, (2004) *Millî Türk Talebe Birliği*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özel İsmet, (1985) *Millî Gazete*.
- Özel İsmet, (1996) *Üç Mesele*, Şule Yayınları.
- Fazlurrahman, (2004) *İslâmi Yenilenme I*, Ankara Okulu Yayınları.
- Roy Oliver, (2003) *Küreselleşen İslâm*, Metis Yayınları.
- Sanbay Ali Yaşar, (1994) *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslâm*, İletişim Yayınları.
- Siddiki Kelim, (1986) *İslâmi Hareket*, Bir Yayıncılık.
- Siddiki Mazharuddin, (1990) *İslâm Dünyasında Modernist Düşünce*, Dergâh Yayınları. Sitembölükbaşı Şaban, (1995) *Türkiye'de İslâm'ın Yeniden İnkısaflı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sombart Werner, (2008) *Burjuva*, Doğu Batı Yayınları.
- Tanpınar Ahmet Hamdi, (1975) *Mahur Beste*, Yol Yayınları.
- Tunaya Tark Zafer, (2003) *İslâmcılık Akımı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tunaya Tark Zafer, (2003) *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Türköne Mümtaz'er, (1994) *İslâmcılığın Doğuşu*, İletişim Yayınları
- Ülken Hilmi Ziya, (1998) *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yay. Wallerstein Immanuel, (2004) *Modern Dünya Sistemi I*, Bakış Yayınları. Wallerstein Immanuel, (2005) *Modern Dünya Sistemi II*, Bakış Yayınları. Yavuz Hakan, (2005) *Modernleşen Müslümanlar*, Kitap Yayınevi.

Dipnotlar

- * Bu yazı *Hece* dergisinde aynı adla yayımlanmış yazının gözden geçirilmiş halidir.

AVM, Dindarlar ve Dünyevileşme ile Yüzleşme

Abdülaziz TANTİK

Siyasal Ideolojiden Dindarlaşmaya...

Dindarlaştırmanın Türkiye ve İslâm coğrafyası ölçeğinde oluşumunun temel dinamiğinin siyasal karakter taşımasının taşıdığı ideolojik yansımaları katı ve disiplinler bir yapıyı zorunlu kılmıştı. Siyasallık beraberinde bir örgütlenmeyi ve bu örgütlenme şematiği de zorunlu olarak disiplin ile birlikte çatışmayı zorunlu davranışlar kategorisine taşımıştı. Böylece davetçi tipinin yumuşak ve munis yaklaşımı yerine tartışmacı bir tipi meşrulaştırmış ve dindarlığa bakışı da siyasal bakışın fluluğuna terk eylemek zorunda kalınmıştı. Bu iki yönlü cendere kendisini daraltmış sınırlar içinde bulan yapı ve kişiyi bir kopma ve patlamayla karşı karşıya bırakmıştı...

İdealize edilmiş siyasi yaklaşımların süreçle sürekli kendisini revize etmenin dayattığı bir çözülme kaçınılmazdı zaten! Özellikle iktidar özlemi ve bu özlem içinde saklı dünyevi nimetlerin paylaşımı duygusu gittikçe ağırlık kazanıyordu.

Çünkü kendilerinden hiç te iyi olmayan -burada iyi olmayan, kültür, birikim, düzey ve tecrübeyi de kapsamaktadır- birilerinin iktidar eliti olmaları ve bu konumları gereği oluşan konforlu yaşamları dikkatlerden kaçmıyordu. Ve iktidarın aslında bu örneklem üzerinden bir nimet paylaşımı olduğu zihin altına göndermeler yoluyla pekiştiriliyordu.

Dayanılmaz hale gelen ve iktidar sürecinden uzaklaştıran siyasal beklentiler yerini iktidar olmaya hazırlayacak siyasal beklentilere kapı aralamak zorunda kaldı. İslâmcı partilerin tarihsel süreçlerine bu gözle

bakmak müthiş bir kazanım sağlayacaktır. Böylece Müslüman kitlenin nereden nereye sürüklendiğinin de bir izahı haline gelecektir. ANAP deneyimi bazı Müslümanların iktidar ile buluşmalarını sağladı. Özellikle muhafazakâr diye tanımlayabileceğimiz bu siyasetçiler iktidar olurken oluşan kadrolara eleman alımında yetişmiş bir siyasal kadroyu dâhil ettiler kendilerine. Dindarların belki de ilk kez iktidar nimeti ile karşılaşmaları ve kazancın ne olduğunu gösteren tecrübeyi burada kazandılar. Ama azınlık oldukları için genel bir tecrübeye dönüşmedi bu...

Tarihi Süreç Devam Etti...

Refah Partisi'nin yerel seçimlerde iktidar olabilmesi yeni bir zümreyi sosyal hayata hazırladı. Bunun tabii sonucu olarak önce milliyetçi ve islahatçı partilerle birliktelik oluşturuldu. Ardından Refah-Yol ile iktidar aralandı, fakat iktidara muhafazakâr ve liberal desteği alarak ulaşılmıştı. Ama gerekli uzlaşma ve yeterli esneklik sağlanamadığı için 28 Şubat post modern darbesine maruz kalındı. Ama kısa bir süre de olsa iktidar zevkine erildi ve bu, damakta önemli bir tat bıraktı ve bu sefer daha büyük bir toplumsal kesime de sirayet ettirilmiş oldu. Darbe süreci aynı zamanda şunu zorunlu kıldı: iktidar olmanın temel koşulu; iktidara yönelirken eski alışkanlıkların terk edilmesi gerektiği ve yeterlilik taşıyan güçler ki bunlar ulusal ve uluslar arası güçlerdir bir mutabakata varılması şarttır...

İşte AK Parti, tamda ANAP gibi bir eğilimle Türkiye'nin siyasi şemasını içinde taşıyan ve demokratlığı önce çıkararak kamuoyu desteğini yanına aldı ve vesayet rejimi muhalefeti sürdürerek üç dönem iktidar olabildi. Bu iktidar sürecinde de daha büyük bir toplumsal yapıyı iktidar nimeti ile buluşturdu. Ve kapitalist sistemin bütün unsurları bu coğrafyaya buyur edildi. Bunlar içinde de en önemlisi

alışveriş merkezleri (AVM) oldu. Böylece para kazanan dindarların alışveriş yapmanın keyfini yaşayacakları yerlerin hazırlanması süreci başlarken yepyeni bir dindarlık tipolojisi ile de karşı karşıya kalınacaktı...

İnsanların öğrenmeleri ancak taklit yoluyla gerçekleştiği kadim bir meseledir. Ve eğitim ile terbiye hatta kültürün kendisi dahi taklit yoluyla öğrenilir. Arzular ve istekler de ancak taklit sayesinde varlık kazanırlar. Kente gelen bu yeni fertler, böylece farklı yaşam alanlarında farklı yaşam tarzları ile ilk kez buluştular. Kültürü yok saymaları veya kültürel muhalefet oradaki yaşam biçiminin oluşturduğu konforu göz ardı ettiremedi. En azından iktidar deneyimi sonucu bu konu açıklık kazanmıştır.

Yeni Dindarlık Profili...

Meseleyi kavramak için göç üzerine biraz düşünmek zorunluluk arz ediyor. Göç, kırsaldan kente doğru bir ivme kazanmıştır. Ve her göç dalgası muhakkak bir siyasi ve toplumsal proje bağlamında oluşmuştur. Yeni dindarların kahır ekseriyetinin bu göç dalgası sonucu daha çok kırsal ve fakir kesimlerden geldiğini unutmamak lazımdır. Çünkü mahrumiyet ve sınırlar

içinde yaşayan bu insanlar şehirlere okumaya ve orada yaşamaya başladılar ve bunun doğal sonucu iktidar erkenden pay istediler. İşte tam bu noktada İslâmcılık bütün bu taşralıların yegâne ideolojisi oldu. Zaten diğer siyasi akımlar ve partiler onları kucaklamıyor ve onları bir türlü benimseyemiyorlardı. Bunun oluşturduğu öfke ve bastırılmış duyguların nelere sebep olacağı bilinebilir bir durumdur.

İnsanların öğrenmeleri ancak taklit yoluyla gerçekleştiği kadim bir meseledir. Ve eğitim ile terbiye hatta kültürün kendisi dahi taklit yoluyla öğrenilir. Arzular ve istekler de ancak taklit sayesinde varlık kazanırlar. Kente gelen bu yeni fertler, böylece farklı yaşam alanlarında farklı yaşam tarzları ile ilk kez buluştular. Kültürü yok saymaları veya kültürel muhalefet oradaki yaşam biçiminin oluşturduğu konforu göz ardı ettiremedi. En azından iktidar deneyimi sonucu bu konu açıklık kazanmıştır.

Kent yaşamı uzlaşmayı zorunlu kılar. Burada kaba güç yerine ilişkiler ağının oluşturduğu yeni bir güç tanımı oluşuyor. Devlet eliyle elde edilen güç ve bu güç sayesinde neler yapılabileceği çabuk öğreniliyor. Çünkü uygulamalı dersler var. Özellikle de 28 Şubat sonrası oluşan bir gecelik mülti milyonerler bunu acı bir şekilde öğretti. Bir gecelik devalüasyonun insanları nasıl

bir gecede zenginleştirdiğini gördüler. Ve bunun sonunda meydana gelen yaşam örneğini de tanıdılar. İşte bütün bunlar yeni dindarlığın biraz daha kendisine çekidüzen vermesini sağladı...

Artık katı ideolojik yapısını terk, uzlaşmayı yaşamsal bir yöntem ve iktidara gelmenin garantisini kabul etmiş, rahat bir yaşamın kodlarını öğrenmiş, harcamanın ne olduğunu görerek kavrayan yeni bir nesil var karşımızda... Ter dökerek, kahır çekerek, emek sarf ederek zengin olunamayacağını, zengin olabilmenin temel şartının iktidar nimetinden istifade ile mümkün olabileceğini kavramış, zaten bunun tecrübesine biraz da olsa sahip olan bu yeni dindarlar, siyasetini ideolojik bağınazlığından kurtararak iktidar olmuş ve yeni zenginler olarak hayata atılmışlardır.

Yeni Bir Yaşam Alanı...

Artık bu yeni sınıfa uygun bir yaşam alanı oluşturulması kaçınılmaz olmuştu. Eski ve yeni zenginlerin sınıfsal farklılıkları devam etse de yeni sınıf eski sınıfa öykünerek içinden çıktığı sınıftan uzaklaşarak yeni bir sit alanı oluşturma zorunluluğunu duydu. Artık lüks evler, lüks arabalar ve lüks eğlence mekânlarında vakit harcama, ama sadece vakit harcama değil insan olmanın dayanılmaz şartı olan para harcamanın da başlanması gerekti. Fakat ters giden bir şeyler vardı. Bunlar dindar

insanlardı ve eski zenginlerden farklı idiler. İçkili yerler olmayacaktı. Kendileri en azından içki içmeyecekti, namaz vakti girdiğinde namazını kılacağı bir yer olacaktı ve hanımlar için gerekli şartların oluşumunu sağlayacak vasatlar inşa edilmeliydi. Evet, bütün bunlar kolaydı ve zaten tüketim gereği bunlar çabucak halloldu. Yeni sınıfa uygun mekânlar hemen devreye girdi ve hizmete amade kılındı.

Yeni Alışkanlıklar Yeni Algıları Beraberinde Taşıyor...

Ama aynı zamanda düşünsel/algısal bir değişim de şarttı... Zaten mekânların değişimi algısal bir kırılmayı beraberinde taşıdı. Önce tüketim alışkanlıkları değişti, ardından alışveriş alışkanlıkları değişti. Dün içkisiz bir yer bulmak için üşenmesizin on yer gezen biri bugün artık bunun gerekli olmadığına kani olmuştu. Ama bu kani olma düşünsel bir devrimle değil daha çok tüketim alışkanlığının tabii veya zorunlu sonucu; yani mekânların değişiminde saklıdır.

İyi ve temiz kavramları değişime uğramıştı. Arkadaşlık yerini başka süreçlerdeki tanışıklıklara bırakmıştı. Yeni konumlar yeni ilişkileri zorunlu kılıyordu. Ve bütün bu değişimler, değişim kavramının büyümesi altında öylece kolay bulmuştu ki yeni durum yadırganmadan içselleştirildi.

Eski semtler uzak kalınan mekânlar oldu. Çünkü oralar

onlara geçmişlerini hatırlatıyordu. Hâlbuki bu yeni durumda son istekleri eskiyi ve geçmişi hatırlamak olacaktı. Tanrı onlara bu dünyada cenneti vermişti. Daha ne istesinlerdi ki... Bunun karşılığında en lüks arabaları ile kenar mahalle semtlerinde fakir avına çıkmak yeni vicdan arayışlarında onlara bir nefes oldu. En lüks yiyecekler ve en lüks giyecekler, marka takımlar onları doğal olarak büyük alışveriş merkezlerine yöneltti. Böylece oralarda rahat alışveriş imkânları bulacaklar ve ailecek birlikte vakit geçireceklerdi... İş stresinden uzak birkaç saat geçirecek ailesi ile birlikte olmak... Bundan daha masum bir istek olabilir miydi?!

Yükselen sınıf dünyevi hazlarla tanıştı ve tanışıklık büyük bir muhabbete doğru son sürat ilerliyor. İşte bu ilerleme büyük alışveriş mekânlarının hınca hınç doldurulmasını beraberinde getirdi. Zaten özel korunaklı sitelerde yaşayan bu yeni nesil dindarlar, oralara hemen güzel camiler inşa ettiler ve camilerin yanında da her türlü ihtiyaçlarını giderebilecekleri alışveriş merkezleri oluştu. Ve o alışveriş merkezlerinde de izbe denilebilecek yerlerde mescitler oluşturuldu. Zaten süreçle namaz kılmayı biraz gevşetmek normal kabul edildi. Yeni yaşam koşullarına uyum açısından bu kadar taviz normal kabul edildi. Ama özel kandillerde ve bayramlarda bunlar fazlasıyla zaten gidebilecekti. Yardımlar eskiden

elden verilirdi. Şimdi geçmişleri ile buluşmamak için yeni yöntemler gerekiyordu. Bu yüzden yardım kuruluşları imdada yetişti. Böylece yeni sistem artık toplumsal yardımlaşma ile aslında yeni dönemin koşullarına uygun kurumların oluşumuydu. Böylece bu kurumlar aracılığı ile yoksulluk ile yüzleşmeden yardımını yapacaktı. Ardından gönül rahatlığı ile bol bol alışverişe çıkabilirdi. Eşine, çocuğuna bir sürü hediye alınacaktı. Kurban kesmek biraz ayıp değil miydi? Onun yerine haritada yerini bile bilmediği bir yoksul ülkeye gönderiverirdi böylece vicdanı da rahatlamış ve evrensel bir dindarlığın kapısını da aralamış olurdu. Ama bu evrensel dindarlığın aslında evrensel batı kültürünün bir ürünü olduğunu da bilmemiş olsun! Çünkü bu yeni durum konumuna uygun bir işlevselliğe sahipti...

Dünyevileşme: Kaçınılmaz Sonuç...

İşte tüm bu süreçlerden geçtikten sonra dünyevileşme kaçınılmaz bir son olarak tarihe geçecektir. Artık onu dini duyguları değil dünyaya bakışı biçimlendirecektir. Duyguları ve algıları bu yeni konum üzerinden temellenecek ve dindar olduğu halde onu belirleyen dini duyguları değil dünya ile kurduğu bağ olacaktır... Makam, mevki, para, pul, şan, şöret, saygınlık artık para sahibi olmakla ve sadece para sahibi

olmak değil bunu nasıl ve ne kadar tükettiğinle orantılı hale gelince 'ne kadar çok tüketirsen o kadar çok varlık kazanırsın' düşüncesi bir yargı ve kaçınılmaz bir son olarak ortaya çıkıyor. Sadece dünyayı öne çıkaran ahireti ise unutan bir yaklaşım vazgeçilemez hale geliyor. Artık bütün ilişkiler ağını da bu duygu tarafından beslenen bakışla besliyor. 'Emri bil maruf ve nehyi anil münker' gibi emirler kendi konumlarına uygun yapılabilir oluyor. Böylece her yaşanacak ve yapılacak işleri bu yeni konum belirliyor. Yeni dindar profil bu bakış ile yeni bir yaşam alanına kavuşuyor.

Artık bu yeni konum ile çatışma yerini uzlaşmaya, sertlik yerini yumuşamaya, eleştiri yerini diyaloga, reddetme yerini toleransa bırakıyor. Alışveriş merkezleri bunun tipik uygulama seanslarına dönüşüyor. Süratle yeni dindar gençlik, maçlar için statlarda, konserler için gazinolarda boy gösterir oldular. Önce dindar yaşlılar dini duyarlıklarını kaybetti, sonra dindar gençlikte bu sefer namaz ile arasına mesafe koymaya başladı. Böylece görece dindarlık görüntü olarak çoğaldı. Görünürülük kazanan bu dindarlık içerik kaybına uğradı... Boşanmalar, intiharlar ve yoksulluk yüzünden ölümler, göz ardı edildi. Tüketme alışkanlığı gündeme gelen her şeyi tüketerek hafızanın tozlu raflarına ve unutulmuşluğa bıraktı...

Kan ve gözyaşları geçici heyecanlar oluşturdu ama asla

eskisi gibi meselenin çözümü konusunda istekli ve iradeli kılmadı. Bundan cesaret alan güçler, topyekûn bir değişimi bu gerçeklik üzerinden gerçekleştirmeye azminde bulundular. Ölümler sanki yokmuş gibi algılanıyor. Çocuklar öldürülüyor, kadınların ırzlarına geçiliyor, ama sanki olmuyormuş gibi hayat devam ediyor. Alışveriş ve eğlence mekânları dolup boşalıyor. Binlerce ölüm istatistikî bir değer kazanıyor. Hamasi nutuklar atılıyor ama doğru hamleler ise iktidara sipariş yapılarak bütün bir dindarlığın profili değişime zorlanıyor. Bir avuç insan ise bütün bunlara karşı mücadele etmeye çalışsa da belli bir noktadan sonra o da yorgunluk emaresi gösteriyor. Böylece yeni nesiller kaybolmaya devam ediyor ve her toplantıda bu yeni neslin kaybı ile ilgili çözüm önerileri tartışılıyor. Ama bizzat dindarların yeni alışkanlıkları, algıları ve düşünüş biçimlerinin bu meselenin bam teli olduğu es geçiliyor.

Böylece kendi içinde bir kısır döngü hayata damgasını vuruyor. İnsanlar ölüyor, kimi zalimler eliyle, kimi şartların zalim koşulları eliyle, kimi intihar ediyor, kimi boşanıyor ve ağlayan yürekleri serinletecek bir vicdan ise ortalıkta bulunmuyor. İşte AVM'ler böyle bir dindarlığın yeni mabetleri olarak paye kazanıyor... Çünkü büyük alışveriş merkezleri kapitalist düzenin mabetleridir...

Çağdaş Dönemin İslâmi Nitelikli Toplumsal Kırılmaları Üzerine Eleştirel Bir Soruşturma

Muhammet ÖZDEMİR

Bu yazının üç temel sorunu bulunmaktadır: Birincisi, etki ile tepki arasındaki gerçekçi kanunun toplumsal karşılığının kabul edilmesidir. İkincisi, toplumsal bir etki durumu olarak çağdaşlığın, Müslüman bireylerin kavrayışlarını ve yaşam tercihlerini önemli bir ölçüde etkilemiş olmasının saptanmasında kendini göstermektedir. Üçüncüsü ise, aslında bu çalışmanın konusunu belirleyen bir zemin arayışı olarak, çağdaş dönemde Müslüman toplumlarda yaşanmış ve yaşanıyor olanların anlaşılma biçimleriyle ilgili yanlış koşullamaların deşifre edilmesidir. Bu üç temel sorun bağlamı bir arada düşünüldüğünde ilk elde belirtmek gerekir ki, günümüzde dünyanın dört bir yanında Müslümanlara her bakımdan haksızlık edilmektedir. İnsanlar genel itibarıyla başkalarından ideal olanları talep ederken gerçek yaşamın kirletici koşullarını göz önünde bulundurarak bizzat kendileri bir iki yüzlülük sergilemekte; fakat bu arada kirlenen vicdanlarını Müslümanları eleştirerek temizlemeye çalışmaktadırlar. Sermayenin Tanrılığına inandıklarını sürekli dile getirenler, davası Allah olan Müslümanlardan kendi günahlarının kefaretlerini ödemelerini talep etmektedirler. Bunun üzerine etrafıca düşünmek ve yazmak istedik.

Uzmanlık alanı Türkiye ve Ortadoğu (hangi coğrafyaya göre Ortadoğu bu çok önemlidir) olan toplumbilim, tarih ve politika uzmanları, yüzyılları bulan bir süreden beri Müslüman toplumların neden bir aydınlanma (yani moderne ve kapitalizm) üretemediklerini sorgulayıp durdular. Meşhur Ernest Renan'ın dilinde "İslâm'ın terakkiye mani olup olmadığı" tartışmasına dönüşen bu soru, en az yüz elli yıldır Müslüman toplumların aleyhine kullanılıp durdu. Modern Müslümanların pek sevmedikleri bir İslâm bilgininin belirttiği gibi, insanlar genelde güçle hakikat arasında bir ilişki kurar veya güçlülerin doğrularını sahiplenmeye eğilimli davranırlar. Nitekim İslâmlerleme tartışmaları da böyle bir netice verdi ve kültürel emperyalizme karşı olanlar bile, kapitalizme erişmeyi sağlayamadığı için sözgeli mi türbanı (başörtüsünü) sakıncalı gördüler. Yakın bir zaman önce çarklar tersine döndü ve toplumsal baskılar nedeniyle kapitalizme hayır demekten bir süre için vazgeçen Müslüman bireyler, sözgeli mi Türkiye'de, kapitalizmin gelişmesine katkıda bulunmaya başladılar. Bu defa da, daha önce bu bireylerin mağduriyetlerinden acı duyduğunu söyleyen insanlar bile, Müslümanları kapitalistleşmeyle suçlamaya başladılar. Eldeki bu veri

tek başına, Türkiye ve Ortadoğu coğrafyasında yaşayıp da İslâmi bir iddiaya sahip olmayan insanların samimiyetlerinden kuşkulandırmaya yeter. Dindar bir nesil temennisini hepten yanlış alımlamakta ısrar eden bu toplumsal özneler için söylenebilecek sadece iki şey vardır: Birincisi, varolan sorunlara ilişkin bu insanların zihninde hiçbir zaman bir çözüm tasarısı bulunmadı. Yani bunlar hiçbir zaman bilgide liyakat sahibi insanlar değillerdi. Dolayısıyla düşüncenin bunlara görelî olacak şekilde koşullanması isabetli olmayacaktır. İkincisi, bu insanlar merhamet ederken ne kadar samimi idiyeler, bugün merhamet ettiklerini kıskanmakta o kadar samimidirler. Osmanlılardan beri bu coğrafyanın sorunları hâlâ aynı; fakat insanlar küçük hesaplarla yaşamakta çok fazla ısrarcılar. Bu konuda Müslüman dindarların da başkalarından çok fazla bir farkları yokmuş gibi görünüyor.

İlkçağdan beri bilgiyi var eden en önemli kabullerden bir tanesi nedenselliklerdir. Yani bir etki varsa buna bir tepki de ola gelecektir. Müslümanların tarihlerinden bir bilgin, "illiyet" olarak anladığı bu temel ilişkide, etki olduğu sürece edilgi veya tepkinin de onunla eşzamanlı olarak süreklileşeceğini dile getirmektedir. Hatta bu Müslüman bilgin, söz konusu illiyet nazariye-

sinin kapsamına Cenâb-ı Hakk'ı da almakta ve O'nun bile bunun istisnası olamayacağını öne sürmektedir. Çağdaş Müslüman toplumlar üzerine düşünülürken en fazla göz ardı edilen ayrıntılardan birisi de budur, yani etki ve edilgi meselesi. Modern etkilerin kendi biyolojik gereksinimlerini tamamen kuşattığı Müslüman toplumlardan duyarsız bir tepki beklemek doğayı saçma-laştırmak olacaktır. Müslümanlar tarihin hiçbir döneminde tabiata sömürülecek bir meta veya anlamı olmayan bir kavram olarak bakmadılar. Belki de bu ölçülü yaklaşım nedeniyle Müslümanlıkta hiçbir zaman bir "din adamı" sınıfı ortaya çıkmadı, bunun yerine "zikir ehli" olarak hatırlamakla yetinecekler sınıfı, yani ilim ehli sınıfı (ilmiye) ortaya çıktı. Dolayısıyla günümüzde de sırf Müslüman olduğu için bir insanın doğanın kurallarından arınabilmesi gerekmemelidir. Bunun anlamı şudur: Dünyanın verili insani koşulları değişmediği sürece Müslümanlardan kimsenin ne dini anlamda ne de ahlaki anlamda bir şey beklemeye hakları yoktur. Herkesi eşit ölçüde bağlayan ortak bir hakkaniyet teması gerçekten de mevcut olsaydı, sözgelimi Karl Marx, Hindistan'da haksız yere öldürülen insanların katlinde bir hikmet aramaz; ayrıca Türkiye'de hakkının yenildiğini düşünen bazı insanlar, Suriye'deki zavallı insanların canlarını önemli buldukları bir çıkar karşılığında satılığa çıkarmazlardı. Doğanın ve toplumsal yaşamın nedensellik yasasına bağlı olarak gerçekçi davrananlar, ideallerini başkalarından bekleme hakkına bir ömür boyu sahip olamazlar. Eğer varsa adalet, herkesin emek verdiği kadarını alabilmesidir. O halde kendi özel ilişkilerinde hakkaniyete uygun davranmayanların, özellikle de Müslümanlardan ahlaki taleplerde bulunmaları kirlenmemiş bütün

“

Modern Müslümanların pek sevmedikleri bir İslâm bilgisinin belirttiği gibi, insanlar genelde güçle hakikat arasında bir ilişki kurar veya güçlülerin doğrularını sahiplenmeye eğilimli davranırlar. Nitekim İslâm-ilerleme tartışmaları da böyle bir netice verdi ve kültürel emperyalizme karşı olanlar bile, kapitalizme erişmeyi sağlayamadığı için sözgelimi türbanı (başörtüsünü) sakıncalı gördüler. Yakın bir zaman önce çarklar tersine döndü ve toplumsal baskılar nedeniyle kapitalizme hayır demekten bir süre için vazgeçen Müslüman bireyler, sözgelimi Türkiye'de, kapitalizmin gelişmesine katkıda bulunmaya başladılar. Bu defa da, daha önce bu bireylerin mağduriyetlerinden acı duyduğunu söyleyen insanlar bile, Müslümanları kapitalistleşmeyle suçlamaya başladılar.

kavramları incitecektir. Bu birinci durumdur.

İkinci durum, Filistinli bir kızın haykırdıklarında dile gelmişti yıllar önce: "Uzakların yapmadıklarını insana yakınlar yapınca!" Müslüman dindar bireylerden önemli bir bölümü, kendi etkilenme paylarını paranteze alarak başka dindar bireylerin hayatlarını yargılama yoluna gidiyorlar. Bunlar, birtakım toplumbilimsel, tarihbilimsel ve politik teorilerden etkilenmişliklerini ve bu teorilerin tamamının kapitalistleşmeyi önvarsaydığını unutarak, sanki zihinlerinde dünyayı kurtaracak şeyler varmış gibi hüküm vermekten kaçınmıyorlar. Yıllar önce bir İslâm bilgisinin felâsifeden inançsız olanları nitelemekte kullandığı cümleler bugün de bunlara ne kadar da uyuyor. Söz konusu teorilerin mevcut tarihlerinde bir ehemmiyetleri bulunmayan insanlar, bu teorilere sınıksız sarılmakla ayrıcalıklı bir konum elde ettiklerini sanıyorlar. Tıpkı çağdaş İslâm ilahiyatçılarının felsefe çalışanları gibi. Bunlar, sözgelimi Gazzâlî'ye filozof gözüyle bakanların felsefe bilmediklerini öne sürerler. Ne ilginçtir ki, ilahiyatçı olmayan felsefeciler de

bunların felsefe bilmediklerini iddia ederler. Adalet işte, Kıta Avrupası ve Kuzey Amerikalı felsefeciler de Türkiye'deki hiçbir felsefecinin felsefe bilmediğini düşünüyor. Demek ki sorun, birilerinin ne kadar felsefe bildiğine karar vermekle ilgili değilmiş. Ayrıca kendi ailesini toplumda rencide edenler, bu ailenin evi tarumar olduktan sonra sokağa ait olurlar ve ona daha önce destek verenler bile onu evlerine almazlar. Çağdaş Müslüman uzmanların veya bu coğrafyada yaşayan başka inançlara mensup uzmanların genel kaderidir bu. Müslüman dindar bireylerden önemli bir bölümü, illiyet kanununu iyiden iyiye unutmuş gibi davranmaktadırlar. Meselenin bu yönü oldukça hazindir. Çünkü olağan olanı anlamak ve çözüm geliştirmek yerine, ayrıcalıklı görünmek için eleştirme alışkanlığını birilerinden ödünç aldıklarından beri bunlar, ideal İslâmiyet'le günümüzü yargılamaktadırlar. İnançsız biri, bunlardan iki tanesine yakın zamanlarda güzel bir ders verdi: "Böyle bir İslâm'ın dünyadaki ideal karşılığı sadece sizin zihninizde mevcuttur." Gerçekten de böyledir ve önce insanlığımıza

sonra da Müslümanlığımıza haksızlık etmememiz gerekir. İnsani gereksinimlerin başka türlü ve daha ahlaki karşılanabileceği bir koşullar bütünü bugünün dünyasında var olsaydı, bunu sahiplenmek konusunda Müslümanlar diğerlerinden daha isteksiz davranmazlardı. Fakat kendi kurallarını Yaratıcıya bile dayatanlar, bu çeşitliliği görmek konusunda çok geridedirler. Uzaklar insana yardımcı olmazlar, bunu istemezler de zaten; ama yakınların bunu üstlenmeleri gerekir. Okuryazar Müslümanların biraz daha geniş düşünmeleri gerekiyor. Ayrıcalıklılık bir fark yaratabilenlerin özelliğidir. Çözüm üretmeyen ve bu anlamda hem tarihi hem de yaşamı sıfırdan ve bütünlüklü bir biçimde yeniden yapılandıramayan Müslüman aydınların, kendilerine bile verebilecekleri herhangi bir fayda bulunmamaktadır.

“Kendine Müslüman” kavramsallaştırmasıyla “bu dünyada bu kadar Müslüman” yaklaşımı arasında büyük bir uzaklık bulunmaktadır. İlki Müslümanların Peygamberlerinin, azatlı kölesi Zeyd bin Hâris’in boşanmış olduğu bir kadınla evlenmesinin yargılanmasına, ikincisi ise bu dünyada yaşıyor olma bilincine gönderme yapmaktadır. Elinde herhangi bir olanak bulunmayanların, gerçek bir gereksinimleri olduğundan önce başkalarında birtakım edinilmişlikler bulunduğu için mağduriyetten söz ettikleri bir dünyada güçlülerin ahlaka uygun davranmaları da bir lütüfa dönüşüverecek ve yüzyıl önce Kıta Avrupası’ndan kaçık bir düşünürün yaptığı gibi sonuç ahlakın yokluğunun ilanına kadar varacaktır. İnsan bazen duygusal

davranabilir; ama her zaman duygusal yaşaması, tabiatın kendisine aykırı olacaktır. Müslüman dindarların çağdaş dönemlerde yaşıyor olduklarını duygusal bir koşullanmayla değerlendirmemek gerekir. Belirli koşullarda insanlar ancak bu koşulların izin verebildiği ölçüde

“Kendine Müslüman” kavramsallaştırmasıyla “bu dünyada bu kadar Müslüman” yaklaşımı arasında büyük bir uzaklık bulunmaktadır. İlki Müslümanların Peygamberlerinin, azatlı kölesi Zeyd bin Hâris’in boşanmış olduğu bir kadınla evlenmesinin yargılanmasına, ikincisi ise bu dünyada yaşıyor olma bilincine gönderme yapmaktadır. Elinde herhangi bir olanak bulunmayanların, gerçek bir gereksinimleri olduğundan önce başkalarında birtakım edinilmişlikler bulunduğu için mağduriyetten söz ettikleri bir dünyada güçlülerin ahlaka uygun davranmaları da bir lütüfa dönüşüverecek ve yüzyıl önce Kıta Avrupası’ndan kaçık bir düşünürün yaptığı gibi sonuç ahlakın yokluğunun ilanına kadar varacaktır.

özgür olabilirler. Zaten genellikle buralarda özgürlük kavramının da “istekli meşguliyet” dışında bir tanım olamaz, kaldı ki özgürlüğü talep edenlerin bu kavrama bir tanım getirmiş olmalarını sorgulamak mümkün olsun. Eğer verili duygusal tonlamayla akla bir yetkinlik atfedilirse birisi çıkar ve herkesin akıldan kuşkulmasını sağlar. Bu defa da insanlar, ‘acaba bu dünyada akıllı biri var olmuş mudur?’

diye birbirlerine sorup durmaya başlarlar. Nedensellik kanunu adaleti böyle tecelli eder. Belki biri yıllar önce şunu söylerken haklıydı: “Toplamda düşünecek olursan bu dünyada adaletten başka bir şey bulamazsın.”

Şimdi Müslüman olmanın çağdaş dünyadaki garabetlerine yeniden dönebiliriz. Türkiye’de Müslüman dindarlarla aynı yolda bulunmayan insanlar, bu birinciler kendilerine dini bir taleple yaklaştıklarında, “dinin bir vicdan işi olduğunu” ve “Allah’la kulun arasına kimselerin girmemesi gerektiğini” sıkça anımsatırlar. Konu Müslüman dindarlar olduğunda ne oluyor da aynı insanlar bu defa Müslüman dindarlarla Allah’ın arasına giriveriyorlar? Günümüzde daha garip çelişkiler de vardır: Mesela bir psikiyatr veya yaşam koçu insanın yaşamıyla kendisi arasına girebilir; ama bir insanın toplumsal yaşamında bir mürşidi olamaz! Müslüman dindarların bazıları için daha ilginç olanı ise şudur: Müslüman aydınlar, tarikat meclislerinin İslamlığına karşı çıkarırken Kur’an-ı Kerim’deki “atalar kültü” âyetlerine müracaat ederler. Bununla geleneğe sarılmanın iyi bir şey olmadığını kanıtlamaya çabalarlar. Oysa bunlar, yine Kur’an-ı Kerim’de yer alan ve İbrahim ve Yakub

Peygamberlerin geleneklerine sahip çıkmaktan söz eden “atalar kültü” âyetlerini daima saklarlar. O vakit gerilerden bir Müslüman edebiyatçının sesi daha anlamlı çıkmaya başlar: “Doğrunun nerede yalan söylediğini bulamıyorum! Acaba hangisi [daha] yalancı?” Bir dostumuzun rüyasında aynı durum dile gelmiş gibidir. Dostumuz bir gece sabaha karşı rüyasında bir doktor ve hemen yanında merhum

hocasını görür. Doktor dostumuzu muayene eder ve teşhisini koyar: “Sizin sorunuzun soyunuzda, bir de içtiğiniz bir şeyde, sigara içiyorsunuz.” Hemen doktorun yanı başındaki merhum kişi olaya müdahale eder ve “evlâdım sorun içtiğinizde, siz sigara içmeyiniz bu yeter!” der. Doktorun söylediğinde bir tedavi yoktur aslında; çünkü insanın soyu değiştirilemez. Ama yine de nedensellik açısından bu teşhisin bir anlamı vardır. Fakat rüyada reçete, doktorun yanındaki kişidedir. Dostumuzun yapabileceklerinden birini söyleyerek bir fark yaratmasını olanaklı kılar. Bizim öncelikle ihtiyacımız olan doğrunun hangisi olduğuna karar vermemiz gerekir. Buna karar veremeyişimiz, varlığı zorunlu birtakım garabetlerin ortaya çıkışını öncelemektedir. Nitekim çokça anlatılan tarihsel bir olay olarak, Abbâsî halifesi Me'mûn'un rüyasında Aristoteles'ten aldığı tavsiyeleri, o dönem Müslümanlarının ihtiyaç duydukları doğrular açısından bir tercih olarak yorumlamak gerekir. O halde hem Müslüman dindarların hem de onlara içtenlikle ortak olan başkalarının öncelikle samimi sorular sormaları ve hayattan ihtiyaç duydukları şeye karar vermeyi talep etmeleri gerekmektedir. Müslüman olmak insan olmaktan arındırılmazsa, çağdaş İslâmî deneyimleri de dünyanın Doğusu açısından hiç de iyi şeyler olmayan aydınlanma, kapitalizm, modernite, sosyalizm, feminizm, oryantalizm, sömürgecilik ve ulus-devlet paradigmalarından apayrı düşünmemek ve Müslüman kuşatılmışlara haksızlık etmemek gerekir.

Burada daha esaslı bir ayırmadan söz etmek gerekmektedir. Endüstri toplumunun koşullarından mı rahatsız olmak gerekmektedir? Çünkü bu durumda tabii zenginlik dağılımının belirli bir formatı olmaktadır. Yoksa endüstri koşul-

larında gerçekleşmiş bir zenginlik dağılımında zenginliğin alışılmamış bir şey olarak Müslümanlar tarafından da paylaşıyor olmasından mı rahatsız olmamız gerekmektedir? Belki daha özel bir soru da bu yeni koşullarda ahlakın nasıl olması gerektiğine ilişkin bir soru olarak gelecektir zihinlere. Çünkü Peygamber dostlarından birinin takipçisi olduklarını söyleyen bir grup Müslüman aydın da, Müslümanların zengin değilmiş gibi yaşamalarının gereğine inamıyor görünmektedirler. Bizim tespitimiz, bu konularda gerçekçi ve samimi sorunlaşturmaların henüz yapılmadığı yolundadır. Çünkü endüstri koşullarından rahatsız olması gereken bir öznenin “sosyal adalet” kavramını taçlandırması da ancak yine endüstri tarzı bir toplumsallığa müracaatla anlamlı olmaktadır. Felsefeyi anlamlı kılan çok eski bir yazar, bu zeminde ahlakî politikanın bir parçası haline getirdiği bir eserinde, zenginlerle fakirler arasındaki nüfus dağılımının dengeli olması durumunda buna benzer yaklaşımların artık birer saçmalık olarak görüneceklerini öne sürmekteyse eğer, bu durumda zenginliğin kendisine karşı olanların durumu, yine bu yazarın da belirttiği gibi, bir hased olarak anlaşılır olmaktadır. O halde rahatsız olunması gereken şey, esasında endüstri tipi bir toplumsal örgütlenmenin kendisi olmaktadır. Fakat sadece Müslümanlar açısından değil yeryüzünün geneli itibarıyla böyle bir rahatsızlığın somutlaşmış bir müşterek deneyiminden söz etmek pek mümkün görünmemektedir. Bu durumda geriye bir tek şık kalmaktadır: İnsanlar bir şeyler yapıyor olmak için davranmaktadırlar. Hâlihazırda Müslüman dindarlarla ilgili tartışmalarda yapıyor olan da tam da budur. Bu da çok anlamlı bir etkinlik değildir. Çünkü bu, ihtiyaç duyulan şeyin

kendisi değildir. Bununla hiç kimse daha bilinçli ve ahlaklı davranır olmayacaktır.

Şimdi çok basit bir biçimde şu tespiti yapabiliriz: Müslüman dindarların ahlakî hassasiyetlerinde son yıllarda gözle görülür bir gerileme yaşanmaya başladı; fakat bu ahlakî gerilemenin anlamı, evrensel ahlaktan çok dini ahlak bakımından anlamlıdır. Çünkü yıllar önce sözgelimi Türkiye'deki Müslüman dindarların ideale ilişkin tavırlarının anlamını belirleyen temel kavram, dini bir kavram olarak “cihad” kavramıydı ve günümüzde ideali belirleyen ortak kavram “demokrasi ve özgürlükler” olarak değişti. Müslüman dindarlar, dindarlığın otantik biçimini benimsemeyen insanlara son zamanlarda daha anlayışlı yaklaşmaya başladılar ve demokrasi ve özgürlükler temelinde meydana gelen karşılaşmalar, birincilerin dini ahlak koşullanmalarını olabildiğince esnetti. Böylece aşk ve cinsellik kadar lüks ve tüketime dair diğer bütün içerimler, Müslüman dindarların varlıklı geneli tarafından benimsenmeye başladı. Bunun ürkütücü olan tarafı, bir gün Türkiye'de şeriat hayaliyle veya bu iddiayla yaşayan insanların kalmayacak olmasıdır! Meseleye nereden bakarsak bakalım, en asgari düzeyde bile Türkiye'nin düşünsel çeşitliliğinden bir desenin eksilmesi bu ülke için hayırlı olmasa gerekir. Fakat diğer taraftan modern hayatın dayattığı ikiyüzlü dindarlıkları tartışmaya açabilecek bir elverişli iklime doğru evriliyor olmamız aslında hayırlı bir gelişmedir. Burada önemli olan, ikiyüzlülük olgusunun Türkiye'nin politik şartları ve modernlik etkisinin neticesinde meydana geldiğinin bilinmesidir. Ayrıca Müslüman dindarların bu coğrafyada yer alan farklı toplumsal kesimlerle iletişim yollarının açık olması kaygı veri-

ci bir gelişme olarak görülmemelidir. Türkiye'nin başka toplumsal kesimleri gibi Müslüman dindarların da kendilerinden farklı toplumsal biçimlerle barış içerisinde ve kurumsal (medeni) bir dirayete yaşayabilme kültürlerinde birtakım kusurlar bulunmaktaydı. Sadece Türkiye insanında değil, okuduğumuz eserlerden anlayabildiğimiz kadarıyla, bir merkeze göre Ortadoğu olarak görülen coğrafyanın tamamındaki insanların, bunların dünya görüşleri Marksist, demokrat, liberal veya İslâmcı olabilir bu hiç önemli değil, medeni bir alışkanlık kalıpları yoktu. En azından Türkiye örneğinde bununla ilgili faydalı bir kaygının ortaya çıktığı görülebiliyor. Müslüman dindarların medeni davranışlarının hem şehir kimliğinin kısmen dindarlaşmasında, hem de dindarlığı daha önce dışlamış bulunan insanların medeni davranmakla ilgili kültürlerinde olumlu bir evrime neden olacağını göz ardı etmemek gerekiyor. Bu açıdan yaşanan bütün toplumsal travmaların olması gerektiği şekilde seyrettiğini söyleyebiliriz. Burada tek sorun, bu travmaları anlamlandırmak ve güya olumlu bir yöne doğru yönetmek amacındaki düşünce sözcülerinin bilinçsizliklerinde belirginleşmektedir. Düşünce en yoğun emek verilmesi gerekli insani deneyimlerden birisidir, önce kendi yaşamlarından başlayarak dünyanın tamamı için bilinmemesi büyük eksiklik olacak çözüm önerilerine ulaşmamış olanlar, sırf tekrar edilen birtakım bildik eleştirilerinin toplumda fark edilmesi kaygısı için insanları bu denli meşgul etmemelidirler. İnsanların beyinlerini daha işe yarar alanlarda kullanmaları bu ülkenin daha çok hayrına olacaktır ve bunun için betimsel eleştirmenlik mesleklerinin bu ülkede öncelikle daha az özendirilmesi gerekmektedir.

Sonuçta belirtmek gerekir ki, Müslüman dindarların çağdaş deneyimleri hakkında yapılan soruşturmaların haklı bir gerekçesi ve işlerliği olan (faydalı bir netice veren) bir yönteminin bulunması gerekmektedir. Bu ilkeye bağlı kalarak nazari (entelektüel) bir etkinliğe girip de, Müslüman dindarların yeni deneyimleri üzerine yapılan analizleri değerlendirdiğimizde, öncelikle iyi niyetli olmayan ve ayrıca bizi faydalı bir neticeye ulaştırmayan birtakım kuruntularla karşı karşıya kaldığımızı belirtmemiz gerekmektedir. Bu çeşit düşüntülerde herhangi bir evrensel amaçtan yoksunlukla beraber bağlayıcı bir ahlaki kıstas eksikliği göze çarpmaktadır. Bu durum, oryantalistlerin doğulu ve güneyli kültürleri, özellikle de Müslüman toplumsal bağlamları nasıl da şeyleştirerek anlamsızlaştırmış olduklarını akla getirmektedir. Değerlendirmecinin zihninde her sorunu çözecek bir tasarı yoksa ve üstelik de değerlendirmeci her bakımdan erdemini ölçütü haline gelecek kadar hakkaniyetle kendini belli eden deneyimlerin bir kaynağı değilse, bu takdirde özellikle Müslüman dindarları değerlendirmenin herhangi bir anlamı kalmamaktadır. Şunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir: İnsan yaşamı zamanla işe yarayacak düşünceleri ayıklar ve gerisini çöpe atar. Bu bakımdan yaratıcı olmayan ve bir fark yaratamayan insanların toplumsal değerlendirmeleri ve fikirleri bir zaman için moda haline gelse bile bir süre sonra çöplüğe atılmaktan kurtulamayacaktır. Bu durumda hiç kimsenin hayattaki adaletin vefasını sorunlaştırmamaları gerekmektedir. Bedeli yeterince ödenmemiş ve üstelik de hiçbir şekilde sağlamaya ve kaynamaya bırakılmamış kavramsallaştırma ve düşünceler, aynı kuşak tarafından bile uzun süre saklanmayacaklar-

dır. İdealleri konuşup da birkaç vicdan satın alma gösterisi hariç dünyanın hiçbir gerçek koşulunda biyolojik bir risk almamış olan insanların, Müslüman dindarların gerçekçi dünyevi koşullarda yaşıyor oldukları için ideal bir ahlaki talepte bulunma hakları bulunmamaktadır. Dahası mevcut dünyevi koşullarda Müslüman dindarların da başka türlü yaşıyor olma ihtimalleri bulunmamaktadır. Çünkü bunlar da en az diğer yaşıyor olanlar kadar insandırlar ve aynı insani kavramlar bunlar için de geçerlidir. Bunları başkalarından ayıran, öncelikle kendilerine yapılan bütün zulümlere rağmen Müslüman kalmakta ısrar etmiş olmaları ve yeterince deneyimlenmiş bulunmalarıdır. Bundan fazlasını talep edenlerin düşünceleri biraz haklılık ve tarafdar kazanabilir; ama zamanla bu dünya ve hayat, bunların tümünü çöpe atmakta herhangi bir tereddüt yaşamayacaktır. Bunun dışında değerlendirmeci olmak konusunda istekli olanlara düşen şey, gerçek sorunları saptamak ve bu sorunları gayet soğukkanlılıkla tartışmaya açmaktır. Fakat insanların hayatlarını müspet istikamette değiştirecek bir fark yaratma amacı, bu düşünsel etkinliği itmediği müddetçe bizim bir düşünürümüz yetişmeyecektir. Bizim sorunları çözmeye yoğunlaşmamız gerekmektedir, fark edilmek amacıyla sorunları artırmaya değil. Bu bakımdan medyatiklikle nazari dikkati birbirinden ayırma istidatına erişmemiz ve artık medyatiklerin takdir edilmelerini engellememiz gerekmektedir. Müslüman dindarların bilirkişileri, heyecanlı ve fark edilme merakıyla yol alan insanlar değildir, onlar daha çok ilim ehline benzeyen ve Allah rızası beklentisi dışında bu işten özel bir haz almayan insanlardır.

Hamza Aktan: “Gönülsüz vatandaşlık, gönüllü olanın aksine aktif bir karaktere sahiptir.”

Asım ÖZ

Gazeteci Hamza Aktan, ilk kitabı “Kürt Vatandaş” ile, Türkiye’de Kürt olmanın nasıl bir vatandaşlık deneyim olduğunu irdeliyor. Anadilden popüler kültüre, askerlikten internete, hayatın birçok alanında Kürt olarak varolmanın anlamını irdeliyor. Bugünün “Kürt hissiyatını” ve geleceğin olası toplumsal dinamiklerini anlamaya çalışan kitapta, Kürt toplumunun yaşadığı değişimleri tartışmaya açıyor. Aktan’la kitabını konuştuk.

Bugünün Kürt hissiyatında, sosyolojisinde öne çıkan hususlar neler?

Günümüzün Kürt hissiyatını oluşturan hususların başında giderek güçlenen bir milliyetçi birlik duygusunun geldiğini düşünüyorum. Bu milliyetçi duygudaşlığında, karşısındaki baskıcı güç olan ulus devletle bir muhasebeye girişebilecek özgüvene kavuşmaya başladığı söylenebilir. Geçmiş dönemlerle kıyaslandığında devlet kurumlaşmasının bir mutlaklık-sonsuzluk arz etmediği inancının yavaş yavaş geliştiğini, dolayısıyla bu ulus devleti oluşturan bileşenlere karşı da daha rahat, özgüvenli bir tutumun oturmaya başladığını gözlemliyorum. Türkiye’nin giderek devlet olarak “çözüm” konusunda arayış işaretleri vermesinin bu sosyolojik değişimin o adreste de gözleniyor olmasından kaynaklandığını düşünüyorum.

Kürtlerin dilleriyle olan ilişkileri toplumsal hafızaya nasıl yansıyor?

Dil tek başına toplumsal birliktelik duygusunun korunmasını

da etkili değildir ancak anadilini hiç öğrenme imkanı bulamamış Kürtlerin dahi bu dile karşı bir suçluluk hissi içinde olduğunu söyleyebilirim. Bundan 20-30 yıl öncesinde Kürtçe, devletin etkili zayıflatma-geriletme siyasetleri nedeniyle bir hayli güçsüzleşmişti. Kürtler, anadillerinin gözleri önünde ölüme gittiğini görüyorlardı. Dolayısıyla bu hissin kendisi başatması kolay olmayan bir suçluluk duygusu yaratıyor. Bu duygunun “Kürt aydınlanmasının” güçlendiği son yıllarda biraz tamir edildiğini, ancak hâlâ anadilinde yazı yazmayan, yazamayan, düşünce üretmeyen kişilerdeki hissin ayakta kaldığını söylemem gerekiyor. Birçok kişide Kürtçe’nin yaşadığı güçlüğü dahi Türkçe anlatmak kendi diline karşı bir tür ihanet duygusu yaratıyor. Bunun tamirinin biraz daha zaman alacağını düşünüyorum.

Kürt gelenekselliğinin korunduğu bölgeler Kürtçe açısından ne ifade ediyor?

Buralar Kürtçe’nin en az yara aldığı, Türkçe’nin dile en az karış-

tığı, Türkçe’ye başvurma ihtiyacının en az hissedildiği yerlerdir. Bu açıdan buralar Kürtçe için de, dejenere olmamış “Kürtlük” hissi için de kıymetli yerlerdir.

Kürtçenin Kürt siyasi hareketi kadar popüler olmamasını nasıl izah ediyorsunuz?

Bunun çok sayıda sebebi var. Ancak öncelikli olarak bu dilin zayıflatılmış, dolayısıyla kullanıcıları açısından da etkili bir araç olma vasfından uzaklaşmış olmasının etkili olduğunu söyleyebilirim. Bir kısım Kürt’te dahi Kürtçenin kamusal mekanlardaki yokluğu nedeniyle artık buralarda kullanılamayacağı duygusu gelişmişti. Ancak televizyon-gazete gibi medya kanallarında, siyaset alanında rahatlıkla kullanılabildiğini gördükten sonra pekala hükümet konağında da, resmi yazışmalarda da kullanılabileceği inancı gelişti, pekişti. Bir başka sebebi de, “Kürtlük” bilincinin veya milliyetçi duygunun dil gibi bir araca ihtiyaç duymadan da gelişebilmesidir. Anadilini hiç bilmeyen ya da az bilen yüzbinlerce

Kürt de, Kürt siyasetine sempati duyabilmektedir.

Kürtlerin ve Kürtlerin yaşadığı mekânların anlatımında ortaya çıkan oryantlizmden söz ediyorsunuz. Kürtler yazılı kültürde olsun görsel kültürde olsun hangi noktalarda oryantlist bir bakışla ele alınıyor veya yansıtılıyor?

Ana akım Türk düşünce dünyası, medyası veya popüler kültürü Kürtleri hiçbir zaman “Kürt” olarak resmetmeye niyetlenmedi ya da buna cesaret edemedi. Bu olmayınca da karşısındaki özneyi ancak “doğulu” gibi bir başka formda aktarabileceğini düşündü. Fakat bu çabada da bilinçli veya bilinçsiz ciddi tahrifatlar yaptı. Kürt kültürünün geleneksel birçok öğesini arkaik, terk edilmesi gereken unsurlar gibi gösterdi. Kürtlerin dahi kendilerinden utanç duymalarına yol açacak, her açıdan karanlık-güdük bir bölge görüntüsü yarattı. Kendinde, rasyonel bir coğrafya-toplumdan çok, irrasyonel, komik, acınacak bir toplum manzarası çizdi. Bu görüntüyü başta Türk sinemasında, popüler kültür ürünlerinde olmak üzere, siyaset, edebiyat, mizah kanallarına kadar birçok yerde görmek mümkün. Özellikle popüler kültür kısmına vurgu yapmak istedim. Çünkü bu alan, bugün bazı “dindar” televizyon kanallarında yayınlanan ırkçı diziler gibi bazen siyasetten bile daha derin, daha kalıcı algılara-zararlara yol açabiliyor. Bunu kırmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Ulus devlet yapılanmalarının oluşmaya başladığı yıllarda uygulamaya konulan zorunlu askerlik uygulamaları Kürtleri nasıl etkiledi?

Kürtler askerlik kurumunun zorunlu hale geldiği günlerden bu yana içinde yaşadıkları ulus devletlerle sıkıntılar yaşamışlardır. 1800’lerin sonu, 1900’lerin başlarında Kürt aşiretleri Irak, İran ve Türkiye’de (Osmanlı’da) bu devletlere karşı isyan içindeydiler. Bastırılmış, başarısızlığa uğramış isyanlar sürecinin hemen ardından mücadele ettikleri ulus devletlerin askeri olma yönündeki zorunluluk bugüne kadar da aşamadıkları bir psikolojik engel olarak kaldı. Kitapta da farklı kaynaklardan aktarmaya çalıştığım gibi, ne Osmanlı 1910’larda ne İran 1920’lerde zorunlu askerliği kolay kolay Kürdistan’da uygulayamıyor. Ancak Kürtlerdeki zorunlu askerlik “krizi” tek taraflı değildir. Ulus devletler de “Kürt askere” karşı temkinli davranmıştır. Bu anlamda Kazım Karabekir’in “Siyaseten aleyhtar oldukları müddetçe Kürt aşiretlerine askerî eğitim verilmesinin son derece sakıncalı olduğu, uygun bir fırsatta Kürtlerin eğitimi gördükleri silahları hükümete çevirecekleri” yönündeki sözlerinin bir nişane olarak durduğunu düşünüyorum.

Kaçakçılık meselesi en son Uludere katliamında gündeme geldi. Türkiye’nin sınır kentlerinde yaşayan Kürtlerin geçimlerini büyük ölçüde kaçakçılıkla sağlamlarının sebebi nedir? Kaçakçılık meselesini devlet nasıl ele almıştır?

Türkiye’nin batısından “kaçakçılık” gibi görünen şey aslında önemli ölçüde Kürtlerin aralarına İran, Irak, Suriye ve Türkiye gibi ulus devletlerin sınırlarının girdiği diğer komşu Kürt kentlerinden yaptıkları sıradan alışveriş-ticaretir. Bugün Hakkari, Van, Şırnak gibi birçok Kürt kentinde insanların yaptığı

sıradan ticaret, bu ülkelerin koyduğu engeller nedeniyle “kaçakçılık” sınıfına giriyor. İran’dan pilav, çay, şeker almak dahi belli kotalarla sınırlandığından bu kotaların dışına çıkan herşey kaçakçılığa giriyor. Dolayısıyla Çorum’daki herhangi bir esnaf gibi ticaret yapan bir sınır kentindeki Kürt esnafı devlet gözünde “kaçakçı”ya dönüşüyor. Bu meselenin bir yüzü. Diğer yüzünde ise Kürtlerin içinde yaşadıkları ülkelerin ekonomisine fabrika çalışanı, girişimci vs. olarak değil, ancak bu tür “yasadışı” yollarla girebilmesi var. Türkiye örneğinde, Kürt kentlerinin sistematik bir şekilde yoksun bırakıldığını görüyoruz. Herhangi bir İç Anadolu kentindeki fabrika-atölye oranı dahi birkaç Kürt kentinin tamamıyla eş değer olabilmektedir. Dolayısıyla devlet siyasetleri de Kürtleri kendi ekonomilerini kendi bildikleri yolla yaratmak durumunda kalacağı bir durum ortaya çıkarıyor.

Türkiye’deki ana akım medyada Kürt sorununun tartışılmaya başlandığı yetmişli yıllardan bu yana “Kürt yokluğu” meselesinin süreklilik arz ettiğini belirtiyorsunuz. Niçin?

Kürt yokluğunun öncelikli sebebi Türk medya ve entelektüel üretim kanallarının kapılarını Kürt kimlik savunusu içindeki Kürtlere fiilen kapatmış olmasıdır. Bu kanal, önemli ölçüde devletin makro siyasetiyle paralel bir düşünce üretimini izledi. Dolayısıyla geçen bu onyıllarda birbirinin sözünü tekrarlayan, farklı bir düşüncenin dahil olmasını zorlaştıran bir mecra oluştu. Bugün yayınlanmakta olan onlarca günlük gazetenin tek bir tanesini takip etmeniz “Türk” medyasının ne dediğini anlamanıza yeterli

olabilmektedir. Çünkü bilirsiniz ki diğerleri de bu gazeteden ayrı bir söz üretmemiştir. Medyadaki bu kapalılık dolayısıyla Kürtlerin de fiilen düşünce dünyasından kopmasına, uzaklaşmasına yol açtı. Bu durumun Kürtlerin kendi içinde de bir “Kürt yokluğu”na yol açtığını düşünüyorum. Bugün Kürtler, uzun yıllar boyunca düşünce dünyasından uzaklaştırılmış olmalarının sıkıntısını, eksikliğini yaşıyorlar. Bugün varolan durum entelektüel bir güç olarak PKK’yi saymazsak, Kürt meselesinin genel olarak “Kürtsüz” bir halde tartışılmasından başka bir şey değildir. Kürt meselesini dahi ana akım içinde Kürtler değil, Türkler tartışmakta, tartışmaların yönünü onlar belirlemektedir. Kürtlerin yıllar içinde bu sıkıntıyı iyice hissettikleri için giderek kendilerini eskisi gibi “demokrat” Türk düşünce dünyasına dahi bağlamamaya başladığını gözlemliyorum. Bu da, Kürtlerin bu düşünce dünyasından kendilerinin hayrına bir sonuç çıkmayacağına artık tamamen ikna olması anlamına gelir.

Son otuz yılda devletle yaşanan aktif çekişme Kürt toplumunu nasıl etkiledi?

Bu çekişmenin elbette yakın tarih anlamında nihai mağduru Kürtler oldu. Hepimizin bildiği sayısız acıyla, işkenceyle karşılaştık. Ancak geniş tarihsel anlamda da kazananı da Kürtler oldu. Her şeyden önce bu çekişme devletin ne kadar “kudretli” olsa da sorgulanabileceği, yeri geldiğinde karşısına geçilerek mücadele edilebileceği inancını geliştirdi Kürtlerde. PKK’nin her siyaseti, eylemi, inisiyatifi, devlet kudretinden bir parça alıp, burayı Kürtlerin gözünde iyice seffalaştırdı. Devlet bu mukavemet

Hamza Aktan

karşısında her geçen gün meşruiyetini zayıflatacak politikalara başvurdu ve neticede “Kürt vatandaşı”yla bağının ince bir hata sıkıştığı gerçeğiyle yüz yüze kaldı. Bu devletle ilgili kısmı. İkinci ve belki en önemli etki, Kürtlerin kendileriyle olan yüzleşmesi-tanışması oldu. Zayıf milliyetçi bilinç hiç olmadığı ölçüde güç kazandı. Kürtler “Kürtleştiği” ölçüde devletle ilişkilerinde de daha özgüvenli bir tutum sergilediler.

Yakın gelecekte Kürt sorununun “gönülsüz vatandaşlık” üzerinden şekilleneceğini düşünüyorsunuz. Niçin?

Kürtlerde güçlü Türk ulus devlet yapılanmasını dönüştürecek fiziki güç halen de yoktur. Ancak psikolojik olarak yıkacak gönülsüzlük son yıllarda kendini göstermeye başladı. Birçok Kürt’ün gönüllü şekilde dahil olduğu devlet mekanizması görüntüsünün önümüzdeki yıllarda marjinalleşeceğini, Kürt itirazının daha da keskin bir şekilde çoğu yerde silahsız da olsa devleti zorlayacağını düşünüyorum. Bunu bugün özellikle Kürt siyasetinin güçlü olduğu Kürt kentlerinde gözlemleyebilirsiniz. Devlet buralarda

panzerlerin, binaların içine sıkışmış, toplum içine ancak silahıyla çıkabilir bir durumdadır. Gönülsüz vatandaşlık, gönüllü olanın aksine aktif bir karaktere sahiptir. Bu gönülsüzlüğün de etkisini hissettireceği bir dönem göreceğimizi düşünüyorum.

Türkiye’de Türk, İran’da Fars, Irak ve Suriye’de Arap olarak algılanan Kürtler Batı ülkelerinde göçmen olarak yaşamaya başladıklarında ne tür sorunlarla karşılaşılıyorlar?

Kürtler batı ülkelerinde geride bıraktıkları ulus devletlerin üzerindeki ağırlığından kurtularak, kimliklerini görece özgürce yaşayabilecekleri bir coğrafya ve topluma dahil oluyorlar. Ancak “Kürtlük sıkıntısı” burada bitmiyor. Kürtler bu defa ne olmadıklarının baskısından kurtulup ne oldukları sorusuyla karşılaşılıyorlar. Batı ülkelerinde Kürt olarak Arap, Fars, Türk olmadıklarını, kendi dilleri, kültürleri, siyasetleri olduğunu yeni dahil oldukları toplumlara kanıtlanma çabasına giriyorlar. Fakat sadece bununla kalsa iyi olurdu. Iraklı Kürtler de, Türkiyeli Kürtler de on yıllardır geride bıraktıkları ülkelerindeki insanları için batı ülkelerinde siyasi mücadelelerini sürdürüyorlar. Dolayısıyla batı bir yerde, “memlekette” bırakılmış sorunun görünürleşmesi için verilecek mücadelenin mekânına dönüşüyor. Ancak burada da özellikle Türkiyeli Kürtler, batının 11 Eylül sonrası geliştirdiği “terörizm” doktrininin mağduriyeti ve zorluklarını yaşamaya devam ediyorlar.

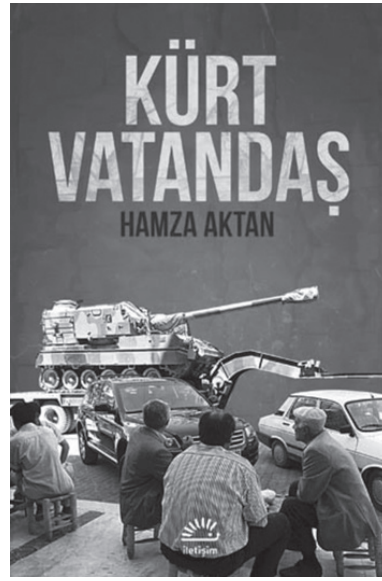
Göçmenlik Kürt kimliğinin kendini yeniden inşasında nasıl bir rol oynuyor?

Göçmenlik, bu kimliğin diğer baskın kimliklerden kurtulduğu, bir tür kendi doğallığını yaşayabileceği bir imkan sunuyor. Kürtler artık Kürtlükleriyle başbaşadırlar. Buradan bir hayat kurmaları kendilerine kalmıştır. İçinde yaşanan ulus devletten çıkmak Kürtler için büyük bir sıkışmışlıktan da kurtulmak anlamına gelir. Kürt popüler kültürüne baktığımızda örneğin, çok önemli-değerli eserlerin yarısından fazlasının diasporadan çıktığını görürüz.

Peki internet Kürt hayali kimliğinin oluşumunda ne kadar etkili? "İnternet radikalizmi"nin handikapları yok mu?

İnternetin açtığı kanalı görmek için örneğin, 1990'lı yılların devlet şiddetini tekrar hatırlayın. Bu dönemde basit anlamıyla kültürel-demokratik hakların talebini ifade eden "Kürtçülük" karşısında uzun hapis cezalarının, işkencenin ve tabii "faili meçhul" cinayetlerin olduğu bir pratikti. Böyle bir atmosferde insanlar duygu ve düşüncelerini ya sır olarak kendilerine saklıyordu ya da güvendikleri insanlara fısıldıyorlardı. İnternet bu fısıldaşmayı bir bağırıma çevirdi. Devletin kontrolünü olabildiğince azalttı. Urfa'daki Kürt internet kullanıcısı Bingöl'de, Muş'ta, Kars'ta upkı kendisi gibi hisseden, düşünen insanlarla karşılaştı, tanıştı, paylaşımlara girdi. Dolayısıyla 1990'lar ve sonrasında Med TV ve ardılı kanalların başardığı Kürt birlik bilinci, internetle daha da pekişen bir yere evrildi.

"İnternet radikalizmi" ifadesi ise bana sorunlu bir tanımlama olarak görünüyor. Çünkü "radikal" kelimesi bir "rasyonel" in sınırlarının dışına çıktığı anlamı taşır. Bu anlamıyla bir Kürt radikalizmi

değil, tersine hâlâ gerçek his ve düşüncelerini ifade edememiş, üzerindeki devlet sansürünün farkında bir internet kullanımı gözlemliyorum. Kürtler için sadece internet değil, tüm medya kanalları karşılaştıkları hak ihlallerini duyurmanın çok önemli araçlarıdır. Dolayısıyla bir radikalizmden bahsedeceksek, çok rasyonel bir radikal sahiplenme olabilir bu ancak. Bu radikalizmin de handikaplardan çok, Uludere katliamı başta olmak üzere birçok meseleyi ana akımın da karşısına koyan kazanımlarının olduğu kanaatindeyim.

Doksanlı yıllardan itibaren Türkiyeli Kürtlerin giderek AB yanlısı haline geldiklerini belirtiyorsunuz. Bu durumu Iraklı Kürtlerin ABD'ye bakışını karşılaştırarak ortaya çıkan farklılıklara değiniyorsunuz. Bunu biraz açar mısınız?

Türkiyeli Kürtler, içinde yaşadıkları ulus devletlerin aksine demokrasinin geliştiği coğrafyalardan her zaman medet ummuşlardır. Avrupa Birliği bu anlamda belki de en çok faydanın beklendiği yer oldu. Bunun arkasında, kendi

si demokratikleşmeyen Türkiye'ye buralardan bir müdahalenin yapılacağı beklentisi yatıyor. AB'nin, Kürtlerin nihai anlamda beklentilerini karşılamasa da bu anlamda önemli katkıları oldu. Ancak ABD'nin, somut bir çıkarı olmadığı sürece Kürtlerin faydasına bir girişimde bulunmayacağını, daha çok stratejik faydaları gözettiğini bildiği için Kürtlerde bu adrese yönelik pek bir beklenti oluşmadı. Irak Kürdistanı'ndaki Kürtlerin bir ABD sempatisinden bahsedilebilir ancak orada da Kürtler, ABD'nin Saddam'a müdahalesinin kendileri için değil, kendisi için olduğunu bilirler.

Peki Avrupa'da Kürt göçmen olmakla Türkiye'de Kürt göçmen olmak arasında nasıl bir fark var?

Çok büyük farklar var. Öncelikle yukarıda bahsettiğim gibi, Avrupa'daki göçmen Kürtler ulus devletlerin baskısından kurtuluyorlar. Türkiye'dekiler ise tam tersine, göç ettirildikleri kent ve köylerinin aksine, çok daha zor, baskıcı bir atmosfere-sosyolojiye dahil oluyorlar. Memleketlerinde yalnızca devletin polis-asker gücüyle karşılaşan Kürtler Türkiye'nin batı kentlerinde buna ek olarak Türk milliyetçiliğiyle de yüzleşiyorlar. Bir diğer önemli fark ise ekonomik-sosyal yönlerle beliriyor. Avrupa'daki göçmen Kürtler, sosyal devlet imkanlarından diğer vatandaşlar gibi yararlanabiliyorlar. İşsizlik maaşı, ev yardımı gibi imkanlara kavuşabiliyorlar. Ancak Türkiye'de devlet yerinden ettiği Kürtlere en ufak bir sosyal yardımda bulunmadığı gibi, bu insanları büyük bir yoksulluğun içinde tutacak siyasetler uyguluyor.

Yoğun çatışma ortamı içinde doğup büyüyen Kürt gençlerin

siyasal sosyalleşmelerinde hangi öğeler ön plana çıkıyor?

Öncelikli öğenin büyük bir sorumluluk bilinci olduğunu düşünüyorum. Sadece Kürt gençleri değil, artık çocukları da kısa zamanda olgunlaşıp toplumsallaşıyorlar. Kürt çocukları ve gençleri başta okul olmak üzere devlet mekanizmalarına, bağları çok zayıf halde katılıyorlar. Katıldıktan sonra karşılaştıkları çelişkiler de bu bağları koparacak dereceye getiriyor. Kürt çocukları kendilerinin dahi bir şeyler yapmaları gerektiğini düşünerek hareket ediyorlar. Son yıllarda bir siyasi özneye dönüşen “taş atan çocuklar” bu fikri-hissi zeminden çıktı.

PKK kuşağından söz ediyorsunuz. Bu kuşağın bariz özellikleri nelerdir?

Genel olarak Türkiye’yi olduğu gibi, PKK, Kürt siyasetine dahil olan, olmayan tüm Kürt kuşaklarını etkiledi. Ancak kitapta ayrıca PKK’ye fiilen dahil olmuş, Türkiyelilik sınırlarının dışına çıkmış gençlerden bahsediyorum. Ana akım Türk düşüncesi bizi bu gençleri unutmaya, onları toplum dışı öğeler gibi görmeye zorluyor. Bense tam tersi, bu gençlerin toplumun aktif, önemli ve dönüştürücü özneleri olduğunu düşünüyorum. Fakat gerilla gençler önce bir devlete, ardından içinden çıktıkları toplumun geleneksel kalıplarına bir itirazı göze almış insanlar olarak sıradanlıktan ayrılırlar.

Peki, “Türkiyelilik sınırları” içinde kalan Kürt gençlerinin düşüncelerinden bir kısmını paylaştığımız satırlarda olunması istenen her iyi durumun Kürtlükten dolayı olunamadığına ilişkin olum-

suz algı ne kadar sağlıklı? Veya Kürt genci olmanın daha nitelikli Türk genci olmanın daha “havai” olarak anlatıldığı ifadeler...

Sorunun ilk kısmıyla başlayayım, bahsettiğiniz durumun sağlıklı olup olmadığından çok rasyonel olması önemlidir. Kürt halkının yaşadıklarıyla Kürt gençlerinin hissettiklerini kıyaslayınca, ortada son derece rasyonel bir sonuç görüyorum. Kürt kimlik savunusu içindeki Kürt gençleri kendilerini toplumlarına karşı borçlu ve sorumlu hissediyorlar. Dolayısıyla bu hissiyat bireyselliği kıran bir özelliğe dönüşüyor. Sorunun ikinci kısmına gelirsek; Kürt gençleri yaşadıkları ve hissettiklerini Türk akranlarıyla kıyaslayınca kendilerini daha sorumlu, karşılarındakini bencil-apolitik vs. görüyorlar. Biri dertli, diğeri değil.

Yeni bir dil öğrenmenin anadilini unutmakla sağlanabiliyor olması Kürt öğrencileri nasıl etkiliyor?

Kürt çocukları okula başladıkları andan itibaren anadillerini konuşmamaları gerektiği gerçeğiyle karşılaşılıyorlar. Karşısında ise bilmedikleri ancak konuşmaları zorunlu bir dil oluyor. Bu nedenle çoğu zaman bu eziyete yol açan şeyin anadilleri, aileleri ve toplumsal çevreleri olduğunu düşünüp bir yabancılaşma yaşıyorlar. Anadilini gizleme süreci bir süre sonra aileyi ve toplumsal hayatı da içine alarak kendi gerçekliğini reddetme sürecine dönüşebiliyor. Türkçe ve Türk olanın kıymetli, Kürtçe ve Kürt olanın değersiz-itibarsız gösterildiği bir atmosferde eğitim görüyorlar. Dolayısıyla anadiline, ailesine psikolojik olarak dönüş de zaman alıyor.

90’ların ortalarından itibaren Kürt öğretmenlerin okullardaki görünürlük ve etkinliklerinin artması eğitim ortamlarında bir esnekliği de beraberinde getirdi mi?

Türkiye’nin başlangıçtaki muradının Kürtlerin olmadığı bir kamu örgütlenmesi olduğunu söyleyebilirim. Bunu en açık ortaya koyan girişimlerden biri 1925 tarihli Şark Islahat Planı’dır. Bu plan açıkça memurların Kürt olmaması gerektiğini emreder. Ancak geçen on yıllar, devletin önünü alamayacağı şekilde Kürt memurlar, doktorlar, öğretmenler yarattı. Bu insanlar da Türk memurlardan farklı olarak devlet siyasetini “olması gerektiği gibi” yürütmediler. Kamu hayatına Kürtçe’yi de-facto bir şekilde dahil ettiler. Türkçe bilmeyen hastayla Kürtçe konuştular, öğrenciyeye dersi Kürtçe’nin de yardımıyla anlattular. Bu durum devletin gözünden kaçabildiği ölçüde bir esnekliğe, nefes almaya yol açtı. Ancak devletin bunun farkında olduğu ve bundan rahatsız olduğu da açık.

Son olarak seçmeli Kürtçe dersi konusunda ne düşündüğünüzü öğrenmek istiyorum.

Seçmeli Kürtçe dersi, tam zamanlı Kürtçe eğitime geçişin bir ilk adımı olacaksa önemsemek gerektiğini düşünüyorum. Ancak milyonlarca insanın konuştuğu bir dili, bir siyasi hareketle baş etmenin aracı olarak haftanın birkaç saatinde sıkıştırarak bir girişimse geçersiz ve etkisiz kalacaktır. Kürtler 1920’lerde olduğu gibi, şimdi de eğitimi anadillerinde almaya hazır, Kürtçe de buna muvaffak bir dil. O zaman bunu seçmeli olarak sınırlamanın hak ihlalinin devamı olacağına inanıyorum.

KUR'ÂN VE SÜNNET IŞIĞINDA GEBELİK, KÜRTAJ VE SEZERYAN*

Ali Rıza DEMİRCAN

Allah'tan ve koyduğu yasalar-
dan bağımsız yaşamayı ilke
edinen insanlık, kendi doğasıyla
çelişen bir hayat sürüyor. Kürtaj
ve sezeryan bu seküler yaşam tar-
zının yansımalarıdır.

Milyonlarca insanı çok yakın-
dan ilgilendiren bu konular kül-
türel ve ekonomik emperyaliz-
min etkisindeki Müslümanları
da ilgilendirmektedir. Dünya
hayatının yanı sıra ahiret hayati-
nı etkileyecek olan bu konuların
İslâm dini açısından ciddiyetle
ele alınıp incelenmesi gerekir.
Biz de böyle yapmaya çalışacağız.
İncelememizi gebelik, kürtaj ve
sezeryan olmak üzere üç başlık
altında yapmaya çalışacağız.

Bölüm I

Kur'ân'da Gebeliğin Hafif-Ağır Kısımları ve Süresi

“...Allah sizi topraktan yara-
tırken de siz annelerinizin karnın-
da birer cenin/fetüs iken de çok iyi
bilmektedir...”¹

I. Kur'ân, Allah'ın insanın
yaratılışını açıklayan ve ana baba-
nın O'na teşekkürlü kulluk yaka-
rışını dile getiren Araf 189. âyette,
dolaylı bir şekilde gebeliği hafif
ve ağır gebelik olarak iki kısma
ayırır:

“Sizi (aynı genetik ve ruhsal
özellikleri taşıyan) bir tek nefisten

yaratan ve kendisinde huzur bul-
ması için o bir tek nefisten zevcini;
eşi ve eşitini halk eden Allah'tır.
Erkeği eşi ile ilişkiye girince o
hafif bir yük yüklenerek gebe kalır
ve o hafif yükünü bir süre taşır.
Gebeliği ağırlaşır doğum yakla-
şınca da Allah'a şöylece yakarır-
lar: Bize bedenem ve rûhen sağlıklı
bir çocuk verirsen sana mutlaka
şükredenlerden olacağız.”

II. Kur'ân, Mü'minûn 12-14.
âyetlerde, gebeliği hafif ve ağır
şeklinde nitelemeksizin de ikiye
ayırır. Cenînin biyolojik yapı-
sının oluşumu ile birlikte yaşa-
nan yaklaşık 100-105 günlük ilk
hafif safha ile cenîne Rabbimizin
Rûh'undan üflenerek insanlık
özü ve değerlerinin kazandırıldığı
ikinci ağır safha, gebeliğin ikiye
ayrıldığına işaret eder:

“Andolsun biz insanı, çamur-
dan süzülüp çıkarılmış bir özden
yaratmış. Sonra onu korunaklı ve
güvenli bir yer olan rahimde döl-
lenmiş bir nutfe haline getiririz.²
Sonra o nutfe'yi asılı bir pıhtı olan
alaka yapar, alaka'yı da bir parça-
cık et olan mudğa şekline sokarız.
Mudğa'yı da kemiklere/iskelete
çevirir bu kemikleri de etle kap-
larız. Bütün bu safhalardan sonra
onu diğer/bambaşka bir yaratışla
inşa ederiz; (Rûhumuz'dan “kün/
ol” emrimizi üfleyerek Nefs sahibi
insan kılarız.)³ Yapıp yaratanların

en güzeli olan Allah pek yücedir.”⁴

Peygamberimiz de (s), gebeli-
ğin açıklanan birinci ve ikinci saf-
halarını bu ve benzeri âyetlerin⁵
çizgisinde şöylece beyan buyurur:

“Her birinizin anasının kar-
nındaki yaratılışı kırk günde top-
lanıp şekillenir. Sonra o, aynı süre-
de asılı bir pıhtı olan Alaka haline
gelir. Sonra yine aynı bir süre için-
de (yaratılışı belli belirsiz)⁶ bir et
kütlesi olan Mudğa'ya dönüştürü-
lür. Daha sonra da Allah'ın gön-
derdiği Meleğe emir verilerek onun
iş(gücü ve yetenekler)i, yararlan-
acağı nimetler, yaşam süreci ve
(inançları ve yaşam şekline göre)
Cennetlik veya Cehennemlik ola-
cağı yazılır⁷ ve ona Rûh üfle-
nir...”⁸

Peygamberimiz'in yukarıda
sunulan beyanları ve özellikle rûh
üflenmesine ilişkin açıklamaları
da hiç şüphesiz Kur'ân'a; örneğin
Secde süresinin 8-9. âyetlerine
dayanmaktadır:

“Allah yarattığı her şeyi güzel
yapmış ve insanı yaratmaya da
çamurdan başlamıştır. Sonra onun
neslini/zürriyetini, (dış görün-
tüsüyle) önemsenmez bir suyun
özünden üretmiştir. Daha sonra
onu Tesviye ederek (biyolojik yapı-
sını düzgün bir şekilde yaratıp
şekillendirmiş,)⁹ ve ona Kendi
Rûhu'ndan¹⁰ üflemiştir. Böylece
sizin için kulaklar, gözler, kalpler

yaratmıştır. Ne kadar da az şükre-
diyorsunuz!”¹¹

III. Kur'an açıklamaya çalış-
tığımız gebeliğin ikinci/ağır saf-
hasının ay takvimine göre altı ay
(177 Gün)¹² olduğuna da gebeliğe
ilişkin dolaylı anlatımlarıyla açık-
lık getirir:

Ahkaf 15'de insana, ana baba-
sına ihsan etmesi emredilirken
anasının onu kürh/meşakkatle
taşıdığına dikkat çekilerek gebe-
liğin ikinci ağır safhasına değinil-
mekte sonra da insanın gebeliği-
nin bu ağır safhasıyla emzirme
süresinin 30 ay olduğu açıklan-
maktadır:

”Biz insana, ana-babasına ihsa-
nı; iyilikler yapmasını ve güzel-
ce davranmasını emrettik. Çünkü
annesi o insanı pek bir meşakkatle
taşıdı ve pek bir meşakkatle doğur-
du. Pek bir meşakkatle taşınan o
insanın gebeliği ile süttten kesilme-
si de otuz ay sürmektedir...”¹³

Kur'an, Lokman 14 ve Bakara
233 ile emzirme süresinin iki yıl
yani 24 kamerî ay olduğu/olması
gerektiğini açıklayıp öğütleyerek
de ağır gebeliğin (30-24=6) altı
kamerî ay olduğunu dolaylı ola-
rak açıklar.¹⁴

Böylece Mü'minûn süresinde
Kur'an'ın “insanı diğer/bambaşka
bir yaratılışla inşa ettik” diye-
rek, Peygamberimiz'in de Kur'an
çizgisinde “rûh üflenmesi” diye
açıklayarak belirlediği ağır gebe-
lik süresi 6 aydır. Kur'an bu son
altı aylık (177 gün) süredeki ağır
bir gebelikle taşınan rûh üflen-
miş cenine insan der. İnsan vas-
fını kazandığı içindir ki son 6 ay
içinde düşük olan cenine cenaze
namazı kılınabilir.¹⁵

Bu açıklamaların sonucu
şudur: Gebeliğin ilk ve hafif bu
yaklaşık 100-105 günlük kısmın-

da yani Allah'ın Rûhu'ndan üflen-
mesi öncesinde cenin/fetüs diğer
bazı canlılarla benzer görünüm-
lüdür.¹⁶ Ama yüz hatları da belir-
lenmiş olup önlenemez şekilde
insan olmaya yönelmiş canlıdır.
Gebeliğin altı ay süren ikinci ağır
kısmında ise cenin bedensel ve
ruhsal olarak insandır. Kur'an bu
safhadaki cenine insan demek-
tedir.

Gebelik, kürtaj yapılacak ve
yapılmayacak safhalar olarak
ikiye ayrılacaksa açıklanan ayı-
rım esas alınmalıdır. Bu ayırım,
bir ilim-etik kurulunun onayı ile
ana sağlığı gerektirdiği için yapı-
lacak olanı dışındaki haram nite-
likli kürtajı yaptıranlara, yapan-
lara ve aracılık yapacak sağlık
kurumlarına verilebilecek kade-
meli cezada da temel alınması
gerekir ayırımdır.

Bölüm II

Kur'an ve Sünnet Işığında Kürtaj

Bu bölümde, İslâm'ın -ana
sağlığı gerektirmedikçe- beden ve
rûh olarak insan şekline bürün-
me öncesi ve sonrasındaki canlı

ceninin kürtaj yöntemiyle düşü-
rülmesini/öldürülmesini onay-
layıp onaylamayacağı konusunu
inceleyeceğiz. Tarihi dönemlerden
bu yana özellikle Hanefî mezhe-
bi bilginlerinin dört aya kadar
ceninin düşürülebileceği şeklin-
deki görüşleri, konuyu ayrıntılı
olarak inceleme gereğini daha bir
pekiştirmektedir.

Kürtaja Konu Olan İnsana Genel Bakış

Kürtajın dini hükmü yalnızca
kürtaj işleminden hareketle verile-
mez. Kur'an ve Sünnet zemininde
önce insanın konumu ve yaratılış
amacı belirlenmelidir.

İnsan döllenmesi ve doğumu
matematikselsel olarak sıfır ihtimal-
li olan mucizevî bir varlıktır.¹⁷
Yüce Yaratıcı onu varlığına kod-
ladığı değerler ve peygamberle-
ri aracılığıyla yüklediği görevler
çizgisinde güzel işler yaparak
kendisine ibadetle yükümlü kıl-
mıştır.¹⁸ Yaratılanların çoğunlu-
ğuna üstün kılınarak en güzel
kıvamda yaratılmıştır.¹⁹ Yeryüzü
varlıkları onun için yaratılmış,

güneş, ay ve yıldızlar ona boyun eğdirilmiştir.²⁰ İradeli olup düşünebilir ve bilim üretebilir özelliğindedir.²¹ Sorgulanacak ve bilinçli tercihleri ve yaşantısına göre Cennet'le mükâfatlandırılacak veya Cehennem'le cezalandırılacaktır. Ana rahminde oluşumundan sonra varlığına önem verilmesi ve haklarına saygı duyulması gerekli kılınmıştır; anasından beslenmekle birlikte bağımsız kişiliktir.²² Hakları vardır. Doğumu öncesinde canına kıyılması cezayı gerektirir büyük bir suç, Cehennemî azap sebebi pek azîm bir günahdır.

Kürtajın tanımı ve dinî hükmünü açıklamaya geçmeden önce dinî hükmü anlamamıza da katkı vereceği için ceninin haklarına ve varislerine sağladığı haklara değinmekte fayda görüyoruz.

Cenin'in Kişisel Hakları ile Vârislerine Sağladığı Haklar

İslâm Hukuku'nda, eksik de olsa ceninin vücut ehliyetine sahip olduğu kabul edilir. Bunun anlamı, lehine bazı hakların sabit olabileceği, ancak aleyhine yükümlük oluşturulamayacağıdır.

Cenin'in Mânevî Hakları:

Yaşama, ana-babadan veya anadan Neseb'in sübutü mânevî haklarıdır. Babadan boşanmış olan annenin cenini doğurmadan evlenememesi ve sağlıklı doğması için annenin muhtaç olduğu nafakanın baba tarafından sağlanması gereği de ceninin mânevî hakları olarak kabul edilebilir.²³

Cenin'in Maddî Hakları:

Miras, lehine Vasiyet edilebilir olma ve Şuf'a hakkı ceninin maddî haklarıdır. Ancak bunlar

doğumla birlikte geçerlilik kazanacak haklardır.

Peygamberimiz ceninin ancak doğması halinde varis olabileceğini açıklamıştır.²⁴ Ceninin erkek olacağı varsayımı ile hissesi ayrıdır.²⁵ Vasiyet ve Şufa hakları da Miras hakkı ile bağlantılıdır. Ayrıca, canlı olarak doğmadıkça ceninin cenaze namazını kılma yükümlülüğü olmasa da istenirse kılınabilir.²⁶

Cenin'in Anaya Sağladığı

Haklar:

Yukarıda işaret edilmişti. Cenin boşanmış olan anaya nafaka hakkı sağlar.²⁷ Nafaka sağlarken de doğuma kadar evlilik engeli oluşturur.²⁸ Zina ve Kısas cezaları gibi darp nitelikli olması durumunda ananın cezasını erteler.²⁹ Keza kendisine hamile olan anasının Ramazan orucunu ertelemesine ve namazların oturarak kılmasına da sebep olabilir.

Cenin'in Varislerine Sağladığı

Hak:

Anası veya bir başkası tarafından düşürülen cenin için takdir edilecek malî ceza ceninin varislerine dağıtılır.³⁰ Ceninin düşürülmesine/kürtajla öldürülmesine sebep olacaklara verilebilecek cezalar için aşağıda bilgi verilecektir.

Kürtajın Tanımı ve Dinî Hükmü ve Cezası

Kur'an ve bilim bize ceninin, hamileliğin oluştuğu andan itibaren her an gelişen canlı bir varlık olduğunu açıklamakta; din bilginleri, biyologlar, embriyologlar, jinekologlar ve genetik bilginleri bu gerçeği dillendirmektedirler.

Tanımı:

Kürtaj, gebeliğin herhangi bir safhasında canlı ceninin vakum, kazıma ve benzeri yollarla ana rahminden -öldürülerek- çıkarılmasıdır.

Dinî Hüküm ve Ceza:

Kürtajın dinî hükmüne dört madde halinde değinecek sonra da bu hükümlerin Kur'an ve Sünnet delillerini ayrı ayrı açıklamaya çalışacağız.

A. En az iki-üç kişilik uzmanlardan oluşturulacak ilim-etik kurulunun ananın hayatını kurtarmak için yapılmasını onayladıkları kürtaj yapılabilir ve yapılmalıdır.

B. Ananın hayatını kurtarmak dışındaki gerekçelerle yapılabilecek kürtaj haramdır.³¹ Yapanları, yaptıranları ve kurumlarını aracı kılanları günahkâr kılar.

C. Kürtajdan alınacak para da haramdır ve iadesi gerekir.

D. Zina, eşcinsellik ve işkence gibi haramlar gibi haram nitelikli kürtaj da bir kısmı malî olan Tazîri (yönetim ve yargı kararıyla belirlenecek cezayı) gerektirir suçtur.

Dinî Hükmün Kur'an ve Sünnet Delilleri:

A. En az üç kişilik uzmanlardan oluşturulacak ilim-etik kurulunun ananın hayatını kurtarmak için yapılmasını onayladıkları kürtaj yapılabilir ve yapılmalıdır.

Yapılabilirliğin ve Gerekliliğin Delilleri:

Dinimizin haramları helâl kılan Kur'an kaynaklı zaruret prensibi ile hayatın tehlikeye atılmaması ilkesi, yapılabilirliğin ve gerekliliğin kaynağı olarak değerlendirilebilir.³²

Zarûret ve tehlikenin oluşup oluşmadığını tespitite fert yanılabilir. En az iki veya üç kişiden oluşacak kurul gerçeğe daha yakın belirlemeler yapabilir. Kur'an'ın şahitlikte ve bilirkişilikte ikiyi işaret etmesi,³³ Peygamberimiz asgarisi üç olan topluluğu Allah'ın yeryüzündeki şahitleri olarak nitelemesi³⁴ kurul kararını gerekli görüşün delilleri olarak alınabilir.

B. Ananın hayatını kurtarmak dışındaki gerekçelerle yapılabilecek kürtaj, suç oluşturur ve cezayı gerektirir nitelikli bir haramdır. Yapanları, yaptıranları ve kurumlarını aracı kılanları günahkâr kılar.

Haram Hükümünün Kur'ânî

Delilleri:

Kur'ânî delilleri 5 madde halinde açıklayacağız.

I. Meşru savaş ve öldürme suçuna verilebilecek yargı kararlı ölüm cezası dışındaki sebeplerle Nefs/insan öldürülmesini yasaklayan ve katile uygulanabilir af-tazminat seçenekleri ile birlikte ölüm cezası veren Kur'an ve Sünnet buyrukları:³⁵

*"Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın saygın/dokunulmaz kıldığı cana kıymayın. Bununla birlikte bir kimse haksız yere öldürülürse Biz onun varisi olan Velî'sine katilin öldürülmesini talep etme yetkisini verdik. Ancak bu velî de (bire karşı birkaç kişinin öldürülmesini istemek gibi) bir aşırılığa gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) ona, gereken yardım ve destek sağlanmıştır ."*³⁶

II. Fakirlik korkusuyla evlâd/ çocukların öldürülmesini yasaklayan Kur'an ve Sünnet yasakları:

"Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onla-

*rın da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur."*³⁷

Yukarıda iki madde halinde değinilen öldürme yasakları En'am 151'de birarada şöylece açıklanır.

"Onlara şöyle söyleyiver: Gelin size Rabbinizin neleri haram kıldığını açıklayayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya yürekten iyilikler yapın/güzellece davranın, fakirlik korkusuyla evlâd'ınızı/çocuklarınızı öldürmeyin -çünkü sizin de onların da rızkını biz veriyoruz-; (zina ve eşcinsellik türü) çirkinliklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın saygın kıldığı cana da haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umurlur ki düşünüp anlarsınız."

III. Varlıklarından ötürü utanç duyularak çocukların öldürülmesini yerip yasaklayan Kur'an âyetleri:

Bu âyetleri Nahl sûresinin 58 ve 59 .âyetleri ile örneklendireceğiz:

"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu/ Kız çocuğunu, utanç duygusu içinde yanında tutarak besleyip büyüt-sün mü, yoksa toprağa gömsün mü? Bakın hele, verdikleri hüküm ne kadar da kötüdür."

IV. Özellikle kadınların evlâdını/çocuklarını öldürmelerini haram kılan Mümteherine 12. âyet:

Mümteherine 12. âyeti, kürtajı yasaklayıcı özel Kur'an âyeti olarak değerlendirebiliriz:

"Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak

koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, evlâdını/çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek,³⁸ olgun aklın, ilmî verilerin ve dinin gerektirdiği işlerde sana karşı gelmemek üzere biat etmeye geldikleri zaman, onlarla biatlaşarak sözleş ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."

V. Evladı/çocukları öldürmeyi beyinsizlik olarak niteleyen ve çocuksuzluğa yönelenleri yeren ve sapıklıkla suçlayan âyet:

*"Hiçbir bilgiye dayanmadan beyinsizce çocuklarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine verdiği rızık (olan çocuk nimetin)den kendilerini mahrum bırakanlar, üstelik bunu Allah'a iftira atarak yapanlar gerçekten zarara uğramışlardır. Onlar saptıkları doğru yola gelici de değildirler."*³⁹

Sunulan Kur'an âyetleri Nefs'lerin ve Evlad'ın öldürülmesini yasaklıyor. Yaratanın emirlerine aykırılık ve yasaklarını çiğnemek ise haramdır.

Şimdi öldürülmeleri yasaklanan Nefs ve Evlâd kelimelerinin Kur'an'daki anlamlarını incelemeye çalışalım. Çünkü yapılacak itirazların önlenmesi ve Haram hükümünün belgelendirilebilmesi için Haram kılıcı âyetlerde kullanılan Nefs ve Evlâd sözcüklerinin açıklanması gerekmektedir.

Nefs ve Evlâd Kelimelerini Açıklama

Nefs:

a. Öldürülmemesi emredilen Nefs insandır. Nefs beden-rûh (insan) anlamına geldiği gibi yalnızca rûh anlamına da gelir (Bak:

Zümer 42; Tevbe 41). Yukarıda yapılan açıklamalarla gebeliğin rûh üflenmesi ile başlayan ikinci ağır safhasında rahimde son altı ayda taşınan cenîne insan denildiğine değinmiştik (Ahkâf 15). İnsan Nefs anlamına geldiği için⁴⁰ ilgili ayetlerde öldürülmesi yasaklanan Nefs gebeliğin ikinci safhasındaki cenînin öldürülmesini içine almaktadır.

b. Şems 7. ayette “*Nefse ve onu Tesviye eden (Allah’a) and olsun.*” denilerek Nefs ve onu Tesviye eden Allah üzerine yemin edilirken Tesviye halindeki varlığa Nefs denmiştir. Secde 9. ayette, Allah’ın Rûh’unun, Tesviye (cenînin biyolojik yapısının düzgün bir şekilde yaratılıp şekillendirilmesi) işlemi sırasında veya sonrasında⁴¹ üflendiğini açıkladığına göre hafif ve ağır hamilelik dönemindeki cenîne Nefs denilmiş olmaktadır.

c. Doğumundan ergenlik çağına kadar erkek veya kız çocuğuna Tıfl diyen Kur’ân iki ayrı sûrede ana rahminden çıkarılan çocuğa da Tıfl demektedir.⁴² Bu da doğumun hemen öncesindeki cenîne Tıfl denilebileceğini gösterir ki bu anlamıyla Tıfl insan/Nefs’tir.

d. Kur’ân’ın Tesviye edilmiş cenîne yetişkin erkek anlamına Recül demiş olması da cenîne Nefs denilebileceğinin kanıtıdır.

Mümin kişi inkarcı erkek komşusuna şöyle der:

“*Ne o yoksa seni topraktan var eden; sonra bir damlacık meniden yaratıp da sonra da Recül/erkek olarak Tesviye eden Rabbinin ege-menliğini mi tanıyorsun?*”⁴³

Evlâd:

Evlâd, Veled’in çoğuludur. Kur’ân tekil ve çoğul olarak her ikisini de kullanır. İnsanın öldürülmesini yasaklayan ve gebeliğin ikinci safhasına şamil olan âyetler -en doğrusunu Allah bilir- gebeliğin değinilen ilk safhasını da kapsayıcıdır. Şöylece açıklanabilir:

aa. Kur’ân yeni doğan çocuğa Tıfl ve beşikteki çocuğa da Sabî demekte, cenînlere ise, “Ecinne” dışında özel olarak bir isim vermemektedir.⁴⁴ Bu da Tıfl ve Sabî hali dâhil kız-erkek doğum sonrası insan varlığı için kullanılan Veled’in cenîne de şamil olduğuna işaretidir. Mesela melekler tarafından Hz. Meryem’e çocuk olarak İsa müjdelendiğinde, onun “*Hiçbir erkek benimle ilişkiye girmemiş iken benim nasıl veledim/ çocuğum olabilir.*”⁴⁵ derken, Veled sözcüğü ile muhtemelen söylemek istediği ‘ben nasıl bir çocuğa hamile kalabilirim’, olsa gerektir. Bu da ana rahmindeki cenîne Veled denilebileceğine delildir.

bb. Kur’ân’ın yaygın olarak kullandığı bir söylem de gerçekleştirmesi kesin olacakları geçmiş zaman kipi ile ifade etmesidir.⁴⁶ Bu sebeple Kur’ân’ın Veled sözcüğünü, tabii şartlar içinde insan gerçeğine dönüşeceği milyarlarca örnekle sabit olmuş cenîne de teşmil etmiş olabileceğini ve böylece Veled olacak cenîne Veled diyebileceğini söylememize bir engel yoktur.

cc. Kur’ân Evlâd’ın öldürülmemesi emrini erkeklerin yanı sıra kadınlara da verir. Böyle iken bu emrin ayrıca ve özel olarak kadınlara verilmesi anlamlıdır. Kur’ân’ın indirildiği dönemde özellikle kız çocukların doğumları sonrasında bazı erkekler (kocalar/babalar) tarafından utanç duygusu ve fakirlik korkusuyla öldürüldükleri bilinmektedir. Kur’ân’ın da işaret ettiği üzere böylesi cinayetler erkekler tarafından işlenirken Mümtahine 12 ile kadınlara evlâdını katletmemeleri emrinin verilme sebebi, onların gebelikleri döneminde çocuklarını düşürme/ öldürme girişimleri ve bu yolla sonuç almış olmalarıdır.⁴⁷ Mufessir İbn Kesir değinilen âyeti şöylece açıklar: ‘Bu âyetteki çocukları öldürme yasağı, câhiliyet dönemindeki bazı Arapların fakirlik korkusuyla çocuklarını öldürmeleri örneğinde görüldüğü üzere, çocukların doğumundan sonra öldürülmelerini içine aldığı gibi, bazı câhil kadınların kendilerini yere atarak çocuklarını düşürmek istemeleri örneğinde görüldüğü üzere, ana karnında iken öldürülmelerini de içine alır.’⁴⁸

Bu da bize Kur’ân’da çocukların öldürülmemesi için kullanılan Evlâd sözcüğünün gebeliğin ikinci ağır dönemi yanı sıra ilk hafif

dönemindeki ceninlere de şamil kılındığını göstermektedir.

Böylece ana sağlığını/hayatını kurtarma amacı gütmeksizin yapılacak kürtajın haramlığını Kur'an ve Sünnet delilleriyle açıklamış olduk. Faiz ve alkollü içki örneklerinde görüldüğü üzere haramları yapanlar gibi yaptırılanlar ve aracılık yapanlar da günahkâr olduğundan kürtajı yapanların yanı sıra yaptırılanlar, onay verenler, ajansları ve sağlık kurumları ile aracılık yapanlar da günahkâr olurlar.

Haram Hükümünün Sünnet Delilleri:

Sünnet delillerini, anaya veya doğrudan cenine saldırı sonucu ceninin ölümüne sebep olanlar için Peygamberimiz'in malî ceza belirlemesi ve O'nun azilde sembolleşen korunma tedbirlerini "ved'ül-benât: kız çocuklarını diri diri toprağa gömme" diye nitelmesi olarak iki madde halinde gösterebiliriz:

a. -Allah şanını artırsın-Peygamberimiz 'atılan taşla bir kadının çocuğunun düşmesine sebep olan kişiyi *Ğurre* ile cezalandırmıştır.⁴⁹ Cezalandırılan fiilin suç nitelikli bir haram olacağı açıktır.

b. Zinacılar çocuk istemedikleri için Kur'an zinadan berî kulları, *ğayr-u müsâfihîn* ve *ğayr-u müsâfihât* şeklinde spermeleri ve yumurtalarını boşa akıtmayanlar olarak tanımlarken Peygamberimiz de azile ilişkin soru yönelten sahabeleri, az da olsa onlardan bazılarının uyguladığı vahşetle örneklendirerek "Azil çocuğu gizlice gömmedir" şeklinde cevaplandırmışlardır.⁵⁰ Onun rahim dışına akıtılan meni-

yi çocuğu diri diri gömme olarak nitelmesi, döllenerek ceninleşen varlığı kürtajla telef etmeyi cınayet olarak görmemizi gerektireceği açıktır.⁵¹

c. Kürtajdan alınacak para da haramdır. İadesi gerekir. Faiz, zina ve alkollü içkiler örnekleriyle de kanıtlandırılabilceği üzere, haram kapsamına alınabilecek her bir işlemde alınacak ücret gibi haram nitelikli kürtajdan alınacak ücret de haramdır; insanlının malını batıl yollardan biriyle yemektir.

"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda (aldatma ve faiz gibi) batıl yollarla değil ancak karşılıklı rızaya dayalı meşru/helâl ticaret işlemleriyle yiyin. Hayatımıza ve hayatlara mal olacak sömürücü girişimlerde bulunmayın. Allah'ın size pek merhametli olduğunu da unutmayın."

Batıl yollarla edinilecek bütün kazançların haram olduğu için sahiplerine geri verilmesi gerektiği gibi, kürtaj aracılığıyla edinilecek kazançlar da iade edilmelidir.

d. Zina, eşcinsellik ve işkence gibi haramlar gibi haram nitelikli kürtaj da bir kısmı malî olan Tazîri (yönetim ve yargı kararıyla belirlenen cezayı) gerektirir suçtur.⁵² Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

Kürtajın ceza gerektirir suç olduğunu Peygamberimiz'in bir yargı kararıyla belirlemeden önce kürtajın suç olduğunu gösterir bazı hatırlatmalar yapacağız:

a. Kürtaj ceninin canını telef edecek ve miras hakkını giderecek işlemdir.

b. Kürtaj, kürtaj yaptıracak kadının genel sağlığı, gebeliğin süresi, yapacak kişinin ehliyeti, yapılacağı hijyenik ortam ve uygulanacak yöntem gibi sebeplere

bağlı olarak kanama, rahim delinmesi, enfeksiyon, kısırlık ve kalıcı ruhsal rahatsızlıklara uğratacak bir işlemdir.

c. Kürtaj, zina türü günahların işlenmesine katkı verecek işlemdir.

d. İnsan hayatı ve rızık kaynaklarının Allah'tan bağımsız olduğu inancını pekiştirecek ve emperyalist amaçlı nüfus planmalarına aracı kılınabilecek nesil karşıtı ameliyedir.

Böylesi olumsuzluklara sebep olabilecek kürtajın -İslâm toplumlarında- yasağa ve cezaya konu olabileceği açıktır. Nitekim Peygamberimiz cenine yönelik öldürücü tecavüzü cezalandırmıştır:

"Kuma olan kadınlardan biri gebe olan diğerini kürekle vurup öldürdü. Peygamberimiz öldürülen kadın için ölüm cezası verirken telef edilen çocuk için de Ğurre cezasına hükmetti. Cezayı ödeme-yi de katil kadının âkilesine/erkek akrabasına yükledi. Âkilenin, 211 gram altına tekabül eden bu cezadan ötürü, "henüz doğmamış çocuk için ceza mı ödenir?" şeklinde itirazlarını da, suçlayıcı bir dille yerdî."⁵³

Tarihî süreçte İslâm bilginleri dıştan darbeyle cenini telef edenler gibi ceninini kasıtlı düşüren kadınları ve onlara yardımcı olan örneğin kocaları da yargılayıp tecziye etmişlerdir. Onlar çocuğunu ölü düşüren kadınlara Ğurre cezası verirken sağ olarak düşürüldükten sonra ölen cenin için de Ğurrenin yirmi katı olan tam bir insan diyeti/tazminatı cezası vermişler ve cezayı kadının erkek akrabasına veya bağlı olduğu sosyal gruba ödetmişlerdir. Ödenen meblağı da, düşürenler hariç ceninin varislerine tevzi etmişlerdir.⁵⁴

Böylece yaptığımız açıklamalarla kürtaja alakalı dinî hükmü dört başlık altında beyan etmiş olduk. Şimdi kürtaji ve ücretini caiz/helâl kılacak istisnalar olup olamayacağına bakmaya çalışacağız.

Ana Sağlığı Dışında Kürtaji ve Ücretini Meşru Kılacak ve Kılamayacak Sebepler

a. “Bedenim bana aittir” diyen kadının sebepli veya sebep-siz olarak kürtaj istemesi, fakirlik korkusu, eşlerin kadının vücut estetiğini koruma amacı, memuriyet, iş yoğunluğu, çocuğu dinî ve ahlâkî değerlerle bezeyerek yetiştirme zorluğu ve süt annesi tutamayacak fakir ailelerde emzirmeyi engelleyici hamilelik... bütün bunlar kürtaji helâlleştirip yasallaştıramaz.

Cenîn ana babasının veya toplumun değil onu yaratan Allah'ındır. Bütün varlıklar da O'nundur. Cenîn dahil yarattıkları ile ilgili bütün temel yasaları koyma hakkı da O'nundur. Müslüman olmak bu gerçeği kabulle mümkündür.

b. Doğacak çocuğun bedensel ve zihinsel engelli olacağı teşhisi konulan gebeliklerle, tecavüz veya ensest ilişkiler sonucu oluşan gebeliklerde ise:

Hamileliğin hafif olarak nitelenen rûh üflenmesi öncesi döneminde düşünülmesi koşuluyla ve her bir gebelik kendine özgü kültürel, sağlık, hukuk, ekonomi, ahlâk ve töre zemininde değerlendirilmesi şartıyla kürtaj düşünülebilir:

Gebe bırakan ve bırakılanın öldürülme veya intihara sürükleyebilecek ölçüde dışlayıcı/yeri-

ci ruhsal ağır baskılar altında bırakılma korkusu gibi kürtajdan daha yıkıcı olabilecek zararların önlenmesi meşrulaştırıcı gerekçe olabilir. Çünkü ana sağlığını koruma amaçlı kürtaj için kullanılan zarûret kuralı ve hayatın tehlikeye atılmaması ilkesi bütün zaman ve zeminlerde geçerlidir.

Kürtaja İmkân Hazırlanması

Ananın hayatının kurtarılması gerekçesiyle gebeliğin her devresinde ve istisnâî durumlarda etik/ilim kurulu kararıyla kürtaj yapılabilir olduğundan toplumun/yönetimlerin kürtaj yapabilecek yeter sayıda elemanı yetiştirip, kürtaj yapılabilecek yasal ve hijyenik ortamı oluşturması görevidir.

Yasal engellemelerden önce yapılması gereken diğer yasal toplumsal görevler de: İslâmî inanç ve ahlâk esaslarını içeren eğitim düzenini kurmak, hukukî ve sosyal adaleti gerçekleştirmektir. Ayrıca kürtaja yönelmeyi engelleyici maddî ve mânevî şartları oluşturmaktır. Kürtaj talebinde bulunanları bilgilendirmek, Allah katında sorgulanacaklarını tebliğ etmek ve problemlerini giderme/çözümlemeye çalışmaktır.

Bölüm III

Kur'ân Işığında Sezeryan

Sezeryan, hâmile kadının karnı ve rahimi kesilip yarılarak bebeğin çıkarılmasıdır.⁵⁵ Daha açık bir anlatımla cilt, cilt altı yağ dokusu, kasların koruyucu kılıfı, kas tabakası, karnın içi zarı, rahim zarı, rahim kası ve embriyonu saran zar olmak üzere sekiz kat kesilip yarılarak ulaşılan bebeğin rahimden çıkarılması ve sonra da

kesilip yarılan yerlere dikiş atılmasıdır. Sezeryan normal doğuma nazaran pek çok sakıncayı içeren tıbbî/medikal bir operasyondur.⁵⁶

Sezeryanın Dinî Hükmü:

Sezeryanın dinî hükmünü caiz ve haram olarak iki şekilde açıklayabiliriz:

a. Uzmanlardan oluşan bilim-etik kurulu onayı ile ana ve çocuk sağlığını korumak için sezeryan caizdir; yapılabilir ve yapılması da gereklidir.

Yapılabilirliğinin Delilleri:

Dinimizin haramları helâl kılan Kur'ân kaynaklı zaruret prensibi ile hayatın tehlikeye atılmaması ilkesi, yapılabilirliğin ve gerekliliğin kaynağı olarak değerlendirilebilir.⁵⁷

b. Değinen ana ve çocuk sağlığını koruma dışındaki korku, ağrı-sancı ve benzeri sebeplerle yapılacak bütün sezeryanlar, -en doğrusunu Allah bilir- haramdır; yapanları, yaptırılanları ve sağlık kurumlarını aracı kılanları günahkâr kılar. Alınacak ücret de haramdır.

Haramlığın Delilleri:

Haramlığın delillerini şöylece özetleyebiliriz:

I. Yüce Allah, yarattığı her bir varlığı, yaratılış amacı doğrultusunda yaşama ve görev yapma yeteneğiyle donatmıştır. Bu gerçek Kur'ân'da şöyle açıklanır:

“Rabbimiz, yarattığı her bir varlığa yaratılış amacını kodlayan ve sonra da onu işlevine yönlendirir.”⁵⁸

Cinselliği yaratan ve üreme kanununu koyan Yüce Allah doğum için üreme organını görevlendirmiştir. Bu, organı işlevsel kılmak Rabbimizin buyruğudur:

“Allah’i birleyen olarak varlığını Onun dinine yönelt; Allah’ın insanlarla ilgili olarak yarattığı yaratılış kanunlarına yapış. Allah’ın koyduğu yaratılış yasalarının alternatifi yoktur. Gerçek Din budur. Ne var ki insanların pek çoğu bu hakikati bilmez.”⁵⁹

Gereksiz sezeryan, üreme organının görevini karına yaptırmaktır ve bu işlem sindirim organını cinsel organa dönüştürmek gibi yaratılış yasasına aykırıdır, bundan dolayı haramdır.

II. Yaratılış yasalarına aykırılığı önermek, insanlara şer aşılama gücü ile yetkilendirilen baş Şeytan İblis’in ve onun cinler ve insanlardan oluşan bağlarının Hak’tan saptırma yöntemidir. Bu durum İblis’in dilinden Kur’an’da şöylece açıklanır:

“...Ben insanlara önereceğim, onlarda yaratılış yasalarını değiştirmeye kalkacaklar...”⁶⁰

Normal doğumun risk oluşturabileceği ve dayanılmaz ağrılar/sancılar çektilerilebileceği şeklindeki yanıltıcı beyanlar, Şeytanîdir, doğrudan saptırmadır. Bu sebeple de haramdır.

Çünkü pek az olan istisnalar bir tarafa, dölleşmesi ve doğuşu birer mucize olan çocuğun doğal doğumu güvenlidir. Çünkü “Yüce Allah ona (ana rahminden) çıkışı kolaylaştırmıştır.”⁶¹ Ananın dayanılabilir sancuları da Yaratanın düzenlemesidir. Doğal olan bu durum, olması gereken olarak da nitelendirilebilir. ⁶² Rabbimiz şöyle buyurur:

“Biz insana ana babasına yürekten iyilikler yapmasını ve güzelce davranmasını emrettik. Özellikle annesi onu (gebeliğin ikinci ve ağır döneminde gelişimi-

ni tamamlamış insan yavrusu olarak) zahmetle taşıdı, meşakkatle doğurdu...”⁶³

Doğal doğum sırasındaki ağrıların, ıkmaların ve rahimden çıkan salgıların rahim ağzını genişleterek doğumu kolaylaştıracağı,⁶⁴ ananın ve çocuğun doğum sırası ve sonrası sağlıklarına katkı vereceği ve de ana ile çocuğu arasındaki ruhsal ilişkileri geliştireceği sezgisel ve bilimsel olarak bilinen bir gerçektir. Çocuğun doğar doğmaz ana kucağına verilebilmesi ve orada kesilebilmesi için anaya bağlı göbek kordonunun yeter uzunlukta yaratılmış olması da anlamlıdır. Burada doğum yasasını koyan Allah’ın, her şeyi bilen ve neylese güzel eyleyen Rab olduğu hamd edilerek hatırlanmalıdır.

Hz. Meryem’in Hamileliği:

Rabbimizin dilemesiyle, Hz. İsa’ya gebe kılınan ve -istemek-sizin- babasız çocuk doğuracak olmanın bunalımıyla “daha önce ölseydim de unutulup gitseydim” diyecek kadar üzüntülere boğulan Hz. Meryem’e bile çektilirilen doğum sancuları, çekilmesi gereğine bir işaret olsa gerektir. Hiç şüphesiz Meryem’e yapılan ilahî yardımın, suda doğum izlenimini vermesi, doğumun kolaylaştırılması görevimizi de ihtar etmektedir:

“Derken doğum sancısı Meryem’i bir hurma ağacına doğru sürükledi. Bu sırada ‘Keşke daha önce ölseydim de unutulup gitseydim.’ diyerek sızlandı. İç geçirince de, vücudunun alt bölgesinden bir sesle ona şöylece seslenildi: Sakın ha üzülme. Rabbin senin altından bir derecik akıtacaktır.”⁶⁵

III. Yukarıdaki açıklamada görüldüğü üzere sekiz kat kesimi ve sonrasında kesilen yerlerin dikimini içeren ve bütünsel anestezi yanı sıra enfeksiyonlara da ihtimalli olan sezeryan sağlık yönünden riskler içermektedir. Riskten sakınmak; tehlikeden kaçınmak ise Rabbimizin Kur’ânî buyruğudur:

“Allah yolunda -fakirliği giderici/toplum geliştirici- harcamalar yapın. Canlarınızı kendi ellerinizle tehlikeye atmayın. Allah sizi görüyor bilinci içinde erdemli yaşayın. Allah’ın erdemlileri sevdiğini de bilin.”⁶⁶

IV. Yukarıda üç madde halinde açıklanan Kur’ânî argümanlar yanı sıra sezeryani haramlaştıran bir diğer sebep de onun -genelde ideolojik amaçlarla- aile ve özellikle nüfus planlaması aracı kılınmasıdır.

Evrenin, yeryüzünün, insanlar dâhil canlıların ve yaşam kaynaklarının ilahî plana bağlı olmaksızın yaratıldığı varsayımına dayanan ve kürtaj gibi emperyalist amaçlarla yapılan/yaptırılan sezeryan, özellikle ilk doğumun sezeryanle yapılması durumunda çocuk sayısını sınırlandırıcı yıkıcı ve etkin bir yöntem olabilmektedir. Bu şekliyle de sezeryan Nesli bozma/rahimleri doğum yapamaz kılma işlemidir. Bu tür işlemleri yapanlar ise Kur’an’da Rabbimiz tarafından kalblerine iman akmamış kişiler olarak şöylece yerilmektedir:

“İslâm’a/doğal yasalara başkaldıranlar karar verici yetkili konuma gelince hayatın tabii akışını bozmaya, ürünleri ve nesilleri de yok etmeye çalışırlar.”⁶⁷

Sezeryandan Alınacak Ücret:

Faiz, zina ve alkollü içkiler örnekleriyle de kanıtlandırılabil-

leceği üzere Haram kapsamına alınabilecek her bir işlemten alınacak ücret gibi sezeryandan alınacak ücret de haramdır.

Ana ve bebek sağlığının gerektirmediği sezeryanlar, sezeryan olarak haram olduğu için ondan alınacak ücret haramsa da uygulamada haramlığı pekiştiren başka sebepler de vardır.

Dayanılabilir sancuları içeren doğumu, "Normal doğumun ana ve bebeği için riskler içerdiği ve sezeryanın daha güvenli bir yöntem olabileceği" şeklinde çıkar amaçlı beyanlar, İslâm'ın yasakladığı türden aldatmadır ve aldatmaya dayalı sezeryanlardan alınacak ücret, insanların malını batıl yollardan biriyle yemektir.

Bu da Rabbimiz tarafından şöylece yasaklanmaktadır:

*"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda (aldatma ve faiz gibi) batıl yollarla değil ancak karşılıklı rızaya dayalı ticaret işlemleriyile yiyin. Hayatınıza ve hayatlara mal olacak sömürücü girişimlerde bulunmayın. Allah'ın size pek merhametli olduğunu da unutmayın."*⁶⁸

Burada konumuzla ilgili olduğu için haram nitelikli bir sezeryan için tüccar mantığıyla hastaya veya yakınlarına "Sezeryan ister misiniz?" şeklinde örtülü teşvik vasıflı bir soru sorulamayacağını da dile getirmek isteriz. Çünkü harama yol açmak da Kur'anî bir haramdır.⁶⁹

Sezeryan Yapan ve Yaptıranlara Ceza Verilebilir:

Bireyin haklarını çiğnemekle beraber toplum hayatını olumsuz yönde etkileyen kasıtlı yaralamalar benzeri bazı haram fiiller gibi gereksiz olarak yapılan/

haram nitelikli kürtaj ve sezeryan da suç kapsamına alınarak yasal ceza verilebilir. İslâm hukuku açısından verilmesi gereken zorunlu ve belirli bir ceza yoktur. Ancak ceza takdir edilmesi için engel de yoktur.

Sonuç veya Hüküm

Uzmanlardan oluşan bir ilim/etik kurulu kararıyla yapılması gerekenleri dışındaki bütün sezeryanlar, açıklanan İslâmî kurallar sebebiyle haram olarak nitelendirilebilecek işlemlerdir.

Haram nitelikli sezeryanlara yönlendirici açıklamalarda bulunanlar, onay verenler, yaptıranlar ve yapanlar haram işledikleri için günahkârdırlar. Suçlu olarak da cezalandırılabilirler. Sağlık birimlerinin ve sezeryanı yapanların aldıkları paralar da haramdır. Alınan paralar, helâlik alınarak sahiplerine iade edilmelidir.

Dipnotlar

- * Bu yazı yazarın konuyla ilgili kapsamlı çalışmasının bir kısmıdır. (Umran)
- 1 Necm 53/32.
  - 2 Kur'an Necm süresinin 45-46. âyetleriyle iki eş olan erkek ve dişinin kaynağından atılıp saçılan Nutfe 'den yaratıldığını bildirerek cinsiyetin temellerinin nutfe/zigot halinde atıldığına işaret etmektedir.
  - 3 Kur'an, bu âyetlerde insanın topraktan yaratılmasına değindikten sonra onun Nutfe, Alaka, Mudğa ve yaratılan kemiklere et giydirme halini anlatır. Secde süresinde (8-9) ise topraktan yaratılmadan sonraki organları merhale merhale yaratma halini **Tesviye** olarak zikreder. Tesviye sonrasında Allah'ın Rûh'undan üflenildiği bildirilir. Ancak burada belirlenmesi gereken husus organları yaratılış amacına uygun olarak şekillendirme olan Tesviye'nin Nutfe, Alaka, Mudğa ve yaratılan kemiklere et giydirme sırasında yapıldığıdır. Kaldı ki Allah, Tesviye ile de yetinmemekte, organlar ile beden ve Beden ile Nefs arasındaki 'altın oran' olarak nitelenebilecek olan Adl işlemini yapmaktadır. Bu işlem de ceninine insan sûreti giydirilerek taçlandırılmaktadır: "Ey insan! Nedir seni ikramları pek bol olup seni Tesviye ederek altın orana kavuşturan ve de dilediği sûrette yapılandırılan Rabbinden uzaklaştıran?" Buradan hareketle Tesviye sonrasına tekabül eden "Sümme enşe'nâhü halken âhere: cenîni

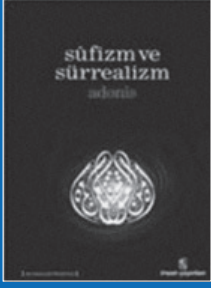
diğer/bambaşka bir yaratılışla inşa etmenin 'ona Allah'ın Rûhu'ndan üflenerek yani "Kün/Ol" emri ile Nefs sahibi kılınması" anlamına geldiğini Kur'an'a dayanarak söyleyebiliriz. Peygamberimiz de bu gerçeğe (Buharî Bed'ü'l-Halk 6) işaret etmiştir. Müfessirlerin İbn Abbas'tan naklettikleri bu anlayış için bak: İbn Kesir Mü'minün 14.

- 4 Allah, Kendi Rûhu'ndan üflemesi olarak anımsandırılabilir "Bambaşka yaratılış" safhası gibi önceki Nutfe, Alaka, Mudğa ve diğer safhaların yaratılışını da kendi zatına bağlar. "Bambaşka yaratılış", Allah'ın Kendi Rûhu'ndan üflemesi olduğuna göre, Kendi Rûhu'ndan üflemesini O'nun "Kün/Ol" emri ile insan benliği olan Nefsin yaratılması olarak anlayabiliriz. Zümer 42 nin delaletiyle Nefs'in Nutfe, Alaka, Mudğa vs.'deki can veya canlılık enerjisinden farklı olduğu açıktır.
- 5 Bak. Hacc 22/5.
- 6 Bak. Hacc 22/5.
- 7 Doğrusunu Allah bilir kaydını koyarak işaret edelim: Melekler tarafından yazılan bu yazılar, çizgiler halinde ceninin altına naksedilmektedir. Dört-dörtbuçuk aylık bir bebeğin bir filozof çehresini andıran yüzünün alın bölgesindeki bu çizgiler, insan hayatına ilişkin olup milyarlarca insan içinde bir başkasında bulunmayan özgün şifreler gibidir ve bir süre sonra bu çizgiler deri üstü yağ tabakasıyla örtülmektedir. (Görüntülü bilgiler için bak: Dr. M. Ali Bâr, *İnsanın Yaratılışı*, s.154...T.D.V., Ankara 1991)
- 8 Buharî Bed'ü'l-Halk 6. Hadisler bize genelde anlam olarak rivayet edilmiştir. Bu sebeple kelimeler Kur'an ve bilimsel veriler dikkate alınarak tercüme edilmelidir. İlgili diğer rivayetlerde anılan ruh üflenmesi öncesi safhaların sunulma hadiste olduğu gibi 120 günde değil 40-45 gün arasında olduğu rivayet edilmektedir. Sayılar çelişkilidir (Muslim, Kader). Mütevatir ölçekte olmayan bu hadislerdeki sayı ve anlam yönündeki bağdaştırılmaz çelişkileri Kur'an'sız olarak da gideremeyiz. Açıklanacağı üzere Kur'an hamileliğin ağır dönemi olan Allah'ın Rûhu'ndan üflenmesi sonrasında altı ay/177 gün olarak belirlendiğine göre, ruh üflenmesi öncesini yaklaşık 100-105 gün olarak algılayabiliriz. Bu sayı, bizi yaklaşık bir dille ifade edilmiş olduğuna inandığımız 120 gün rakamlı hadise yaklaştırmaktadır.
- 9 Tesviye ceninin yüz şekli ve parmak izlerine kadar yapılandırılarak biyolojik varlığının tamamlanmasıdır. (İnsanla ilgili Tesviye anlamı için bak. Kehf 18/37; Meryem 19/ 17, Kıyame 75/4) Allah'ın Rûhu'dan üflenme, Tesviye işleminden sonradır. Topraktan yaratılan Âdem'e de Nefs/Rûh, Tesviye işleminden sonra üflenmiş ve böylece insan olduktan sonradır ki meleklerle ona secde emri verilmiştir (Hicr 15/29). Doğumdan önceki 177 günün başında tamamlanan Tesviye işlemi safhasındaki oluşumlar şöyle özetlenebilir: "...Kemikler teşekkül edip üzerleri etle kaplanır. Kalb, karaciğer, kol ve bacaklar, kulaklar, göz ve dimağ gibi sistemler gelişir. Önceleri balık, kuş... ve maymun şeklini andıran cenin insan şeklini alır. Bu ilk üç ayın sonunda

- centin istemli harekete başlar. Parmağını emer, göbek kordonunu tutar... Rahim için- de döner, uyur, uyanır, sesleri işitir. Alnına şifreler benzeri, benzersiz yazılar yazılır... Kendisinin diğer bütün insanlardan ayıran özellikler tümü ile ortaya çıkar. Erkek veya dişi olarak cinsiyeti görülebilir şekil- de belirir. Artık 10 cm. boyunda ve 10 gr. ağırlığındadır..." (Dr. M. Ali Bâr, *İnsanını Yaratılışı*, s.150...; National Geographic Yaşama Yolculuk 1)
- 10 Âyetten anladığımızı göre Allah insana kendi Rûh'undan üflüyor. Üflenene "Kün/ Ol" emridir. Bir diğer anlatımla "Ol" emriyle üflenene can veren anlamına bağımsız bir Rûh değil, insan benî olan Nefstir. Çünkü ceninde Rûh üfleme öncesinde hatta sperm ve yumurta halinde bile can veya canlılık enerjisi vardır.
- 11 Âyette geçen Tesviye işlemi, cinsiyetin belirlenip yüze güzel süret giydirilmesi dahil ceninin biyolojik yapısının düzgün olarak yaratılıp şekillenmesidir. Ceninin Tesviye edilerek Allah'ın rûhundan üfle- nilmiş haline Şems süresinin 7. âyetinde Nefs denilmektedir. Doğruları en iyi bilen ceninin yaratıcısı ola Allah'tır.
- 12 Kur'an'da geçen bütün aylar Kamer'dir. Altı ayın üçünü 29 ve üçünü de 30 gün olarak hesaplasak 177 gün eder.
- 13 Kürh kişinin kendisinden kaynaklanan meşakkat halidir. Kişi bazen bu hali beden- nen ve rûhen istemediği halde aklı ve dîni kabulleri gerektirdiği için üstlenir, bunun zıddı da olabilir. Kur'an'ın bu âyette doğumu Kürh hali/ağır meşakkatli olarak nitelendiği gibi hamileliği de Kürh hali olarak nitelmesi, Kürh halin- deki gebeliğin altı ay süreli ağır gebelik süresi olduğuna işaret etmektedir. Bu altı aylık cenin de insan olarak nitelenmek- tidir.
- 14 "Biz insana, ana-babasına ihsanı/iyiliği emrettik. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Süten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak bana- dır." (Lokman 14)
"Emzirmeyi tamamlamak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler..." (Bakara 233)
- 15 M.Nasruddin Elbanî, *Ahkâmül-Cenâiz*, s.105 (Mektebetül-Mearif, Riyad 1992)
- 16 Hafif gebelik döneminin ilk haftaların- da insan cenini/fetüsü ile kurbağa, balık, maymun ve at fetüsleri arasında görünüm benzerlikleri vardır.
- 17 Dr. Haluk Nurbakî, *Kur'an Mücizeleri*, s.51-55.
- 18 Zâriyat 51/56; Mülk 67/2.
- 19 İsrâ 17/70; Tîn 95/4-5.
- 20 Bakara 2/29; İbrahim 14/33.
- 21 İnsan 76/2.
- 22 Kur'an gebeliğin hafif ve ağır dönemle- rindeki cenine "Hu" zamiri ile işaretle bağımsız varlık isnat eder; daha açık bir anlatımla, Araf 189'de "Femerret bihi"deki "Hu" zamiri ile Meryem 22'de "Fehamelet- hu fentebezet bi-hi"deki "Hu" zamirle- ri cenine bağımsız bir varlık isnat eder. Necm 32'de "...Annelerinizin karında sizler birer cenin iken de sizi en iyi bilen Allah'tır..." buyrulurarak da ceninin ana-

- dan bağımsız bir varlık olduğuna işaret edilir. Aşağıda açıklanacağı üzere cenine Nefs denilerek de bağımsızlığına değinilir.
- 23 İsrâ 17/ 33; Mümtahine 60/ 12; Ahzab 33/5; Talâk 65/4, 6; Ebu Davûd Talâk 34.
- 24 Tirmizî Cenâiz 43;İbn Mâce Hn.2750. Ceninin erkek olacağı varsayımı ile hissesi ayrılır.
- 25 Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/447...
- 26 İlmihal I, İsam,s.364; M. Nasruddin Elbanî, *Ahkâmül-Cenâiz*, s. 104 (Mektebetül- Meârif, Riyad 1992).
- 27 Talâk 65/6.
- 28 Talâk 65/4.
- 29 Müslim, Hudûd, Bab-u Terdidi'l-Mukirri bi'z-Zina...; Muhtasar Sahih-i Müslim Hn. 1039.
- 30 Ebu Davûd Diyat 21; Tirmizî Diyat 15.
- 31 "Çocuk düşürme hadiseleri, İslâm Hukûku cezâyesince esasen bir cinayettir. Bunu müsaade-i şeriyye olmadan irtikâb eden- ler cani sayılır. Çünkü cenin bir insan demektir." (Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-u İslamiyye.ve Istilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, 3/148).
- 32 Bakara 2/173, 195; Mâide 5/3.
- 33 Bakara 2/282; Mâide 5/95, 106-107; Talâk 65/2.
- 34 Buhârî Cenâiz 86.
- 35 İsrâ 17/33; En'am 6/151, Furkan 25/68.
- 36 İsrâ 17/33. Bu âyete, genel kabul gören anlamına ilaveten farklı bir şekilde şöy- lece de yaklaşılabilir: "Allah'ın yücelttiği Nefsın Hak bir sebep olmaksızın öldürül- mesi yasağını" cenine teşmil edebildiğimiz gibi, hak sebebi kürtajı meşru kılabilen- ce ana sağlığını koruma zarûreti olarak da görebiliriz. "Öldürülen velisine dava açma hakkı verilmesini" anası veya bir başkası tarafından dış müdahale ile öldür- rülen ceninin varislerine, öldüren aleyhine Diyet/Tazminat davası açma hakkı olarak da anlayabiliriz. Çünkü Peygamberimiz öldürülen ceninin varislerine bu hakkı vermiştir.
- 37 İsrâ 17/31.
- 38 "...elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek..." zina ürünü çocuklarını nikâhli oldukları kocalarına yamamamaktır.
- 39 Âyette geçen "Rızk"ı çocuk nimeti ola- rak yorumlanan nükte için bak. Mevdûdî, *İslâm Nazarında Doğum Kontrolü*, s. 74-5.
- 40 Bak. Bakara 2/ 72; Mâide 5/32.
- 41 Âyetteki "Ve nefaha" ifadesi, Hal cümlesi olarak alınırsa "sırasında", matûf olarak değerlendirilirse "sonrasında" anlamı verilebilir. Biz, "sonrasında" anlamını tercih ediyoruz.
- 42 Hacc 22/5; Çâfir 40/67.
- 43 Kehf 18/37. "Recül"ün yetişkin erkek anlamı için bak: En'am 9; Yâsîn 20; Çâfir 28.
- 44 Sırasıyla bak: Hac 22/5; Meryem 19/29; Nem 53/32.
- 45 Âl-i İmrân 47.
- 46 Bak Mü'minün 1; Tekvîr 1-10.
- 47 Ebu Davûd Diyat 21.
- 48 Bak: İbn Kesir, Mümtahine 12 (4/354), Kurtûbî, Mümtahine 12 (18/72).
- 49 Ebu Davûd Diyat 21; Tirmizî Diyat 15. **Ğurre**; ceninin diyeti olup bir esirin özgür- lük bedelidir veya 550 dirhem gümüş ya da 212 gram altındır. **Ğurre**, anası veya

- bir başkası tarafından vurularak düşürülen çocuğun (cenin) mirası kabul edilir ve düşmesine sebep olan kimse hariç, varisleri arasında paylaşılır.
- 50 İbn Kesir Tekvîr 9; Zâdül-Meâd , Faslün fi Hukmihi (s) fil-Azli.
- 51 Allah'ın çocuğun yaratılması takdirini kendi zâtına bağlaması ve hiçbir eşine azil yapmadığı halde Hatice ve Mâriye dışındaki eşlerinden çocuğu olmayan Peygamberimiz'in azile sıcak bakmaması ve azili "çocuğu gizlice gömme" olarak nitelmesi başta dört büyük halife olmak üzere pek çok sahâbenin koruyucu önlemleri haram görmesine sebep olmuştur. Azli haram görenlerin kürtajı haram görecekları açıktır. (Geniş bilgi için bkz. *İslâm'a Göre Cinsel Hayat* adlı eserimiz)
- 52 Cezaları ve kefaretları Kur'an ve Sünnet ile belirlenmemiş suçlara, yönetim/yargı kararıyla belirlenip uygulanacak cezalara **Ta'zir** denir. Ta'zir cezası değişken niteliklidir. Uyan, hapis, memuriyetten men ve para cezası şeklinde olabilir.
- 53 Ebu Davûd Diyat 21.
- 54 Vehbe Zuhayli, a.g.e., 8/133-137.
- 55 Çocuğun ana karnı yarlıklar çıkarılması anlamına sezeryan tarihi dönemlerden beri Müslüman tabipler ve hukukçular tarafından bilinen ve ana veya çocuk sağlığı için onaylanan bir işlemdir. (Örnek için bak. Nevevî, el-Mecmû 5/301; İbn Hazm el-Muhallâ, 5/166).
- 56 Sezeryanın normal doğuma nazaran zarar- larına ilişkin olarak internette sağlık sitele- rinde doyurucu bilgilere ulaşılabilir.
- 57 Bakara 2/ 173, 195; Mâide 5/3.
- 58 Tâhâ 20/50.
- 59 Rûm 30/30.
- 60 Nisa 4/119.
- 61 Abese 80/20. Bağlamı dikkate alan müfesi- rlerimizce bu âyet, "ana rahminden çık- mayı kolaylaştırma" olarak anlaşılmuştur. (Taberî ve İbn Kesir Abese 20) Meşakkatle doğum, örneğin başın önden çıkması türü genel kolaylaştırma olgusu ile çelişmez.
- 62 Hayvanlarda olduğu gibi zamanı geldiğinde insanlarda da hiçbir yardım alınmaksızın doğum kaçınılmaz olarak gerçekleşmek- tedir.
- 63 Ahkâf 46/15. Ayrıca bak. Lokman 31/14; Bakara 2/233. Kur'an gebeliği hafif ve ağır gebelik olarak ikiye ayırır ve doğum öncesi altı ayı da ağır gebelik (Kürh/meşakkat) olarak niteler. Araf 7/189; Ahkâf 46/15.
- 64 National Geographic Yaşama Yolculuk 2.
- 65 Meryem 19/23-24. Âyetteki "tahteki/senin altında" ifadesini üreme organının altından şeklinde algılamamıza lafız ve anlam engeli yoktur.
- 66 Bakara 2/195.
- 67 Bakara 2/205.
- 68 Nisa 4/29.
- 69 Kur'ânî delil için bak. En'am 5/108.

Sûfizm ve Sürrealizm
Adonis
İnsan Yayınları, 2012

İlk bakışta Sûfizm ve Sürrealizm birbirlerinden hayli uzakmış gibi görünebilir. Bununla birlikte Adonis, Sürrealizmde ya da Tasavvuf'ta, geleneksel anlamda Tanrı inancından farklı bir Tanrı inancının olduğunu savunmaktadır. O, her ikisinin de kutsal cezbe ve hislerin kısıtlamalarının kaldırılması yoluyla Mutlakın tabiatı adına benzer arayışlara girdiğini ortaya koymaya çalışarak, ikisi arasında ikna edici paralellikler kurmaktadır. Bu, Arap modernitesinin en belgi kâşifi ve hatibi olarak atıfta bulunan Edward Said'in, Doğu ve Batının görünüşte kutuplaşmış felsefeleri yoluyla hareket eden düşünce çizgilerinin önemli bir tahkikidir. Adonis şüphesiz bu asırda önde gelen Arap şairlerden birisidir.

İstanbul Mektupları

Fatih Kerimi

Çağrı Yayınları, 2001

Fatih Kerimi, tahsilini İstanbul'da Mekteb-i Mülkiye de tamamlayan ve "Modern Tatar Edebiyatı" kurucularından Tatar yazardır. 1912 Balkan harbi yıllarında başyazarı olduğu Orenburg Vakit Gazetesi'ni temsilen İstanbul'a gelmiş ve bu ziyaretinde yaptığı tespitleri Oranburg Vakit ve Şura gazetelerinde yayınlamıştır. İstanbul Mektupları, bu seyahat esnasında kaleme alınmış yetmiş yazının kitaplaştırılmış halidir. Fatih Kerimi Müslüman bir yazar olarak "bizden biri", öte yandan meselelere Osmanlı coğrafyası dışından bakan birisi olarak "dışarıdan birisi"dir. Yazarının bu vasfı İstanbul Mektupları'nı çok orijinal bir hâle getirmekte, değerli kılmaktadır. Fatih Kerimi, bu yazılarda Balkan Savaşı esnasında geçen hadiseleri takip etmekle yetinmemiş; İstanbul daki sosyal hayatı, meydana gelen felaketler karşısındaki halkın tutumunu, savaşın sivil halk üzerinde yaptığı tahribatı, gazete ve dergileri takip etmek suretiyle de aydınlar ve devlet adamları arasındaki siyasi ve fikri münakaşaları derin ve objektif tahlillerle yansıtmıştır. İstanbul Mektupları, 1912 yılında Osmanlı coğrafyası dışında kalan -bugün çok az bilgiye sahip olduğumuz- Türkler ile Osmanlı Türkleri arasındaki ilişkiler hakkında birinci elden bir kaynak niteliğini de taşımaktadır.

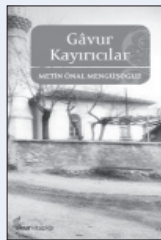

Avrupa'da Müslüman Öznenin Üretimi, Fikirler, Bilinçler, Örnekler

Martin van Bruinessen, Stefano Allievi

İletişim Yayınları, 2012

Avrupa'daki Müslümanlar teorik ve uygulamalı İslami bilgiyi nasıl ediniyorlar? Müslümanların bu konularda takip ettikleri otoriteler kimler? Avrupa bağlamında yeni Müslüman diskurları nasıl ortaya çıkıyor? Müslüman kimlikleri kimler tarafından ve hangi şartlarda üretiliyor? Kitap, bu soruların tamamına cevap arıyor. İslâmi bilginin Batı Avrupa ülkelerinde nasıl üretildiğini ve nasıl uygulandığını, konuyla ilgili kurumları, dinî otoriteleri ve Avrupa içerisinde birçok özel örneği kapsayan pratikleri göz önünde tutarak inceliyor. Müslüman olmayan bir ülkede yaşayan Müslümanların, içerisinde buldukları ortama karşı ne tavır aldıkları; cami ve cami derneklerinin Avrupa'daki yaşama biçimleri; alternatif Müslüman söylemlerinin dile getirilmesinde Müslüman entelektüellerin rolü; imam ve âlimlerin Avrupa'daki sosyal ortam içerisinde nasıl eğitimdikleri kitabın ele aldığı temel meselelerden yalnızca birkaçı. Martin van Bruinessen ve Stefano Allievi'nin derlediği, önde gelen sosyolog ve antropologların katkıda bulunduğu bu kitap, çeşitli Avrupa ülkelerinde bu konularda gerçekleştirilen ampirik araştırmalardan oluşuyor. Bu çalışmaların her biri kendi alanında özel bir konum yaratmayı başarabilen, konusuna makul bir mesafe ve ısrarcı bir merakla sarılan makaleler. Avrupada yaşayan Müslüman örneklerin birçoğuna bu kitap aracılığıyla ulaşmak mümkün. Minhacü'l-Kur'ân, Deobandiler, Barelvililer, Tebliğ cemaati, Gülen cemaati, yeni dönemin siber fetvacı âlimleri ve müminleri...

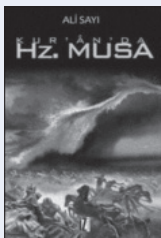

Gâvur Kayıncılar

Metin Önal Mengüşoğlu

Okur Kitaplığı, 2012

Metin Önal Mengüşoğlu, öykülerinde anlattığı olaylar ve can verdiği karakterler ile yaşadığımız ülkenin hakiki portresini çiziyor. Köylerde, kasabalarda ve kalabalık cadelerinde yaşayan, umut eden ve birbirleriyle konuşan öykü karakterleri, söyledikleri, sakladıkları ve itiraflarıyla bir ülkenin dönemeçlerini, geçirdiği evreleri işaret ederken, yaşayışa ve inanca dair sarsıcı sorular sormaya da kapı aralıyor.

Hz. Musa

Ali Sayı

İz Yayıncılık, 2012

Hz. Musa'nın karşısındaki Firavun, Hâmân ve Kârûn, birer tarihi şahsiyet olmanın yanında, birer sembol olarak da anlatılır. Bu bakımdan, onların uzantılarını bugünün dünyasında bulmamız; hatta kendi nefis ve hevâmıza işaretler çıkarmamız bile mümkündür. Belki, ilgili kıssayı okurken öncelikle başarılması gereken budur. Bu kitap, okuyucuya yukarıda sözü edilen hususları düşündürürken, Musa Aleyhisselâmın meşhur kıssasından hareketle, günümüze uzanan dersler sunuyor.